

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

Egle Oja

**Lapsevanemate arvamused
telemeedia negatiivsest mõjust väikelapsele**

Bakalaureusetöö

Juhendaja prof. Veronika Kalmus

Tartu
2011

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Teoreetilised ja empiirilised lähtekohad	7
1.1. Televisiooni mõju käitumisele ja isiksusele.....	8
1.2. Televisiooni mõju kognitiivsele ja füüsilisele arengule.....	13
1.3. Meediamanipulatsioon.....	17
1.4. Vanemlik vahendus.....	20
1.5. Seminaritöö ülevaade.....	21
1.6. Uurimisküsimused	22
2. Metoodika ja valim	25
2.1. Mõisted	25
2.2. Meetodi kirjeldus	26
2.3. Valimi kirjeldus	27
3. Uurimustöö tulemused	29
3.1. Olulisemad telemeedia keelustamise argumendid	29
3.2. Telerikeeld kui kasvatusosa	33
3.3. Kas telemeedia on pigem tühine või kahjulik?	35
3.4. Telerikeeldu lõpptähtaeg.....	38
3.5. Telekeeldu rakendamisega kaasnenud dilemmad	40
3.6. Alternatiivsed tegevused telerivaatamise asemel.....	42
4. Järeldused ja diskussioon	44
4.1. Teematilised järeldused uurimisküsimuste lõikes.....	44
4.1.1. Millised on lapsevanemate peamised argumendid telerivaatamise piiramise ja keelustamise osas?	44
4.1.2. Kuivõrd on telemeedia keelustamine ja piiramine ratsionaalne käitumine (läbimõeldud ja teadlik kasvatusosa) või lihtsalt trend?.....	46
4.1.3. Kas telerivaatamise kui protsessi mõju peetakse pigem tühiseks (ajaraiskamine, odavad väärtused) või kahjulikuks (mõju vaimsele ja kehalisele võimekusele)?.....	46
4.1.4. Kas lapsevanemad on seadnud laste telerikeelule mingi kindla või eeldatava lõpptähtaega?.....	48

4.1.5. Kas lapsevanem on enese jaoks lahti mõtestanud, millised võivad olla keelu võimalikud negatiivsed mõjud (laps jääb infosulgu, ei ole rollimängudes eakaaslastega võrdne jms)?	49
4.1.6. Milliste alternatiivsete tegevustega on sisustatud lapse aeg telerivaatamise asemel? .	50
4.2. Diskussioon.....	51
4.3. Meetodi kriitika.....	57
Kokkuvõte	59
Summary	61
Kasutatud kirjandus	63
Lisad	65
Lisa 1. Süvaintervjuu küsitluskava	65
Lisa 2. Ekspertintervjuude transkriptsioonid.	68
Ekspertintervjuu 1: Kasvatusteadlane Inger Kraav.....	68
Ekspertintervjuu 2: Kliiniline lapsepsühholoog Kai Teeäär	76
Lisa 3. Intervjuude transkriptsioonid	81
Intervjuu 1: Isa-1	81
Intervjuu 2: Ema-1	90
Intervjuu 3: Ema-2	97
Intervjuu 4: Ema-3	102
Intervjuu 5: Ema-4	111
Intervjuu 6: Isa-2 ja Ema-5	115
Intervjuu 7: Vanaema-1	120

Sissejuhatus

Telemeediat võime nimetada tarbimisharjumuste ja sotsiaalsete mustrite kujundamise tähenduses ajakirjanduse lipulaevaks. Ajalehed-ajakirjad ning raadio on selles kontekstis pigem teisejärgulised. Lisaks iseloomustab televisiooni ühesuunaline suhtlus rohkem kui teisi meediume. Ajaleht ja raadio pakuvad lugejale ja kuulajale dialoogiks (läbi lugejakirja, otse-eetri gallupite jms) rohkem võimalusi kui telemeedia. Televisiooni puhul on kahesuunalisus minimaalne – kanalite vahetamine või vaatajaküsimumusele sms-i saatmine ei tee telemeediat veel kuigivõrd kahesuunaliseks. Kuna telerivaatamine on valdava osa inimeste jaoks atraktiivne ja selle vahendusel tarbijani jõudvad fiktsioonid ja uudislood rohkem järelräägitavad kui teiste meedumite puhul, tekitab ühe kitsama osa auditooriumi (antud bakalaureusetöö kontekstis lapsevanemate) vastandumine telemeediale uurimisväärseid küsimusi.

Samal ajal on televiisori vaatamine saanud elu vältimatuks osaks – eestlane vaatab telerit keskmiselt 4 h päevas ja analooglevilt digilevile üleviimine oli lausa riikliku tähtsusega prioriteet eelarves. Selline valdav meedium kujundab kahtlematult nii laste kui täiskasvanute väärtushinnanguid ja maailmavaadet, sest vahendab meile teatud sorti reaalsust, mõjutab meie ostukäitumist ning kujundab meie teadmisi (loob kuvandeid, õpetab ja suunab, kuidas mõelda või keda vihata jne).

Üsna levinud arvamuse kohaselt ei saa televiisoriga laps areneda täisväärselt – teda ähvardab sotsiaalne tõrjutus või eakohasest arengust mahajäämine. Ometi leidub hulk haritud ja intelligentseid lapsevanemaid, kes massitõdedega kaasa ei lähe ning julgevad usaldada omaenda teadmisi, kogemusi ja vaistu. Kuigi tegemist ei ole veel väga levinud mõtteviisiga, tasub siiski uurida, millised on selliste lapsevanemate argumentid aastatel 2010-2011.

Kui ühiskonnas kujuneb välja sihtrühmi, kes erinevatel põhjustel ei poolda telemeedia jälgimist, võib sel olla nii objektiivseid kui subjektiivseid põhjuseid. Kuid teleri vaatamise piiramine ja keelamine mõnedes väikelastega peredes on massimeediamaastikul kindlasti märgilise tähendusega nähtus. Selline eitamine tähendab teletootja ja -tarbija vastandumist – esimene soovib, sõltudes enamasti reklaamirahast, kujundada välja n-ö seotud tarbijat, samal ajal kui teine osapool ei ole pakutava sisuga rahul. Avaliku diskussiooni tasandil teame, et lapsevanemate poolt heidetakse televisioonile ette esmajoones manipuleerivat käitumist (reklaam), liigset agressiivsust (vägivaldsed episoodid), loovuse pärssimist (visuaalselt etteantud lahendused ei arenda last) ja sagedast kehtivate väärtushinnagute ignoreerimist.

Kui ühiskonnas tekib mentaliteet, mis astub üles televisiooni vastu, ja seda mitte ainult täiskasvanute seas, vaid viimase poolt kaasatakse ka laste tasand, võime siit järeldada teatud tendentse kaasaegse ajakirjanduse kohta laiemalt. Telemeedia eitus on peavoolu ühiskonnaga selgelt vastanduv nähtus seetõttu, et suurem osa inimesi peab suhet teleriga suhteliselt fundamentaalseks ja usaldusväärseks (nn uuslapsehoidja sündroom). Toetudes kaasaegse teabevälja eripärale (infoküllus, menetlemiskiirus, selekteerimisvajadus, meediumite rohkus), võime valdavale telerimeelsusele vastandumisest välja lugeda meediatarbija teadlikkuse kasvu ja vajadust infokanalite selekteerimise järele. Eeldatavasti ei saa põhjuseks pidada asjaolu, et telemeedium toodab ainult ebakvaliteetset ajakirjandust, mistõttu inimesed keelduvad selle tarbimisest. Pigem tuleneb telemeedia eitus ja ajendid, miks lapsevanemad telerivaatamist kodudes piiravad, millestki sügavamast ja hõlmavamast.

Käesolev bakalaureusetöö uurib telerivaatamist piiravate lapsevanemate arvamusi telemeedia negatiivsest mõjust väikelapsele. Tegemist on kvalitatiivse uuringuga informandi intervjuude baasil, kus küsitletuteks on telemeedia suhtes eitaval hoiakul olevad lapsevanemad. Töö püüab leida vastuse, miks osa lapsevanemaid telerivaatamist piiravad või keelavad ja kuidas nad oma hoiakut argumenteerivad.

Uurimustöö kontekstis mõistetakse *telemeediat eitava lapsevanemana* ema või isa, kes lapse arengu seisukohast on teadlikult ja sihipäraselt eitaval hoiakul just telemeedia

suhtes ning rakendab keeldu kindlal eesmärgil – lähtudes konkreetsetest põhimõtetest laste kasvatamisel. *Väikelapsena* käsitletakse käesoleva töö raamistikus lapsi vanuses kuni 12 eluaastat (*young children*). Eitava hoiaku võimalikult täpse määratlemise juures on oluline ka *kontrollitud telerivaatamise* mõiste, mis käesoleva töö raames tähendab lapsevanema nõusolekut väga valikuliseks ja piiritletud teleri vaatamiseks.

Bakalaureusetöö jaguneb neljaks põhiosaks. Esimene annab teoreetilise ülevaate televisiooni võimalikest negatiivsetest mõjudest ning toob välja mõned varasemad telemeedia uuringud, mis lähtuvad just kahjustava toime aspektidest lapse arengule. Teoreetilist materjali toetavad ka Tartu Ülikooli kasvatusteadlase Inger Kraavi ja praktiseeriva lapsepsühholoogi Kai Teeärega tehtud ekspertintervjuud. Töö teine osa kirjeldab kvalitatiivuuringu meetodikat, tutvustab kasutatavaid mõisteid ja valimit.

Uurimuse kolmas osa toob välja süvaintervjuude tulemused. Lapsevanemate seisukohtadest parema ülevaate saamiseks on esmalt empiirilisest materjalist välja selekteeritud olulisemad manifestsed ja tähenduslikud tsitaadid ning esitatud need lühikommentaari abil kontsentreeritumal kujul uurimisküsimuste kaupa. Teemaatilised järeldused ja diskussioon on leitav neljandas peatükis, kus ühtlasi vaadeldakse kriitiliselt ka uurimismeetodit ja küsitluskava ning arutletakse telemeediasse negatiivselt suhtuvate lapsevanemate arvamuste edasiste uurimisvõimaluste üle.

1. Teoreetilised ja empiirilised lähtekohad

Järgnev peatükk annab ülevaate erinevatest teoreetilistest käsitlestest, mis on keskendunud just televisiooni võimalikele negatiivsetele mõjudele lapse arengu seisukohast. Teadustöodes, mis puudutavad telemeedia mõju lapse arengule, võime eristada kolme peamist uurimissuunda:

- mõju käitumisele ja isiksusele (agressiivsus, vägivaldsus, omandatud käitumine, konfliktide lahendamise oskus);
- mõju kognitiivsele ja füüsilisele arengule (kujutlusvõime ja kõne areng, vaimne võimekus, füüsiline aktiivsus, keskendumisraskused);
- meediamanipulatsioon (ostukäitumise ja maailmavaate kujundamine).

Millist mõju televisioon konkreetsele lapsele avaldab, sõltub paljudest erinevatest asjaoludest. Erinevate meediauuringute juures ilmneb üks ühine joon – televisiooni negatiivne mõju lapse arengule ei ole üheselt käsitletav tegur, vaid tuleneb enamasti erinevate mõjude koostoimest. Näiteks sõltudes teleri jälgimise protsessist (piiratud vaatamine koos vanematega või piiramata jälgimine taustameediumina), konkreetsest kasvukeskkonnast (lapse kokkupuude reaalse vägivaldaga, eakaaslaste eeskuju), sotsiaalsest staatusest (vanemate huvid ja võimalused alternatiivsete tegevuste osas), teabeväljast (maailmavaate kujunemise keskkonnast) jms.

Selge on aga see, et telemeedia avaldab mõju igale vaatajale. Seda kinnitab kõige ilmekamalt televisiooni tootmise protsess ise. Reklaam on peamine telemeedia finantseerimisallikas, mille produktsioon toimub tänapäeval sageli teaduslikel alustel. Reklaamisekundi kõrge hind kommertskanali eetris on kõnekaks kinnituseks reklaami efektiivsusele tarbija käitumise mõjutamisel. Seega võime eelneva põhjal oletada, et kui ekraanilt nähtud reklaam vaatajat mõjutab, teeb seda ka reklaamiväline telepilt. Kõige mõjutatavamaks sihtrühmaks on seejuures kindlasti lapsed, kes on passiivsed vaatajad ning kelle maailmapilt ja isiksus on veel kujunemise faasis.

1.1. Televisiooni mõju käitumisele ja isiksusele

On üldteada tõde, et väikelapse jaoks, kes ei ole veel võimeline eristama fiktsiooni tegelikkusest, on telerist nähtav sama reaalne kui tema enda ümber toimuv. Näiteks võime eeldada, et aastane laps ei taju, et teleriekraanil jooksev koer ei viibi vaatamise ajal samas ruumis. Rainer Patzlaff, kes on uurinud televisiooni mõju inimese füsioloogilistest talitlustest lähtudes, leiab, et väikelapsed ei oska veel kriitiliselt uurida kõige selle tagapõhja, mis neile osaks langeb. Nad ei suuda ega tahagi distantseeruda sellest, mida maailm neile pakub. Pigem vastupidi – lapsed soovivad ennast kõigega elavalt siduda. Täiskasvanu jaoks endastmõistetavad abstraktsioonid on neile võõrad, nad võtavad kõike nii, nagu seda esitatakse. (Patzlaff 2003: 69)

Sotsiaalseid oskusi ja käitumist õpib laps teistelt inimestelt. Mida väiksem laps, seda enam toetub ta protsessi jälgendamisele. Telerivaatamise kontekstis tähendab see ekraanikangelastega samastumist ning nende miimika, suhtlusviiside ja käitumismustrite matkimist. Eeldatavalt laps omandab ja püüab jälgendada seejuures ka palju positiivset (empaatia, naeratus, kallistus jms), kuid isiksuse kujunemise seisukohast võib probleemseks osutuda võimalik negatiivne mõju (vägivaldsus, agressiivsus, üleolev hoiak kehtivatesse normidesse jms).

Bennet toob oma hariduslikke seisukohti käsitlevas raamatus välja, et lapsed ei oska alati hinnata erinevate käitumiste, mida nad on sunnitud kogema, moraalseid aspekte. Väga sageli nad ei suuda filtreerida head halvast, kasulikku kasutust ja väärikat vääritust. Lapsed toetuvad täiskasvanute eeskujule. Kui aga kasvuaas veedetakse suurem osa vabast ajast televisiooni seltsis, kujunevad teleri-täiskasvanutest lõpuks nende õpetajad ja eeskujud. (Bennet et al. 2000: 578)

Kraav toob ekspertintervjuus välja, et väike laps ei taju süžeed tervikuna: „... see meie arvamus, et hea võidab kurja ja ta näeb, et see, kes tegi paha, oli paha, ja see, kes tegi head, oli hea, see ei jõua temani välja. Tema võtab need üksikud pildid, üksikud mallid – löömine kui niisugune.“ Kasvatusteadlane on seisukohal, et kui laps kaldub agressiivsusele, leiab ta telerist arvukalt malle, kuidas oma agressiivsust välja elada.

Telemeedia võimalike negatiivsete mõjude uuringutest eristub selgelt soovitus: mida väiksema lapsega on tegemist, seda kontrollitum peaks olema telerivaatamine. Zimmerman jt toovad välja Ameerika Lastearstide Akadeemia (*American Pediatrics Academia*) soovitus, mille kohaselt alla 2-aastane laps ei tohiks üldse telepildist osa saada (Zimmerman et al. 2007). Uurijad jõudsid järeldusele, et spetsiaalselt beebidele toodetud arendavate DVD-de ja videofilmide efekt oli reklaamitule vastupidine – ilmnis selge seos varajase telerivaatamise ja kõne hilisema arengu vahel.

Kraav beebidele mõeldud õppevideotes kasvatuslikku väärtust ei näe: „Minu meelest selles vanuses kõige parema mõju saab anda see täiskasvanu, kes lapsega tegeleb. /--/ Ükski saade ei suuda neid asju teha. Mida väiksem laps, seda rohkem on oluline just see võimalikult tihe vahetu kontakt täiskasvanud inimesega.“

Patzlaff leiab, et isegi eakohaseid saateid peaks laps vaatama koos täiskasvanuga. Lapsel on peaaegu alati küsimusi ja tähelepanekuid, mida ta tahaks jagada ja selleks peaks olema ka võimalus. Vastasel juhul võivad pildid saada lapsest võitu ja ta ei tule nähtuga toime ega suuda seda töödelda. Kriitiline koosvaatamine on oluline just tugeva ja iseseisva mõtlemisvõimega isiksuse kasvatamise seisukohast, sest sellega soodustab lapsevanem teadlikku vaatamist ja välistab „nürimeelset jõllitamist“. (Patzlaff 2003: 70)

Käitumuslike mõjude uurimine keskendub enamasti vägivalda õhutamise temaatikale. Mitmed uuringud kinnitavad positiivset korrelatiivset seost meediavägivalda ja vägivaldse ning agressiivse käitumise vahel. Näiteks Huesmann ja Taylor (2006) jõudsid oma uurimustöös järeldusele, et telerist nähtud vägivaldse episoodi mõju võib olla nii lühiajaline kui pikaajaline. Viimase puhul mängib olulist rolli kokkupuude reaalse vägivaldaga ja see, milline on keskkonna soodustav mõju kasvueas. Uurijad toovad välja, et üks selgemaid viise, kuidas ennustada ette vägivaldset käitumist noorukieas, täisealiseks saamisel või isegi keskeas, on agressiivse käitumise ilmumine lapseas. Seega, meediavägivalda mõju all olek, mis ergutab väikseid lapsi agressiivselt käituma, võib kaasa aidata agressiivse ja vägivaldse käitumise avaldumisele aastaid hiljem.

Samad uurijad leidsid mõjuvad tõendid, et lühiajaline meediavägivalla mõju stimuleerib suuremat agressiivsust ja vägivaldset käitumist noortes vaatajates koheselt ja pikaajaline mõju all olek juhib sotsiaalse tunnetuse omandamist (käitumismustreid, maailmapilti, suhtumisi ja tõekspidamisi). Seega suureneb nende vaatajate risk agressiivsele ja vägivaldsele käitumisele, kes jälgivad meediavägivalda läbi kogu lapsepõlve. Ka vaataja vanus ja sugu võib määrata, millisel ta identifitseerib kujutatud agressiivset tegelaskuju. See võib omakorda mõjutada nähtud vägivallalt õppimist ja selle kehastamist. Samuti võib suhteliselt madal intellektuaalne kompetents halvendada mõju, kui loo süžee on peen ja keeruline.

Huesmann ja Taylor (2006) püstitasid oma uurimustöös hüpoteesi: meediavägivall on märkimisväärne riskitegur rahva tervisele laiemas mõttes. Et hinnata selle olulisust, kõrvutati meediavägivalla mõju teiste üldteada riskidega. Meediavägivalla mõjude ja agressiivsuse vahelist keskmist korrelatsiooni võrreldi keskmiste korrelatsioonidega suitsetamise ja kopsuvähi, kondoomi kasutamise ja seksuaalsel teel HIV-i levimise, plii mõju ja IQ tulemuse, asbesti mõju ja kõrivähi vahel. Keskmise korrelatsioon meediavägivalla mõjude ja agressiivsuse vahel oli suurem kui kõikide teiste nähtuste, välja arvatud korrelatsioon suitsetamise ja kopsuvähi vahel. Uurijad leidsid, et kui teised tuvastatud korrelatsioonid on piisavalt suured, et arvestada neid kui olulisi riskifaktoreid inimeste tervislikule seisundile, siis tuleks näha ohutegurit ka meediavägivalla negatiivsetes mõjudes. Metaanalüüs kinnitas, et mõju, mida lapsepõlves meediavägivallaga kokkupuutumine tekitab hilisemale agressiivsusele või vägivaldsele käitumisele, vastab korrelatsioonikoefitsiendile 0,20 kuni 0,30. Autorid resümeerivad oma uurimustöö võrdlusega: „Mitte igäüks, kes suitsetab, ei haigestu kopsuvähki, ja mitte igäüks, kes haigestub kopsuvähki, ei ole suitsetaja. Suitsetamine ei ole ainus tegur, mis põhjustab kopsuvähki, aga ta on oluline tegur. Sarnaselt: mitte igäüks, kes vaatab vägivaldset televisiooni, ei muutu agressiivseks, ja mitte igäüks, kes on agressiivne, ei vaata vägivaldset televisiooni. Vägivaldsete teleprogrammide vaatamine ei ole ainus tegur, mis põhjustab agressiivsust, kuid ta on oluline tegur.” (Huesmann & Taylor 2006: 408)

Avaliku diskussiooni tasandil kohtame sageli kriitikat, et peavoolumeediana määratletavate telekanalite pilt on vägivaldne ja agressiivne ka kellaajal, mil televaatajate hulgas on veel palju lapsi. Tartu Ülikooli religioonipsühholoogia professor Tõnu Lehtsaar toob välja, et mediavägivald vähendab tundlikkust reaalse vägivalla vastu ja kaastunnet vägivallaohvrite vastu. “Olles virtuaalse vägivallaga „harjunud“, väheneb emotsionaalne reaktsioon reaalsele vägivallale. See omakorda suurendab tõenäosust muutuda ise vägivaldseks ning pidada seda tavapäraseks. Kõige mõjusam on vägivald, mis on reaalsusele suhteliselt sarnane. See tähendab, et lapsed eristavad vägivalla anima- ja õudusfilmides, kuid on suhteliselt vastuvõtlikud vägivallale mängu- ja dokumentaalfilmides.“ (Lehtsaar 2008: 29)

Vägivaldsuse riski kontekstis on oluline rõhutada ka mittefiktsioonilise telepildi mõju. Uudistesaadet, mis on reaalsusele lähedased ja seega kõige mõjusamad, sisaldavad sageli vägivaldse või agressiivse sisuga lõike. Piiramata vaatamisaja korral mõjutab nähtav seega arvestatavalt lapse isiksust. Huesmann ja Taylor peavad üheks parimaks tõendiks teleuudiste vägivalla mõjust nn Marilyn Monroe sündroomi uuringuid, mis kinnitavad, et laiakõlapinnaliselt kajastatud suitsiidid on toonud umbes kahe nädala jooksul kaasa elanikkonna seas suitsiidide arvu suurenemise. Selle seose uuringud pakuvad ühiselt, et suitsiidiuudise mõjukus suurendab 2,5% võrra tavapärase suitsiidide arvu. (Huesmann & Taylor 2006: 399)

Väikelapse puhul on tegemist passiivse vaatajaga, kes ei suuda nähtut iseseisvalt tõlgendada ja on seepärast ka kõige mõjutatavam vaataja. Seega adekvaatse maailmapildi kujundamise seisukohast on lapsevanemate eitav hoiak, arvestades telemeedia kohatist agressiivsust ja vägivaldsust, igati mõistetav. Ka Lehtsaar leiab, et vanemate ja perekonna suhtumine vägivalla on mõjusamad kui vahetud mediakujundid. See puudutab nii vanemate sekkumist sellesse, mida lapsed tohivad vaadata, kui ka seda, kuidas nad nähtut kommenteerivad ja mõtestavad. Probleemid algavad sealt, kus lapsed jäetakse vägivaldsete eeskujudega omapäi. (Lehtsaar 2008: 30)

Näiteks ka sotsiaalpsühholoog Toivo Niiberg on välja toonud, et „lapsele eksponeeritud mis tahes haiglaslik fantaasia ehk fantastika ei aita agressiivsust maandada-taandada, vaid pigem võimendab seda, muutes selle kurjuseks.“ Ta peab kurjust sotsiaalseks nähtuseks, aga sünniomast agressiivsust pigem neutraalseks tungiks, millele annab positiivse või negatiivse märgi elus nähtu ja kogetu. (Niiberg & Metspalu & Linnas 2009: 30)

Selles kontekstis on alust eeldada, et ka kõigil telerist nähtul on teatud kogemuslik tähendus.

Lisaks toob teadlane välja, et kolme- kuni kuueaastase lapse arusaam maailmast tugineb täiskasvanute tõekspidamistele ning ettekirjutustele-piltidele, ja ta võtab kõike nii, nagu seda serveeritakse – otse ja vahetult. Ekraanilt nähtust ja koomiksitest tajutust hirmutab last tema hinnangul kõige enam täiskasvanutevaheline vägivald (sõjad, taplemised, kaklused jne), seejärel loomade halb kohtlemine ja piinamine ning seejärel õudusstseenid, milles tegelasteks erisugused vaimud ja monstrumid. (Niiberg & Metspalu & Linnas 2009: 31)

Sellised väited põhinevad sotsiaalpsühholoogi pikaajalisel töö ja vaatlustel ning nende põhjal on piisavalt alust eeldada, et telemeedial on mõju väikelapse isiksuse kujundamisel. Muidugi ei tohi siinkohal unustada, et arvestada tuleb ka teiste võimalike koosmõjudega (millise sisuga telepilti laps näeb, milline on üldine kasvukeskkond jms).

Psühholoog Kai Teeäär toetub käesoleva töö jaoks antud ekspertintervjuus telepildi kahjuliku mõju kirjeldamisel ajus toimivatele mehhanismidele. Psühholoogi sõnul saavad telerivaatamisel stimulatsiooni eelkõige parem ajupoolkera ja kuklapiirkond ning see rikub väikelapse aju arengufaaside tavapärasest tasakaalu ja järgnevust (n-ö alt üles, paremalt vasakule, tagant ette). Teeääre sõnul tähendab ühe kitsa ajupiirkonna ülestimuleerimine ka omamoodi hüpnootilist efekti – selleks, et kogeda õnne-, rahunemise- või heaolutunnet, vajatakse taas sarnase tugevusega stimulatsiooni. Sama on ka negatiivse tundega, mis vallandab samuti kehas adrenaliini (nt põnevus), kuid järgmine kord on vaja selleks pisut enam (nt pikemat või võikamat stseeni).

1.2. Televisiooni mõju kognitiivsele ja füüsilisele arengule

Bennet jt leiavad, et lapse arengu seisukohast ei tähenda teler ainult liigset müra ja tähelepanu segajat, vaid vaatamise ajaks võetakse lapselt ka võimalus tegeleda millegi märksa väärtuslikumaga. Enamik võimalikest alternatiivsetest tegevustest – lugemine, ülesannete lahendamine, mängimine, vestlemine vanematega, isegi magamine – on ajakasutuse mõistes ja tervise seisukohast oluliselt sisukamad. Uuringud kinnitavad, et ülemäärane telerivaatamine mõjub halvasti noorte õppeedukusele. Kui eesmärgiks on head õpitulemused, ei tohiks lubada lastel piiramatult teleka ees istuda. (Bennet et al. 2000: 10)

Samad uurijad märgivad, et lapse esimesed eluaastad ehitavad vundamendi kogu hilisemale õppimisvõimekusele. Väikelapseiga ja esimesed kaheksa kooliaastat on selles osas kriitilised – nõudlik suhtumine õppetöösse toob edu. Vastasel juhul tekivad probleemid keskkoolis või hiljem. Paljudes kodudes on telerivaatamine suurim takistus õppimisel ning seega ka hea hariduse vaenlane. (Bennet et al. 2000: 19)

Sama käsitluse juures tuuakse välja Ameerika põhikooli õpetajate seas tehtud uurimus, millest selgus, et enamuse arvates ei kuluta õpilased kodustele töödele rohkem kui üks tund nädalas. Seda arvu on kõrvutatud 22-tunnise telerivaatamisega nädalas. Selline suhtarv tõestab ilmekalt negatiivset mõju laste arengule ja haridusele. Kodused tööd annavad õpilasele võimaluse avastada, kinnistada ja harjutada õpitut. Kui õpilane veedab aega matemaatikaga, siis ta õpib matemaatikat ja mõtlemist. Kui laps veedab aega videomänge mängides, õpib ta vaid videomängu mängima. (Bennet et al. 2000: 416)

Liigne telerivaatamine võtab aja ka teistelt tegemistelt, näiteks lugemiselt või suhtlemiselt vanematega. Mõlemad on lapse arengu seisukohast märksa olulisemad. Igapäevane tunnist tundi teleka ees istumine suurendab intellektuaalset letargiat ja pärsib kehalist arengut (vähene füüsiline ja ka vaimne aktiivsus soodustavad ülekaalu jms). Oluline on juba varases lapsepõlves sisse seada telerivaatamise harjumused ja reeglid. Kui alla kaheaastastel lastel soovitab Ameerika Lastearstide Akadeemia üldse

mitte telerit vaadata, siis eelkooliealisele lapsele on sama organisatsiooni hinnangul üks tund päevas täiesti piisav. Telerist ei tohi saada püsivat lapsehoidjat. (Bennet et al. 2000: 32)

Kujutlusvõime ja loovuse arenemise kontekstis on telepilt Teeääre sõnul liiga intensiivne. Ta toob näiteks multifilmi, milles on reeglina kasutusel terve värvispekter ja võrreldes reaalse maailmaga ei näe laps pooltoone, varje jms. Psühholoogi sõnul on taas tegemist stimulatsiooni intensiivsuse küsimusega ning laps, kes on telepildile iseloomuliku visuaalse voo sees, on ühtlasi ka väga tugevate aistingute käes: „Tajutava mõtestamine, selle tähenduseni jõudmine on aga aeganõudev, sest eeldab seoste loomist aju teiste keskustega. Kui aga selleks aega ei jää?“

Liigne telerivaatamine võib mõjutada ka lapse suhtlemisoskust ja keeletaju. Kraavi hinnangule tuginedes võib selle põhjuseks pidada jäljendamist: „Ja muidugi televiisori sõnavara on piiratud, seal ei ole midagi parata. Need laused on piiratud. Ja seda kindlasti ka suuremate laste puhul. See, mida nad loevad ja missugused sõnad, millised väljendid sealt tulevad – see ei ole mitte see ilus ja rikas emakeel, mida me tahaksime.“

Televiisioon kontrollib lapse aega, tähelepanu ja harjumusi. Kogu see protsess nõrgestab isiksuse loomulikku arengut ja võib kahjustada ka iseloomu kujunemist. Tundide kaupa teleri ees istumine tähendab madalamat lugemust ja aeglasemat intellektuaalset arengut. Teler on uskumatult veenimisjõuline õpetaja ja palju tema poolt õpetatust on vastupidine sellele, mida laps tegelikult õppima peaks (Bennet et al. 2000: 576). Siia juurde võib kõrvutada ka Beltoni (2001) uuringus välja toodud eksperimendi, kus 10-11-aastastel lastel paluti kirjutada kirjand teemal „Nägu aknal“. Tulemused näitasid, et lapsed, kelle päevi täitsid etteantud tegevused, erinevad trennid, huviringid ning arvutimängud või telerivaatamine, kirjutasid ebaoriginaalsemaid lugusid võrreldes nende lastega, kellel jäi aega ka iseendaga olemiseks.

Telepildi negatiivset mõju lapse füüsilise arengule aitab lahti seletada Patzlaffi (2003) poolt kirjeldatud „tardunud pilgu“ fenomen. Telepilt sunnib nägemisaistingu ebaloomulikku passiivsusse, tekitades n-ö tardunud pilgu. Silmade tardumus kandub üle

kogu kehale ning sealt edasi ka vaimule, mille tulemusel suiguvad omaaktiivsus, tahe, tunded ja mõte. Laps ei ole Patzlaffi sõnul mini-täiskasvanu. Ta samastab end jäägitult sellega, mida maailm talle pakub ja vormib oma keha nende meelemuljete kaudu ja abil, mida ta vastu võtab, ning nende tegevuste kaudu ja abil, milleks ta tõukeid saab. Meelemuljed vormivad teda vähemalt kuni kümnenda eluaastani, tihti rohkemgi. Sel perioodil pannakse alus täiskasvanuea kõikidele võimetele. Et hingelised ja vaimsed võimed areneksid, vajab laps oma fantaasiarikkuse väljaelamiseks vaba ja spontaanset mängu. Kuid teleri ette tardunud laps ei saa maailmast reaalseid teadmisi, mistõttu areneb tal väiksem lugemisvõime, piiratum võime eristada tegelikkust fantaasiast, kesisem kujutlusvõime, pelglik maailmanägemus ning suurem rahutus ja agressiivsus. Teeäär toob praktiseeriva psühholoogina välja, et võrreldes 20 aasta taguse ajaga, on tänastel lastel oluliselt nõrgenenud suutlikkus jälgida kõnet ja ettelooetavat teksti.

Kraav nendib ekspertintervjuus, et väga palju räägitakse tänapäeva lapse keskendumisvõime vähenemisest ja enamasti peetakse selle põhjuseks kasvatusvigu. Teadlane arvab, et „üks viga on täiesti kindlasti see, et last õpetatakse väiksest peale ennast välja lülitama. Kogu aeg on ümberringi hääled. Kui sa tahad seal elada, siis sa pead oskama hääli mitte kuulata. /---/ Kogu aeg on üks akustiline tapeet, nagu öeldakse. /---/ Algusest peale, laps lihtsalt peab õppima ära selle, et ta ei kuula! Me õpetame lapsi mitte kuulama. Õpetame just nimelt mööda kuulama, mitte kuulama. Ta kuulab nii kaua, kui huvitav on, mingisugune hetk aega ja siis juba läheb.“

Ka Teeäär viitab asjaolule, et keskendumisvõime on kindlasti üks, mis „hävineb intensiivse stimulatsiooni käes“ ja toob ka ühe näite: „...visuaalsest stimulatsioonist hüpnootiseeritud seisundist on väga raske, pea võimatu, panna last nautima seda, et nüüd loeme juttu.“

Keskendumisprobleemide võimalikku ilmnemist kinnitavad ka uuringud. On leitud, et väikelapsena teleri ees veedetud tundide arv on seostatav keskendumisraskuste ja tähelepanuprobleemide tekkega noorukieas (Landhuis et al. 2007). Avaldatu on väga kõnekas, sest uuringu käigus välistati mitmed muud tegurid, mis võinuks tulemusi mõjutada – näiteks soolised iseärasused, kognitiivne võimekus lapseas, majanduslik taust jms.

Tänapäeva televisioonile on omane kiirelt vahelduv montaaž ja aktiivne helipilt. Patzlaffi (2003) järgi rõhutakse telepildi tootmisel igivanale, sügaval aju teadvustamata kihtides peituvale refleksile, mis tavaolukordades hoolitseb kõrgeenenud tähelepanu eest kohe, kui on kuulda ootamatut müra või kui vaatevälja servas midagi liigub. Ootamatud liigutused on märk ohust, mille peale aktiveerib keha jõu võimalikuks põgenemiseks või kõrvalepõikeks, eraldades välkkiirelt kortisooni, neerupealse hormooni või ka adrenaliini. Sarnane mehhanism toimib ka ekraani ees ning mida järsem on pilgujuhtimise ootamatu muutus, seda ägedam on reaktsioon. Kuid erinevalt loomlikest olukordadest vaataja ei põgene, vaid naudib meelikõditavat hirmuefekti nagu erutusvahendit, mis teeb ta ärksaks. Erutav toime lahtub kiiresti, tekkinud harjumus sunnib aga teletootjaid suurendama pildivahetuse sagedust ja hoogu ning intensiivistama äkkrünnakut vaatajale. (Patzlaff 2003: 31)

Ka Teeäär on seisukohal, et mida väiksem laps, seda rohkem mõjutab teda sensoorne kogemus, mis saadakse läbi vilkuva, plinkiva ja helendava ekraani.

Eelkirjeldatud mehhanismi võib teataval määral lugeda pikemaajalise sõltuvusprotsessi algatajaks, sest inimesele on omane soov kogeda meelikõitvat seisundit uuesti. Sõltuvuse tekitamise konteksti asetub ka Benneti jt (2000) poolt kirjeldatud telepildi põhimõte. Audiovisuaalne pilt võimaldab haarata tähelepanu katkendlikult ja lühiajaliselt, pakkudes kohest rahulolu. Teler õpetab lapsele, et kui sulle ei meeldi see, mida sa näed, katkesta tegevus ja liigu edasi. Ära tegele asjadega, mis ei ole koheselt nauditavad. (Bennet et al. 2000: 577)

Küsimusele, kas piiranguteta telerivaatamine lapseas võib panna aluse sõltuvuskäitumisele, vastab ka Teeäär jaatavalt ja viitab Tallinna Hasartmängusõltuvuse Nõustamiskeskuses tehtud uuringutele, kus muuhulgas on ilmnunud fakt, et piiranguteta telerivaatamine ja väga varajane arvutikasutus (3-4-aastaselt) on hilisema hasartmängusõltuvusega positiivses korrelatsioonis.

Millised võivad olla telepildi varjatud mõjud, mida meediakorporatsioonid vaatajate „naelutamiseks“ läbi viia võivad, tõestab ilmekalt Jaapani populaarse Nintendo-multifilmisarja „Pokemon“ 38. osa ümber toimunu. 1997. aasta detsembris ilmsid

Jaapanis järjekordse osa eetria ajal sadadel lastel umbes 20 minutit peale seeria algust erinevad haigusnähud. Lastel hakkas halb, nad vaevlesid peavaludes, oksendasid, esines ka krampe ja pisaratevoolu, raskematel juhtudel isegi teadvusekaotust. Väidetavalt kannatas mitmesuguste haigusnähtude käes 650 3- kuni 20-aastast last ja noorukit, haiglasse viidi 594 last, neist 120 olid veel päev hiljemgi epilepsia-laadsete sümptomitega arstide kontrolli all. Haigestumise põhjuseks peetakse stseeni, kus toimus plahvatus, mille järel kõige populaarsema tegelase, rotilaadse Pikachu silmist sähvis viie sekundi jooksul punaseid välgunooli. Multifilmis vaatamisest kõige enam kannatada saanud lapsed olid transilaadses seisundis, nad ei suutnud korralikult hingata ning kurtsid, et silme ees virvendab pidevalt too rotilaadne tegelane. Mõnel lapsel ilmnisid haigusnähud siis, kui juhtunut näidati taas teleuudistes. Meedikute hinnangul oli tegemist fotosensitiivse epilepsiaga, millel on ka grupihüsteeria tunnused. Tavaliselt mööduvad taolised haigusnähud kiiresti, kuid asjatundjad hoiatavad, et lapsevanemad ei tohiks lubada lastel vaadata liialt kaua telekat, mängida video- või arvutimänge. Üldjuhul ei olevat sellise haigushoo tagajärjed ohtlikud, kuid raskematel juhtudel võib kõrvalmõjuna esineda isegi osalist mälukaotust. (Soosalu 1997)

1.3. Meediamanipulatsioon

Meediamanipulatsiooni kontekstis pole diskuteeritav ainult telemeedia kahjulikkus, vaid kogu n-ö suunatult toodetud massikommunikatsiooni eesmärgid üldse. Kes on tuttav nende nimedega, keda 20. sajandi meediateadus peab oma suurkujudeks (Lazarsfeld, Lasswell, Lippmann, Schramm jt), on pidanud märkama, et üsna marginaalselt on uuritud sõnumi liikumist massis n-ö alt ülesse. Põhitähelepanu on pälvinud siiski need uurijad, kes on avastanud mehhanisme, kuidas ülevalt alla suunatud sõnumiga on võimalik muuta ja kujundada rahvahulkade teadvust ja käitumist. Seetõttu on ka arusaadav, miks tänapäeval paljud reklaami- ja marketingifirmad kaasavad lastele suunatud tooteproduktioonis abiks spetsiaalseid etnograafilisi divisjone ja kasutavad palgalisi antropolooge (Thomas 2009: 131).

Televisioon on üks olulisemaid meediume, mis võimaldab reklaamiteenuse abil kasvatada tootjale tarbijaid väga varasest elueast peale. Thomas (2009) leiab, et definitsioonist KGOY (*KGOY – Kids Getting Older Younger*) on kujunenud ka telemarketingi käivitav mootor. Televisiooni kaudu lastele suunatud brändidega manipuleerimine võõrandab mudilased juba väga varakult traditsioonilisest rahulikust kasvukeskkonnast.

Psühholoogias on laialt tunnustatud seisukoht, et vanuses 0-4 eluaastat ei ole isiksuse kujunemise mehhanismid veel lõpuni selged. Seda üldsõnaliselt põhjusel, et mainitud perioodil ei mäleta inimene veel selgelt ega oska seostada põhjust ja tagajärge. Selles vanuses laste käitumise uurimisel tuleb kasutada väga laia eksimisruumiga mudeleid. Järjest tihenev turukonkurents sunnib aga tootjad haarama üha laiemat sihtrühma, mis laste puhul tähendab võimalikult väikeseid tarbijaid, kellele mõeldud tooted valmistatakse tavapärasest „beebilikumas“ vormis. See tähendab aktiivset tooteproduksioon juba ka alla 4-aastaste sihtühmale, kes ise ei pruugi veel olla aktiivsed multifilmitarbijad.

Thomas (2009) selgitab KGOY fenomeni ja televisiooni vahelisi seoseid kõikvõimalike multifilmikangelaste ja nendega haaratud brändidega manipuleerimisel. Uuriija tõstab esile just Disney kompanii, kes erinevate tegelaskujude taha on loonud materialistliku tootevõrgustiku. Ta loob ironilise võrdluse Disney kompanii poolt vendade Grimmide Tuhkatriinu muinasjutu ainekul loodud animatsiooni näitel, kus Cinderella (Tuhkatriinu) tegelaskujust on saanud tänu tooteproduksioonile Barbie nukuga võrreldav fenomen. Algsest vendade Grimmide loodud kangelannast, kes vastandudes oma kasuõdede ahnusele esindas mõõdukust ja tagasihoidlikkust, on saanud tänu Disney kompaniile hedonismile orienteeritud ja materialistlikke väärtusi kandev kommertslelu. Miljonid väikesed Tuhkatriinu ihalejad võistlesid peale muinasjutu Disney-poolset animeerimist selle nimel, kellel on rohkem, ilusamad ja kallimad rekvisiidid ning nõudsid vanematelt aina lisa. (Thomas 2009: 140)

Televisiooni seisukohast haaravad eriti päästmatult ja mõjusalt lapse oma meelevalda need tegelased, kellel ei ole reaalses elus vastet. Läbi telemeedia lastele suunatud mänguasjade tootmise juures on oluline, et kui laps vaimustub näiteks koera tegelaskujust, on tootja seisukohast oht, et väike tarbija suunab oma empaatia teda reaalselt ümbritsevatele neljajalgsetele. Sellisena oleks aga lapse tarbimishuvi suurtööstusele märksa raskemini kättesaadav. Kui aga väikelapse meeli õnnestub köita ebareaalsete tegelaskujudega, kellele laps oma tegelikust maailmast vastet ei leia, puudub tal võimalus oma kiindumust välja elada mujal kui ainult poes. Sellise mehhanismi najal ehitatakse väga tugev seos televisiooni ja kaubanduse ehk tarbimise vahele. Poest saab lapsele oma empaatiajanu rahuldamisel tähtsam koht kui muust maailmast. Enamasti ei suuda vanemad veel aastaid hiljem tuvastada, kuidas see nii läks. (Thomas 2009: 108)

Thomas (2009) juhib tähelepanu ka animarketingile, mille olemust ja toimemehhanisme lapsevanemad veel väga laialt ei teadvusta. Tegemist on 1990ndatel alguse saanud sisulise muutusega lastele turustavate suurkorporatsioonide ja televisiooni vahelise koostöö osas. Lapsevanem, kes soovib vältida lastele suunatud kommertsmanipulatsioone vaid telereklaamide vaatamist piirates, tänapäeval eesmärki ei saavuta. Nimelt ei ole reklaam enam ainus jõuline ostukäitumise kujundaja. Lastele suunatud lühikestest tootereklaamidest on viimase kahekümne aastaga välja kasvanud pooletunnised animatsioonid, kus uusi tegelasi ja aksessuaare tuuakse ekraanile vastavalt sellele, millal on eeldada nende turustuskanalitesse jõudmist. (Thomas 2009: 125-129)

Benneti jt käsitlus on kriitiline televisiooni suunava mõju osas. Uurijad rõhutavad, et vanemad teeksid hästi, kui nad teadvustaksid, et teleprogrammid ja -reklaamid on kõige rafineeritumad, läbitungivamad ja mõjusamad vormid, mis kommunikatsiooniteaduses on leiutatud. Nende eesmärk ei ole mitte inimeste meelt lahutada, vaid kujundada ümber nende soove, harjumusi ja loomust. (Bennet et al. 2000: 578)

Folklooriuurija Anu Vissel on kirjutanud, et televisioon „muudab laste ja noorte maailmavaadet ja argitegevust. Lapsed võtavad täiskasvanutele orienteeritud saadete ja täiskasvanute käitumise eeskujul omaks ka täiskasvanuliku suhtumise televisiooni. Televiisor võimaldab neilegi lõdvestumist, puhkust, põgenemist reaalsusest „rikaste ja ilusate“ pseudomaailma. Soov passiivselt meelt lahutada aina kasvab, inimese loova tegevuse väli aina kahaneb.“ (Vissel 2000: 69)

1.4. Vanemlik vahendus

Terminiga „vanemlik vahendus“ (*parential mediation*) tähistatakse vanema järelevalvavat ja kasvatuslikku rolli lapse meediakasutuse jälgimisel ja suunamisel. Livingstone ja Helsper (2008) on kohandanud erinevate teoreetikute käsitlused kolme üldisemasse strateegiasse:

1. Aktiivne vahendus (*active mediation*). Vanem selgitab meedia sisu selle kasutamise ajal (vaadates, lugedes, kuulates). See hõlmab nii positiivset lähenemist (õpetlikkuse momendid) kui ka negatiivset suhtumist (sisu kriitika).
2. Piirav vahendus (*restrictive mediation*). Vanem kehtestab reeglid, mis reguleerivad meediakasutust, sh piirangud ajale, kasutuskohale või sisule (nt piirates kokkupuudet vägivaldse või seksuaalse sisuga). Kindlasti arutatakse teabe tähendust ja mõju.
3. Koosvaatamine (*co-viewing*). Vanem on meediakasutuse juures, jagades seda lapsega kui ühist tegevust ja kogemust, kuid ta ei kommenteeri sisu ega mõju.

Käesoleva töö kontekstis on olulised kaks esimest vanemliku vahenduse vormi: aktiivne ja piirav. Üsna levinud on arvamus, et telepildil ei ole väikelapsele kahjustavat mõju, kui vaatamise juures viibib lapsevanem või keegi täiskasvanu, kes jagab nähtu kohta selgitusi. Asjatundjad on sellise n-ö kontrollitud vaatamise suhtes siiski kriitilised.

Kraav on põhjendanud, et laps on televiisorit vaadates sedavõrd keskendunud, et vanema seletused ei pruugi temani jõuda ning samuti ei suuda laps ühtaegu tähelepanu

jagada – vaadata pilti ja kuulata vanemat (Siimets 2010). Teadlane toob näiteks õhtuse telerivaatamise, kui vanem istub teleri ees ja laps mängib tema juures: „Vanemad arvavad, et laps ei näe ega kuule, sest on pühendunud mängule. Ometi võib jääda lapse mällu mõni pilt või lause kasvõi arstisaatest, mõni hirmutav mõte – ja ta mõtleb sinna juurde terve loo. Seevastu ettelugemisel saab lapsega läbi arutada kõik hea ja halvaga seotud teemad ja laps seedib need küsimused ära. Kui samu teemasid teleka ees arutada, ei jõua see lapsele päralt, sest pildimuljed on liiga eredad ja teravad, tempo jõulisem ja laps ei jõua haarata tervikut.“

Ka Teeäär on seisukohal, et alla 5-aastane laps ei ole veel võimeline jälgima kahte tegevust korraga ning seega võib tüüpiline soovitus vaadata koos vanemaga olla teatud kontekstis eksitav ja ebapiisav. Koosvaatamine on formaalne, kui vanem samal ajal ei tunneta, kuivõrd laps tema kõnet jälgib ja kas temaga on võimalik dialoogi pidada: „Tõepoolest, vanem istus kõrval, vanem rääkis, aga laps ei registreeri. Tal on üks kanal korraga.“

Eelnevalt esitatud strateegiate järgi keskendub käesolev töö kõige enam *piirava vahenduse* uurimisele. Kuna aga intervjueeritud lapsevanemad on üldjuhul orienteeritud telepildi välistamisele väikelapse meediaruumist, võib öelda, et tegemist on piirava vahenduse jõulisema erivormiga – lähtudes lapse arengust ja kasvatuspõhimõtetest püütakse kodustes tingimustes välistada väikelapse kokkupuude telemeedia sisuga täielikult, mistõttu seda strateegiat võiks nimetada *välistavaks vahenduseks (exclusive mediation)*.

1.5. Seminaritöö ülevaade

Bakalaureusetööle eelnes seminaritöö raames tehtud uuring „Telemeediasse eitavalt suhtuvate lapsevanemate hoiakud“ (Oja 2010), mille peamiseks eesmärgiks oli intervjuukava ja uurimismeetodi testimine käesoleva uuringu jaoks. Teooriaosa

keskendus samuti peamiselt negatiivsetele aspektidele, mis telemeedia mõjusfääris oleva lapse arengut võivad mõjutada.

Seminaritöö empiiriliseks materjaliks oli ühe lapsevanemaga tehtud süvaintervjuu. Kõlama jäi kriitiline meelsus, et telemeedia on lapse arengu seisukohast tühine ja kahjulik ning alla 10-aastane laps ei peaks televiisorit vaatama. Telekeelu rakendamisega küsitlul erilisi dilemmasid ei kaasnenu ja alternatiivsete tegevustena olid esikohal loovust ja abstraktset mõtlemist soodustavad tegevused. Mainimisväärseid argumente telemeedia positiivsetest mõjudest lapse arengule ei ilmnenud – vaadeldud juhtumi juures oli tegemist radikaalse ja selgelt argumenteeritud eitava hoiakuga. Kuna valimis oli vaid üks informant, ei olnud võimalik teha uuritava teema kohta laiemapõhjalisi järeldusi.

Uurimismeetodi kriitiline hindamine tõi välja, et teema edasiseks uurimiseks bakalaureusetöö raames tuleb informantide ringi oluliselt laiendada ja intervjuukava täpsemalt struktureerida. Lisaks ilmnes vajadus teoreetilise materjali üldistusjõu suurendamiseks teha juurde ekspertintervjuud lapsepsühholoogi ja kasvatusteadlasega. Seminaritöös aluseks olnud intervjuu on üle toodud ka käesoleva töö empiirilisse materjali (intervjuu nr 1).

1.6. Uurimisküsimused

Toetudes telemeedia uuringutele, võib lapse arengu seisukohast välja tuua järgmised negatiivsed mõjud, mis motiveerivad lapsevanemaid teleri vaatamist keelustama või rangelt piirama:

- Teleri vaatamine on aja raiskamine (arengut soodustavad alternatiivsed tegevused jäävad tahaplaanile);
- Telemeedia õhutab tarbimismentaliteeti (kommertsiaalsete väärtuste agressiivne pealesurumine);

- Positiivne mõju väikelapse arengule on küsitav (etteantud visuaalsed lahendused ei soodusta iseseisvat mõtlemist, loovust, kõne arengut jms);
- Agressiivsed ekraanikangelased kujundavad laste käitumismustreid (kombed, halvad eeskujud);
- Televisori ees istumine soodustab kehalist passiivsust (vaimne laiskus, ülekaalulisus, füüsiline nõrkus);
- Meelelahutusest saadav rahulolu tekitab sõltuvust (järjepidev vaatamisprotsess muutub aina olulisemaks ja jälgimisaeg pikemaks, mis omakorda süvendab ka kõiki eelloetletud mõjureid);
- Telemeedia ignoreerib sageli kehtivaid moraalinorme ja traditsioonilisi väärtushinnanguid.

Tuginedes nii üldisele meediakajastusele kui ka isiklikele vaatlustele, võiks autori hinnangul telemeedia mittetarbijad jaotada hüpoteetiliselt nelja gruppi. Eitajad on kas:

- *Täielikult alternatiivse elulaadi viljelejad* (tinglikult nn metsapoolse kogukond), kelle elustiili juurde ei kuulu televisioon automaatselt – see on täiesti ebaoluline meedium;
- *Inimesed, kes ei eristu ühiskonnast mingi äärmusliku maailmavaate poolest, kuid eitavad siiski kogu ajakirjandust.* Nad ei suhestu negatiivselt ainult televisiooni, vaid pigem kogu ajakirjandusse. Teleri mittevaatamine on nende puhul lihtsalt üks kõige silmatorkavam element meediatarbimises, kuna uudiskünnise ületab pigem fakt, et üldse ei vaadata telerit, kui see, et üldse ei loeta ajalehti;
- *Inimesed, kes ajakirjandust ei välista, kuid on võõrdunud telemeedia kui infokanali kasutamisest interneti kasuks.* Teler pole neile enam eluliselt oluline, seda ei kasutata kiire elutempo juures. Käesoleva töö raames on see kindlasti kriitiline grupp, sest kui teleri mittejälgija kasutab veebiruumi lahendusi (Youtube, interneti-tv) ja veedab seal samaväärselt või rohkemgi aega, ei saa rääkida põhimõttelisest telemeedia eitamisest;
- *Teadliku valikuga telemeedia eitajad*, kes käituvad sihipäraselt eitavalt just telemeedia suhtes ning kelle negatiivne hoiak on teadlik ja põhjendatud –

lähtutakse isiklikust kriitilisest suhtumisest ning konkreetsetest eesmärkidest ja põhimõtetest laste kasvatamisel.

Lapsevanemate eitava hoiaku uurimise kontekstis on kõige olulisem just viimane sihtrühm.

Uurimustöö üldisemaks eesmärgiks on välja selgitada peamised arvamused ja argumendid, miks teatud osa lapsevanemaid on muutunud põhimõttelisteks telemeedia eitajateks just laste meediatarbimist silmas pidades. Töö püüab leida vastused järgmistele uurimisküsimustele:

- Millised on lapsevanemate peamised argumendid telerivaatamise piiramise ja keelustamise osas?
- Kuivõrd on telemeedia keelustamine ja piiramine ratsionaalne käitumine (läbimõeldud ja teadlik kasvatuse osa) või lihtsalt trend?
- Kas telerivaatamise kui protsessi mõju peetakse pigem tühiseks (ajaraiskamine, odavad väärtused) või kahjulikuks (mõju vaimsele ja kehalisele võimekusele)?
- Kas lapsevanemad on seadnud laste telerikeelule mingi kindla või eeldatava lõpptähtaja?
- Kas lapsevanem on enese jaoks lahti mõtestanud, millised võivad olla keelu võimalikud negatiivsed mõjud (laps jääb infosulgu, ei ole rollimängudes eakaaslastega võrdne jms)?
- Milliste alternatiivsete tegevustega on sisustatud lapse aeg telerivaatamise asemel?

Uurimisküsimustele vastuste leidmisel on aluseks lapsevanematega tehtud süvaintervjuud. Empiirilise materjali töötlemisel on põhitähelepanu all vanemate hinnangud ja argumentatsioon uuritava teema suhtes.

2. Metoodika ja valim

Järgnev peatükk tutvustab uurimustöös kasutavaid mõisteid, meetodit ja annab ülevaate valimist.

2.1. Mõisted

Empiirilise andmestiku kvalitatiivseks analüüsiks on oluline defineerida uurimustöö raames kasutatavad mõisted:

- *Telemeediat eitav lapsevanem* – teadlik telemeedia eitaja, kes lähtudes konkreetsetest põhimõtetest laste kasvatamisel peab televisiooni mõju lapse arengule negatiivseks;
- *Väikelaps* – lapsed vanuses kuni 12 eluaastat (*young children*);
- *Eelkooliealine laps* – lapsed vanuses kuni 7 eluaastat;
- *Algkooliealine laps* – lapsed vanuses 8-12 eluaastat;
- *Kontrollitud teleri vaatamine* – lapsevanema nõusolekul valikuline ja piiritletud teleri vaatamine.

Määratlus „lapsed“ on jagatud kolme kategooriasse, kus üldisem „väikelapsed“ jaotatakse omakorda nooremaks ja vanemaks vanuserühmaks. Seda põhjusel, et eelkooliealiste laste teleritarbimine ei ole veel nii teadlik ja motiveeritud kui algkooliealistel lastel. Kui esimesed on vähem iseseisvad ja vanemate järelevalve seetõttu suurem, siis teiste puhul hakkab mängima ka sotsiaalne taustsüsteem (vaatamine saab motiveeritud rollimängudest ja diskussioonidest eakaaslastega). Hüpoteesiliselt võib arvata, et ealised iseärasused laste käitumismustrites ja orientiirides põhjustavad ka lapsevanema motiivide jagunemise kahte tasandisse: näiteks kui 1-6-aastase lapse puhul peetakse telerit liiga agressiivseks, loovust pärssivaks ja vägivaldseks, siis 7-12-aastaste puhul juba ka manipuleerivaks ja maailmapilti

rikkuvaks (reklaam, odavad väärtused). Lapsevanem, kes keelamisprotsessi alfaasis leiab, et teler on halb ennekõike lasteaiaaas, võib hakata nägema negatiivseid mõjusid ka kooliealise lapse arengule. Vanuserühmadesse jaotamine aitab tõlgendada empiirilist andmestikku ka sel juhul, kui peres on mitu kuni 12-aastast last.

2.2. Meetodi kirjeldus

Metodoloogiliselt on tegemist väikesemahulise kvalitatiivuuringu, kus analüüsitavaks empiiriliseks materjaliks on semistruktureeritud süvaintervjuud. Empiiriline materjal põhineb vastajate hinnangutel uuritava teema suhtes. Informantide intervjuerimiseks koostas semistruktureeritud küsitluskava (lisa 1). Intervjuud viisin läbi iga küsitletavaga eraldi (v.a üks kaksik-intervjuu). Peale kõneluste transkribeerimist kodeerisin tekstiosad ning töötlesin empiirilist materjali, võttes aluseks kvalitatiivse analüüsi meetodi.

Bakalaurusetöös on vaatluse all kaheksa informandi intervjuud, mida analüüsisin juhtumipõhiselt ehk *within-case* meetodi abil (Kalmus 2009). Tekstianalüüsi aluseks on uurimisküsimuste baasil loodud teemakategooriad:

- olulisemad telemeedia keelustamise argumendid;
- telerikeeld kui kasvatuse osa;
- kas telemeedia on pigem tühine või kahjulik;
- telerikeelu lõpptähtaeg;
- telerikeelu rakendamisega kaasnenud dilemmad;
- alternatiivsed tegevused telerivaatamise asemel.

Tulemuste esitamisel on nimetatud kategooriate alla ühendatud temaatilised tsitaadid. Teksti kodeerimisel on arvestatud vastajate manifestseid sõnumeid ja tähelepanu all on ka latentsuse põhimõte: jälgida öeldu emotsionaalset rõhuasetust, grammatilist struktuuri, tähendusi, näiteks otsese või kaudse kõneviisi kasutamist, negatiivsete või positiivsete emotsioonide väljendamist (Masso & Taur 2009).

2.3. Valimi kirjeldus

Telemeedia eituse uurimiseks kasutatav valim on moodustatud homogeense valiku põhimõttel, mille järgi uuritavas sihtrühmas on vähemalt kaks sarnast omadust: intervjueeritavateks on emad ja isad, kes on põhimõttelised laste telemeedia tarbimise vastased ja omavad ses osas ka isiklikku kogemust. Seega: üheks omaduseks on telemeedia eituse ja teisiks selle rakendamise kogemus kuni 12-aastase lapse näitel. Valimi heterogeensuse tagab piirkond – intervjueeritavad lapsevanemad valitakse üleeestilise määratluse alusel, sõltumata nende elukohast maal või linnas.

Bakalaureusetöö raames on valimi suuruseks kaheksa intervjueeritavat, kellest kuue osalemise ja nõusolekuni jõuti suulise info levitamise teel tutvusringkonnas ning kaheni tänu veebiportaali Perekool.ee foorumisse üles seatud kutsungile. Valimi koostamisel on lähtunud põhistatud teooria põhimõttest – uurimisküsimustele vastamiseks ei ole vaja koguda lisamaterjali, kui informatsiooni küsimustele vastamiseks on piisavalt. Valimi detailne kirjeldus on ära toodud tabelis 1.

Tabel 1. Valimi iseloomustus intervjuude lõikes.

<i>Int. jrk nr</i>	<i>Informandi pseudonüüm</i>	<i>Kood (vanus)</i>	<i>Elukoht</i>	<i>Haridus</i>	<i>Lapsed ja nende vanus</i>	<i>Laste (L) ja täiskasvanute (TK) telerivaatamine kodus</i>
1.	Isa-1	I1(46)	Tartu	Kõrgem	Poeg (3) Poeg (4)	L: ei vaata üldse TK: ei vaata üldse
2.	Ema-1	E1(26)	Tallinn	Kõrgem (lõpetamisel)	Tütar (4)	L: ei vaata üldse TK: ei vaata üldse
3.	Ema-2	E2(29)	Tallinn	Kõrgem (omandamisel)	Tütar (9) Poeg (4)	L: ei vaata üldse TK: vaatavad valikuliselt
4.	Ema-3	E3(29)	Tartu	Kõrgem	Tütar (8) Tütar (4)	L: ei vaata üldse TK: vaatavad valikuliselt
5.	Ema-4	E4(36)	Tartumaa	Kõrgem	Poeg (2) Poeg (4) Poeg (6)	L: ei vaata üldse TK: vaatavad valikuliselt
6.	Isa-2 Ema-5	I2(32) E5(36)	Harjumaa Harjumaa	Kõrgem Kõrgem	Tütar (4) Poeg (2)	L: ei vaata üldse TK: ei vaata üldse
7.	Vanaema-1	V1(58)	Tartu	Kõrgem	Tütrelapsed: Poeg (6) Tütar (3)	L: vaatavad väga harva TK: vaatavad väga harva

Valim koosneb kahest isast, viiest emast ja ühest vanaemast, kellel juba võimalus võrrelda ka erinevate põlvkondade meediatarbimise harjumusi ning hinnata lastele rakendatud telerivaatamise keelu tulemusi. Üks anonüümselt intervjueritu on ametilt praktiseeriv psühholoog. Ta nõustus vastama ka küsimustele, mis puudutasid laste liigset telerivaatamist psühholoogi pilgu läbi.

Telepildi välistamiseni on igas peres jõutud erinevalt (nt negatiivsete mõjude täheldamine laste vaatlemisel, elukoha vahetamisel ei ole soetatud telerit, ühe pereliikme teadlikum lähenemine ja sellel järgnev põhimõtete muutmine jms).

Kokkuvõtvalt võib välja tuua, et valimile on iseloomulik intervjueritute kõrge haridustase ning enamuses on tegemist mitmelapseliste peredega. Küsitletud isade ja emade vanusevahemik on 26-58 eluaastat ning 14st hõlmatud väikelapsest on enamuse eelkooliealised (12). Kolmes kodus ei tarbita telemeediat üldse. Ülejäänud peredes vaatavad telerit ainult täiskasvanud, kuid seda silmatorkavalt vähe ning seejuures tehakse valikuid vajadusest ja saate sisust lähtudes. Märkimist väärib ka asjaolu, et välditakse telemeedia tarbimist laste ärkveloleku ajal.

3. Uurimustöö tulemused

Järgnev peatükk keskendub empiirilise materjali esitamisele kontsentreeritud kujul. Mahukatest süvaintervjuudest on välja selekteeritud arvestatava üldistusjõuga tsitaadid, mis saavad ühtlasi aluseks uurimisküsimustele vastamisel ja järelduste tegemisel neljandas peatükis.

Parema ülevaatlikkuse eesmärgil on kõik küsimused taandatud analüüsikategooriatele ja esitatud alapeatükkide kaupa. Iga kategooria on konkreetse uurimisküsimuse kokkuleppelise tähendusega lühendus, mis lähtub töö üldisest eesmärgist ja temaatilisest jaotusest.

3.1. Olulisemad telemeedia keelustamise argumendid

Kirjeldades intervjuudes esinenud hoiakuid, mis aitavad vastata uurimisküsimusele, millised on lapsevanemate peamised argumendid telerivaatamise keelustamise osas, on oluline eelnevalt välja tuua, et vastajate üldine hoiak oli telemeedia suhtes negatiivne.

Enam kui pooled informantidest pidasid teleri vaatamist tühiseks ja kasutuks nii laste kui täiskasvanute seisukohast.

I1(46): *...90% on puht showbusinessi müra ja 10% on siis ikkagi kallutatud ja teadlik maailmapilti kujundav vale väga paljudes asjades minu meelest. Ühesõnaga väga ühekülgne maailmapilt, mis meile nn läänelikus demokraatias televiisorist antakse. Ja seda ei tahaks ma nii vara oma lastele kaela määrada. Ja pluss tehniliselt. Kui sa ikka mõnd raamatut loed, kuhu aeg-ajalt satub ka mõni tehniline kirjeldus, kust sa kohe avastad, et selle taga on füsioloogiliselt mõõdetavad aju kängumise tunnused televiisorit vaadates, näiteks see „Tardunud pilk“.*

E1(26): *Mina kasutasin telekat n-ö ajusurmana.*

E3(29): *Sealt lihtsalt ei tule midagi, mida inimesele on eluks vaja. /-/-/ Seda ei ole meile mitte kuidagi vaja, me elame ka muidu toredasti.*

E4(36): *Ja ma ei ole senini aru saanud, miks mõnedel inimestel see kast kogu aeg toanurgas vilgub. Sageli keegi isegi ei vaata, lihtsalt vilgub. See on minu jaoks täiesti võõras asi. Ja ka meie pere harjumuste hulka üldse ei kuulu selline pidev telekavaatamine.*

E5(36): See ei ole otseselt nagu eitamine, aga see on nagu see, et inimesed kipuvad sinna teleka taha liiga kauaks jääma. Saateid vaadatakse suhteliselt valimatult. Vaadatakse kõike, mis torust tuleb.

Telemeediat peeti ka liiga ühesuunaliseks meediumiks, mille eesmärgiks on kallutada indiviidi maailmavaadet ning teha temast nii otsene kui kaudne tarbija.

I1(46): Ja telekas ongi selles mõttes nii masendav, et ta on tegelikult nii ühesuunaline. Kuigi inimesed arvavad, et tal on 100 kanalit kodus, siis tegelikult sõltub ta igas kanalis sellest, mida talle pakutakse. Tegelikult on ta igast otsast tarbija. Masendav tarbija.

I2(32): See ühesuunaline infotulv, mis teeb teda nagu natukene abitumaks.

E1(26): Eitamiseni viis mind minu elukaaslane, kes täheldas seda, et kuna meil telekas mängis taustaks kogu aeg... /-/-/ Siis ühel hetkel ta pani tähele, et lapse mängimine katkeb ja ta vaatab lihtsalt tuima näoga mingit programmi, millest ta aru ei saa, mis ei ole tõenäoliselt sisu poolest ka sobilik. Enamasti reklaamid, osta seda, osta toda.

E2(29): Telekas on liiga passiivne. Ta surub nagu ennast peale ja tuleb kõige täiega. Ta ei räägi sinuga konkreetselt, vaid ta räägib seal üksi midagi... Aga ta tõmbab sinu enda võimusesse.

Ühe olulisema negatiivse argumendina toodi väikelaste teleri vaatamise juures välja tarbimismentaliteedi õhutamise aspekt. Informandid jõuavad mitmel korral ja rõhutatult selleni, et telemeedia kaasabil kasvatatakse väikelastest brändilojaalseid tarbijaid ja seda ka lastesaadete abil.

I1(46): Puht ostuhuvilised ja orjad tehakse neist. Sõna otseses mõttes orjad, kes on mentaalselt aheldatud brändide külge. Aga ka tehakse temast tarbija selles mõttes, et ta isiklik initsiatiiv oma ajuga midagi luua, kaob ära. Aju paralüüeerub, invaliidistub, jääb puudulikuks või taandareneb täielikult. Lapsest jääbki ainult selline tuima pilguga, mis iganes eesti keeles on see sõna... kaugjuhtimispuldi näperdaja lihtsalt. Nii kui igav on, vajutan, kohe saan boonust.

E1(26): Kui väga väikeselt hakkab vaatama, siis laps on mõjudele nii vastuvõtlik, et temast võib lihtsalt saada see tarbija, kes ei oska teistmoodi. Ta vaatab reklaame, tal on vaja seda, seda ja kolmandat, poes ta näeb neid asju, tal on vaja seda. Siuksed tarbijad tulevad ka telekast.

E2(29): Kindlasti vägivald on üks teema. Reklaamidest me oleme ka rääkinud. Seda võib-olla isegi rohkem selle vanema lapse puhul, et sulle tehakse selgeks, et sul on vaja seda, kuigi sul ei ole vaja seda.

E4(36): Ma olen aru saanud, et normaliseeritakse ka mingites noortele suunatud seriaalides... /-/-/ selliseid sündmusi ja tegevusi, mida tegelikult ei tohiks normaliseerida. Ka seesama „Saame kokku Tommi juures“... Kui meie lapsed Eesti kanaleid näeksid, siis nad muidugi vaataksid seda, aga just seesama alkoholi teema, mis seal oli... Ja mingisugune vaimude väljakutsumise asi... Mille üks argument oli see, et aga lapsed ju kõik teevad seda, see huvitab lapsi ja see on ju normaalne, et isa võtab õhtul mingisuguse väikese õlle. Ma päris uurisin seda, millised vastukajad olid siin ja seal. Ja ma leian, et seda ei tohiks normaliseerida. Seda ei tohiks näidata kui normaalset nähtust.

E5(36): Seal on agressiivsust. Reklaam vahele. Nad on nii närvilised.

Intervjuudest tuli välja, et ühekülgse (meelelahutusele ja tarbimisele orienteeritud) meediapildi tulemuseks on „rumal inimene, kes ei tea, et ta on rumal“.

I1(46): ...kogu tema väärtus on see, et uus saade tuleb, pausi ajal keeran sinna, vajutan seda nuppu, plõks, maailm muutub. Tegelikult enda arust on ta nagu tohtu piloot, nagu jumal, kes sõidab läbi maailma, aga tegelt on ta kõige tavalisem puldi ori, üks ole. Kui ta saab sellise harjumuse, talle tundub, et rumalus ja igavus on üks ja sama sõna, kui ma saan igavust peletada, siis ma saan tegelikult ju tarkuse. /-/-/ Ühesõnaga, lastest tulevad rumalad, aga agressiivsed rumalad. Too on nagu

see, mida ma kardan televiisori puhul. Mis ma ka ütlesin, et nad ei saagi aru, et nad on rumalad, sest nad kogu aeg ju teevad midagi, kuidas ta siis on rumal. Loll on see, kes nurgas istub ja raamatut loeb, nende jaoks.

E1(26): Aga mulle tundub, et telekas nagu suunab rohkem nagu sellisele tarbimisele, kuidagi sellisele kergemale elustiilile. Kõik on tilu-lilu, sellist sügavat mõtet ei ole seal iseenesest.

Üks intervjuueeritud isadest leiab, et tarbimismentaliteedi vastu ei aita võidelda ka lapse telepildist reklaami välistamisega, sest tihti esineb seda peidetud kujul ning just lastesaated ja multifilmid on tema sõnul täis tooteproduksiooni.

I1(46): Ja siis on nii, et kui laps läheb siis poodi, siis kõik alates voodilinadest, mähkmetest kuni mänguasjadeni koosnevad tegelikult ainult nendest toodetest. Kõik see on nende lõputute multifilmide kaasproduksioon. Mina saan ju sellest aru, et see nii ütelda hea film on puhas reklaam, muud midagi. Samas lapse aju seisukohast see veel absurdsem, sest laps ei saa aru, et mis on reklaam või mis ei ole... Seda ohtlikum on see...

Lapsevanemad toovad ühe televisiooni eitamise argumendina välja ka vahendatud reaalsuse mõjutuse. Nad on arvamusel, et televisioon võõrandab emotsioonid, mille tagajärjeks on üksteise suhtes ükskõiksemad inimesed.

I1(46): -- televiisor võõrandab tegelikult emotsioonid... tähendab inimlikud kannatused, sellised lõputud laipade ja ohvrite, näljahäda nägemine, mis justkui tähendab, et me elame globaalses külas ja me kõik tunneme, et me iga päev ei ole ükskõiksed... tegelikult me oleme ükskõiksed. Nii ütelda tuhandete maavärvinate või naljaohvrite nägemine Veerpalu ja Šmiguni ja mingisuguse Rakvere vorsti vahele, üks ole, ja superstaaride vahele, tuimestab meid tegelikult nagu totaalselt ära. Tulemuseks on tegelikult palju küünilisemad ja ükskõiksemad inimesed üksteise murede suhtes kui need, kes ei näe seda kogu aeg. -- See on ka nagu see paradoks, mida ma nagu tegelikult tahan, et neist tuleks palju-palju osavõtlikumad teiste, ligimiste murede suhtest.

I2(32): Mingil määral see kindlasti õhutab, sest see ei ole ju reaalne kõik, mida seal õpetatakse. Mingisuguseid rakette lastakse, lennatakse mootorratastega ja lastakse õhku teisi.

E5(36): Kõik see, mis seal on... mitte kõik, aga enamus on moonutatud. See ei ole reaalne elu.

Negatiivse argumendina tuuakse välja ka aja väärtustamine – telerivaatamine tundub lapsevanematele aja raiskamisena.

E1(26): Ja peamine põhjus, miks see veel nii oli, et ma ise peaks tegelema paljude muude asjadega, kui teleri vaatamine, et võib-olla siis on parem, kui me telerist loobume – lihtsalt aja rõövlina tundus ta. /--/ Hakkame vaatama, vaatame ja äkki on oih, kell on palju, mis me tehtud saime, mis me teada saime? Raisatud aja moodi hakkas see tunduma.

E2(29): Ma mäletan seda, et kui vanem tütar oli väike ja siis mind häiris see, et telekas hakkas dikteerima midagi. Kasvõi oma kellaegade suhtes või nii... Mulle ei meeldinud see kellaaja peale elamine. Sa lood midagi ja siis äketsi ta sõitis sisse, sa annad sõrmed ja ta võtab käe. Ta jäi sinna kauemaks kui vaja oleks. Või kui huvi tegelikkuses oli. Sa ei saa sellest enam välja või et...

Lisaks mainitakse ära, et telerivaatamine pärsib oluliselt kehalist aktiivsust.

E1(26): Aga asi, mis meile ei meeldinud, oli see, et me teinekord ei viitsinud minna välja ja vaatasime telekat, selle asemel, et minna õhtul ilusti kõik koos jalutama. Panin mingi programmi peale ja vaatame seda kõik koos rõõmsalt. See oli üks põhjus, et füüsiliselt peab rohkem liikuma.

E2(29): Ja teisest küljest see, et see füüsiline aktiivsus ka ikkagi. See on lihtsalt nii õudne, et sa lihtsalt lamaskled seal ühes asendis kuidagi...

V1(58): ... teisest küljest see kehaline passiivsus. Seoses sellega siis see lõtvus ja loidus, et ma ei pea pingutama, ja sellest, kes lapsena vaatab palju telekat, kes vajab sellist erutavat adrenaliini ampsu, sellest kasvab võib-olla arvutimängur ja arvutisõltlane, või ka mängusõltlane.

Mitmel puhul räägitakse telepildi negatiivsest mõjust väikelapse loovusele, kujutlus- ja õpivõimele, kõne arengule ning suhtlemisoskusele.

E1(26): Aga väikelapse puhul ma leian, et oluline põhjus keelamiseks ongi see, et sa kõigepealt pead õppima ennast tundma, omaaktiivsus peab olema olemas – ta peab oskama mõelda, ta peab oskama tegutseda, ta peab oskama loominguiliselt asjadele läheneda. Et tema töö on õppimine, mitte tuimal pilgul mingi ekraani jälgimine.

E2(29): ... nad ei kasuta oma verbaalses kõnes enam laiaulatuslikku keelt, vaid neil on mingid koomiksihäälitused või midagi seesugust. /---/ Ühesõnaga see point, et kuidas inimene üldse keelt omandab... Et see väide, mida ka Rainer oma raamatus ütleb, et laps alguses ei õpi mitte ainult peaga, vaid kogu kehaga – kõik meeled peavad nagu olema töös. Aga teleka vaatamisega ei ole see kuidagi võimalik. Ma arvan, et see on minu jaoks nagu kõige-kõige...

E5(36): Teiseks suhtlemist ka tapab. Inimesed istuvad teleka ees, aga üksteist nagu ei tunnegi.

V1(58): Teine teooria oli see, et teleka värvid ei ole samad, mis looduses, st ehedad värvid. Seetõttu lapse värvitaju nagu moonduvad. Et kui ta nagu näeb selliseid valesid värve, et see on sama, kui lapsed kasutavad vildikaid. Nad on väga selged, ilma piirjoonteta. See samamoodi rikub last. Põhiline argument oli siis ikkagi see, et lapsed hakkavad pigem eelistama telekat kui ise lugema õppima ja raamatuid armastama. /---/ Vot et kui telekat vaadates on lapsel see pilt ja stoori kõik ette antud, aga kui sa ise loed, siis sa kujutad ette, millised on tegelased, mida nad seal teevad, aju töötab siis hoopis teises tempos.

Veel mainitakse telerivaatamise mõju närvisüsteemile (ülestimulatsioon) ja üldisele tervisele. Seejuures toetatakse ka spetsialistide arvamustele.

I2(32): ... telekas, ja ka arvutid, aga just telekas, teevad lapsed natukene ka agressiivsemaks...

E4(29): Teine asi on see, et ka igasugused spetsialistid ütlevad, et üle tunni aja päevas ei peaks laps olema telekale ja arvutile eksponeeritud. Isegi samas ruumis mängimine, kus telekas töötab, ei ole hea mõte. Ta koormab närvisüsteemi üle, sest inimese peamine informatsiooniallikas on tegelikult silmad. /---/ Ülestimulatsioon ja kõik sellega kaasnev, on tegelikult põhiline asi.

E5(36): Ja teine asi on see, et puhtalt see närvilisus, see hüsteeria, tõmblemine. See pilt kogu aeg virvendab seal ees, reklaamid jooksevad...

V1(58): Üks mõte oli see, et me lugesime, äkki see oli telelehes, et jaapanlased olid pannud teleka lähedusse puure valgete hiirtega, et vaadata, kuidas see mõjub. Ja selgus, et elektromagnetiline lainetus või -kiirus tekitas üsna ruttu neil leukeemia. Me mõtlesime, et ju see ikka lastele ka ikka üsna halvasti mõjub.

Õeldakse välja ka võimalik negatiivne mõju lapse keskendumisvõimele.

I1(46): Ja see jääb igas asjas, elu muutub selliseks... Ta peab saama visuaalset erutust kogu aeg. Audiovisuaalset erutust, üks ole... Kui ta seda ei saa, ta ei suuda genereerida midagi.

E4(36): ... kui midagi kogu aeg virvendab, siis see tõmbab kogu aeg tähelepanu. See on näha ka laste pealt, kes palju telekat vaatavad või teleka taga lausa õpivad. /---/ Ja kui on pidevalt mingi segaja, siis laps ei saa ka keskenduda eriti hästi. Ja ta ei õpigi keskenduma. /---/ Üks asi on see lärm, et ei ole kusagil rahu ja vaikust. /---/ ... kui see ei ole just väga palju keskmisest intelligentsem laps, siis ta tõenäoliselt ei õpi süvenema. /---/

E5(36): Ei jäeta seda seedimise aega. See väsitab ka täiskasvanu ära, ma ei suuda seda tunnetada, kuigi see on nii läbinähtav...

Kokkuvõtteks võib öelda, et argumentide sõnastamine ei valmista lapsevanematele raskusi. Kõik intervjueeritud on väikelaste telerivaatamise negatiivses mõjus kindlad ning vastavad mõttekäigud esitatakse väga veenvalt. Seisukohtade põhjendamisel lähtutakse nii teoreetilistest materjalidest, isiklikust kogemusest kui intuitsioonist laste kasvatamisel.

3.2. Telerikeeld kui kasvatusosa

Teine uurimisküsimus püüdis täpsustada, kui palju on telemeedia keelustamine ratsionaalne käitumine (läbimõeldud ja teadlik kasvatusosa), kui palju pigem „tark trend“.

Kõrvutades esimeses alapeatükis toodud järgnevate tsitaatidega, võib öelda, et küsitletud lapsevanemate puhul ei ole tegemist ajutise trendi jälgimisega, vaid telerivaatamise keelamine on lastekasvatuse teadlik osa.

I1(46): *Eesmärk on muidugi /--/ minu lootus on see, et see ostuharjumus oleks tal ikkagi null, üks ole. Et vabastada ta ikkagi täiesti sellest... Mida ma lisaks televiisori vaatamisele räägin, et ei pea elama nagu teised. Inimene on vaba inimene, kes peab austama teisi inimesi, aga mitte elama nagu teised. -- On minu meelest kaks asja, mis tänapäeval muserdavad inimesi: see on karjainstikt, ühesõnaga elada nagu kõik teised, üks ole, mida televiisorist vaadates... no kuna kõik vaatavad ühte samu saateid.. ja teiseks on see autoriteedi uskumine, telekas toimib autoriteedina, väga jõuline ja väga atraktiivne /--/ Seda ma tahan öelda, et lapsel ei tekiks autoriteetide kummardamise haiglast kommet, et ta usub igasugust pada.*

E3(29): *Ikkagi minu jaoks oma lapse kasvatamine on väga oluline. Nagunii lasteaias või koolis on nad väga suure osa päevast, või kodus ollakse teleka ees, et millal siis mina saan neid näha või kuidagigi edasi anda iseenda õpetusi. Ongi, et ühiskond kasvatab, et ma olen väga selle vastu. /---/ Meil on nii vähe aega mõjutada neid või kuidagi suunata. Pärast peame leppima vaid tagajärgedega. Kui me laseme selle õige aja käest ära, siis see ongi läinud.*

Tõsiasi, et tegemist ei ole ajutise trendi jälgimisega, tuleb välja mitme intervjueeritava vastustest. Seda kinnitavad vanemate mõttekäigud kasvatusosa sisulise tähenduse üle.

I2(32): *Ma usun, et me tohutult vähem mõistaksime oma lapsi näiteks praegu, sest me arutame väga palju laste psühholoogiat omavahel... Ja üleüldse elu asju... Ma usun, et meie suhtlus on selle võrra palju suurem, sest kindlasti me arutame just tänu sellele, et meil ei jookse nurgas televiisor.*

E1(26): *... või loen lapsele mõnda lasteraamatut või võtan endale mõne raamatu, loen seda. Aju saab muudmoodi ka mujale lülitada, ei ole selleks vaja telerit. /---/ Ma leian, et kui on muid lahendusi, kui on vanemapoolne viitsimine ja tahtmine tegeleda sellega, ja võimalus, siis tuleks ikka kasutada neid muid alternatiivseid tegevusi. Mitte minna kõige lihtsama vastupanu teed. See on jah lihtne, ta istub, vaatab ja õpib küll, aga ma ikkagi oletan, et nad õpivad paremini ikkagi koos ema ja isaga koos*

tegelemisest, kui ekraani pealt vaatamisest. Ekraani peal peab neid kordamisi ilmselt mitmeid kordi rohkem olema, kui reaalses elus.

E3(29): Minu arust on lastest näha, kui nad telekat vaatavad. Ja ma endale sellist ei taha, sellepärast meie kodus nii ei käi. Mulle nagu tundub, et tänapäeva lapsi väga nagu planeeritakse, aga sellele hetkele, kui nad sul käes on, sellele nagu väga ei mõelda. Minu meelest kasvatamine ei ole eriti aktiivne protsess. Eriti ei tegelda oma laste kasvatamisega. See on selline... muu kõrvalt. /---/ Ja mina nagu kavatsen enda omade eest vastutada, mina ei ole nõus, et keegi teine vastutab... et keegi teine võtab juba nii väiksenä endale mõistuse üle ja juhib seda, mida nad teevad.

Üks intervjuueeritud isadest on kriitiline ka teleri kui pedagoogi ja arendava lapsehoidja rolli suhtes. Tema väitel arendavad last vahetu vastastikune suhtlus ja positiivne eeskuju.

I1(46): Ei ole ükski laps teleka ees õppinud rääkima... Laps saab areneda ainult suheldes, vastastikku suheldes. Seda on ennegi nähtud, sa võid panna kordama magnetofonilindile sõnu... see on kõik väljamõeldis, ma ei usu sellesse. Ma olen neid asju ka uurinud tegelikult. /---/ On ainult üks võimalus, kuidas harida last ja see on puhas positiivne suhtlemine ja eeskuju, ja mitte mingisugune televiisori vaatamine sinna ei kuulu.

Teadliku kasvatuse kasuks räägivad ka intervjuueeritud positiivsed ootused, mida võiks väikelapseas rakendatud telerivaatamise piiramine tulevikus kaasa tuua. Eeldatakse, et lapsed on iseseisvamad, suhtlemisaltimad, analüüsivamad, tervema närvikavaga ja vabad tarbimismentaliteedist.

I2(32): Ma loodan, et meie lapsed on selle võrra altimad ja valmivad ise tegevust endale leidma, ja ka teistega suhtlema, ja mõtlema-nägema asju teise mätta otsast. Nii öelda ka sotsiaalsed oskused on võib-olla paremad. Et nad on tähelepanelikumad, loogilisemad. Kas või lapse tasandil mõistavad psühholoogiat paremini.

E1(26): Võib olla pääseb tarbimishullusest näiteks... See küll ei tule ainult telekast, see tuleb ju ka kogu ühiskonna nendest eeskujudest ja standarditest. Aga võib-olla ta on natukene iseseisvama mõtlemisega. Et mõttemaailm on natuke teistsugune. Ja loodetavasti julgeb ka oma mõttemaailma eest seista.

E2(29): Ma loodan, et nad on sisemiselt nagu rahulikumat ja vabamat... Ja ma loodan, et nad õpivad analüüsima, oma pead kasutama... Aga seda on näha kümne aasta pärast. (Naerab.)

E3(29): See ongi see, et kui me ei tegele lastega, siis me muudame nad nagu sõltuvateks asjadest, mis neid lõbustavad ja nad ei oskagi ise midagi teha. Mina näengi, et minu ülesanne tänapäeva maailmas ongi muuta laps sõltumatuks nendest asjadest. Tal ei pea kogu aeg nutitelefonis msn jooksuma, et oma sõpradega kontaktis olla. Et teistsugune elu on ka olemas.

E5(36): Tahaks nagu loota, et mingisugune mõtlemine, närvikava ja väärtushinnangud jäävad natukene ka elutervemaks.

Teadliku kasvatuse ühe nüansina võib välja tuua ka lapsevanema suhtumise, mis peab oluliseks kasvatada lapsest kriitiline teletarbija.

E3(29): Muidugi nad teevad oma valikud, aga minu meelest me peame varustama nad nende relvadega, kuidas tunda ära seda, kuidas sinuga manipuleeritakse. Igal sammul! Igal-igal sammul! Iga reklaam, tule, vali, osta. /---/ No see telekas on nagu osa sellest teadliku tarbimise asjast. Mitte olema passiivne, vaid otsustama ise, mida sa ostad, mida sa kuulad, mida sa vaatad, mida sa loed, mida sa teed, mida sa mõtled.

Tsitaatide kokkuvõtteks võib öelda, et domineerima jääb teadliku kasvatus kontekst. Kriitiline suhtumine telemeedia mõjudesse ei põhine ainult emotsioonidel, vaid argumentatsiooni ja kasvatuspõhimõtete seostel.

3.3. Kas telemeedia on pigem tühine või kahjulik?

Uuritava teema taustal tuleks eristada, kas telerivaatamise kui protsessi mõju peetakse pigem tühiseks (ajaraiskamine, odavad väärtused) või kahjulikuks (mõju vaimsele ja kehalisele võimekusele)?

Võttes aluseks uurimisküsimuses toodud määratlused, võib öelda, et informandid seostavad televisiooni negatiivset mõju väikelapsele nii kahjulikkuse kui sisutühjuse kontekstiga.

I1(46): Et esiteks see vaimne laiskus totaalne tuleb lastele. Ja teiseks samal ajal võimetus üldse keskenduda tõsisematele asjadele ja luua midagi nagu ise.

E1(26): Aga käitumisest ma olen aru saanud, et kui ma näiteks lähen lapsele lasteaeda järgi õhtul, et need mängud, mida mängivad lapsed, kellel on telekas, on sageli natuke vägivaldsemad, natuke agressiivsemad. Nende arusaam sellest, mis on õige, mis vale, on natukene teistsugune.

E2(29): Jah. Liigne aktiivsus torkab silma kohe päris kindlasti. Pärast seda hakkab... Siis ta ei kuula üldse enam... Ta nagu ei kuule sind enam. See oli jah üks nädalavahetus, kus nad vaatasid hommikul multikaid, mis tulevad erinevate Eesti kanalite pealt. Ja pärast seda, järgnevad pool päeva, ta lihtsalt kalpsas ringi, nagu hüperaktiivne. Ta nagu ei fikseerinud enam, mis teised tema ümber teevad või mida ütlevad või ei ütle. Ta lihtsalt elas miskit välja.

E3(29): Ja ühel hetkel, kui ta oli nii kümnekuune, siis ma hakkasin vaatama, et ta on kuidagi närviline kui õhtul magama jääb... No ikka, et paned teleka mängima ja siis laps mängib, istub teleka ees maas, ise istud lapse kõrval, nii ja naa. Siis ma hakkasin vaatama, et midagi on nagu valesti. Siis me panime teleka kinni – siis oli laps palju toredam. Sellest saati meie peres enne kella 9 telekat ei vaadata. Sisuliselt!

E4(36): ... mida ma olen siin tööl tähele pannud... et need lapsed, kellel kodus telekas pidevalt mängib, need on üleüldiselt rumalamad, nii oma sotsiaalses suhtlemises kui ka kõiges muus ja see on algklasside teema peamiselt, kellel kogu aeg multikad jooksevad. Ja see on just see aspekt, et algklassides on sotsiaalne suhtlemine hästi oluline, just selles suhtes on nad rumalamad – nad ei oska... nad ei pea oluliseks teist inimest enda kõrval, nad ei oska täiskasvanutega suhelda...

V1(58): Ja see, kuidas on räägitud, kuidas telekas tekitab selliseid autistlikke jooni, eriti kui laps vaatab telekat – ta on täiesti välja lülitatud. Vot see on hästi huvitav see välja lülitamise efekt.

On üldteada tõde, et etteantud lahendused ei arenda last. Ka intervjuueeritud vanemate meelest ei soosi teleri vaatamine lapse loominguulisust ja iseseisvumist ning on seetõttu uurimisküsimuse määratluse järgi pigem kahjulik.

I1(46): Ja ikka see loomingulisus... Ma ei räägi loomingulisusest selles mõttes, et lapsest peab saama mingi kirjanik või helilooja, vaid loomingulisust selles mõttes, et olla iseenda elule täisväärtuslik partner. Või olla ise nagu oma maailmaga, mitte sõltuda oma enesehinnangutes ja hakkamasaamistes sellistest välistest impulssidest. /---/ Ühesõnaga, etteantud normidest laiema maailma nägemine.

E3(29): Pluss siis see, et ta võtab kogu selle loomingulisuse ära. Tänapäeva lapsed ei oska ju mitte midagi teha, kui näiteks elekter läheb ära. Siis ei saa mängida mobiiliga, playstationiga, siis ei saa mitte midagi teha. Arvutit ei saa käima panna, telekat ei saa käima panna. Äkki on igav!

E4(36): Aga siis, kui nad liiga palju järjest vaatavad, siis oli ikkagi nii, et... mingisugused oskused hakkasid ära kaduma... ka käelised oskused... nad muutusid rahutumaks ja rumalamaks... ja üsna kiiresti.

V1(58): Eks ta ikka tuhmistab ja juhmistab, ja võtab ära kehalise aktiivsuse. Ja ta nagu oma vaimse aktiivsuse... Oleneb ka lapsest jälle – kes on ka muidu elavad, aga kellel on võib-olla närvikava nõrgem, füüsis nõrgem. See on üsna kuritegelik.

Telemeedia negatiivseks mõjuks lastekasvatuse kontekstis võime pidada ka ebaotstarbekalt kulutatud aega. Vastanud lapsevanemad leidsid samuti, et telerivaatamine ei ole laste jaoks parim ajakasutuse viis.

I1(46): Oleks see siis ainult raisatud aeg, eks... Aga ta on ka kahjulik aeg, nagu ma enne ütlesin. /---/ Sama hästi võime öelda, et läksid metsa või kalale, see on raisatud aeg, sa oleks võinud ka raamatuid lugeda... Või vastupidi, loeme raamatuid, meile öeldakse, raisatud aeg, oleks võinud kala püüda. /---/ Aga telekas on igast asendist ikkagi väär.

E1(26): Aga tegelikult ma saan aru, et ma lihtsalt vaatasin tuima näoga mingit programmi, mis mulle mitte midagi ei andnud, peale mingisuguse mõttetut informatsiooni, mille väärtus on null reaalses elus.

E3(29): ... ma alles nüüd hiljuti nägin seda filmi, kus uuriti tegelikult seda, et telekas on lapsele pärssiv. Aga tegelikult ongi minu meelest see, et... see ei paku ju mitte midagi väiksele lapsele! See on ülestimulatsioon! Väikesel lapsel ei ole vaja seda ülestimulatsiooni. Minust endast on tal palju rohkem kasu.

Mitmel korral toodi välja, et ka koos lapsevanemaga vaatamine ei taga väikelapsele telepildist adekvaatset arusaamist, sest kõike nähtut ei jõua vanem selgitada ning iseseisev tõlgendusoskus ei ole veel piisav.

E1(26): Ta ei ole võimeline seda tõlgendama. Ta võib-olla ei tulegi pärast küsima seda, mida ta nägi. Kui ma ei ole seal juures, mida ta näeb, siis mul puudub igasugune kontroll selle üle. Kui ta näeb midagi, ma ei saa kindel olla, et ta tuleb küsima selgitust selle kohta. Aga samas see jääb tema mälupeegli kuhugi ikkagi. Ja ma ei tea, kui pikaajalised mõjud võivad sellel olla. See ei ole seda riski väärt. /---/ Ma ei ole suuteline seda kõike talle tõlgendama ja selgeks tegema. Ta teab, et maailmas juhtub hirmsaid asju, ta teab, et inimesed surevad. Aga ma arvan, et ta ei pea veel 4-aastaselt nägema seda õudust, seda verd, traagikat nagu. Väikese inimese maailm peaks nagu ilusam olema.

E3(29): Kui ta vaatab seda ise ja mina ei vaata, siis ma ei saa ju temaga rääkida sellest. Seal on võib-olla võõrad väärtushinnangud. Ma ei saa ju kuidagi midagi nende vastu teha, kui ma ei näe, mis sealt tuleb.

E5(36): Väikest last ei saa kontrollida. Ta imeb kõik sisse, mis sealt torust tuleb. /---/ Ta võtab selle kõik omaks. Ja sellist arutelu sellise aastasega ka ei korralda, et mis seal siis hea oli või miks tal seal valus võis olla, mis seal paha võis olla...

V1(58): Soome ajakirjas oli kuskil kirjutatud, et lapsele võib olla margariini reklaamgi õudne. Tegelikult praegu on ju lastele tekkinud sellised paanikahood ja hirmud, a'la laps telekast näeb, et ufod tulevad, või mingid röövlid tulevad.

Kaks intervjuueritud ema tõid välja ka näiteid mitteeakohase audiovisuaalse materjali mõjust lapse tundeelule.

E1(26): Samal õhtul ta ei tahtnud magama jääda ja ütles, et tondid tulevad. (Rõhutades:) Need seosed on nii otsesed, kui neid osata jälgida! Kui su laps ärkab öösel ülesse ja tahab kaissu, ja kui temalt küsida, et mis juhtus, siis ei saagi võib-olla teada. Aga tõenäoliselt on ta päeval näinud midagi, mis on teda niivõrd häirinud, mis segab ta und ja ta vajab nüüd lähedust ja lohutust ja kindlustunnet. Kõik need asjad on välditavad iseenesest.

E3(29): Meil ei ole mitte ühtegi Disney multikat, sest meie vanem laps kardab neid. Me oleme üritanud käia vaatamas Jäaaega ja Shreki. Mõlemal korral on ta kartma hakanud, tahtnud poole pealt ära minna. Selle tõttu me ei käi kinos temaga, sest need Hollywoodi filmid on lihtsalt nii kiired ja seal on alati keegi, kes on kuri, tema on meil selline õrnakene, seetõttu ka meie kodune filmivalik on väga piiratud, ...

Lisaks kritiseeriti telemeedia sisu. Valdavalt peeti seda liiga kommertslikuks ja meelelahutusele orienteerituks ning ühe multifilmi näitel toodi välja ka negatiivse eeskuju aspekt. Selline telepilt kallutab kahtlematult väikelaste maailmapilti vales suunas.

I2(32): Üks sõna, mille alla seda on võimalik kokku võtta, on „tühi“. Aga seda võib mitmet pidi mõista. Oululisem on, et ta on siiski rohkem selline meelelahutuslikum. /-/-/ See voog, mis sealt tuleb, on põhimõtteliselt nagu meelelahutus, naelutab, aga samas sisult ikka üsna tühi.

E1(26): Telekas on rohkem ikkagi nagu meelelahutus. Et ta esmane infokanal oleks, see eeldakski seda, et inimesed vaatavad sealt ainult uudiseid. Ja korralikke uudiseid, mitte „Võsareporterit“.

E3(29): Ja peaks ka vaatama kanaleid kui nähte. Minu meelest näiteks TV3 ja Kanal2 lihtsalt halvavad minu intelligentsi. Minu mõistusele ei ole seal mingit tööd. Seal mängitakse minu mingisugustele madalatele kirgedele, ... /-/-/ Laps ei saa aru, et töö on ka täiesti vääriline asi, mida teha, mitte vaid kuulus ja seksikas olemine...

E4(36): Jah. Mõlemas suunas, nii heas kui halvas. Halvas suunas just siis, kui ta vaatab täiesti valimatult igasugust rämps.

E5(36): Ja see, mida lastele näidatakse, see on ka suhteliselt valimatu. Sõbralikke lastefilme on väga raske leida ja telekas neid praktiliselt üldse ei näita. /-/-/ Me siin kogemata juhtusime Karupoeg Puhhi multika peale. Puhhi raamat on selline mõnus, muhe, keegi kellelegi liiga ei tee, kõik on omamoodi nagu kiiksuga, aga kõik on sõbrad. Aga see multikas, mis sellest oli tehtud, see oli selline närviline, hüsteeriline. Seal kohati mõnitati, kohati tehti haiget. See oli täiesti nagu arusaamatu. See oli täiskasvanute multikas.

V1(58): Telekas on nagu mingi meelemürk. /-/-/ Mulle tundub, et see on nagu selline vaimne amputatsioon. Pluss füüsiline ka veel.

Kahjuliku mõju kontekstis mainiti veel võimalikku keskendumisraskuste teket, sellest tulenevat stressitaseme tõusu ning ekraanikangelaste mehhaanilist jäljendamist.

I2(32): Üleüldse see multimeediaturg... Et ühest küljest ta nagu aitab lapsel mingeid muresid ja selliseid asju nagu alla suruda, mida ta põeb nagu mõnes mõttes... Aga teisest küljest ega ta neid ära ei võta. Seda lapse stressi... Pigem vastupidi, et laps, kes siis teleka tagant lõpuks tõuseb, tal kas siis nutt puhkeb või läheb lööb kedagi.

E4(36): Keskendumisraskused on üks asi. Suuremad lapsed ei saa tehtud seda, mis neil vaja teha on, sest kogu aeg miski asi tõmbab tähelepanu endale. Stressitase tõuseb ka sellest muidugi. Siis see laps rabeleb rohkem. /-/-/ Ja muidugi, mis on halb, et laps ikkagi õpib sealt sobimatut ja agressiivset

käitumist, sobimatuid sõnu ja paljud lapsevanemad absoluutselt ei mõtle selle peale, kas see film või saade, mis parasjagu tuleb, on tegelikult lapsele sobilik või mitte. Kas see on eakohane.

E5(36): Me näeme siin oma kaheaastase pealt, kuidas ta võtab mingisugused väljendid kasutusele, käib mööda maja ringi ja kasutab selliseid väljendeid, mida meie kunagi ei kasuta. Nad omandavad jube kiiresti siukseid asju.

Tuginedes eeltoodud tsitaatidele, võib öelda, et lapsevanemad hindavad telemeedia mõju väikelapsele pigem kahjulikuks kui lihtsalt tühiseks ajaviiteks, sest hinnangutes leidub rohkesti otseselt kahjulikkusega seostatavaid aspekte (nt loovuse pärssimine, kõne ja suhtlemisoskuse pidurdamine, madalate väärtuste propageerimine, mõju närvisüsteemile jne).

3.4. Telerikeelu lõpptähtaeg

Uurimisküsimus, kas lapsevanemad on seadnud laste telerikeelule mingi kindla või eeldatava lõpptähtaja, aitab selgitada, kui põhjalikud või radikaalsed on lapsevanemad telerivaatamise keelamise osas.

Ükski intervjueeritud lapsevanem ei määratlenud telerivaatamise keelu lõppu konkreetse ajapiiri või vanusega, vaid pigem jäi domineerima vaimse ja sotsiaalse küpsuse aspekt. Oluliseks peetakse lugemisoskuse omandamist ja kriitikameele arengut. Telerikeelu lõpetamisel ollakse paindlikud just neist tingimustest lähtudes.

I1(46): See peaks tulema nagu tasapisi, see võiks kunagi tekkida, vaikselt aga... Eks eesmärk on ikka see tunnetuse asi... /---/ Mõnes mõttes pead sa ju laskma lapsel muutuda step by step iseenda peremeheks.

E2(29): Ma olen vist nii kontrollifriik, et kas see päriselt üldse juhtubki. (Naerab.) Aga mis puudutab seda, et ega ma päris roosade prillidega ka ei ole, et kui mind kodus ei ole, siis 9-aastane võib ju vaadata mingeid asju... Mis puutub arvutikasutust, siis me oleme saanud sisse seada sellised piirangud, et ta arvutiga üksi ei jää, aga telekaga on olnud nagu keerulisem.

E3(29): See ei saa kindlasti nii olema, et ühest hetkest on see, et vaadake, mida tahate ja me üldse ei jälgi. Seda positsiooni, et ma ei tea, mida mu laps vaatab või mida ta internetis teeb, ma loodan seda aega võimalikult kaugele lükata.

E4(36): Pigem väga harv asi ja mitte mingisugust tähtaega selles mõttes ei ole, et kui nad nüüd saavad nii suureks, siis nad hakkavad süstemaatiliselt telekat vaatama. Kindlasti mitte. Lihtsalt tekib rohkem saateid, mida nad võivad koos meiega vaadata, mida meie siis saame jällegi vaatama hakata.

Mitmel korral mainitakse lapse lugemisoskust. Uurimustöö kontekstis võime sedagi tõlgendada vaimse ja sotsiaalse küpsusena, mis oleks kohane algkoolieas lapsele.

I1(46): Põhimõtteliselt on see nii, et me püüaks nii kaua kui võimalik mitte vaadata... Aga jah, lugegu 200-leheküljeline raamat ilma illustratsioonideta läbi ja siis me räägime edasi. (Naerab.)

E3(29): Ütleme nii, et meil olid selged hoiatavad eeskujud ees, et meie oma lapsi niimoodi kasvatada ei taha. Nii et me oleme teadlikult suunanud oma lapsi raamatuid lugema. Ja nagu õiges järjekorras.

E4(36): Mis lugemisse puutub, siis see peab olema prioriteet. Armastust raamatute vastu ja et raamatu lugemine võib olla huvitav, seda tahan ma neile sisse kasvatada küll.

V1(58): See oli nii, et kui lapsed lugema õpivad. Ütleme nii, et nad oskavad lugeda ja armastavad raamatuid.

Kuid samas on huvitav välja tuua ka lapsevanemate väljaütlemised, mis põhinevad pigem telerivaatamist tühiseks ajaviiteks pidaval maailmavaatel ja omavad kindlasti ka pereväärtuste ja kasvatus kontekstis lõpptähtaja määratlemisel teatavat mõju.

I1(46): No kuna ma ise ei vaata, siis ma lihtsalt ei näe ka seda vajadust, miks üldse telekat oleks vaja!

I2(32): Aga ma pigem kahtlustan, et hea meelega väldiks üldse teleka hankimist. Kasvõi meie endigi pärast. /-/- Võib-olla siin ongi see, et me kipume ju väga kergesti selle lõa otsa jääma ja juba selle pärast püüaks vältida selle hankimist.

E3(29): Ses mõttes nagu suhkur ja telekas on meie selliste põhivaenlaste ülemises otsas. (Naerab.) Need on teemad, millega me üritame tegeleda. Aju mõjutamine igast kandist... me üritame hoida seda...

E5(36): Ütleme ikkagi, et üritaks rohkem omavahel suhelda. Rohkem kuulata ka üksteise muresid. kuulata üksteise päeva jne. /-/- Tuleb elada muud elu ka – suhelda, rääkida, arutada igasuguseid asju.

Antud uurimisküsimuse juures on oluline ka tänapäevane tehnoloogiline taust. Teleri vaatamise välistamine väikelapse kasvuaas võib luua olukorra, kus n-ö aktiivne lapstarbija välistub auditooriumist täiesti ja veebikeskkond hakkab teatavas vanuses pakkuma telerile märksa mitmekülgsemat alternatiivi. Sellise suuna võimalikkuse toovad välja ka mõlemad intervjuueeritud isad.

I1(46): Ma arvan ikkagi, et meie puhul telekas jääb vahele üldse. Ma tegelikult olen väga veendunud selles...

I2(32): Aga siiski internetist on ju nii paljud asjad kättesaadavad... Praktiliselt kõikidele üksikutele küsimustele leiab sealt vastused. Ja kõik saab palju kontsentreeritumalt kätte. Ka kui laps küsib mingi looma kohta, võtad vaatad internetist või loodusraamatutest, lööd lahti ja siis uurid sealt ja arutad temaga kahekesi.

Lõpptähtaja üle arutlemine toob selgelt välja, et telerikeelu rakendamise eesmärk ei ole ainult võimalike lühiajaliste mõjude vältimine (füsioloogia aspektid, tõlgendamisoskuse areng jms), vaid pigem lapse pikaajalisem säästmine vanema meelest negatiivse mõjuga telepildist. Intervjuueeritute keskmise meelsuse järgi võiks mudilane telemeedia taastarbijaks saada järk-järgult ja alles peale teatava küpsuse saavutamist.

3.5. Telekeelu rakendamisega kaasnenud dilemmad

Uurimuse raames on oluline teada, kas lapsevanem on enese jaoks lahti mõtestanud, millised võivad olla keelu võimalikud negatiivsed mõjud (kas laps võib jääda infosulgu, ei ole rollimängudes eakaaslastega võrdne jms)?

Arvestatavaid kõhklusi intervjuudest välja ei tule, sest kõik vastajad on telerivaatamise negatiivsed mõjud eneste jaoks väga selgelt argumenteerinud (vt tsitaadid alapeatükis 3.1.). Pigem võib välja tuua kõhklustele vastupidiseid ilminguid – lapsevanemad on kindlameelselt väikelaste passiivse telerivaatamise vastu. Kahtlustega nende valikute õigsuses on survestanud informante pigem lähisugulased või tuttavad.

I2(32): *Huvitav on see, et see võtab inimesed mõtlema, aga nad ei hakka vastu vaidlema. See on nagu valdav. Mõni üksik on olnud, kes on teleka kaitseks midagi öelnud... /--/ Aga üldiselt ma ei ole nagu pidanud tõestama. Inimesed nagu jäävad selle peale mõttesse ja siis mõtlevad omaette, aga üldiselt ei hakka tuiselt vastu vaidlema.*

E1(26): *Aga mu ema esimene reaktsioon oli see, et miks te last niimoodi karistate. Selle peale ma ütlesin, et millega ma teda karistan, et kui ta peab endale ise tegevust leidma, joonistama ja kirjutama, laulma, muusikat kuulama, raadiot kuulama. Ma ei usu, et see mingi suur ja ränk karistus oleks. Võib-olla arenebki natuke teistmoodi ja tuleb huvitavam inimene. Siis ta nagu loobus selle teema arutlemisest. Tal on teine arusaam kui minul ja need ei sobinud. Aga kui ta mul külas käib, siis ta ikka alati viskab selle väikese mürgise lause, et telekat teil ka ei ole, mida vaadata. (Naerab.) /---/ Tutvusringkonnas ei tule küll rohkem meelde. Perekond on kõige kriitilisem. Perekonnaga on kõige tihedam suhe, nemad julgevad kõige ausamad olla, nende jaoks oli see suhteliselt hämmastav jah.*

E3(29): *Siis ikka vanavanemad, et kuidas laps ei vaata telekat, et näidake talle ikka ilusaid loodussaateid, et see on ikka nii kasulik, ...*

E5(36): *Suhteliselt tolerantselt. Aeg-ajalt ikka lõõbitakse, et teil tuleks telekas osta või midagi sellist... et lapsed jäävad jube paljust ilma. Aga see on ka selline väga küsitav asi – kas ikka jäävad ilma?*

V1(58): *See ei olnud nii lihtne. Paljud inimesed tutvusringkonnas, eriti minust vanemad, olid ikka väga šokeeritud, et mõtle, kuidas me jätame lapsed ilma avardavast maailmapildist. Et kuidas me kasvatame neid piiratult. See oli nagu midagi sellist, et mingid vanameelsed või lahkusulised... (Muigab.)*

Samuti ei tulene intervjuudest erilist hirmu, et telerit mittevaaatav laps võiks jääda infosulgu või tunda eakaaslaste survet.

I1(46): *Ma ei pea seda informatsiooniks. Ma võiksin seda karta siis, kui ma arvaksin, et televiisorist tuleb mingi info, mida ma ei saa kuskilt mujalt asendada. Aga seda mul ei ole jah. Minu maailmapilt on sinnani arenenud, et ma ei arva, et ma televiisorist mingit infot saan.*

E3(29): *Need kahtlused olid võib-olla nagu alguse poole. Et ta polegi näinud Pikne McQueeni multikat ja ta ei teagi, kes miski on. Aga selgus, et lasteaias on pusle nende piltidega ja kõik lasteaiasõbrad on neile juba rääkinud, et see on Pikne ja see on ma ei tea kes...*

V1(58): *Mingit sellist protesti küll ei tekkinud, et miks meil telekat ei ole. Võib-olla aeg-ajalt, aga see oli nii nõrk, et see oli nagu midagi muud, me ei reageerinud kuidagi.*

Selgemalt toob mõningase ebakindluse võimaliku sotsiaalse surve osas välja ainult üks emadest.

E5(36): *Ma olen siin lugenud üht-teist lasteaiakasvatavate muljetest, kuidas nagu lasteaias on hierarhia paigas vastavalt mingitele videomängude mängimisele või kes kui palju suudab arvutis istuda... See on tegelikult nagu hirmuäratav ja ma ei oska sellele küsimusele veel päris hästi vastata. Ma ei tea, mis mind ees ootab.*

Kahel juhul mainitakse kõhkclusena võimalust, et laps võib koolieas hakata telerivaatamise võimalust otsima sõprade juures või mujal väljaspool kodu.

I1(46): *No tont seda teab jah. See kõik võib olla. See on ka asi... Aga ma ütlen, ta võib hiljem tulevikus hakata ka suitsetamise eesmärgil käima sõprade juures. Ja porno vaatamise eesmärgil.... Või joomise... /---/ Selles mõttes, need on kõik asjad, mis vajavad eraldi lahendamist ja lähenemist.*

E2(29): *Ainus asi, mida ma olen peljanud, on see, et kui mina olen äärmiselt jäik, siis ta leiab selle võimaluse väljaspool kodu, et kellegi teise pool seda vaadata. /---/ Ma mäletan aega, kui oli see „Tantsud tähtedega“. Ja siis oli tüdrukutel... nad mängisid seda koolis. Ehk et mina olen see ja mina olen too. Ja ma nägin tüdruku peal küll seda, et talle üldse ei meeldi, et ta ei saa seda vaadata.*

Kokkuvõtvalt võib välja tuua tsitaadid, milledes kajastuvaid seisukohti on võimalik mõneti üldistada – telerivaatamise piiramine on telemeediat negatiivseks pidavate lapsevanemate jaoks selgelt argumenteeritud ja pigem maailmavaatel põhinev lähenemine.

I1(46): *... kui see on jutuks, ja mida agressiivsemalt ma näen inimesi, kes tulevad mulle rääkima, et kuidas ma nii teen ja ma teen oma lapsest väimse sandi ja mängin ta nurka, ja ta jääb poolikuks, ja mis iganes, eks ole, seda suurema... kuidas seda nüüd väljendada... seda suurema õigustuse ja jõu ma oma sammule tegelikult leian. Vaadates nende inimeste... nende telekat kiitvate inimeste käitumist ja olekut tervikuna, millised nad on, siis ma ei näe kuskilt otsast nagu vajadust oma lapsi samas suunas liigutada.*

I2(32): *Kui aastaid tagasi oli mul vaja inimestele selgitada, et miks meil telekat kodus ei ole, siis oli põhiline argument või väljend, mis nagu aitas see, et: miks me telekat vaatame – me vaatame lapsi ja teineteist. Siin on väga palju näha, siin meie ümber päriselus.*

E3(29): *Kui ma helistan oma ema l e ja ta ütleb, et ta ei saa praegu rääkida, sest ta vaatab saadet „Tantsud tähtedega“, siis mul kaob ära igasugune huvi vaadata saadet „Tantsud tähtedega“.*

E4(36): *Ma esimest korda kuulen, et teleka mittevaatamist võidakse pidada sotsiaalseks mahajäämuseks. /---/ Ei. Sellest, et laps telekat ei vaata, ei juhtu lapse areguga küll halba. Efekt on umbes see, justnagu keegi väidaks, et konservide mittesöömine oleks tervisele kahjulik. Kui inimene ei söö konserve, siis järelikult on see talle halb. /---/ Aga ma ei suuda ette kujutada, et laps, kes ei ole kunagi telesaateid näinud, tema arengule see kuidagi halvasti mõjuks. Tal jah teadmisi võib-olla teatud asjadest ei ole, aga tal on kindlasti teadmisi millestki muust.*

E5(36): *See sai tegelikult alguse sellest, et kui me mehega kokku kolisime ja tol hetkel oli tähtsamaidki asju osta, kui telekas. Siis ühel hetkel me avastasime, et nii mõnus on omavahel juttu ajada, mingeid maailma asju arutada, päeva asju arutada, mõelda mingisuguseid asju välja koos. Me ei tundnudki seda vajadust, et me peaksime oma aega surnuks lööma teleka taga.*

V1(58): *Nii et tõepoolest, et seda juttu, et lapsed jäävad kuidagi arengus kängu, seda juttu ei uskunud ma juba siis, veel vähem praegu. See on selge näide, kuidas asjad on pigem teistmoodi. Pigem laps võidab. /---/ Nad hindavad seda, et nad said selle kogemuse, et raamat on tähtis. Et suhtlemine väljapoole on väga tähtis. Inimestega suhtlemine on tähtis. /---/ Aga muidugi, nad õppisid tõesti*

raamatuid armastama. Kumbi neist, vanem eriti, ei vaata peaaegu et üldse telekat. /---/ *Nii et ma arvan jah, et see selline telekata lapseõlv on täiesti kindlalt tekitanud neis sellise aktiivse uudishimuliku eluhoiaku. Nad on hästi sellised suhtlejad ja väga sellised... nad ei ole passiivsed. Nad on pigem sellised, et kõik on huvitav. Nad on liikuvad nii vaimus, kui päriselt.*

Seega võib öelda, et telerikeelu rakendamine ei ole toonud kaasa lapsevanematele erilisi dilemmasid või kõhkusi selle teguviisi õigsuses. Eelnevad tsitaadid pigem kinnitavad vanemate veendumust, et selline suhtumine on väikelapse arengu seisukohast ainuõige lähenemine.

3.6. Alternatiivsed tegevused telerivaatamise asemel

Lapsevanemate teadlikkust telemeedia eitamisest kui laiemast protsessist aitab tõlgendada ka suhtumine lapse aja sisustamisse. Seejuures on oluline, kas eitamine kätkeb endas ainult telerist loobumist või kaasneb sellega ka lapse telerivaba aja sisustamine alternatiivsete tegevustega?

Uurimustöös tõuseb esile, et lapsevanemad peavad oluliseks laste aja sisustamist arendavamate tegevustega, milleks võib lugeda nii otseseid õpitegevusi (kirjutamine, joonistamine, lugemine), vabamängu kui ka tähelepanu pööramist füüsilisele aktiivsusele.

I1(46): ... *põhimõtteliselt on meil joonistamine ja lõikumine, ja värvimine, ja konstruktorid... /--/ *Ja et see tegevus oleks ikka selline loov või arendav, aju ja käe ja maailma vahelist seost kuidagi nagu reaalselt... Konstruktor on selles mõttes üks parimaid. /---/ *Ma võin öelda, mis lastele meeldib, mis ma teen, on see, et ma mängin neile pilli, püüame muusikat teha. /--/ ... see on ka hästi tähtis näha... et ükski asi siin maailmas ei ole ainult tarbimisväärtust omav, vaid loomisväärsed, et kõiki asju on võimalik ise luua. /--/ *Iga päev ma püüan ühe väikese näidendi neile välja mõelda...****

E1(26): *Kui ma ise teen midagi, küsin, kas ta tahab aidata. Kui näiteks teen sööki. Vahel on küll tunne, et ei taha, et ta mäkerdab seal juures, aga olen ikka mõelnud, et las ta siis mäkerdab. See on ju ainult mäkerdis, mille saab ära koristada. Siis joonistamine ja mängimine, need on tegevused. Tal on oma tuba, seal on oma mängunurk, kus ta mängib. Vahel võib see kesta pool tundi. Ma juba hakkamuretsema, aga tema ilusti mängib oma kahe nukukesega kodu.*

*Kuna meil üldiselt on nii, et korraga on üks lapsevanem hõivatud, siis teine tegeleb temaga. Minnakse kas õue jalutama või kellelegi külla. /---/ *Õhtuti ta joonistab ja kirjutama õpib. Niivõrd kui seda saab nimetada kirjutamise õppimiseks.**

E2(29): *Väiksem ütleb, et ta ei saa lasteaias üldse mängida neid omi mängu. Ja siis ta tuleb, põhiline on tal legod või mudelautodega mängimine. Ma pean tunnistama, et koostegemine on meil sisuliselt ainult nädalavahetustel, panen kohe käe südamele. Aga või kui siis minul on vaja midagi oma*

koolitöös teha, käsitöös näiteks, siis nad agaralt tahavad koos minuga meisterdada. /---/ Ja muidugi isaga saab mürada ka. See on üks, keda meil tuuseldatakse siin. (Naerab.)

E3(29): Õhtuti on ikkagi see, et seal kuskil 8st poole 9ni on siuke aeg, kus me üritame iga õhtu nendega midagi teha – kas me mängime nendega mõnd lauamängu või loeme, või mängime nende toas, et veeta nagu lastega aega ikkagi selle asemel. /---/ Issiga müratakse hea meelega. Ja muidugi kevadeti, /---/ kui juba on soe, siis nad on hästi palju õues.

E4(36): Kuna nad on nii ühealised ja kõik poisid ja meil on palju ruumi, siis nad mängivad ka omaette. Panevad puslesid, joonistavad. Siis ma teen... vabade päevade hommikupoolikutel on nii, et ma tegelen nende süstemaatilise õpetamisega, kirjutame tähti. Keskmise poisiga teeme kirjaelharjutusi, mingeid sikk-sakke ruudulisse vihikusse, et ta õpiks rida hoidma. Selliseid asju, mis talle kohe üldse ei meeldi. (Naerab.) Loeme... /---/ Aga kui nüüd suur lumi ära sulab, siis me oleme kindlasti hästi palju väljas, teeme aiatöid. Poisid aitavad natuke remonti teha, sest meil majas on veel paljud asjad pooleli. Näiteks tapeedi kiskumine on lastele selline loomulik tegevus seal, kus see on nii või teisiti vajalik. Iga päev ma neile midagi loen. Õhtujuttu vähemalt, kui mingil muul ajal ei ole aega.
E5(36): Sinna ma tegin liivakasti. /---/ Üsna populaarne mänguasi. /---/ Raamatuid saab loetud. Arvutis hakkavad juba joonistama vaikselt, see mulle väga ei meeldi. (Naerab.) Ja legod on päris selline tänuväärne mänguasi. Joonistamisega on sellised kehvemapoolsed lood, et pigem meeldib selline plätserdamine ja mäkerdamine.

V1(58): Me käisime üldse lastega hästi palju mõlemad teatris, kinos, sõprade juures külas, hästi palju liikusime. Tundus, et meil ei ole seda aegagi, et istud teleka ees.

Tsitaatidest joonistub välja, et telerit mittevaatavad lapsed ei veeda alternatiivset aega sisutult. See on täidetud loomulike eakohaste tegevustega (vabamäng, joonistamine, kirjutamine jms). Lapsevanemad väärtustavad perekesksust ja koostegemist. Silma torkab ka asjaolu, et lapsed ei kaeba igavuse üle.

4. Järeldused ja diskussioon

Neljas peatükk annab ülevaate järeldustest, mida analüüsitud intervjuude põhjal võib lapsevanemate telemeediat eitava meelsuse kohta välja tuua. Lisaks leiab järgnevast ka uurimismeetodi kriitika ning ettepanekud ja täiendused teema edasiseks uurimiseks.

4.1. Teemaatilised järeldused uurimisküsimuste lõikes

Bakalaureusetöö uurimisküsimused võib kokku võtta ühe keskse probleemipüstituse alla – töö laiemaks eesmärgiks oli püüda mõista, mis tingib teatava osa lapsevanemate eitava hoiaku telemeedia suhtes. Kõige arvestatavamaks võib seejuures pidada konkreetseid arvamusi ja argumente, millega lapsevanem ise oma hoiakut põhjendab.

Intervjueeritud vanematele on iseloomulik kriitiline suhtumine telemeedia sisusse. Üheski kodus ei mängi teler pereelule igapäevaselt taustaks. Nendes leibkondades, kus teler olemas, lähtuvad täiskasvanud saadete valikul ennekõike sisust ja üldjuhul vaadatakse telerit n-ö lastevabal ajal (nt hilisõhtul).

4.1.1. Millised on lapsevanemate peamised argumendid telerivaatamise piiramise ja keelustamise osas?

Peamiste argumentidena väikelaste telerivaatamise kahjustava mõju osas tuuakse välja lapse loovuse pärssimine ja tarbimismentaliteedi õhutamise. Eriti kritiseeritakse telemeedia rolli maailmavaate kujundamisel – liigselt meelelahutusele ja reklaamile orienteeritud mediakanal rikub laste arusaamu ja kallutab kõrvale traditsioonilistest põhiväärtustest.

Kommertsialiseerunud telepilt on intervjueeritute hinnangul ühesuunaline, mille tagajärjeks on üksikisiku maailmavaate orienteeritus meelelahutusele ja

tarbimismentaliteedi domineerimine. Informandid rõhutasid mitmel korral, et telemeedia kaasabil kasvatatakse väikelapsi tarbijateks. Üks telemeediat eitav lapsevanem toob välja, et tarbimismentaliteedi vastu ei ole võimalik võidelda lapse teabeväljast reklaami välistamisega, sest tihti esineb lastele suunatud reklaami ka varjatud kujul just lastesaadetes ja multifilmides.

Lapsevanemad on telemeedia sisu suhtes üle keskmise kriitilised ja lähtuvad tarbijatena ennekõike saate sisust – taustameediumina ei kasuta telepilti ükski intervjueeritu.

Argumentatsioonis jääbki domineerima tühisuse aspekt – telerivaatamist ei peeta väikelapsele kuigivõrdki vajalikuks ja arendavaks tegevuseks. Teadliku kasvatus kontekstis väärtustatakse pigem loovtegevusi, otsesuhtlust ja perega koos veedetud aega.

Ära mainitakse ka füsioloogiline mõju ajule ja loovuse seisukohast taju moondumine. Füüsilise arengu juures kritiseeritakse võimalikku mõju kõne arengule, keskendumisvõimele ja närvisüsteemile. Telepilti hinnatakse tehniliselt väikelapsele liiga kiireks ja intensiivseks, mis põhjustab aju ülestimulatsiooni ning tänu sellisele „visuaalse erutusele“ kannatab ka närvisüsteemi areng.

Veel tuuakse välja vahendatud reaalsuse ohud, mille järgi televisioon võõrandab indiviidi emotsioonidest ja selle tagajärjeks on üksteise suhtes ükskõiksemad inimesed.

Valede väärtushinnangute kujundamise osas tuuakse ühe noortesarja ja lastesaate näitel välja, et telemeedia vahendusel normaliseeritakse suhtumisi, mida normiks võtta ei tohiks (nt teatud suhtlemisviisid, alkoholi tarbimine jms).

Vanemad ei hinda kuigivõrd ka vanemliku vahenduse abi telepildi tõlgendamisel. Enamik intervjueeritud vanematest on veendunud, et audiovisuaalse materjali sisu, mida laps vaatama hakkab, peab olema eelnevalt kontrollitud.

Huvitavad on ka kirjeldused, kus lapsevanemad, kes enne laste sündi olid aktiivsed telemeedia tarbijad, tunnistavad, et laste tõttu rutiiniks seatud distsipliinist saadakse kasu ka ise – tagasivaateliselt hinnatakse varasemalt telerivaatamisele kulunud aega tühiseks ning arvatakse, et endise passiivse vaatamisharjumuse juurde enam ei naasta.

4.1.2. Kuivõrd on telemeedia keelustamine ja piiramine ratsionaalne käitumine (läbimõeldud ja teadlik kasvatusosa) või lihtsalt trend?

Vastates küsimusele, kuivõrd on telemeedia keelustamine ratsionaalne käitumine (läbimõeldud ja teadlik kasvatusosa) või lihtsalt trend, võib kindlalt öelda, et intervjueritud lapsevanemate puhul ei ole tegemist mingi ajutise suuna jälgimisega. Kõik informandid hindasid telemeedia sisu väikelapsele sobimatuks ja kahjustavaks ning seda nii lapse vaimse kui füüsilise arengu kontekstis. Seetõttu võib väita, et telerivaatamise keelu rakendamine on läbimõeldud ja teadlik kasvatusosa.

Sellise ratsionaalse käitumise kasuks räägivad ka informantide hoiakud televisiooni võimaliku positiivse mõju suhtes. Leitakse, et laps ei õpi ega arene ühesuunaliselt „magnetofonilindilt sõnu kuulates“, vaid ainult läbi positiivse suhtlemise ja eeskuju. Telemeediat ei peeta arvestatavaks infokanaliks, vaid pigem meelelahutuseks. Pereelu seisukohast väärtustatakse pigem laste suunamist loovtegevustesse, füüsilist aktiivsust ja koos veedetud aega. Telerivaatamist peetakse pigem aja raiskamiseks nii laste kui täiskasvanute kontekstis.

Teadliku kasvatusosa domineerimise kasuks räägib ka mitmes intervjuus mainitud tervisliku toitumise aspekt, mida võib samuti lugeda tavapärasemast informeeritumaks ellusuhtumiseks. Kõrvutades seda asjaolu faktiga, et lapsevanemad on ka ise kriitilised telemeedia tarbijad ning lähtuvad isiklikes valikutes ennekõike saate sisust, võib öelda, et intervjueritutele on iseloomulik läbimõeldud lähenemine pereelule tervikuna. Seda kinnitab ka alternatiivsete tegevuste väärtustamine.

4.1.3. Kas telerivaatamise kui protsessi mõju peetakse pigem tühiseks (ajaraiskamine, odavad väärtused) või kahjulikuks (mõju vaimsele ja kehalisele võimekusele)?

Ühe uurimisküsimuse eesmärgiks oli selgitada, mida on põhimõttelises telemeedia eitamises ja väikelastele keelustamises rohkem – kas telerivaatamise kui protsessi mõju peetakse pigem tühiseks (ajaraiskamine, odavad väärtused) või kahjulikuks (mõju vaimsele ja kehalisele võimekusele)? Kokkuvõttes võib öelda, et välja toodi mõlema

suuna alla tõlgendatavaid arvamusi. Pisut enam jääb siiski vastustes domineerima kahjulikkuse tonaalsus – selle alla liigituvaid aspekte kohtab analüüsitavas tekstis rohkem kui sisutühjuse kategooriasse defineeritavaid märkusi.

Telemeedia negatiivsete mõjude nimetamisel toetutakse vastavatele uuringutele, isiklikule kogemusele laste vaatlemisel ja telemeedia sisule, mida ei peeta väikelapsele sobivaks nii kvaliteedist kui füüsilistest mõjudest lähtudes. Kahjuliku efekti alla võib lahterdada intervjueritavate kriitika loovuse pärssimise, kõne ja suhtlemisoskuse pidurdamise kohta. Kahjutegevateks liigituvad ka keskendumisvõime häirimine, liigse aktiivsuse õhutamine ja muud sarnased närvisüsteemi mõjutavad ilmingud. Lapsevanemad on üsna ühel meelel, et telerivaatamine ei soosi loomingulisust ja iseseisvumist, küll aga mõjutab ülestimulatsiooni kaudu laste emotsioone ja tundeelu ning on uurimisküsimuse määratluse järgi seetõttu pigem kahjulik.

Ka väärtuskasvatuse kontekstis hinnatakse telemeedia mõju pigem kahjulikuks. Liigselt kommertsialiseeritud ja meelelahutusele orienteeritud sisus nähakse ohtu lapse iseseisvale mõtlemisele. Riskiks peetakse ka veel väljakujunemata maailmavaate kallutamist olulistest põhiväärtustest kõrvale. Lisaks torkab silma, et lapsevanemad on piisavalt teadlikud asjaolust, et võrreldes täiskasvanutega on väikelaste tunnete ja tajudega märksa lihtsam manipuleerida. Seetõttu võib ka öelda, et kuna telemeediat eitavad lapsevanemad väärtustavad isemõtlemist, siis kasvatuse kontekstis on valel maailmavaatel ja tühistel väärtustel põhineval telesisul nende meelest väikelastele otsene kahjustav mõju.

Määratluse „tühine“ alla võib uurimustöö raames liigitada kriitika, mis toodi välja ebamõistliku ajakasutuse ning vaimse laiskuse soodustamise osas. Patzlaff (2003) rõhutab televisiooni võimalike mõjude käsitlemise juures ühe olulise aspektina negatiivset mõju kehalisele aktiivsusele. Lapsevanemadki väärtustasid pigem vaimset ja füüsilist aktiivsust. Telepilt, mis on olemuselt passiivsusele kallutav, ei soosi aga kumbagi.

Veel võib intervjuudest välja tuua kriitika, et lisaks lastele on ka täiskasvanute igapäevaelu telepildist liigselt mõjutatud ja seltskondlike vestluste loomulikkust segab meelelahutusele orienteeritud telepilt.

4.1.4. Kas lapsevanemad on seadnud laste telerikeelule mingi kindla või eeldatava lõpptähtaja?

Küsimuse eesmärk on kontrollida lapsevanemate motiive ja teadlikkust telerikeelu rakendamise laiemast tähendusest. Eeldatav lõpptähtaeg aitab selgitada, kas eituse puhul võib olla tegemist lühiajalise piiranguga peres, kus telepilti peetakse väikelastele mitteakohaseks (agressiivseks, vägivaldseks, füsioloogiliselt kahjustavaks) või hoopis laiema maailmavaatega, mis hõlmab ka pere täisealisi liikmeid.

Vastuste najal võib öelda, et telemeediat eitavad lapsevanemad ei sea keelule jäika lõpptähtaega, vaid lähtuvad valdavalt lapse ealisest arengust ja sotsiaalsest küpsusest (nt lugemisoskus, kriitikameele areng jms). Lugemisoskuse ja raamatuarmastuse esiletõstmist võib vanuseliselt piiritleda umbes 7.-10. eluaastaga, mil laps on eelduste kohaselt küps lugema pikemat juturaamatut.

Silma torkab ka asjaolu, et lapsevanemad ise on kriitilised telemeediatarbijad ja seetõttu ei tähendaks näiteks lugemisoskuse omandamine kindlasti kohest luba piiramatuks telerivaatamiseks. Sellise teadliku kasvatuselaiema eesmärgina võib tõlgendada soovi õpetada lapsed väärtustama oma vaba aega, olema telemeedia sisu suhtes kriitilised ning mitte tarbima telepilti valimatult taustaks. Seetõttu jääb enamiku intervjuueeritute puhul telerikeelu lõpptähtaeg konkreetselt sõnastamata. Domineerima jääb paindlikkus, mida iseloomustab suhtumine, et mida väiksem laps, seda vähem peaks ta telerit vaatama. Lapse kasvades ollakse valmis telemeedia tarbimist laiendama, kuid seejuures jäetakse kriteeriumiks siiski saate eakohasus ja sisu. Olukord, et telerist võiks saada igapäevane taustameedium, välistatakse eranditult.

Seega võib kasvatusel kontekstis öelda, et üldjuhul ei ole tegemist lühiajalise keeluga, mille eesmärgiks vaid väikelaste säästmine kontrollimatust telepildist, vaid pikema

perspektiiviga maailmavaatelise suhtumisega, kus esikohal lapse iseseisvumine, vaimne ja füüsiline areng ning sotsiaalne küpsus.

4.1.5. Kas lapsevanem on enese jaoks lahti mõtestanud, millised võivad olla keelu võimalikud negatiivsed mõjud (laps jääb infosulgu, ei ole rollimängudes eakaaslastega võrdne jms)?

Vaadeldes vastuseid uurimisküsimusele, kas keelu rakendaja on enese jaoks lahti mõtestanud, millised võivad olla protsessi võimalikud negatiivsed mõjud (kas laps võib jääda infosulgu, ei ole rollimängudes eakaaslastega võrdne jms), võib kokkuvõtvalt öelda, et lapsevanemad on oma seisukohtades kindlad ning ei leia, et telepildi välistamine väikelapse sotsiaalsest ruumist võiks olla argument tema eakohase arengu või suhtlemisoscuse kahjuks.

Uurimustöös ei tule välja keelu rakendamisega kaasnenud erilisi kõhkusi ega dilemmasid. Lapsevanemad on telemeedia eitamise protsessi enese jaoks väga selgelt argumenteerinud. Väikelaste telerivaatamist peetakse kahjulikuks ja tühiseks tegevuseks, mis pärsib laste loovust, rikub närvisüsteemi ja kasvatab neist tarbijad.

Küll aga mainivad lapsevanemad mitmel puhul dilemmasid, mida on kaasa toonud laste vanavanemate või sugulaste suhtumine. Vanaemad-vanaisad on sageli keelu rakendamise suhtes eri meelt, pidades sellist lähenemist liiga radikaalseks. Ükski intervjuueeritud lapsevanem ei ole seetõttu küll oma seisukohti muutnud. Igas kodus lähtutakse seal kehtivatest reeglitest, väljaspool kodu kohandatakse teiste tavade järgi. Huvitava asjaoluna tuleb mitmel juhul välja, et seltskondlikul läbikäimisel eelistatakse seltskondliku vestluse ajal telerit vältida, palutakse see välja lülitada või vaiksemaks keerata. Mainitakse ära ka eelistus suhelda nn telekavabade peredega.

Lapsevanematel ei ole ka otseseid hirme, nagu võiks telerit mittevaaatav laps jääda infosulgu või hätta eakaaslastega suhtlemisel. Välja joonistub taas muster, et mida väiksem laps, seda tagasihoidlikumaks peetakse meedia mõju sotsiaalses suhtluses, ning lapse kasvades, kui suureneb tõenäosus eakaaslaste surveks, hakkab telemeediat

asendama juba arvuti. Lapseea arvutikasutuse suhtes ollakse siiski kriitilised ja piiravad – ka see peab olema ennekõike mõtestatud tegevus, mitte passiivne meelelahutus.

4.1.6. Milliste alternatiivsete tegevustega on sisustatud lapse aeg telerivaatamise asemel?

Selle uurimisküsimusega on võimalik selgitada telerikeelu kehtestaja teadlikkust ja tõlgendada tema motiive. Võib spekuloida, et lapsevanem, kes ei mõtesta lahti alternatiivsete tegevuste tähtsust, ei osale ka kasvatusprotsessis nii piisava teadlikkusega, mida me eeldaksime telemeedia eitajalt käesoleva uuringu kontekstis.

Uurimisküsimusi käsitlevas alapeatükis (1.6.) on välja toodud telemeedia mittetarbijate hüpoteetiline jaotus. Selle järgi keskendub käesolev töö vaid neile nn *teadliku valikuga telemeedia eitajatele* ehk lapsevanematele, kes käituvad sihipäraselt eitavalt just telemeedia suhtes ning teevad seda kindlal eesmärgil – kas lähtudes isiklikust kriitilisest suhtumisest või konkreetsetest põhimõtetest laste kasvatamisel. Kokkuvõtvalt võib öelda, et kõikide intervjueritud lapsevanemate suhtumine telemeediasse on kriitiline ning telekeeldu kui üht kasvatuspõhimõtete osa võib seega lugeda vaid sellise suhtumise loomulikuks osaks.

Vastuseks uurimisküsimusele, milliste alternatiivsete tegevustega on sisustatud lapse aeg telerivaatamise asemel, võib vastajate kirjeldustele tuginedes väita, et telerivaba aega suhtutakse väga loomulikult – seda ei planeerita üle ega tähtsustata liigselt. Loomulikuks peetakse lapsi arendavaid loov- või perekeskseid tegevusi, nagu näiteks kaasamine toidutegemisse, joonistamine, kirjutamine, lugemine, vabamäng ja viibimine vabas õhus. Erinevused ilmnesisid vaid tegevuste valikul ja sageduses. Arendavatest tegevustest mainiti kõige enam loovtegevusi (nt joonistamine, kirjutamine, lugemine, meisterdamine jms) ning telerivaba aja teadlikuma sisustamisega tegelesid lapsevanemad sagedamini õhtuti ja nädalavahetustel.

Selle kasuks, et lastega veedetud aega väärtustatakse ning selle sisu planeeritakse arendavamate tegevustega kui passiivne telerivaatamine, kõneleb ka asjaolu, et neis

peredes, kus täiskasvanud valikuliselt telemeediat tarbivad, ei tehta seda reeglina laste ärkveloleku ajal. Siinkohal võib tuua ka paralleeli mõne aastakümne taguse ajaga, mil telemeedia ei olnud kodudes nii kesksel kohal, kui ta on seda täna. Sellise võrdluse foonil tundub, et küsitletud vanemad on justkui n-ö põlistanud oma lapsepõlves valitsenud mentaliteedi, millele olid iseloomulikad saate sisust lähtuvad teadlikumad valikud. Kahtlemata mõjutasid toonast suhtumist ka teleprogrammide piiratus ja säästlik suhtumine telerisse kui tehnilisse seadmesse, kuid teatavad jooned võib telepildi tarbimiskultuuris siiski üle kanda.

Lapsevanemate suhtumise kokkuvõtteks võib ka välja tuua, et kõik eraldiseisvad võimalikud tegevused, mis on alternatiiviks väikelaste telerivaatamisele, on teatavas mõttes üldistatavad üheks pikaajalise eesmärgiga tervikuks: vanemad ei lähtu niivõrd üksikutest arendavatest suundadest (lugemine, joonistamine, kirjutamine), vaid pigem põhimõttest, et iga tegevus õpetab lapsele midagi eluks olulist ja vajalikku. Seejuures on hinnatud nii vaimsed teadmised kui praktilised oskused, mis mõlemad kokkuvõttes ongi üheks oluliseks iseseisvumise eelduseks.

4.2. Diskussioon

Kõrvutades uuringu tulemusi esimeses peatükis käsitletud teoreetilise materjaliga võib täheldada, et telemeediat eitavate lapsevanemate arusaamad ja motiivid kattuvad suures osas erinevate teoreetikute seisukohtadega. Leiab kinnitust asjaolu, et eitava hoiaku tagamaad ei kätke endas vaid isikliku kogemuse najal tehtud järeldusi, vaid on suuresti ka teooriapõhised. Seega võib öelda, et telemeedia suhtes negatiivselt meelestatud lapsevanemad on keskmisest märksa teadlikumad telemeedia võimalikest negatiivsetest mõjudest. Kõrgem teadlikkus telemeedia sõnumitest ja lapse arengukäsitlustest motiveerib neid kõnealust meediumit kriitiliselt hindama. Kui telekanalite vahendusel edastatav ei vasta lapsevanema ootustele, tekibki olukord, kus teoreetiline teadmine rakendatakse ellu reaalse telepildi välistamisega väikelapse meediaruumist.

Avaliku arutelu tasandil heidetakse peavoolumeedia telepildile ette pealiskaudsust, agressiivsust, vägivaldsust ja traditsiooniliste väärtuste naeruvääristamist. Viimast kohtab tihti just telereklaamides, mille loojad töötavad teaduslike meetoditega välja erinevaid mõjutusmehhanisme. Sealjuures on kõige haavatavamaks sihtrühmaks väikelapsed. Telereklaami mõjukuse kasuks räägib selle kõrge hind. Järelkult võime spekuloida, et lisaks ostukäitumise kujundamisele mõjutab see ka teisi harjumusi.

Reklaamiseadus sätestab selgelt, et reklaam ei tohi „alavääristada õiguskuulekat käitumist“ või „kutsuda üles vägivaldsele käitumisele ega õhutada vägivalla kasutamist“ (Reklaamiseadus). Kuid ometi näevad lapsed päevast päeva telereklaame, mille stsenaariume võime just selliselt tõlgendada. Näiteks „lahe kutt“ krabab tänaval jalutava vanuri käest kartulikrõpsupaki, moekad teismelised kaklevad uue mobiilimudeli pärast, karastusjooגי nautijad lõhuvad müügikioskit, uhke auto pritsib jalakäijat (sõnumiks: „kõrgelt üle“) või purustab ajaloolist interjööri (sõnumiks: „väärtused on muutunud“) jne. Arvestades reklaamide mõjusust, võime mõista lapsevanemate kaitsereaktsioone, mille tulemuseks on soov vältida telemeedia tarbimist – kontrollida ainult telereklaamide vaatamist oleks üsna keeruline.

Uurimuses tõusis esile lapsevanemate tugevalt negatiivne hoiak teleri kui tarbimismentaliteedi õhutaja suhtes. Siin on arvatavalt suur mõju vanemate isiklikul vastumeelsusel liigse reklaami suhtes ja tõdemusel, et kommertsteadete voog on oluline tõsiasi, mis ka täiskasvanute tarbimiskäitumist suunab.

Laste emotsioonidega manipuleerimisele viitavad ka mitmed uurijad. Näiteks Thomas (2009) toob välja, et lapsevanem, kes püüab tänapäeval vältida kommertsmanipulatsioone vaid telereklaame piirates, on puudulikult informeeritud, sest varasematest lühikestest tootereklaamidest on välja kasvanud pooletunnised animatsioonid, kus uusi tegelasi ja aksessuaare tuuakse ekraanile vastavalt sellele, millal on eeldada nende turustuskanalitesse jõudmist. Sama teadlase sõnul on tänapäeval uueks tasandiks tarbimismentaliteedi pealesurumise kontekstis ebareaalsete tegelaskujudega multifilmisarjade tootmine (nt Bakugan), mille ainsaks eesmärgiks on lõigata kasu tooteproduktioonilt, sest lapse jaoks ei ole reaalses elus neile tegelastele sobivat vastet (erinevalt nt kassipojast, tüdrukust, traktorist vms).

Arvestades asjaolu, et väikelapsed ei ole veel tänu väljakujunemata kriitikameelele võimelised kommertssõnumite sisu selekteerima, on vanemate käitumine telepildi välistamise näol lapse meediaruumist igati mõistetav. Benneti jt (2000) käsitlusest võibki välja lugeda väikelastele suunatud meediamanipulatsiooni võtmesõnumi – oluline on vanemate teadlikkus sellest, et teleprogrammid ja reklaamid on kõige rafineeritumad, läbitungivamad ja mõjusamad vormid, mis kommunikatsiooniteaduses leiutatud. Nende eesmärk ei ole mitte inimeste meelt lahutada, vaid kujundada ümber meie soove, harjumusi ja loomust.

Bakalaureusetöö raames käsitletud intervjuude juures tulid selgelt esile ka lapsevanemate argumenteeritud hoiakud, et telepilt ei toeta väikelapse arengut, vaid pigem piirab ja pärsib seda. Ka Belton (2001) on toonud oma uuringus välja, et liigne planeeritus ja etteantud lahendused ei arenda last. Üldjuhul on aga vanemad orienteeritud just lapse arengule, sest vaimne võimekus on tänapäeva ühiskonnas kahtlematult üks olulisemaid kriteeriume, mille suhtes ollakse tähelepanelikud ja sensitiivsed. Lapsi valmistatakse ette koolikatseteks ning väärtustatakse nende edukust ja iseseisvust. Samas nähtub Teeääre kogemusest, et just liigne telerivaatamine võib pärssida lapse kognitiivseid võimeid.

Informantide hinnangutes domineerib arusaam, et vastuvõtlikkus telemeedia mõjudele sõltub eelkõige lapse vanusest – mida väiksem, seda tundlikum. Suurt heakskiitu ei pälvi ka koos vanematega vaatamine, sest enamasti peetakse telemeediat kas liiga lärmakaks ning tänapäevaste telesaadete ja multifilmide montaaži liiga närviliseks, samas aga küsitavaks mudilase võimet sellise dominantse meediumi kõrval panna tähele ema-isa selgitusi.

Ka Kraav kinnitab käesoleva töö jaoks antud ekspertintervjuus, et vanema selgitused jäävad telerile alla. Ameerika Lastearstide Akadeemia (*American Pediatrics Academia*) on samuti seisukohal, et mida väiksem laps, seda kontrollitum peaks olema teleri vaatamine. Sama organisatsiooni soovitusel ei tohiks alla 2-aastane laps üldse telepildist osa saada (Zimmerman et al. 2007). Teeääre hinnangul stimuleerib intensiivne telepilt vaid teatud aju osa, rikkudes seeläbi viimase arengufaaside

tasakaalu. Ka ei ole psühholoogi sõnul alla 5-aastane laps võimeline jälgima mitut situatsiooni korraga, mis omakorda kinnitab, et väikelaste liigse telerivaatamise piiramine on põhjendatud.

Lapsevanemad on valdavalt seisukohal, et kriitilise vaataja staatusesse jõuab laps alles kasvades ja teatava sotsiaalse küpsuse saavutamisel. Domineerib ka hoiak, et telemeedia nn tarbijateks peaksid lapsed saama, kui üldse, siis pigem järk-järgult, mitte teatava saavutuspunkti täitumisel (vanus, lugemisoskus vms). Seejuures väärtustatakse vanemate poolt ka edaspidises elus suhtumist, et saate sisu peab olema eakohane ja selle vaatamine lapsele vajalik ja vaimses plaanis tulutoov. Sellist kasvatuslikku lähenemist toetavad ka meediauurijad. Patzlaff (2003) on seisukohal, et meelemuljed vormivad last vähemalt kuni 10nda eluaastani. Sel ajal pannakse alus kõikidele täiskasvanuea võimetele ja et need areneksid, vajab laps oma fantaasiarikkuse väljaelamiseks vaba ja spontaanset mängu.

Bennet jt (2000) on toonud välja, et enamik alternatiivsetest tegevustest (lugemine, arvutamine, vabamäng, magamine) on lapse täisväärtusliku arengu ja tervise seisukohast märksa sisukamad kui teleri ees veedetud aeg. Samad uurijad rõhutavad ka, et kui eesmärgiks on lapse hea õppeedukus, ei tohiks lubada piiramatut telerivaatamist.

Siinkohal on oluline mainida, et vähem tähtis pole ka füüsilise passiivsuse aspekt. Patzlaff (2003) on lahti kirjutanud „tardunud pilgu“ fenomeni. Tema teooria kohaselt sunnib telepilt nägemisaistingu ebaloomulikku passiivsusse. Silmade tardumus kandub üle kogu kehale ning sealt edasi ka vaimule, mille tulemusel suiguvad omaaktiivsus, tahe, tunded ja mõte. Liites siia juurde ka asjaolu, et telerivaatamine kui protsess on passiivne tegevus, võime seda tõlgendada isegi kui teatavat hüpnootilist seisundit. Lisaks on teada, et telemeedia abil kergesti kättesaadav lõõgastusefekt tingib sellise seisundi taaskogemise vajaduse. Siit võib omakorda edasi spekuloides teha järelduse, et sellised mehhanismid soodustavad sõltuvuskäitumist. Hüpnootilisele seisundile ja sõltuvuskäitumise tekke võimalikkusele viitab ka Teeäär.

Ühe negatiivse argumendina telemeedia kahjulikust mõjust töid lapsevanemad välja ka võõrandumise reaalsusest. Arutluses, et telepilt võib muuta väikelapse arusaamu tõsielulisest maailmast, toodi välja tegelikkuse moonutamise fakt ja mainiti ka manipuleerimist tundeeluga. Viimase võimalikkusele viitab teoreetilises osas ka Lehtsaar (2008), kirjeldades tuimestavat efekti, mis kaasneb vägivaldse telepildi pikaajalisel kogemisel. Psühholoogi sõnul tuimestab sage vahendatud vägivalda nägemine vaataja meele, mille tagajärjeks on reaalse vägivaldaga kokkupuutumisel tavapärasest tundetumad emotsioonid.

Telemeediasse negatiivselt suhtuvad lapsevanemad on teadlikud ka erinevatest võimalikest mõjudest lapse närvisüsteemile ja tundeelule. Nähakse seoseid telepildi ja keskendumisraskuste tekke, unehäirete, hirmude, agressiivsuse ja eufoorilise käitumise jms vahel. Ka mitmed uurijad on jõudnud järeldustele, mis neid seoseid kinnitavad. Näiteks Huesmann ja Taylor (2006) on toonud välja, et meediavägivalda mõjusfääris olek ergutab väikelapsi agressiivselt käituma. Bennet jt (2000) on seisukohal, et enamasti ei suuda mudilased filtreerida head halvast, kasulikku kasutust ja väarikat väärindust. Landhuis jt (2007) on leidnud seose lapsee liigse telerivaatamise ja noorukiea keskendumisprobleemide vahel. Kui siia siduda veel ka Niibergeri (2009) käsitus sünniomasest agressiivsusest, mida tema sõnul mõjutab elus nähtu või kogetu, võime üsna selgelt järeldada, et telemeedia on piisavalt dominantne, et mõjutada lapse närvisüsteemi ja seega sarnasest manipulatsioonist säästmise vanemate poolt õige otsus. Seejuures võib arvata, et lisaks teoreetilistele materjalidele ja kasvatuslikule intuitsioonile tuginevad lapsevanemad ka isiklikele kogemustele – nii laste vaatlemisel tehtud järeldustele kui oma lapsepõlves kogetu tõlgendamisele.

Telemeedia tarbimist vältivate lapsevanemate hoiakute uurimisel on oluline arvestada ka kaasaegset tehnoloogilist tausta. Nimelt võime spekuloida, et see tänane kitsa auditoriumiosa vastuseisev hoiak võib aegamööda kasvada laiemaks trendiks. Sellise mustri jõustumist toetab internet, mis uue meediumina pakub lapsevanemale alternatiivseid lähenemisviise. Veebiruum ei ole nii ühesuunaline ja piisavate

turvameetmete olemasolul jääb lapse meediakasutus lapsevanema poolt märksa kontrollitumaks, kui seda oleks televisiooni puhul.

Vanemliku vahenduse strateegiate järgi (Livingstone & Helsper 2008) keskendub käesolev töö eelkõige piirava vahenduse (*restrictive mediation*) uurimisele ja laiendab pisut selle termini sisu, sest intervjueeritute näol on tegemist lapsevanematega, kes püüavad välistada väikelaste telemeedia tarbimise täielikult.

Kontrollimeetmete rakendamise kontekstis sobib ka välja tuua kõikidele intervjuudele iseloomulik ühisosa, milleks on täiskasvanud pereliikmete (ema ja isa) silmatorkav üksmeel telemeedia eitamise küsimuses. Lähtudes sellest, kuivõrd elementaarseks peetakse selle meediumi igapäevast tarbimist, kuivõrd on seltskondlikud vestlused ajendatud teles nähtust ning kuivõrd marginaalne on telepilti mittehindavate inimeste hulk, võib kindlasti öelda, et tegemist on üksmeelsete ja tugevate perega, sest sarnast nn poliitikat oleks ühel lapsevanemal teise vanema vastuseisu tingimustes väga keeruline ellu viia.

Arutleda võib ka selle üle, kas lapsevanemate näol, kes väikelaste telerivaatamist piiravad, on tegemist pigem jääva suurusega äärmusliku nähtusega või kasvava trendiga. Teisisõnu, kui telepildi sisu oleks konstantne suurus, kas telemeedia suhtes eitaval hoiakul olevate lapsevanemate ring pigem laieneb või ei? Siin võiks ehk paralleeli tuua näiteks noorema põlvkonna terviseteadlikkuse kasvuga – ka ökomeelne eluviis pole täna veel valdav, kuid meediakajastuse najal võib siiski öelda, et kasvutendents on ilmne. Ja kui lugeda tervislikku eluviisi samuti üheks teadliku elu ja kasvatuse osaks ning kohandada siia kõrvale telerivaatamise kahjuliku mõju aspekt, võib spekuloida, et teleri mittevaatamine väikelastega peres asetub teadliku lastekasvatuse paketti samaväärselt nt tervisliku toitumise, peresuhete väärtustamise, täiendmeditsiini eelistamise, rekreatiivse eluviisi jms kõrvale. Sellise ühtse terviku moodustumine on loodetavasti ka hoiatavaks sõnumiks teletootjatele, sest umbes sarnase mustri alusel (teadlikkuse tõus) on järk-järgult survestatud ka toiduainetööstust, kes täna on sunnitud pakutavat „sisu“ tarbijatele vastuvõetavamaks kohandama ja ka puhtamaid (nt e-vabu) tooteid turule tooma.

Kokkuvõtteks võib veel lisada, et lapse arengu seisukohast ei ilmnenud vanemate hinnangutes ühtegi arvestatavat positiivset argumenti telemeedia kasuks. Teisisõnu, lapsevanemate negatiivne hoiak on niivõrd selge ja laiapõhjaline (hõlmates nii füsioloogilisi, kasvatuslikke kui ka maailmavaatelisi aspekte), et selle positsiooni murdmiseks ei piisaks vaid programmitootjate poolsest telesisu lapsesõbralikumaks kohandamisest. Võib oletada, et teadlikumate kasvatuspõhimõtetega lapsevanemate hulgas ei tooks selline lähenemine kaasa arvestatavat järeleandlikkust telemeedia tarbimise suhtes.

4.3. Meetodi kriitika

Bakalaureusetöö raames tehtud intervjuude läbiviimine andis ka arvestatava tagasiside nii meetodile kui intervjuukavale. Selleks, et teha uuritava teema kohta laiemapõhjalisi järeldusi, oli valim kindlasti liiga kitsas ning edasiseks uurimiseks tuleks intervjuueeritavate ringi oluliselt laiendada. Kuna televisiooni eitav hoiak on tänasel meediamaaastikul pigem äärmuslik nähtus, on soovitatav selleks kasutada erinevaid veebifoorumeid, meili-ringkirju jms. Selline lähenemine tagaks ka parema heterogeensuse määratlusele „üle-eestiline“.

Valimit tuleks tasakaalustada ka sooliselt. Käesolevas töös on lapsevanemate suhe ülekaalukalt naissoo kasuks (6:2), mis ka üldtulemusi eeldatavalt emadele omasemate kasvatusviiside ja arusaamade poole kallutab.

Samuti võiks intervjuukava selgemalt struktureerida ja alateemad täpsemalt fokuseerida. See lihtsustaks oluliselt empiirilises materjalis orienteerumist. Selleks, et saada rohkem kirjeldavat ja näitlikustavat infot, võiks lisada kavasse mõned avatud küsimused. Seda juhuks, kui intervjuueeritav ei ole aktiivne rääkija ja näidete tooja.

Küsimusteringi võiks laiendada ka kommertsmeedia ja avalik-õigusliku televisiooni (kui reklaamivaba ja infopõhisema kanali) kõrvutamisega: kuivõrd ja kas üldse on need eitaja jaoks eristatavad tasandid, ning kui ei ole, siis mis põhjusel. Era- ja avatelevisiooni sissetoomine aitaks tuvastada telemeedia eitaja hoiakuid veelgi

täpsemalt ning oleks abiks ka võimalike märgilise tähendusega suundumuste tõlgendamisel. Sellegi töö raames jõudsid mitmed lapsevanemad ise mainitud võrdlusele ning kirjeldasid oma suhtumisi nii era- kui avakanaleisse.

Tekstianalüüs keskendus bakalaureusetöös vaid uurimisküsimustest lähtunud kategooriatele. Edasistes uuringutes, kus valim eeldatavalt laiem, on otstarbekam kasutada analüüsil *cross-case* meetodit. Empiiriline materjal võimaldaks siis juba paremat variatiivsust ja võrreldavust. Käesolevas töös on tsiteerimisel tähelepanu ainult manifestsetel ja emotsionaalsetel sõnumitel ning negatiivsete ja positiivsete aspektide rõhutamisel.

Kokkuvõttes võib öelda, et aluseks olnud intervjuukava abil oli võimalik saada püstitatud uurimisküsimustele vastused ning tulemuste najal saab ülevaate lapsevanemate arvamustest telemeedia negatiivsetest mõjudest väikelapsele. Samas jäi hulgaliselt materjali kasutamata ja avatelevisiooni vs kommertsmeedia temaatika käsitlemata.

Kuigi bakalaureusetöö tulemused lubavad teha mõningaid üldistusi telemeediat eitavate lapsevanemate arvamuste ja hoiakute kohta, jäävad täpsemad nüansid siiski üsna mõjutatavaks vilimi väiksusest. Näiteks jääb domineerima, et telerivaatamise piiramist ja keelustamist pooldavad pigem kõrgharidusega ja teadlikuma kasvatusena lapsevanemad, kes väärtustavad laste loovust ja isemõtlemit ning on kriitilised telemeedia sisu suhtes, pidades seda liigselt tühisele meelelahutusele ja reklaamile orienteerituks. Võib aga arvata, et kõrgharidus ei ole ainus teadlikuma lastekasvatuse eeldus ja kindlasti leidub telemeediat väikelastele ebasobivaks pidavaid lapsevanemaid ka madalama haridustasemega vanemate seas.

Kokkuvõte

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli uurida lapsevanemate arvamusi telemeedia negatiivsest mõjust väikelapsele ja püüda ka välja selgitada, millised on vanemate peamised argumendid selle nii populaarse ja laiahaardelise meediumi vastu. Töö fookuses olid lapsevanemad, kelle negatiivne hoiak telemeediasse on teadlik ja põhjendatud – lähtutakse isiklikust kriitilisest suhtumisest ning konkreetsetest eesmärkidest ja põhimõtetest laste kasvatamisel. Seega annab töö lühiülevaate telemeediasse negatiivselt suhtuvate lapsevanemate hoiakutest ning sellest, milliseid alternatiivseid tegevusi, lähtudes lapse arengust, passiivsele telerivaatamisele eelistatakse.

Töö koosneb neljast peatükist, millest esimene käsitleb uuritava teemaga seonduvat teoreetilist ja empiirilist materjali. Teooriaosa keskendub negatiivsetele aspektidele, mis telemeedia mõjusfääris oleva väikelapse arengut võivad mõjutada. Lisaks erinevatele uurimustulemustele on teoreetiliste lähtekohade põhistamisel kasutatud ka väljavõtteid ekspertintervjuudest kasvatusteadlase ja praktiseeriva lapsepsühholoogiga. Teine osa tutvustab uurimismeetodit ja annab ülevaate valimist ning kolmandas peatükis tuuakse välja tsitaatide abil olulisemad tulemused, mis esitatakse kirjeldaval viisil uurimisküsimuste kaupa. Töö neljandas osas antakse ülevaade järeldustest, arutletakse teema edasise uurimise üle ja vaadeldakse kriitiliselt kasutatud meetodit.

Tegemist on väikesemahulise kvalitatiivuurimusega, milles empiirilise materjalina kasutati kaheksa informandiga läbiviidud süvaintervjuud. Uuringust selgus, et lapsevanemate negatiivne hoiak telemeedia suhtes ei ole lühiajaline trend, vaid pigem laiemapõhjalisem teadlik suhtumine lapse kasvatamisse. Kõlama jäi kriitiline meelsus, et passiivne telerivaatamine ei toeta kuidagi lapse arengut ning mida väiksem laps, seda vähem tohiks ta telerit vaadata. Telemeedia sisu hindasid lapsevanemad nii tühiseks kui ka kahjulikuks, kuid valdavalt jäi siiski domineerima otsese kahjustava mõju aspekt.

Kokkuvõtvalt võib lapsevanemate veenvad argumendid sõnastada hoiakuks, mille kohaselt on telemeedia sisu liiga ühesuunaline, mis väikelaste kontekstis tähendab väljakujunemata isiksusega manipuleerimist, tema omatahte ja maailmapildi kallutamist vaimsele passiivsusele ja meelelahutusele ning tarbimismentaliteedi õhutamist.

Telekeelu rakendamisega ei kaasnenud informantidel arvestatavaid kõhklusid ega dilemmasid ning intervjuudes ei ilmnud ka mainimisväärseid argumente telemeedia võimalikust positiivsest mõjust lapse arengule. Kasvatusprotsessi foonil väärtustavad lapsevanemad alternatiivina telerivaatamisele selliseid tegevusi nagu lugemine, joonistamine, kirjutamine, vabamäng jms. Laste aega suhtutakse vabalt ja loomulikult, seda ei planeerita tegevustega üle. Sealjuures hinnatakse nii ühiselt veedetud aega kui otseseid õpitegevusi. Üldjuhul on esikohal loovust, abstraktset mõtlemist ja suhtlemisoskust soodustavad tegevused.

Käesolev töö peegeldab ühe osa lapsevanemate kriitilist suhtumist telemeediasse lähtudes lapse arengust ja kasvatamisprotsessist. Uurimustöö laiendab ka vanemliku vahenduse mõistet ja loob *piirava vahenduse* strateegia alla uue erivormi (*välistav vahendus*), mis tähendab, et lähtudes lapse arengust ja kasvatuspõhimõtetest püütakse kodustes tingimustes välistada väikelapse kokkupuude telemeedia sisuga täielikult.

Väärtustades passiivsele telerivaatamisele alternatiivina märksa sisulisemaid tegevusi ning kandes sellisest mentaliteedist järk-järgult sõnumeid ka avalikku ruumi, võib öelda, et telemeediat kritiseerivate ja eitavate lapsevanemate näol on meediamaastikul esile kerkimas uus uurimisväärne diskursus.

Summary

The main objectives of this Bachelor's Thesis were to investigate parents' views on the negative impact of televisual media on young children and to determine which are the arguments parents use against this popular and inclusive form of media. The thesis focuses on parents whose negative attitudes towards televisual media are based on awareness and reasoning: their personal critical attitudes and specific objectives and principles of child-rearing. Thus, the thesis provides a brief overview of parents' negative attitudes towards televisual media and describes which alternative activities are preferred to passive TV-viewing with regard to child development.

The study consists of four chapters; the first one deals the theoretical and empirical material relating to the topic. The theoretical focus is on the negative aspects that may affect the development of young children under the influence of televisual media. In addition to various research results, excerpts from interviews with an educationist and a practicing psychologist were also used in order to substantiate the theoretical bases. The second part presents the research methodology and provides an overview of the research sample while the third chapter outlines the main thesis results using quotations presented in a descriptive manner according to each research question. The fourth section of the thesis provides an overview of the findings, discusses the subject of further investigation, and critically examines the used methodology.

This is a qualitative study with a small sample and empirical material that uses in-depth interviews with eight respondents. The study revealed that the negative attitude of parents towards televisual media is not a short-term trend but rather a broader and more conscious attitude on child development. The common stand was critical, indicating that passive television viewing does not support a child's development in any way, and the younger the child the less he or she should watch TV. The content of televisual media

was regarded by parents both as empty and harmful, with an emphasis on the context of a direct detrimental impact on children. The arguments of parents can be summed up by the notion that the content of televisual media is too one-way, which, in the context of children, contains manipulation of their immature personality, directing their will and worldview towards mental apathy and entertainment and consumerist mentality.

An implementation of a TV ban did not lead to any significant doubts by the respondents and the interviews did not reveal any dilemmas or arguments for the media's potential positive impact on child development. With the background of a child's growing process, parents value activities such as reading, drawing, writing, playing and so on as alternatives to TV-viewing. Children's time is treated freely and naturally, it entails more elements than planned activities. Parents value both the time spent together as well as direct learning activities. The key activities generally involve those that encourage creative and abstract thinking and social skills.

This thesis reflects the critical attitudes of some parents towards televisual media based on child development and the child-rearing process. The study also expands the concept of parental mediation and creates a new specific form (*exclusive mediation*) under the *restrictive mediation* strategy, which means that, based on child development and methods of education, parents strive to prevent any exposure of their young children to televisual media content in the home environment.

One can say that appreciating much more substantive activities as an alternative to passive viewing and gradually spreading this mentality among the general public, parents with critical and negative stands towards televisual media represent the emergence of a new discourse in the media landscape which is definitely worthy of further studies.

Kasutatud kirjandus

- Belton, T. (2001). Television and imagination: an investigation of the medium's influence on children's story-making. *Media, Culture & Society*, vol. 23: 799-820.
- Bennet, W. J. & C. E. Finn, jr., J. T. E. Cribb, jr. (2000). *The Educated Child: A Parent's Guide from Preschool through Eighth Grade*. New York: Touchstone.
- Huesmann, R. L. & L. D. Taylor. (2006). The Role of Media Violence in Violent Behavior. *Annual Review Public Health*, vol. 27: 393-415.
- Kalmus, V. (2009). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. Käsikirjaline loengukonspekt. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.
- Landhuis, C. E. & R. Poulton, D. Welch, R. J. Hancox. (2007). Does Childhood Television Viewing Lead to Attention Problems in Adolescence? Results From a Prospective Longitudinal Study. *Pediatrics*. Vol. 120 No. 3 Sep 2007, pp. 532-537. URL (kasutatud aprill 2011) <http://pediatrics.aappublications.org/cgi/content/full/120/3/532>.
- Lehtsaar, T. (2008). *Kümme korda ühte jõkke. Valitud esseid*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Livingstone, S. & E. Helsper. (2008). Parental mediation and children's Internet use. *Journal of broadcasting & electronic media*. 52 (4). pp. 581-599. URL (kasutatud aprill 2011) http://eprints.lse.ac.uk/25723/1/Parental_mediation_and_children%27s_internet_use_%28LSERO_version%29.pdf.
- Masso, A & T. Taur. (2009). *Standardiseerimata intervjuu analüüs*. Käsikirjaline loengukonspekt. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.
- Niiberg, T. & A. Metspalu, M. Linnas. (2009). *Muinastjutt lapse arendaja ning lohutaja*. Tartu: Atlex.
- Oja, E. (2010). *Telemeediasse eitavalt suhtuvate lapsevanemate hoiakud*. Seminaritöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.

- Patzlaff, R. (2003). *Tardunud pilk. Televisiooni füsioloogilised mõjud ja lapse areng*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.
- Reklaamiseadus (01.11.2008) RT I 2008, 15, 108; viimati muudetud 16.01.2011. URL (kasutatud aprill 2011) <http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=887049>.
- Siimets, T. (2010). Tänapäevane märksõna: väärtuskasvatus. *Pere ja kodu*, 2010 (5).
- Soosalu, E. (1997). Multifilm ajas oksendama. *Eesti Päevaleht*, 18. detsember. URL (kasutatud märts 2011) <http://www.epl.ee/artikkel/29316>.
- Zimmerman, F. J. & D. A. Christakis, A. N. Meltzoff. (2007). Associations between Media Viewing and Language Development in Children Under Age 2 Years. *The Journal of Pediatrics*, 2007. URL (kasutatud aprill 2011) http://extras.mnginteractive.com/live/media/site36/2007/0817/20070817_071817_Zimmermanetal_Associations_JPed07.pdf.
- Thomas, S. G. (2009). *Buy, Buy Baby: how consumer culture manipulates parents and harms young minds*. New York: Mariner Book.
- Vissel, A. (2000). Meedia kui mängude vahendaja ja uute mängude allikas. Toim. Mare Kõiva. *Meedia. Folkloor. Mütoloogia. Tänapäeva folkloorist III*. Tartu, lk. 64-98.

Lisad

Lisa 1. Süvaintervjuu küsitluskava

I. Sissejuhatavad küsimused

1. Kui suur on Teie pere?
 - a) Mitu last on peres?
 - b) Kui vanad on lapsed?
 - c) Kas leibkonnas elab ka vanavanemaid?
2. Kirjeldage palun lühidalt oma pere meediatarbimise harjumusi?
 - a) Milliseid ajalehti/ajakirju peres loetakse?
 - b) Milliseid raadiojaamu kuulatakse?
 - c) Milline on kodune internetikasutus?
 - d) Kas käite ka kinos?
 - e) Mitu telekat on Teie kodus? Mis eesmärgil?
3. Milliseks hindate pere eluviisi – on see igas mõttes tavaline või mingil määral alternatiivne (nt toortoitumine, religioon, roheline mõtteviis)?

II. Telemeedia eitamise argumendid.

4. Kirjeldage palun neid põhjuseid, mis on viinud Teid telemeedia suhtes eitavale hoiakule ja keelu rakendamisele?
 - a) Põhineb see erialasel kirjandusel?
 - b) Põhineb see sõprade-tuttavate eeskujul?
 - c) Tugineb see isiklikul vaatlusel (lapse agressiivsus, keskendumisraskused, segas koolitöid jms)?
5. Millised on Teie jaoks olulisemad telemeedia keelustamise argumendid?
 - a) ... aeg?
 - b) ... väärtushinnangud?
 - c) ... kehaline/vaimne aktiivsus?
 - d) ... agressiivne/vägivaldne kujundikeel?
 - e) ... tarbimine?
6. Milles seisneb ja väljendub Teie meelest telemeedia negatiivne mõju lapsele?
 - a) Milline on võimalik mõju lapse käitumisele?
 - b) Milline on võimalik mõju ostuharjumuste kujundamisel?
 - c) Milline on võimalik mõju maailmavaate kujundamisel?
7. Mis on Teie puhul telemeedia keelustamise ja eitamise eesmärk laiemalt?
 - a) Kui oluline on seejuures perspektiivne tulemus (nt saades kontrolli alla teleri vaatamise harjumuse, olete veendunud, et seeläbi oskab laps hiljem ka internetti otstarbekamalt kasutada)?

- b) Või on oluline pigem lühiajaline tulemus (teler kui liigne müra segab keskendumist, õhutab agressiivselt käituma jms)?
- III. Kas telekale on audiovisuaalset alternatiivi?
8. Kuidas Te suhtute lapsele salvestatud multifilmide, lastesaadete, eakohaste dokumentaalfilmide näitamisega (videod, DVD-d)?
 - a) Millist valdkonda seejuures eelistate?
 9. Mida Te arvate erinevatest spetsiaalselt beebidele ja väikelastele mõeldud õppe-DVD-dest?
 - a) Kas olete neid varem lapse arendamisel kasutanud?
 - b) Kui jaa, siis milline on olnud tulemus?
- IV. Telerikeelu rakendamise kogemus.
10. Kirjeldage palun, kui ulatuslikult Teie perekonnas televisiooni eitatakse?
 - a) Kui rangelt on kodune telerivaatamine lapsele piiratud?
 - Laps ei vaata telerit üldse?
 - Laps näeb ainult eakohaseid saateid?
 - Milliseid saateid laps näeb?
 - Lapsele näidatakse ainult salvestatud materjali?
 - b) Kui rangelt on kodune telerivaatamine vanema poolt kontrollitud?
 - Laps vaatab telerit ainult koos lapsevanemaga?
 - c) Kas teleri vaatamine on ajaliselt piiritletud?
- V. Telerikeelu hüpoteetiline lõpptähtaeg.
11. Kas telemeedia keelustamisel on mingi kindel või hüpoteetiline lõpptähtaeg?
 - a) On selleks ainult lasteaiaaiga?
 - b) Kas keeld võib jätkub ka koolieas?
 - Kui jaa, siis mis vanuseni eeldatavalt?
 - c) On selleks üks kindel subjektiivne saavutuspunkt lapse arengus (näiteks loeb läbi piltideta raamatu vms)?
 - d) Või kuni lapse piisava iseseisvuse ja otsustusvõime väljaarenemiseni Teie enda määratlusel?
 - Kui jaa, siis kuidas on see vanuselisel hinnatud?
- VI. Alternatiivsed tegevused.
12. Milliste alternatiivsete tegevustega sisustab laps oma aega telerivaatamise asemel?
 - a) Milliseid asendustegevusi olete ise lapsele pakkunud?
 - b) Kui suur osa alternatiivsetest tegevustest on pigem aktiivset laadi (pigem mäng õues, toas vms) ja kui suur osa pigem vaimne tegevus (õppimine, joonistamine, raamatu lugemine vms)?
- VII. Kõhklused ja dilemmad.
13. Kas televisiooni keelu kehtestamisega kaasnes peres ka erimeelsusi?
 - a) Kui jaa, siis millised olid pereliikmete argumendid?
 14. Milliseid kõhklusid ja dilemmasid on keeld Teis tekitanud?
 - a) Olete näiteks mõelnud, et televisiooni on tänapäeval oluline infokanal?
 - b) Olete mõelnud, et sarnane infosulg võiks mõjutada lapse sotsiaalset staatust eakaaslaste seas?

- c) Olete mõelnud, et laps võib hakata veetma vaba aega näiteks sõprade juures või mängutubades telekat vaadates?
15. Kuidas olete dilemma ees olles käitunud?
- a) Milliseid meetmeid olete pidanud rakendama?
 - b) Kuidas on laps Teie kõhklustesse suhtunud?
- VIII. Telerikeelu rakendamise kogemus.
16. Kuidas laps on keelu omaks võtnud?
- a) Milline oli lapse reageering alguses?
 - b) Kas on esinenud näiteks kehtestavat käitumist või jonnihooget?
17. Mil määral olete Te telemeedia eitust teistele propageerinud?
- a) On Teil selles vallas lähedasi mõttekaaslasi?
 - b) Kas Teie meetodit on kritiseeritud?
 - c) Millised on olnud kritiseerijate argumendid?
18. Milline on olnud laste tagasiside oma sõpradelt?
- a) Kas keeld on põhjustanud lastele mingeid suhtlusprobleeme?
 - b) Kas olete tajunud lapse eakaaslaste survet lapsele?
19. Kuidas on sujunud koostöö lähikondlastega (näiteks lapsehoidja, vanavanemad), kelle juures laps veedab märkimisväärselt palju aega?
- a) Milline on olnud nende reageering?
 - b) Millised probleemid või erimeelsused on kaasnenud?
 - c) Millise lahenduse leidsite?
20. Kuidas käitute, kui viibite n-ö võõral territooriumil, kus teler taustaks mängib?
21. Kuidas Te täna hindate keelustamise tulemust?
- a) Milliseid positiivseid arenguid olete märganud?
 - b) Milliseid negatiivseid märke täheldanud?
22. Millist kasu Te telemeedia keelustamisest veel lapse arengule näha loodate?
23. Kirjeldage palun, kas näete teleri vaatamises ka mingit positiivset mõju lapse arengule?
- IX. Lapse arvutikasutus.
24. Kuidas suhtute lapse arvutikasutusse?
- a) Kas laps kasutab iseseisvalt arvutit?
 - b) Mil määral lubate lapsel kasutada internetti?
- X. Kokkuvõtvad küsimused
25. Mis valdkonnas Te töötate?
26. Milline on Teie haridus?
27. Kui vana Te olete?
- Aitäh intervjuu eest. Soovite Te lõpetuseks veel omalt poolt midagi lisada?

Lisa 2. Ekspertintervjuude transkriptsioonid.

Ekspertintervjuu 1: Kasvatusteadlane Inger Kraav

Taustaandmed

Intervjueeritav: Inger Kraav (TÜ Ülikooli kasvatusteadlane)

Intervjuu toimumise koht: Tartu

Intervjuu situatsioon: Intervjueeritava töökabinet. Kõrvalisi isikuid juures ei viibinud.

Intervjuu toimumise aeg: 15.03.2010

Intervjuu transkriptsioon

Kas väikelaste liigne telerivaatamine on täna kasvatusteadlaste seas kõneaineks?

Ma ütleksin, et ta on meil Eesti suhteliselt nõrgalt jutuks. Meil on praegu nii palju teemasid, mille kallal on väga palju rohkem kirgi üles köetud. Aga kui ma oma teiste maade kolleegidega olen suhelnud, siis neil on küll. Soomes on need asjad, mida me oleme teinud ja uurinud, tõesti äratanud tähelepanu, neid on refereeritud ja minu kolleeg Soomest on käinud nendega isegi esinemas kuskil Riigikogu tasemel. Nii et nemad on väga huvitatud olnud. Ja nende tulemuste peale, mis me olime saanud Ameerikas peale artikli ilmumist, saadeti kiri ja paluti saata soovitusi selleks, et nad teaks, mida siis peaks lapsevanematega tegema ja kuidas peaks lapsevanemaid suunama televiisori kasutamisel ja mittekasutamisel väikelaste juures. Nii et maailmas tundub olevat huvi palju suurem kui meil. Ma arvan, et me jõuame selles järele. Küllap meil tuleb ka see huvi, aga praegu lahendatakse lihtsalt pakilisemaid probleeme.

Kuidas Te kasvatusteadlasena hindate – kas lapsed meil siin Eestis vaatavad täna liiga palju telerit?

Paljud lapsed vaatavad. Muidugi vanemate laste juures, juba koolieelikuea lõpus hakkab järjest rohkem tulema arvuti. Nii et võib-olla me mõne aja pärast räägime rohkem arvutist kui televiisorist, sest tundub, et need arvutiga seotud ohud on veel vähem räägitud kui televiisoriga. On ka mingid sellised andmed, et kummalisel kombel, välja arvatud nüüd sellised päris niisugused arvutifännid, et ega see arvutiga tegelemine ei võtagi väga palju seda televiisori vaatamise aega vähemaks. See aeg leitakse kuskilt mujalt. Muidugi eriti halb on see, et uneaeg jääb järjest lühemaks.

Kas võib ka nii öelda, et lapsevanemad ise vaatavad palju telerit?

Lapsevanemad vaatavad televiisorit ja peale selle on muidugi ka see, et vanematel on ettekujutus, et sel ajal, kui nemad vaatavad televiisorit, ja laps seal kuskil mängib ja midagi teeb, et sel ajal televiisor last ei mõjuta. Aga see on üks neist asjadest, mis tuli välja küll nüüd viimaste uurimustega, et kummalisel kombel televiisor mõjutab just niisama halvasti ka siis, kui laps lihtsalt seal samas toas viibib, kus televiisor mängib, kui siis, kui ta istub otse televiisori ees. Ja tegelikult täiesti loogiline ju! Pealegi väike laps niikuinii ei taju seda filmi tervikuna, ta tajub ikka rohkem fragmente. Ja need fragmendid püüab ta kinni siis ka, kui ta kogu lugu ei vaata. Tal jääb mingi ere pildikene, mingisugune teatud asi, mida ta ei suuda panna konteksti, ja mille jaoks ta ehitab ise sinna ümber mingisuguse raamistiku ja selles raamistikus võib see asi omandada täiesti uue väärtuse. Ja palju hirmutavama ja hoopis teistsuguse. Ja need on muidugi need praeguse aja televiisorid, millega vanemad... Vanemad sageli ütlevad, et oh, meil oli ka televiisor lahti, kui meie kasvasime. See oli hall televiisor, see oli udune, seal oli „lumesadu“, see omaaegne televiisor, missugune ta oli... Peale selle näidati teistsuguseid asju.

Peale selle näiteks uudiste osas – kui aeglaselt tulid uudised. Ja kui vähe seal sai lausa neid tõsielupilte anda. Praegu otsekohe ükskõik mis kus kohal maailmanurgas toimub, igast asjast. Mida kohutavam ta on, seda rohkem me näeme neid pilte. Uudised tulevad umbes tunniste vahedega. Laps võib näha ühe õhtu

jooksul kolm-neli korda, kuidas laipu pannakse mustade kottide sisse või kantakse vigastuste ohvreid, või midagi niisugust.

Ja värvid on kõik eredad ja pilt on suur ja selge. Ja lapse jaoks ei ole teadagi seda arusaamist, et see on seal kaugel-kaugel ja et selles võib-olla ajaloolises filmis on sadu aastaid möödas millestki. Ei, tema jaoks on kõik siin ja praegu. Kui tema seda nüüd näeb, siis see on siin ja praegu. Ta ei oska neid kuidagi distantsilt vaadata.

Nii et selles mõttes niisugune koos vaatamine... et vanemad vaatavad oma filme, arvates, et lapsele see ei mõju, „see pole temale ju huvitav, ega ta ei vaata“... ja „uudiseid peab ju nagunii vaatama“... Seda eriti aktsepteeritakse, et uudiseid tuleb ju vaadata. Tegelikult just uudistes on kohutavalt palju selliseid asju, mis lapsi hirmutavad.

Seega lapsevanemate teadlikkus teleri mõjudest ei ole meil siin Eestis veel kuigivõrd suur, olete Te nõus sellega?

Jah, ei ole piisavalt suur, ütleme niimoodi.

On muidugi ka väga erinevalt. Ja mina tunnen ka selliseid noori peresid, kus tõepoolest televiisorit ei ole olemas. Või kui on, siis tehakse lahti siis, kui lapsed õhtul magama lähevad. Hilisõhtuseid uudiseid saab vaadata. Ja kui lapsed pannakse ideaalajal magama, väga paljud ei pane oma lapsi ideaalajal magama, aga kui pannakse ideaalajal magama, siis jääb nagu seda vaatamise aega ka veel. Aga see tähendab vanematele muidugi väga paljust loobumist.

Tegelikult kummalisel kombel ka need nn perefilmid ja isegi nagu omamoodi noortele orienteeritud filmid, olen hämmastusega vaadanud seda, et üks asi, mis võib filmi sees olla ja teine asi – vahepealsed reklaamid! No hoopis-hoopis midagi muud! Nad on niivõrd sellised, mida ei peaks üks laps nägema ega kuulma.

Kuidas Teie määratlete telerivaatamise vanuse – millises vanuses pole see üldse soovitatav, millest alates kontrollitud vaatamine mõeldav, kuna laps on ise juba kriitiline vaataja?

Mida väiksem, seda hullem. Tähendab sellist vanust allpool ei ole, et ta veel ei saa aru, või midagi niisugust, isegi see, et ta seda pilku üritab sinna... No seda „Tardund pilku“ olete te muidugi lugenud, seal tuleb ju väga selgelt see välja... Ka pisike laps, kui ta aru veel ei saa asjast, ei peaks püüdma fikseerida pilku just nimelt teleri ekraanil. Aga paratamatult, kui ruumis mängib televiisor, siis iga lapse pilk jääb sinna pidama. Imiku pilk ka jääb sinna ekraanile pidama.

Kuna see on niivõrd jõuline?

Hääled ka veel sinna juurde tavaliselt. Hää! pluss... Isa vaatab vormeleid ja imik vaatab ka vormeleid. Võib-olla isegi isa süles, isa hoiab teda ja üritab teda uinutada, aga samal ajal vaatab. No mitte seda, et vormelis oleks nüüd nii väga mingeid selliseid ebakõlbelisi asju, aga lihtsalt see vaatamine iseendast... ning sageli ka see tugev hää! ja kõik muu...

„Tardunud pilgu“ põhjal siis just ka see pilguga vaatamine, eks ole?

Jah, just see füsioloogiline mõju, mida suhteliselt vähe vanemad teavad. Aga nüüd on tõesti eesti keeles raamat olemas ja hästi ja mõjuvalt kirjutatud.

Siin on üks raamat, kus on laste joonistused, olenevalt sellest, kui palju nad vaatavad televiisorit, kas ema suitsetab või ei suitseta. (*Näitab väljavõtet raamatust „Kindheit in Bedrängnis“, Christian Rittelmeyer, 2007.*) Esimene on siis see rühm, kus ei suitsetata ja vaadatakse maksimaalselt üks tund päevas vanusele vastavalt neid arendavaid ja häid asju. Ja siit tuleb edasi kolm tundi päevas (teleka vaatamist) joonistuste tase.

Ja need on nüüd 5-6-aastaste laste joonistused?

Jah. Ja siin on veel lahkuminevate perede joonistused...

Mis eani teie hinnangul oleks hea, kui laps ei vaataks telekat?

Minu meelest ega tal palju enne kooli ei ole väga vaja vaadata. No kui ta vaatab natukene mingisuguseid... Kuigi... Ma tegin kunagi fotokaga... Ma juhtusin vaatama, kuidas 4-aastane laps sai kingituseks muinasjutufilmi ja ma arvan, et see võis olla „Metsluigid“. Ma hakkasin vaatama seda lapse näoilmet, kuidas ta vaatas seda filmi. Ja siis ma lihtsalt vahetpidamata klõpsutasin ja sellest tuli tohtu hulk fotosid. Pärast olen neid palju kordi vaadanud. Sellist rõõmu ei ole seal üldse kogu selle vaatamise ajal. Seal on hirm, seal on õudus, siis ta närib oma sõrmi, siis ta hoiab käsi niimoodi (kokkupandult lõua all). Minu meelest see mõjub kohutavalt veenvalt, kui jälgida kogu seda lapse näoilmet kogu selle filmi vaatamise jooksul. Neid positiivseid emotsioone seal tegelikult nagu ei olegi. Ja samal ajal lugu on ju ilus, tegelikult.

Aga see on see vahe, mida kindlasti teie teate, mispärast koledaid muinasjutte või õnnetusega seotud muinasjutte võime rääkida, võime ette lugeda, aga ei või näidata televiisoris.

See lapse ettekujutus, et mina olen tema juures, räägin temaga ise läbi need asjad?

Laps ise kujutleb asju täpselt nii koledatena, kui ta välja kannatab. Nõida ta kujutleb just sellisena, et on selle piiri peal, et on põnev, aga mitte rohkem. Ta kujutleb ise. Aga film näitab talle seda hoopis teistsugusena. Nii et just sellepärast, et lapse jaoks see sõnaline asi on mõnes mõttes ohutu. Võib-olla niisugustel väga üksikutel juhtudel ei ole. Aga reeglina on laps võimeline ilusasti ette kujutama. Minu meelest inimesed isegi mäletavad seda, et kui lapsepõlves mingi selline jutt oli... Vot mingi kole muinasjutt on mingi kolme kuningaga, kus üks lõikas oma sääremarjad küljest ära ja andis kotkale süüa. Eesti muinasjutt. Lendab tema seljas, ta ütleb, sa pead mulle süüa andma, muidu ma kukun alla ja siis ta lõikab sääremarjad ära. See on ju jube, kui sa hakkaksid seda joonistama, kuidas ta nüsib neid ära ja toidab kotkast. Aga kui seda öeldakse, siis on see lihtsalt ettekujutus, et säuh lõikab ära, andis süüa ja kõik. Umbes nii, et võttis taskust midagi. Ega lastel ei teki üldse seda kujutust.

Ja samal ajal, üks asi, mida väga loodetakse, et kui ma vaatan lapsega koos – see oli ka üks tulemusi, mis me uuringuga saime –, et tegelikult ei maksa loota selle peale, et kui mina vaatan lapsega koos, et siis see ei mõju halvasti. Sel hetkel, kui ta näeb, ei saa ma mitte midagi rääkida. Laps kas vaatab või kuulab mind. Mina ei suuda ka rääkida nii ruttu, et samal ajal ära seletada. Ma saan raamatu vahepeal kinni panna ja lapsega arutada, kuidas asjad käivad. See ekraanil liigub nii kiiresti, et tegelikult saab laps selle kõik kätte ära ja samal ajal tagant järele, et vaata, kas sa panid tähele, et seal oli nüüd midagi niisugust, mis tegelikult tähendas hoopis toda ja toda, see ei toimi.

Nii et selles olukorras, kus ma vaatan koos lapsega, domineerib ikkagi telekas minu selgituse üle?

Täpselt niimoodi.

Ja muidugi oleneb ka saatest, et teaks, mis seal on. Vägivald ei tohiks olla, tegelikult seksi ka ei tohiks olla, vaid võiks olla lihtsalt lapse elust mingisuguseid... või loomadest, ilusaid loomamuinasjutte. Selliseid lühikesi selgeid, hästi selgepiirilisi, sest seda peab arvestama, et kui lapsel lasta jutustada mingit asja, mis ta on näinud või kuulnud, et selle asja süžee ja idee tajumiseni ta jõuab noh nii umbes kooliikka jõudes. Mõned natuke varem, mõned veidi hiljem. Väike laps ei taju süžeed tervikuna. Väikese lapse juures on ka see asi, et see meie arvamus, et hea võidab kurja ja ta näeb, et see, kes tegi paha, oli paha, ja see, kes tegi head, oli hea, see ei jõua temani välja. Tema võtab need üksikud pildid, üksikud mallid – löömine kui niisugune.

Ja muidugi nii nagu need filmid on, kus vägivald ja vägivald selle juures niisuguna, et... isegi multikates... mingisugune läbipekstud ja läbitorgitud prints vajub seal pikali maha ja siis kui mingi vaenlane tuleb, hüppab jällegi püsti, haarab printsessi süle ja jookseb sellega edasi. Tähendab, et vägivallal ei ole õieti mingisugust sellist järelmõju. Ja ta näeb hästi palju kordi seda, et tegelikult see ei tee inimesele mitte midagi – et teda torgitakse, ja lüüakse, ja kõike, kõike, kõike... Selles mõttes annab see talle väga halbu malle.

Ja lapsed võtavad sellest hästi eeskuju?

Võtavad. Selle kohta on muidugi erinevaid teooriaid. Ja omal ajal ikka räägiti sellest, et Ameerikas väga palju vaadatakse televiisorit ja vägivald on väga suur, aga Kanadas vaadatakse ka palju televiisorit, aga vägivald on väiksem. Ja sellega siis öeldi nagu, et ei ole ainult televiisori mõju. Ja on öeldud ka seda, et kui laps absoluutselt agressiivne ei ole, siis tegelikult ei peaks televiisoris nähtud agressiivsus teda eriti mõjutama. Aga kui ta ise kaldub agressiivsusele, siis ta leiab arvukalt malle, kuidas oma agressiivsust välja elada.

Ehk kui keskkond lapse ümber soodustab vägivaldsust, see võib tulla pere või eakaaslaste keskkonnast, või on selleks mingi muu soodumus?

Just. Kõikvõimalikud asjad, mis tegelikult elus agressiivsust on tõstnud või tõstavad, need saavad jõudu juurde televiisori vaatamisest.

Kas teie hinnangul kasutavad lapsevanemad telerit turvaliselt ka lapsehoidjana?

Muidugi.

On seda palju? Kuidas Teie näete?

Ikka. Ja muidugi telekavad ju tehakse selle järgi. Kõige magusam uneaeg on emal-isal laupäeva-pühapäeva hommik. Lapsed ärkavad ilmtingimata laupäeva-pühapäeva hommikul ülesse. See ei ole ainult Eestis nii, mujal maailmas täpselt samuti. Lööme saatekava lahti – kõikidel kanalitel on laupäeva-pühapäeva hommikute ainult multikad. Igasuguseid selliseid. Muidugi neid on erineva tasemega, nad

võiksid olla ka ilusad, aga sageli ilusad sisaldavad muuhulgas ka vägivalda. Ja väga palju neid üksteise järgi ka ei peaks vaatama.

Eile ma just tegin lahti hommikul... See oli pühapäeva hommik. Ma üldse ei vaata tavaliselt 2. ja 3. kanalit, aga ma tahtsin teada, mis asjad on need Pokemonid vms millega tänapäeva lapsed mängivad. Ega ma ikka aru ei saanud, mis asjad need on, aga see oli üks väga-väga kole lugu, mida seal selle nime alla näidati.

Ja muidugi kogu see, mida lapsed selle juures tunnevad või mida nad mõtlevad, seda on väga raske ette kujutada. Edasi tulebki ju see, et need tegelased lähevad ju igale poole... Näiteks need harrypotterid – tulevad vastavad mängud ka. Tegelikult ei piirdu see sellega, et ta vaatab televiisorit, vaid see tuleb talle mitme erineva kanali pealt kätte. See ilmselt võimendab seda mõju veel.

Aheldatakse nagu igas suunas, nii kaubandusse kui mujale...

Jah, igaüks võtab, mis ta saab. Isegi kahju. See Muumilugu oli ilus lugu, aga kui seda Muumitki nii palju on... Ja isegi neis Muumi filmides on seda vägivalda rohkem tegelikult, kui selles raamatus endas ongi. Nii et rõhutatakse ikkagi seda, mis on...

Ja muidugi, mis on kindlasti kahjulik, on see kiire tempo. Ja selles mõttes muidugi need omaaegsed multifilmid olid ohutumad. Kui nüüd vanemad mõtlevad oma lapsepõlve järgi, siis nad ei kujuta ette, mida tähendab see kiirete vaatamine.

Vanem ei tohiks ennast kaitsa sellega, et meie omal ajal oleme vaadanud, sest need asjad ei ole võrreldavad?

Ma olen kuulnud tõesti, et mingi 2-3-aastase lapse isa ütleb, et mina ise vaatasin, ja mina sain kõik poliitika asjad juba selgeks, et ma teadsin nii palju, ma teadsin kõiki linnu ja kohti, ja mina hoian kogu aeg lahti. Tal on kolm poega nüüd ja kavatseb neid kõiki kasvatada televiisori najal.

Kui Te lähtute oma praktikast, kas võib täheldada mingeid otseseid peresiseseid kasvatuslikke probleeme, mida võib televiisori vaatamise mõjuga seostada? Lapsehoidjana kasutamisest pisut küll juba rääkisime...

No see kõige levinum jah. Muidugi on öeldud ka, mida võib sellega seostada, see vanemate... See on küll ühe kooli juurest kuulnud lause, mida seal tsiteeriti, aga ma tean, et see tuli tegelikult elust, seda on korratud: lapsed arutavad omavahel, et täna õhtul ei ole seda seebikat, äkki ema teeb täna süüa ka.

Ja sellist asja, et õhtusel ajal on lapsed väljas sellepärast, et parasjagu on film, mida tahaks vaadata, siis las nad olla parem väljas ära – esiteks on minul parem vaadata ja lapsed ka ei näe igasuguseid kahjulikke asju.

Kas selle võib ka määratleda selle sama küsimuse alla, nagu Te enne ütlesite – lapsed ei lähe õigel ajal magama. Kas see on perekasvatuslik probleem, et lapsed ei lähe õigel ajal magama? Sellest tulenevalt ka õppimise ajad jms...

Just. Ja muidugi on neid peresid, kes panevad televiisori mängima no enam-vähem nii, et kogu aeg, kui keegi kodus on, televiisor mängib. Ja olenemata sellest, kas keegi üldse vaatab või ei vaatagi. Kogu aeg mängib kõvahäälselt. Kes peatub, kes vaatab, kes ei vaata. Nii et kogu elu taustaks on televiisor.

Ja lärm häirib lapse keskendumisvõimet?

Lärm jah, see läheb küll teie teemast nüüd välja, aga see on tõesti üks asi, mis ilmselt, kui me räägime... Me räägime hirmus palju tänapäeva lapse keskendumisvõime vähenemisest. Kasvatusvigu ja mida arvatakse selle põhjus olevat. Aga üks viga on täiesti kindlasti see, et last õpetatakse väiksest peale ennast välja lülitama. Kogu aeg on ümberringi hääled. Kui sa tahad seal elada, siis sa pead oskama hääli mitte kuulata. Kui mõelda, mis oli vanasti maaelu... kuskil hakkas lind laulma, kuskil tegi loom häält. Iga hää, iga praks, iga tuulepuhang – kuulati ja mõtestati, mis selle taga on. Kes tegi, miks tegi, miks keegi sellist häält tegi. See oli suur mõttetöö, mis sellega tehti. Et ära tunda kõik hääled ja aru saada, mis toimumas on.

Ja praegu vastupidi. Kogu aeg on üks akustiline tapeet, nagu öeldakse. See on kogu aeg taga, see on väga tugev. Algusest peale, laps lihtsalt peab õppima ära selle, et ta ei kuula! Me õpetame lapsi mitte kuulama. Õpetame just nimelt mööda kuulama, mitte kuulama. Ta kuulab nii kaua, kui huvitav on, mingisugune hetk aega ja siis juba läheb.

Eks me teame oma täiskasvanu elustki seda, et kuulad, kuulad ja siis äkki märkad, et mõtled hoopis midagi muud, ei kuulagi enam. Ja laps õpib täpselt selle ära ja mida me siis koolis tahame. Õpetaja räägib, ta ei saa nahast välja pugeda, ükskõik mida me õpetajalt nõuame, igal juhtumil ei saa tema seal kogu aeg hüpata, karata, tantsida selleks, et lapsed kuulaksid. Kui ta seda teeks, tüütaks see ka ära ja nad

ikka ei kuulaks. Paratamatu on see. Ja see tähendab just nimelt seda, et tegelikult igasugune jutt, mida koolis räägitakse, see libiseb kõrvust mööda.

Ja vaikuse olemaolu, mida oleks vaja. Nii et üks nendest asjadest – meil on palju räägitud sellest pilgust – aga teine asi siin kõrval oleks hääl, millega ka tingimata peab arvestama ja millega peab ettevaatlik olema. Ja kui veel juhtub niimoodi, et on kombeks niisama või on halva kuulumisega vanainimene kodus, siis ei saa laps veel ka magada... Ja tundide kaupa ta mõirgab seal kodus, kuni lõpuks ta hakkab isegi lausa tervist kahjustama.

Kui ma toon välja kolm peamist faktorit, mis suunas on lapsi puudutavate telemeedia mõjude uuringuid tehtud, siis millist mõju teie peaksite kõige tugevamaks – mõju käitumisele ja isiksusele, mõju kognitiivsele ja füüsilisele arengule või manipuleerimise pool (maailmavaate kujundamine, ostukäitumise suunamine)?

Ma ei pane neid kindlasti mitte ritta – nad mõjuvad kõik erinevatele lastele erineva tugevusega ja erivanuses lastele erineva tugevusega. Ka see sama ostukäitumine mõjub juba väiksele lapsele, aga mõjub suurele veel rohkem. Samal ajal on täiesti võimalik ka väikest last panna ihaldama ja nõudma teatud asju. Ja see, et üks laps muutub apaatsiks ja teine laps, vastupidi, muutub liikuvaks ja agressiivseks, mõlemad on täiesti võimalikud. Nii et igal juhtumil kõik need asjad mõjuvad.

Nii et igal juhul teler mõjutab lapse „olemust“?

Jah, mõjutab. Ma kujutan ette, kui oleks niimoodi, et on hea tasakaalukas perekond, vanemate vahel head suhted, tavaliselt on alati hästi vaikne, normaalne vaikne inimestevaheline jutt, ja siis aeg-ajalt pannake mingisugune saade, mitte iga päev, aga võib-olla nii vahetevahel nädalalõpus, teinekord õhtul... Muidugi, video on natuke kindlam peale panna, sest kui ma olen ära vaadanud selle filmi, ma võin selle peale panna, ja me vaatame, ja sellest me saame rääkida, seda saab kasvõi uuesti vaadata. Sellisel juhul on see asi natukene vähem ohtlik, kui ma lihtsalt teen lahti, ma ei tea midagi ette ütelda, mis sealt tuleb.

Ja muidugi see, et olla sunnitud kaasvaataja, seda peaks täielikult vältima. Muidugi vanemate seisukohalt on see raske.

Ja see, mida välismaal praegu väga rõhutatakse ja minu meelest on see tendents, mis jõuab siia välja, algselt oli Ameerikas, Soomes veel hiljuti ei olnud, nüüd on ka Soomes juba väga tõsine ja hakkab meile ka juba tulema, on – lapse tuppa lapse televiisor.

Ja see teeb täiesti niimoodi, on leitud, kui televiisor on elutoas, siis on võimalik teatud saadete, teatud filmide vaatamist ära hoida. Aga kui pannakse lapse tuppa, siis ta vaatab kõike – just seda, mis ta tahab, ja just siis, kui ta tahab. Ja praktiliselt siis vanemad ei ole enam need, kes suudaksid piire panna. Aga see kipub nii kergesti tulema – oh, ma ei saagi siis enam ise vaadata, las ta olla oma toas, vaatab oma toas oma multikakanalit.

Kui kritiseerida, siis ongi see mõnes mõttes vanemate pealiskaudne suhtumine. Vanem tahab, et tal täna on kergem, suunab lapse telekat vaatama, aga tulevikus võib sellest olla rohkem probleeme, ühel hetkel ei saa laps koolis hakkama jne...

Tegelikult on see vanemate probleem. Aga ka nii üldiselt kui palju on asju, võtke maailmas üldse ja meie ühiskonnas ka, kui palju on asju, et me tegelikult teame selle kahjulikkusest, aga ikkagi teeme. Ühiskonna tasemel ka. Kui oleks vaja rohkem tegevusi ja tähelepanu lastele, siis see hetkekiusatus, hetkekasu – igasugused sellised asjad kaaluvad asja üles. Pikad päevad, lapsed on ära hoiukohtades, ei ole midagi teha, nii ta lihtsalt on ja me oleme lihtsalt harjunud.

Ja me enam-vähem õigustame ennast mitte sellega, et ega see lapsele ei mõju, vaid pigem sellega, et teisiti ju ei saa.

Aga miks ei saa, tahaks mina küsida. Tegelikult ju saab.

Tegelikult ju saab. Arvestades seda, mida see lapsele tähendab, siis sellisel juhul me võiksime ka arvestada neid tagajärgi ja millestki loobuda, midagi tegemata jätta. Selleks, et seda last säästa.

Siis võib vist öelda, et liigselt telerit vaatama harjunud lapsevanemad on oma harjumuste ohvrid?

Seda küll. See kuulub nende ellu ja see on selline käepärane tegevus ennast lõõgastada, maandada, päeva igasugused ebameeldivused korraks ära unustada. Kõik see, mida ma olen päeva jooksul ennast sundinud 8 tundi, 10 tundi naeratama, viisakalt inimestega suhtlema, ja nüüd jäetagu mind ainult rahule, ma ei taha kellegagi suhelda, oma lapsega ka rääkida. Aga vaat siin tulebki see, et laps on ainult seda oodanud, et saaks suhelda. See mehhanism on nagu mitte küll alkoholisõltuvus, aga alkoholi joomine ilma sõltuvuseta – ma võin ennast maandada justnimelt sellega.

Või siis lapsed on näljased, vaja ruttu-ruttu süüa teha, mul ei ole aega temaga tegeleda, mul on vaja ruttu söök valmis teha. Ja tehaksegi lapsele telekas lahti – mine ja vaata. Muidugi tahab ta, et temaga mängitakse, mul ei ole temaga aega mängida, jälle aitab televiisor. Laps istub ja vaatab.

Kui Te olete suhelnud selliste lastevanematega, kes oma lastele telekat ei näita või on selle väga rangelt kontrolli alla pannud, milliseid kohanemisküsimusi on nad Teile vahendanud või on nad tajunud mingit sotsiaalset survet?

Ma kaldun arvama, et need lapsevanemad, kes ei võimalda oma lastele televiisori vaatamist, need ei ole olnud ise sellest väga sõltuvad, neil on muid huvisid ja igasuguseid prioriteete ja nad ilmselt ei ole kunagi olnud väga suured telekavaatajad. Kui vanemad ei vaata ja tehakse igasuguseid huvitavaid asju, siis tuleb palju kergemini see, et laps ka ei hakka liigselt vaatama.

Ma mäletan üht perekonda, see oli küll Soomes, kes oli teinud väga pidulikult... Ma läksin neile külla, nad tulid mulle jaama vastu, ja poeg, ema ja tütar olid kodus, ja siis see poeg seletas silmade särades, mida nemad täna tegid – nad viisid üheskoos televiisori keldrisse. Et nüüd oleme kuu aega ilma televiisorita. Ja kõik, kuidas nad olid arutanud, kuidas nad olid kokku leppinud, kuidas nad olid pannud televiisori sinna pagendusse. Nii et ka sellist asja on tehtud. Oli tundunud, et vaatavad ja vaatavad liiga palju, ja vanemadki unustasid ennast vaatama, aga eriti lapsed. Ja vanemad olid suutnud selle ära rääkida pere tasemel ja just, et nemad ka loobuvad, ja et siis katsutakse rohkem olla koos ja rohkem kuhugi minna, midagi ette võtta.

Aga kas lapsed võiksid tajuda sotsiaalset survet?

Kui ei saa vaadata?

Just.

Kindlasti. Täheleb... see laps, kes ei olegi harjunud vaatama, tõenäoliselt väga ei tunne. Kuigi päriselt ilma televiisorita ta ei ela, sest tõenäoliselt käib ta sõprade juures külas, või kuskil ta ikka natuke vaatab. Aga kuna tal puudub see harjumus, et ma lähen heidan tugitooli, istun ja hakkam vaatama, sellel ajal tulevad need ja need saated, ta ei tea nende saadete aegu, ta ei tea, millal midagi on, mida tahta vaadata. See võib tulla nüüd hiljem, kui on mingid sellised omamoodi filmid, mida kõik vaatavad.

Koolis?

Koolis jah. Aga ka mitte isegi veel päris esimestes klassides, aga kuskilt seal alates.

Aga siis on nad võib olla kriitilisemad vaatajad ka juba?

Televiisori vaatamise puhul öeldakse... me omal ajal rääkisime „telemaaniast“. Et see telemaania aeg on kõige tugevam just kuskil 10-aastasena. See peaks olema see aeg, kus laps ei suuda televiisorit kinni panna. Kus lihtsalt, kui ta istuma jääb, siis ta jääb ja ta vaatab, ja vaatab, ja vaatab, ja vaatab...

1970ndatel, kui me hakkasime telerist kirjutama ja rääkima, siis öeldi, et üle 4 tunni päevas on siis n-ö telemaania. Praegu on ta muidugi läinud suhteliselt sagedasemaks see üle 4 tunni päevas vaatamine. See hommikune vaatamine tuleb juurde praegu. Ka täiskasvanute seisukohast hommikutelevisioon. Ma ei ole üldse hommikutelevisiooni vastu, see on hea algus päevale, kui ma ei istu seal ees, vaid lähen ja vaatan, kui seal on midagi, mida ma tõesti tahan näha.

Need lapsevanemad, kes ei soosi telerivaatamist, mis nende põhilised argumentid on?

Enamus on need, mis me siin praegu ütlesime. Vägivald on kindlasti. See on üks asi, mida kõige rohkem osatakse nimetada. Mingil määral ka kardetakse igasuguseid selliseid halbu mõjusid nagu alkohol, narkomaania – et näeb neid, saab nendega liiga ruttu tuttavaks.

Ja veel, millest meil veel juttu ei olnud ja mis on eriti halb laste hirmutamise seisukohast, kõigi nende hirmutavate olendite hulk on kohutavalt kasvanud. Mõelge, kui palju neid praegu on, vampiirid jne. Kui nii võtta, siis igal rahval on omad mingid n-ö koletised. Mis on Eestis olnud? Lohe, vanapagan. See lohe on mingi, kes ei lenda. Seda lohe lendamist ei ole, aga kuhugi minnakse, seal on vastava peade arvuga lohe, kolme, kahe, üheksa peaga lohe. Ja nõid on ka selline... metsas elab, pigem selline metsaeit, vetevana. Aga nüüd meil tulevad iga rahva koletised oma kõige koledamate joontega. Libahunt ei ole enam see, kes ta oli omal ajal, kes ka esineb Eesti rahvaluules, vaid ta on mingisugune väga üleloomulike jõududega. See Eesti oma, see oli ju omamoodi õnnetus, et ta oli libahundiks muutunud, ja et ta pidi siis öösel muutuma, ja ega ta ei muutund iga öö, pidi ümber kivi käima ja siis ta muutus hundiks vahepeal. Siis võis minna ja mingi looma maha murda ja siis läks jälle tagasi. Ja ta sai lahti libahunt olemisest, kui ta võttis noa otsast leivatüki.

Ja abi oli ka olemas. Tavaliselt on ikka nii, et kui üks kole asi, siis on ka abivahend olemas, mille abil üle saab. Aga mis sa vampiiriga teed? Kunagi pole meil olnud mingeid vampiire. Nüüd räägitakse vampiidest, igasugu nõidadest. Kusjuures nõiafilmid on sellised, kus on vanad nõiad, noored nõiad, ja

lapsnõiad, ja kenad ilusad tänapäeva tüdrukud positiivsete tegelastena teevad oma nõiategusid seal. Nende tädid on nõiad, väga ilusad, toredad ja moodsad.

Nii et tohutu hulk üle maailma olnud koletisi, pluss peale selle siis veel need välja mõeldud koletised, mida pole kunagi olnud, aga mis mõeldakse välja ja pakutakse ka. Nii et selles mõttes on neid kahjulikke tegureid ikka rohkem.

Ja hirmutamine on ka üks selline asi, mida vanemad ka tegelikult teavad. Hirmutamine, hirmuunenäod, hakkab kartma loomi. Loomahirmude juures, kui me uurisime laste hirme, siis me leidsime kümneid ja kümneid loomi, keda nad kardavad, ja neil on täiesti ükskõik, nad panevad ühte ritta. Hea küll, rebane-hunt, vaevalt nad ka oma kodus rebast ja hunti kohtavad. Aga elektriangerjas, või jääkäru, või tiiger, need olid täpselt samas reas, sama sagedasti neid kardeti. Ja need tulevad eelkõige ikkagi televiisorist.

Ja kui laps ikka hirmuunenägedega üles ärkab ja nutab, ja midagi sellist. Nii et jah, neid hirme panevad lapsevanemad küll tähele ja kui nad märkavad seda, siis nad ka hakkavad takistama telerivaatamist.

Ja muidugi koolilaste puhul kardetakse just neid tavalisi asju: õpib halvasti, kulutab liiga palju aega, ei lähe õhtul magama, õppimata on siis, kui peaks juba magama minema. Need on need asjad, mida vanem tajub. Meie vanemale on omane see, et eriti väärtustatakse kognitiivseid väärtusi ehk teiste sõnadega kõige tähtsam on see, et laps vaimselt areneks. Ja siin, kui hakkab tunduma, et see seda takistab, siis vanemad muutuvad otsekohe tähelepanelikuks. Aga väikelapseas on see jah ühe silmaga lapsehoidja, seal nad veel ei taju neid ohte.

Milline on Teie suhtumine kõikvõimalikesse arendavatesse DVD-desse, videotesse, mis on väikelastele välja mõeldud, näiteks Baby-Einsteini produktsioon jms? On neil mingi kasvatuslik väärtus – nad tulevad telekast, laps vaatab...

Mina ei näe seda kasvatuslikku väärtust. Minu meelest selles vanuses kõige parema mõju saab anda see täiskasvanu, kes lapsega tegeleb. See inimene ise oma lähedusega ja otseses kontaktis lapsega, reageerides lapse näoilmele, pilgule, liigutustele. Ta saab anda õige vastuse lapse küsimusele, ja õigel ajal anda, ja ta saab kaasa aidata, ja siis naeratada, kui vaja on, kiita, kui vaja on, julgustada, kui vaja on. Ükski saade ei suuda neid asju teha. Mida väiksem laps, seda rohkem on oluline just see võimalikult tihe vahetu kontakt täiskasvanud inimesega. Ütleme emaga, lapse seisukohast muidugi samahästi ka isa, ja nagu me nüüd ka juba teame, umbes teisel eluaastal nad kiinduvad ka kolmandasse isikusse, nii et see võib ka sinna juurde tulla, kes lapsega tegeleb. Näiteks hoidja või kasvataja.

Nii et mänguline ja käeline tegevus arendab lapsi rohkem?

See [arendavad DVD-d ja videod] meenutab natukene neid mänguasju, mida poed on täis, mille kohta ka väidetakse, et laps ei saa areneda, kui te ei osta talle mingit 200-300-kroonilist asja. Põhiline idee väga paljudel mänguasjadel on see: siia vajutad, siia vajutad, siis tuleb erinev hääl, hakkab tirisema, valgus sädelema. Ja vot see peab nüüd olema väga arendav asi!

Tegelikult ta ei ole, sest lahendused on ette antud, üks ole?

Just nimelt. Ja tegelikult laps ka kaotab varsti huvi selle vastu, seda enam, et neid variatsioone on nii paljudel asjadel ja ostetakse ikka. Aga see idee iseenesest, et mängitakse lapsevanematele ette, et kui sa seda ei tee, siis laps ei arene. Kui sa ei osta sellist mänguasja, siis laps ei arene. Muidugi rääkimata nendest „toredatest“ pampersi reklaamidest – kui sa ei osta mingeid vastavaid mähkmeid, siis laps ei saa korralikult magada ja siis ta ei õpi rääkima. Umbes selles laadis. See on äridee ja muud mitte midagi.

Viimasel ajal räägitakse väga palju telekavaatamise mõjust lapse kõne arengule. Milline on Teie hinnang sellele?

Otsene kõne on alati parem kui see, mida ta televiisorist kuuleb. Nii nagu see on aegade algusest peale olnud, et ema või hoidja, kes lapsega räägib, kummardab lapse kohale, on täpselt õigel kaugusel, tema näoilme muutub, tema silmade ilme muutub. Laps õpib sellest seda kommuniqueerimist, et laps ei sega jutu vahele, et ta tajub ära, millal on õige aeg üks sõna vahele öelda. Et see tuleb sellest, et kui sa veel ei räägi, aga kui see vastastikune häälitsemine on – kui ema jääb vait, siis laps häälitseb vastu. Niimoodi tuleb see kommunikatsiooniprotsess, seda ei saa kaasa ühegi masinaga lapsele pakkuda. Aega kulutada nende igasuguste masinate peale on täiesti asjatu.

Ja muidugi televiisori sõnavara on piiratud, seal ei ole midagi parata. Need laused on piiratud. Ja seda kindlasti ka suuremate laste puhul. See, mida nad loevad ja missugused sõnad, millised väljendid sealt tulevad – see ei ole mitte see ilus ja rikas emakeel, mida me tahaksime.

Ja mida rohkem ta seal istub ja vaatab... Siin on muidugi kaks erinevat seisukohta... Üks on see, et me arvame, et laps vaatab ja seal on eri keeled ja tõlge ka all, et laps vaatab filme ja samaaegselt õpib ära võõrkeele, sest ta õpib kuulama võõrkeelt, tal jääb see kõla ilusasti kõrva. Samal ajal ta vaatab neid

kirjutatud tekste. Ta jätab kirjutatud teksti meelde, ta õpib lugema ka. See on nüüd selline ettekujutus, kui hästi kõik asjad lähevad. Tegelikuses väga harva läheb see niimoodi, ei ta haara neid sõnu, ei ole see põhjendatud.

Kui Teie lähtute oma praktikast, saate te öelda, et ka Eestis on nii, et telekat vaataval lapsel areneb kõne aeglasemalt kui telekat mittevaataval lapsel?

Mina ise ei ole seda uurinud, aga puhtalt selle järgi, mis ma lugenud olen, ma usun, et see nii on. Aga ma ei saa seda ütleda, lihtsalt sellepärast, et minul neid tulemusi ei ole. Hirme olen ma ise uurinud ja ma tean, et see niimoodi on, ja selle koha peal ma võin täiesti kindlalt öelda, et tulemused lähevad kokku selle või sellega. Samuti käitumise muutumisi ja selliseid asju, kuidas lapsed käituvad erinevalt „unenäos“, seda me oleme ka uurinud. Aga see valdkond sõnavaraga, see on küll väga huvitav valdkond, aga minu uurimustes puudub.

Mida Te veel ise sooviksite lisada, mida ma ei küsinud, aga mida te peate oluliseks? Just ka lastevanemate seisukohast... Mida lapsevanemad veel ei teadvusta teleri mõjudest?

Eks nad üldiselt alahindavad muidugi. Nad alahindavad seda võimalikku kahjulikku mõju. Nii nagu me sageli kipume igasuguseid niisuguseid asju alahindama, sest niimoodi on meile mugavam... Võib-olla rohkem on veel see, et lapsevanemad alahindavad iseenese elava sõna väärtust. Et see on see, mida tahaks, et oleks rohkem. Koos olemist, koos mängimist, kuhugi minekut. See, et autos või bussis lapsega aetakse juttu, mitte ei mõelda, et oh kui kahju, et siin nüüd televiisorit ei ole. Nagu kuulda, siis mõnes autos juba on ja lapsed saavad tagaistmel televiisorit vaadata, nii on rahulikum sõita. Aga selle asemel rääkida, mis õues on, peatada auto kinni kuskil, teha väike ring, vaadata mingit lähedal olevat huvitavat asja. Tegelikult laps õpib kätega, laps õpib kompimisega, laps õpib kõikide meeltega. Televiisor ikkagi võimaldab ainult silmi kasutada, aga silmad on tema jaoks väga väike osa sellest, mille abil ta tahaks areneda. Patsutada, käega katsuda, nuusutada, kõike, kõike, kõike. Ja veel koolieelik ka... ikkagi see liigutamine, ise proovimine, ise oma kätega millegi tegemine. See on, see mis mõjub rohkem arendavalt, kui lihtsalt paigal istumine.

Aitäh Teile intervjuu eest!

Ekspertintervjuu 2: Kliiniline lapsepsühholoog Kai Teeäär

Taustaandmed

Intervjueeritav: Kai Teeäär (kliiniline lapsepsühholoog, Tallinna Lastehaigla)

Intervjuu toimumise koht: Pärnu.

Intervjuu situatsioon: Kesklinna kohvik, rahulik õhkkond.

Intervjuu toimumise aeg: 26.02.2011

Intervjuu transkriptsioon

Selle intervjuu eesmärgiks on rääkida telemeedia mõjust väikesele lapsele ja seda lapsepsühholoogi pilgu läbi... Püüdke palun sissejuhatuseks defineerida selline keskmine meile kättesaadav telemeediapilt – milline see Teie meelest täna on?

Mulle tundub üldse, et telemeediast rääkides me peaksime just väikelaste puhul rääkima telerist kui füüsilisest nähtusest, mõjudest läbi erinevate lainepikkuste jms mõjudest. Ja alles seejärel tuleb see sisu teema. Nii et mida väiksem laps, seda rohkem mõjutab sensoorne kogemus, mis saadakse läbi selle vilkuva, plinkiva, helendava ekraani.

Ja alles vanuse kasvades muutub tähtsamaks see sisu. See tähendab valimine lähtuvalt sisust. Et kui väikelapse puhul peab olema valimine lähtuvalt sellest füüsilisest keskkonnast, millesse me lapse seame, siis suurema lapse puhul just sellest sisulisest aspektist.

Ja no selge on see, et mida väiksem laps, seda tõsisem oht on selles, kui ta veedab kaua aega teleri ees. Kui see on niiõelda lapsehoidja funktsioonis teler, et ei ole kellegi asi reguleerida kui palju, mida ja millal lõpetada jne. See on nagu kõige ohtlikum.

Miks see on ohtlik?

See on ohtlik selles mõttes, et just väikelaste puhul on see, et ta saab stimulatsiooni ainult oma paremasse ajupoolkerasse ja kuklapiirkonda. Ehk siis selle läbi ei saa toimuda selline loomulik küpsemine – kui väikelapsel alguses küpseb parem ajupoolkera, siis vanuse kasvades peaks hakkama toimuma stimulatsioon ka vasakusse poolkerasse ehk läbi kõne... Tähendab, kui laps vaatab kümme, kakskümmend, kolmkümmend korda järjest mingit ühte multikat... Mis on see laste kanal, mida nad vaatavad? Cartoon jah... Et ta tegelikult ei kuule sellest, vaid ta näeb, eks ole. Ja see, et ta ainult näeb ja ei kuule, moodustabki sellise põlvkonna eelduse, et meil on lapsed, kes ei loe; lapsed, kes ei suuda keskenduda jutukese kuulamisele jne.

Nii et ajus on see täiesti...

... no nii õelda, et see jõuab kohale sellesse piirkonda, mis sellel hetkel on kiirema arengu periood. Aga aju küpsemisel on sellised... ütleme nii, et muutused, et alt üles, paremalt vasakule, tagant ette. Nii et kui ta saab stimulatsiooni vaid parema poole kuklasagarasse, siis ei toimu seda paremalt vasakule ja ei toimu ka seda tagant ette. Siis areng ongi ainult siin kuklas.

Ja kui ta siis ongi see põlvkond, kes kasvab teleri eest arvuti ette; kelle vanemad fännavad seda, mida kõike ta suudab arvutis teha, kuidas ta navigeerib, kuidas ta liigub, kuidas ta leiab üles kohti, kuhu jälle tagasi minna... siis tegelikult see on see, et ta toimetab ainult selle mainitud ajupiirkonnaga. Ja on ära lõigatud see eeldus selliseks järgneva arengusammuks või kvalitatiivseks muutuseks.

Ja täpselt samasuguse... Ütleme niimoodi, et kui meil on 3-aastane ja ta veedab päevas teleri ees mingisuguse arvu tunde, siis selle efekt on täiesti teistsugune, kui me võtame näiteks 10-aastase või 13-aastase. Ajahulk võib olla sama, võib-olla ka huvide mõttes erinevad asjad, mida nad vaatavad, aga isegi juhul, kui nad vaatavad ühtesid ja samu asju, efekt ajule ja arengule on täiesti erinev.

Väikese puhul peab olema tingimata see, et istub keegi, kes seletab, kes innustab küsimustega seda nähtut tõlgendama jne. See ei tohiks olla nii, et ainult see visuaalne stimulatsioon ja see plinkiv pilt.

Ma ei räägi muidugi ütleme Muumi-tüüpi multikat... Aga need kõige tüüpilisemad Cartoon Networki multikad, seal on ju sellised „vau“, no mingisugused hüüatused, mida on väga selgelt näiteks autistlike

laste puhul, kes on võtnud selle nagu... Ta on oma kajakõne faasis jäänud sellesse faasi kinni, et ta täiesti identselt kordab seda, mida ta on kuulnud multikatest. Võib-olla mingil hetkel tuleb sinna ka mingi tähendus taha, aga selge on see, et see pole mingi kuigivõrd arenenud kõnevõime, kui see piirdub selliste vau ja muude hüüatustega.

Kas need lapsevanemad, kes väga rangelt väikese lapse puhul telemeedia vaatamist piiravad, kas nad käituvad õigesti?

Kindlasti, kui nad peavad silmas lapse arengut. Tasakaalustatud arengut.

Mis on selle arengu juures kõige olulisemad nüansid? Hästi palju on räägitud kõne arengust. Üks moment on see, et teler võib õhutada lapses ka agressiivsust...

Mõju kõne arengule on n-õ teaduslik fakt. Teine nüans on ka selles, et kui me stimuleerime ainult ühte kitsast ajupiirkonda, siis tegelikult tekib selline hüpnootiline efekt... Tähendab, me saame olukorra, kus selleks, et kogeda mingisugust õnnetunnet või rahunemise tunnet või ütleme, kõige abstraktsemas mõttes heaolutunnet, siis meil on vaja just sedasorti stimulatsiooni. Ja negatiivse tunde on sama, ka see vallandab kehas adrenaliini, näiteks põnevus, aga järgmine kord on vaja pisut enam, pikemat või võikamat stseeni.

Tihti peale me näeme näiteks hüperaktiivsete laste vanemate puhul, kui nad kirjeldavad või õigustavad, et see on ju hea, et ta ei ole ju hüperaktiivne, ta ju vaatab nii keskendunult multikaid ja võib selles olla vägagi püsiv ja järjekindel. Küsimus ongi just sellest, et telekas hüpnotiseerib ära ühe kitsa piirkonna ja tema ülejäänud aju ei olegi töös, ta ei võtagi vastu mingitest teistest kanalitest... Ehk siis kõik need lihtsad selgitused, et mida me nüüd võiksime teha, või siis nautida mingit sarnast tunnet läbi teiste aistingute, kasvõi liikumine, müramine. Need on ajus täiesti erinevates kohtades ja kui me oleme ainult seda ühte rada käinud ja saanud sealt selle õnnetunde kätte, siis me samasuguse intensiivsusega õnnetunnet ei saa teistest tegevustest kätte.

Ma palusin intervjuud ka kasvatusteadlaselt Inger Kraavilt. Tema oli kriitiline ka koos vanemaga teleri vaatamise osas. Et vanem on lapse kõrval küll ja selgitab, kuid telepilt on väga intensiivne ja võib olla vanemast n-õ üle. Ehk et võib tekkida olukord, et laps ei kuulegi, mida talle selgitatakse. Kuidas Teie seda kommenteerite – kas sellel on ka aju tasandil selgitus?

See ongi selles, et sellel perioodil, kus ta tegelikult ei suuda üheaegselt töödelda kahest kanalist lähtuvat informatsiooni. Tal ongi selles vanuses kas üks või teine tööpõhimõte. Ja selles mõttes, et selline tüüpiline psühholoogide soovitus, ja ka kasvatusteadlaste soovitus, et istuda lastel kõrval ja selgitada, võib mõnes kontekstis olla uinutav! Ta nagu viib probleemist eemale... Kui vanema jaoks on kriteerium, et ma ju istun kõrval ja ma ju räägin, kui ta tegelikult ise ei tunnetata, kuivõrd laps tema kõnet jälgib, kuivõrd lapsega on võimalik küsimuste abil dialoogi pidada, samal hetkel, kui ta vaatab, siis on see suhteliselt formaalne – tõepoolest, vanem istus kõrval, vanem rääkis, aga laps ei registreeri. Tal on üks kanal korraga.

Millises vanuses tekib see, et laps juba suudab kahte asja korraga jälgida?

Jah, ütleme, et arvestades seda, et kui me vaatame raamatut ja samal ajal vanem räägib, siis see pilt on staatiliselt paigal, seda pilti saab hoida ja kõnega saab olla selle juures täpselt nii kaua, kui on lapse huvi. Siis selle kiirelt liikuva vahelduva efektidest täidetud pildi puhul kõne, mis on järjestatud töötlus, üks ole... see tähendab, et pilti me näeme terviktootlusega, üks ole... täiesti infotootluse põhimõtted on siin erinevad... kõne mõistmiseks ja jälgimiseks, me peame suutma seda järjestikust infotootlust läbi viia.

Ja sünkronis need ei saa toimuda, kui ühes on kiire hüpe, teises ülikiire tempo. Seal ei jäägi muud, kui see vau-vau-vau, üks ole, ja me ei saa nagu stoppida, nii nagu raamatut vaadates. Raamatu puhul me vaatame võib-olla ühe lehe ja räägime ainult selle ühe lehe kohta seda lugu.

Aga kõige üldisemalt võiks öelda, et kindlasti mitte enne 5ndat eluaastat.

Ja ütleme, et selline empaatiline ema-lapse suhteküsimus on lugemise kontekstis palju kättesaadavam. Tekib see vastastikune üksteise tunnetamine. Et ema ju tunnetab, millal lapse jaoks saab küll, näiteks ta hakkab füüsiliselt nihelema mingite sõnade või olukordade peale, mida on vaja siis kuidagi pehmendada või üle libiseda. Sealt saab seda... on ka see dialoogilisus kenasti sees, aga multifilmile, kui vanem loeb seda taustateksti, siis seal seda nõnda tekkida ei saa.

Kas pikaajalises perspektiivis see lapse ja vanema suhe võib kujuneda erinevaks, kui võrrelda nüüd telekat vaatavate ja mittevaatavate lastega peresid? Ma saan aru, et siin on väga palju erinevaid nüansse, mis seda kõike võib mõjutada, ja ma ei pea silmas äärmusi, vaid sellist mõõdukat suhtumist...

Ma arvan, et on teistmoodi ja ma kujutan ette, et selle kohta võiks leida ka mingeid korralikke artikleid ja allikaid. Ütleme, teleri ees veedetud aja ja mingite psühholoogiliste parameetrite kohta sellele laps ja vanem suhtele.

Aga ma arvan, et selline tüüpolukord, kus laps on olnud terve päeva lasteaias, suhelnud väga paljude inimestega, aga mitte oma emaga... Ta on tegelikult sellest suhtlusest väsinud, kuigi ta ei ole otseselt oma emaga suhelda saanud. Ja kui laps tuleb koju, ema ootab köök ja igasugused kodused toimetused, ja laps tegeleb seal teleka ees. Võib-olla ta ei vaatagi, aga ta mängib näiteks teleri ees. Ja mis siis jääb? Heal juhul jääb siis see õhtujutu aeg. Aga kui seal teleka eest on väga raske teda ära tõmmata, siis lükkab see ka uinumist veel edasi ja ei mahugi sinna seda õhtujutu aega.

Paraku visuaalsest stimulatsioonist hüpnotiseeritud seisundist on väga raske, pea võimatu, panna last nautima seda, et nüüd loeme juttu.

Sealt tulebki hästi palju, kui puht praktiliselt rääkida vanematega või perearstidega nende asjade ümber arutleda, siis see ongi üsna sage olukord, kus laps ei suuda uinuda. Ja see jutu kuulamine on täiesti... seda on proovitud, selles ei ole mingit edu ja edenemist, laps ei keskendu, ta käib pigem kogu aeg voodisse ja voodist välja, ja otsib nagu jällegi mingisuguseid n-ö efekte silme ette saada. Ja tavapärasest unnejäämist ei toimu ja tavapärasest kõne arengut soodustavat õhtujuttu, ühesõnaga terve kompleks, mis on ühe asjaga seotud.

Kas telerivaatamine mõjutab väikese lapse reaalsustaju ka?

Kindlasti. Eelkõige läbi selle, et asi võib olla vigastatud, asi võib olla katki, ka keegi olend võib olla vigastatud-kahjustatud, aga ta järgmisel hetkel n-ö raputab-soputab ja elab oma tegelaskuju elu edasi. Tegelikult on lastel väga raske aru saada sellisel juhul igasugustest kahjustustest. Ma ei mõtlegi ainult surma, mis on pöördumatu, aga ma mõtlen kahjustusi...

See empaatilisus selle suhtes, et keegi sai haiget, kellelgi on valus, keegi vajab abi, lihtsalt ei jõua kohale, sest järgmisel hetkel ta jätkab oma eksistentsi, oma seiklusi ja toimetamisi. Ma mõtlen kõiki neid Tommy-Jerry tüüpi multikaid, kus üks vigastus käib teise järel, aga nad on jätkuvalt elus ja olemas. Küll nad kõrbevad ja küll nende saba giljotineeritakse, aga järgneval hetkel on nad jälle koos.

Kui Te psühholoogina võrdlete tänaseid lapsi nendega, kellega Te töötasite peale ülikooli lõpetamist, ehk siis umbes 20 aastat tagasi, ajal, mil meie telemeedia pilt ei olnud veel nii intensiivne, kui ta on täna – kas võib täheldada mingeid mõjusid tänaste laste käitumises, mille põhjuseks võiks olla telemeedia?

Ma arvan, kõige enam on minul oma töö kaudu see tunne tekkinud, et seesama lugemise... Ütleme nii, et suutlikkus jälgida suulist kõnet, kõige lihtsamat, kasvõi ühelauselise mingisugust juhendit, korraldust, küsimust. Juba see suutlikkus kõnet jälgida on oluliselt nõrgenenud.

Siis loetud teksti jälgida või ettelugemist võib-olla seal kümnekond minutit, 15 minutit, seda jälgida, see on täiesti taandarenenud. Ja siis ei ole midagi imestada selle üle, et õpetajad ütlevad jätkuvalt, et algklassides on lapsed, kes ei saagi lugemisoskust selgeks, kes ei saagi kätte seda naudingut lugemisest. Nende jaoks ongi lugemine midagi väga rudimentaarse, pigem mingi pilt-pilt-pilt, eks ole, aga mitte lugemine. Sedapidi kindlasti.

Kuidas Te suhtute telepildi mõjusse näiteks kujutlusvõime ja loovuse arenemisel?

Täpselt samamoodi, selline nüristav või vaesestav, selle pärast, et kui mõelda näiteks kasvõi mingit päikeseloojangut lumisel järvejääl või merejääl – missugused toonid seal on? Suhteliselt napid toonid, erinevad valge, halli, sinaka varjundid ja siis niisugune verev kumav päike, eks ole. Multifilmis on reeglina terve värvispekter, see kiirelt vaheldub, jällegi see stimulatsiooni intensiivsuse küsimus. Kui sa ei näe neid pooltoone, kui sa ei näe neid nüansse, varje, varjupikkusi, kõiksugused muud efektid, lõhnad, tuul... ja sa saad palju intensiivsema pildi ja sul on väga raske tulla n-ö samm tagasi.

Ehk siis, kui sa oled lõhnapoes, sa ühel hetkel oled küllastunud ja sa pead astuma välja. Aga kui sa oled selle visuaalse voo sees või voo käes, sa oled väike laps ja sul ei olegi muid aistinguid või sa ei olegi, sul ei ole muud kogemust, et kuidagi teisiti võiks ka olla, siis sa oledki seal sees ja sa oledki väga intensiivsete aistingute käes. Kõik need niisugused, et täna on selline vari ja homme on teistsugune vari ja valgus, see jätab külmaks, sest need on liiga... selleks on vaja keskenduda, et neid asju märgata. Tajutava mõtestamine, selle tähenduseni jõudmine on aeganõudev, sest eeldab seoste loomist aju teiste keskustega. Kui aga selleks aega ei jää? Just keskendumisvõime on ka kindlasti üks neist asjadest, mis hävineb intensiivse stimulatsiooni käes.

On veel üks selline asi, nagu etteantud lahendused... Ma olen mõelnud, et väikese lapse puhul näiteks olukord, kus midagi nähes või kogedes oleks tal aega genereerida ise küsimus... Telepildi

puhul on sageli nii, et ta näeb, võib-olla tekib seal või lapse eneses ka küsimus, ja ta saab ka kohe vastuse... Et see juurdlemise või mõttetöö koht nagu võetakse talt ära...

Kui mõelda näiteks muinasjuttudele, mis on tegelikult ju alguse saanud sellest, et kõita laste fantaasiat ja tähelepanu, ja jagada seda aegadea kogutud kogemust, siis muinasjutt on ju pikk! Seal on omad korduvused, aga ta on pikk. Seda jäetakse pooleli. Ja tihtipeale muinasjuttu rääkides ei räägitudki lõpuni, samal õhtul seda juttu ei alustatud ja lõpetatud, ühel alustati, järgmisel räägiti, mis vahepeal juhtus ja lõpp jäi veel kolmandaks. Ehk pikalt oli aega neid erinevaid fantaasiad genereerida, lahendusi genereerida.

Või küsimused, et kuidas sina arvad või lugudele lõpud... Seda ei saa multikaga, mis on kogu aeg ühesugune, mis ühesuguses tempos jõuab ühesuguse lahenduseni.

Siin on jällegi seesama kõne arengu ja eneseväljenduse arendamise koht?

Ma ei mäleta, varasematest aastatest seda kogemust, et kui ma annan näiteks lapsele ülesande... Mul on testid, ma kasutan suhteliselt palju selliseid teste, kus kõnega ei ole muud seotud kui ainult see juhend, mis me selle asjaga teema, muud tegevust ei ole kõnega. Ja kui see juhend on näiteks üks lause, või ka kaks lauset, hästi lühike, siis sellel hetkel, kui ma ütlen teise sõna, juba lapse pilk läheb ära. Tal ei ole mitte küsimus selles, et tegevus ei huvitaks teda, tegevus huvitab, aga ta ei suuda kuulata.

Ja vot seda tunnet, mis on minul tekkinud viimastel aastatel, et on tõeline põlvkond lapsi, kes ei suuda isegi ühte lauset hoida oma tähelepanu, sest et tema vasak ajupoolkera pole arenenud. Ma ei saagi oodata, et kui ta ei ole seda oma n-ö küpsust saavutanud.

Ja ta võib nendes mittekõnelistes testides olla väga edukas ja arenenud ja väga leida iseseisvalt lahendusi, aga ta ei ole suhtes. Ehk me saame põlvkonna lapsi, kes ei ole suhtes. Kes ei talugi suhtes olemist.

Sotsiaalset suhet silmas pidades, eks?

Just. Sest et ema-lapse suhtes on ju ka nii et, tähtsaks muutuvad ka nüansid. Märgata näiteks hääle varjundeid, märgata, kas häälel on rõõmus või ei ole nii rõõmus, hääles on tagasihoitud nuttu või mida iganes. Kõiki neid nüansse ei saa ju, kui me ei räägi erineval moel, erinevas mahus ja võimalikult palju. Kui meie omavaheline kõne on ainult mingi tarbetekst või mingisugused väga lihtsad fraasid, siis ei teki seda...

Tarbetekst on siis sellised lihtsad väljendid, et „anna mulle juua“, „too seda“, „lähme sinna“, n-ö alus-öeldis-sihitis...

Jah, midagi sellist, mille ütlemist situatsioon toetab või selle kõne mõismist. Seal ei olegi vaja fantaseerida või kujutleda, vaid et situatsioon ise ütleb ette. Kui ma sirutan käe, et anna mulle mahla, või ema pakub klaasi, et kas sa mahla soovid. Et situatsioon ise toetab ja see kõne on seal n-ö saateks.

Kas teleri mittevaatamine võib pärssida lapse arengut?

Kindlasti mitte. Tähendab, kui me ei võrdsusta ära seda, et ilma telerita laps on laps, kes on ka ilma igasuguse muu stimulatsioonita, kasvab n-ö ühetaolises heledas ruumis ilma igasuguste mänguasjadeta ja kõnelevate kaaslasteta ja muu sääraseta... Et kui inimese ettekujutus on see, et ilma telerita kasvanud lapsed on sellises tühjas ruumis kasvanud, siis on tal õigus, sest tühi ruum ei stimuleeri. Aga kui tal on kaaslane, kui tal on mänguvahendid, kui tal on erinevaid kogemusi, selles ruumis ja teises ja kolmandas ruumis, siis see, et seal puudub teler, ei pärssi tema arengut küll mingil määral.

Kas sotsiaalne surve on argument? Näiteks koolis kõik kaaslased räägivad saatest „Tantsud tähtedega“, aga laps ei olegi seda näinud... Kas see on argument?

Kindlasti mitte. See ongi see pseudomaailm, et me räägime „Tantsudest tähtedega“, aga ei räägi sel juhul sellest, et tead, mind solvas see, et sa eile tegid midagi... või vastupidi: mind rõõmustab, et sa tegid midagi. Või plaanida midagi, mida koos teha. Me justkui räägime, aga me räägime millestki muust, me oleme justkui suhtes, aga me tegelikult ei räägi endist.

Koolilapse näitel rääkides, siis tal on ju vaid 10-15 minutit vahetundi. Ta jõuabki ju vaid hüüatada nende tanstukleitide peale ja seletada kellegi nõmeduse või kellegi laheduse teemal ja vahetund on läbi. Ja selleni, kes sa oled ja kes ma olen, selleni ei jõuagi selle ajaga.

Ja näiteks ütlevad väga selgesti need sõltuvuskäitumisega tegelevad inimesed ja keskused, kes tegelevad siis arvutisõltuvusega, nii laste kui täiskasvanutega... Nad toovad välja näiteks väga selgelt selle, et esimene libastumine on sellel hetkel, kui vanema jaoks on innustus, aa, minu laps, kuidas ta küll kõike navigeerib seal arvutis, kuidas ta leiab need kohad üles. Ta võib-olla veel ei kõnelegi, aga ta suudab juba mäletada seda, missuguste klikkidega kuhu vajutada. See on see kõige esimene libastumise koht, kus vanem usub selsesse, et see ongi arengu jaoks hea. Ja kui ta siis väikese lapsena on keskendunud arvutisse ja seda vanema vaikival heakskiidul, siis tegelikult algus on tehtud...

See tähendab siis seda, et ka liigne telerivaatamine lapseas on selles kontekstis ülekantav ja võib panna aluse sõltuvuskäitumisele?

Jaa. Me käisime hiljuti Tallinnas Hasartmängusõltuvuse Nõustamiskeskuses, seal on tehtud hulga väga huvitavaid uuringuid. Tippkeskusena, lisaks sellele, et nad teevad igapäevast klienditööd, nad teevad ka väga mahukaid teadusuuringuid ja see on üks fakt, mille nad on selgitanud välja. Et selline n-ö piiranguteta teleri kasutamine ja väga varakult arvutis, 3-4-aastasena mingisugustel saitidel, mõjutab seda.

On Teil oma praktikast näiteid, kus Te kohe tajute, et telepildil on mõju konkreetsele lapsele?

Ütleme niimoodi, et kõige enam meenuvad selles kontekstis sellised lapsed, kes ei ole minuga vastastikusel suhtes, ta ei ole minu läheduses, vastupidi, ta otsib võimalust olla kusagil eemal eraldi. Ta leiab võib-olla mingisuguse ühe asja, mingi suvalise auto, siis ta hakkab seda autot seal vaiba peal liigutama, ja minu jaoks on ainult kujutlusvõime küsimus, et kui ma ei vaata, kes mul on ruumis, et selleks on see konkreetne laps, tal on see nimi, ta on nii vana, vaid et ma lihtsalt kuulan ja tunnetan, mis see on, siis mul on tunne, et mul mängib teler kabinetis. Sest see on täpselt kõik need helid, hääliksused...

Kui ma teinekord ka küsin vanematelt, et mida teie kuulete, kas te kuulete oma last või te kuulete, et meil siin on teler käivitunud. Mõnikord tõepoolest vanem nagu tükiks ajaks vakatab ja möönab, et see on helitaust, mida ta kogu aeg kuuleb, kui laps on temaga koos. Ja nüüd toob selle helitausta kaasa.

Kas see tähendab seda, et patsient tuleb ruumi, Te tegelete temaga ja siis teatud hetkel olete sunnitud telemeedia mõju vestlusesse tooma?

Jah, just.

Kui sageli seda juhtub?

No ütleme nii, et aeg-ajalt. Korra kuus ikka. See sõltub muidugi ka sellest, mis probleemidega, milliste psühholoogide juures käiakse.

Tundub, et meie ajalimiit saab läbi... Igal juhul aitäh Teile selle intervjuu eest!

Aga palun. Loodan, et sellest on abi.

Lisa 3. Intervjuude transkriptsioonid

Intervjuu 1: Isa-1

Taustaandmed

Pseudonüüm: Isa-1

Vanus: 46

Intervjuu toimumise koht: Tartu

Intervjuu situatsioon: Intervjueeritava kodu. Intervjuu toimub köögis ümara laua taga.

Kõrvalisi isikuid juures ei viibi.

Intervjuu toimumise aeg: 15.01.2010.

Intervjuu transkriptsioon

Kui suur on sinu pere?

Minu pere on... Kuidas ma ütlen... On kaks kodust ja üks on juba väljaspool kodu.

Kui vanad on need, kes on kodus?

Need, kes on kodus on...

Kui vanad?

Kolm ja neli. No peaaegu viis.

Kas perega koos elab ka vanavanemaid?

Ei. Ei ela.

Millised meediatarbimise harjumused on peres? Milliseid ajalehti-ajakirju loete?

Akadeemiat loeme. Ja siis maalt toome Maalehte. Ütleme siis niimoodi, et nädalase sammuga intensiivse ja aktuaalse meedia saame kätte Maalehest ja siis nagu pikemalt saame siis Akadeemiast. Ja autoraadiot kuulan ka.

Millist raadiojaam?

Klassikaraadiot kuulan.

Kuidas kodus internetti kasutate? Kui palju?

No lapsed ei kasuta. Lastele näitan vahel Youtube'ist mõnda vahvat klippi, aga väga vähe, sisuliselt ei kasuta.

Kas kinos käite?

Kinos ei ole nagu käinud, sest ei oska nagu... Lapsed on nii erinevas vanuses, et ei oska nagu... Esiteks neid ei tahaks nagu eraldi viia ja koos nagu ei ole põhjust. Ja üldse nagu ei ole põhjust.

Ise ka ei käi kinos?

Ee.. nagu ei käi jah.

Kas kodus telekaid on?

Jaa, on. Suur uhke televiisor on garaaži viidud. (*Naerab.*)

Ah-haa. Miks ta garaazis on?

Garaazis on ta ilmselt selle pärast, miks me oleme siia kogunenud, on see, et me ei tahaks nagu toas omale televiisorit. Ega oma elamises. Aga samas ta ikkagi... äkki on nagu valuuta selles mõttes, et kunagi saame ta ära müüa, või läheb teda kellelgi vaja häda pärast, mis iganes. Päris ära pole visanud, ta on garaazis.

Aga milline on pere eluviis – on see selline nagu tavaline või on see mingil määral nagu alternatiivne? Olete te näiteks toortoitud, rohelise mõtteviisiga või religiooni pooldajad...

Mõtteviisilt oleme me väga rohelised, aga teguviis on meil selline passiivne. Nii et me ei ole nagu jõudnud veel mõtteviisile järgi. (*Naerab.*) Aga otseselt on nagu toitumine küll meie peres nagu selline... Ühesõnaga meie suhtumine on nagu selline, et ega nii ütelda maailm on meist võõrandatud. Meist on võõrandatud informatsioon, meist on võõrandatud tõe ja meist on võõrandatud, meist on võõrandatud toit ja ravimid, ja ühesõnaga mida vähem sa hangid ja mida rohkem sa ise sellesse panustad, seda autentsemalt saad sa informatsiooni kõige kohta ja ka toit on siis puhtalt sama asi.

Räägime siis telemeedia eitamise tagamaadest. Mis on viinud sinu sellisele eitavale hoiakule ja keelu rakendamisele kodus?

No eks see ole nagu tilkhaaval kogunenud. Lauseke siit, lauseke sealt, mõni... Esiteks avastad nagu iseendagi pealt teinekord, kui oled olnud nagu nädal välismaal ja ei olegi ära surnud, kui pole saanudki televiisorit vaadata reisil olles. Siis see šokk on vahel päris ehmata. Samas kodus olles oli vanasti nii, et kuidas ma nüüd pühapäeva hommikut veedan ilma. Vahel ei saanud magamagi minna õigel ajal, kui tuli vara tõusta, sest telekast tuli nii palju põnevat. Et ühesõnaga sellised... Ise on oldud piisavalt rumal, aga kui ma vaatan näiteks kui palju lapsi... Ühesõnaga jõudsin ikka näha, kuidas n-ö vanaemaga mängivad lapsed, kui kunagi sai neid pildistatud ja hiljem kunagi ehmatusega pilte vaadates, nad mängivad justkui vanaemaga, aga nende silmad olid kogu aeg nagu vilks-vilks televiisoris. Seal küll telekat ei olnud kaadris, aga ma nägin, et tegelt nad ei mängi nagu. Ja vanaema ise ka vaatas. Nii et põhimõtteliselt kõik kolm... vanaema vist isegi mängis neile vaala kõhuli maas, lapsed roinasid seal seljas tal ja kõik kolm... ma tegin sellest umbes 25 pilti ja mitte ühtegi pilti ei olnud sellist, kus kellelgi ei oleks seal olnud samal ajal silmamunad nagu televiisori küljes. Siis ma sain aru, et see on tegelikult totaalselt laastav, et keegi ei ole täispanusega selle tegevuse juures, kus ta peaks olema. Üks asi, et televiisor on halb, aga teine on ka see, et liiga lodeva randmega käima pannakse teda hästi tihti.

Totaalne eitus tuleb aga ikkagi sellest, et miks ta peaks olema, sest ega sealt peale vale ja vassimise, ja libatõdede, ja puht müra, 90% on puht showbusinessi müra ja 10% on siis ikkagi kallutatud ja teadlik maailmapilti kujundav vale väga paljude asjades minu meelest. Ühesõnaga väga ühekülgne maailmapilt, mis meile nn läänelikus demokraatias televiisorist antakse. Ja seda ei tahaks ma nii vara oma laste kaela määrada. Ja pluss tehniliselt. Kui sa ikka mõnd raamatut loed, kuhu aeg-ajalt satub ka mõni tehniline kirjeldus, kust sa kohe avastad, et selle taga on füsioloogiliselt mõõdetavad aju kängumise tunnused televiisorit vaadates, näiteks see „Tardunud pilk“.

Nii et see hoiak võib põhineda ka erialasel kirjandusel mõningal määral?

Jah, aga ma ütlen, et see erialane kirjandus on ka mõningas mõttes selline kummaline asi, et ilmselt sa võid poetada siia Tartusse... visata erialast kirjandust n-ö helikopteriga maha, aga kes ta ülesse korjab? Maailm on täis igasuguseid kirjandusi iga asja kohta, see ei ole mingi uudis. Aga see valmisolek seda erialast kirjandust, seda konkreetset raamatut üldse kätte võtta ja avada, selleks peavad sul mingid eeldused ennem olemas olema. See on nagu paljude pahede maha jätmisega, üks ole, või positiivsete harjumustega... Me kõik teame, et võiks hakata nii või naa elama, või loobuda tollest või kolmandast, ükskõik kui palju eneseabiõpikuid on...

Kas sõprade või tuttavate eeskuju on ka mänginud mingit rolli? On teie lähikondlaste seas kellelgi samuti totaalne eitus?

Minu meelest ei ole. Minu meelest küll ei ole. Pigem on vastupidi. Kui üldse see on teemaks.

Aga millised on sinu jaoks kõige olulisemad telemeedia keelustamise argumendid?

No ikka ongi see, et laps peab oma... Ühesõnaga, et lapsest saab... Üks asi on see, et temast tehakse brändide tarbija, mis on täiesti teadlikult. Mis on ka... Põhimõtteliselt olen uurinud seda asja. Täiesti teadlikult n-ö lastesaadete abil kallutatakse tegelikult totaalselt lapsi. Puht ostuhuvilised ja orjad tehakse neist. Sõna otseses mõttes orjad, kes on mentaalselt aheldatud brändide külge. Aga ka tehakse temast tarbija selles mõttes, et ta isiklik initsiatiiv oma ajuga midagi luua, kaob ära. Aju paralüüeerub, invaliidistub, jääb puudlikuks või taandareneb täielikult. Lapsest jääbki ainult selline tuima pilguga... mis iganes eesti keeles on see sõna... kaugjuhtimispuldi näperdaja lihtsalt. Nii kui igav on, vajutan, kohe saan boonust. Ja see jääb igas asjas, elu muutub selliseks... Ta peab saama visuaalset erutust kogu aeg. Audiovisuaalset erutust, üks ole... Kui ta seda ei saa, ta ei suuda genereerida midagi. Ühesõnaga, mulle nagu tundub, et lapsest saab väga... me pärsime teda... meie kultuuris.

Aga mida tähendab sinu jaoks mõiste „teler ja aeg“?

Teler ja aeg? Loomulikult, esiteks on see puht raisatud aeg. See pole isegi mitte raisatud aeg. Oleks see siis ainult raisatud aeg, eks... Aga ta on ka kahjulik aeg, nagu ma enne ütlesin. Minu meelest. Jah, oleks ainult raisatud... Sama hästi võime öelda, et läksid metsa või kalale, see on raisatud aeg, sa oleks võinud

ka raamatuid lugeda... Või vastupidi, loeme raamatuid, meile öeldakse, raisatud aeg, oleks võinud kala püüda. Aga kumbki tegelikkuses ei ole otseselt kahjulik. Me ju ei püüa mürgist kala või ei loe vale raamatut. Aga telekas on igast asendist ikkagi väär.

Tähendab see midagi ka kehalise aktiivsuse osas?

Lodevuse või? Või mis mõttes kehalise? Kas pärsib kehalist aktiivsust? Noh ma ei tea... lapsed on nii väiksed... Aga ma võin mõistusega arvata, et ilmselt. Kuigi paksuks minemisel on muud põhjused, ses mõttes, et raamatut lugedes ka laps istub, aga ta ei lähe paksuks, siin on teised aju ja ainevahetuse seosed, natuke keerulised, mis vist ei puutu hetkel asjasse. Aga jah, kui nad oleksid juba suuremad ja ma näeksin, et nad hakkaksid paksuks minema, siis ei kujuta küll ette... Sest nad ikkagi rahmeldavad palju, aga see rahmeldamine jääb väga puudulikuks, sest sellesse rahmeldamisse kandub üle ka... Pigem võibki niimoodi tekkida, et telekat vaatama harjunud laps võib isegi kehaliselt aktiivsem olla, et ta kehaliselt ei muutu mitte loiuks, kuna kogu aeg ta on nagu mürki või püssirohtu täis, et ta ei suuda keskenduda. Tal on kogu aeg mingi vedru sees ja ta ei saa... Kui ma vaatan oma lapsigi, siis ta on võimeline tund aega, või no pool tundi ikkagi vähemasti rahulikult istuma ja kääridega köpitsema, selles vanuses, kus mõni ei suuda 30 sekundit olla, peab jälle ronima järgmise seina otsa. See on võib-olla kõik ka toitumisest, mitte telekast, ma ei tea... Me elame nagu pakatina. Mul on väga fantastiline naine sattunud ja me elame selles mõttes, et televiisor ja toitumine on meil mõlemad sellised... Noh ei oska nagu öelda, kust need positiivsed muudatused täpselt on.

Aga kui pikaajaline see teleri eitamise kogemus peres on? On mingi isiklik kogemus ka lastega, et nad on varem näinud ja nad on sellised aktiivsemad siis olnud rohkem?

Jälle ei oska täpselt öelda. Sest enam-vähem samal ajal, telekat pole me vaadanud aasta otsa sisuliselt, ega me enne teda ka väga palju ei vaadanud, aga ta vähemalt oli nagu tuimalt...

Aga kui oli omal ajal ja laps vaatas, kas see laps oli siis heitlikum ja aktiivsem?

Kahjuks ei ole... ma ei tohiks ja ei oskaks ka öelda, et esiteks lastel on selline vanus... et ma ei ole 100 lapsega katset teinud, kes oleks selles ühtlases vanuses. Ja teiseks, üks mu lapses on sellises vanuses, kus protsentuaalselt üks laps on 30% oma elust juba arenenud. Tal on teatud faasid, mis ta niikuinii peab läbima. Ma ei oska öelda, kas ta oli siis rohkem ärritunud või kärsitum või rahulikum. Kui laps on vanuses 2-3, muutub tema elus totaalselt kõik ja mida ma oskan nüüd panna selle arvele, et ta õpib jooksmata... Sest kui ta õpib jooksmata, siis selles vanuses ta jookseb juba rõõmust. Kui samal ajal oli televiisor taustaks, kas ta selle pärast hakkas jooksmata? Noh, ma tahan seda öelda... Lisaks ikkagi veel see söömine. Ma ei saa öelda, et... Need asjad ei ole lahutatavad nii lihtsasti. Me ei sööda mürke lastele, keemiat, ega vaimset mürki, nagu televiisor, ma arvan, et see kokku. Aga jah, tulemust on väga raske mõõta, sest lapsed ju arenevad paratamatult. Lihtsalt see vanus on praegu selline, et me ei saa võrrelda, et ta kolm kuud tagasi oli midagi teistsugust. Sellisel juhul me peaks ütlema, et ta areng on seisma jäänud, et saaksime võrrelda. Ei saa ju tegelikult. Ta ju kogu aeg areneb...

Natukene on sellest küll juba räägitud, aga kuidas... Milles seisneb otsene negatiivne mõju lapse käitumisele telerist?

Kas nüüd minu näitel või mis ma arvan?

Nii isiklikul näitel, kui samas ka, mis sa arvad.

Mida ma arvanud olen isiklikult... No ma arvan, et... Ei noh, lapsest tuleb lollim... Noh nagu öeldakse, maailm on täis... Kusjuures ma üldse ei ütle, ma ei taha mitte kellegi kohta halvasti öelda. Inimesi lihtsalt tehakse rumalaks. Aga noh... Lapsest tuleb rumal inimene, kes ei tea, et ta on rumal. See on kõige kohutavam. Ta tuleb rumal, kes ei hakka nagu kunagi... mitte „kunagi“... aga tast tuleb selline, kel on väga raske aktsepteerida, et ta on rumal, et tal tasuks ennast arendada. Et on asju, mida ta ei mõista, kogu tema väärtus on see, et uus saade tuleb, pausi ajal keeran sinna, vajutan seda nuppu, plöks, maailm muutub. Tegelikult enda arust on ta nagu tohutu piloot, nagu jumal, kes sõidab läbi maailma, aga tegelt on ta kõige tavalisem puldi ori, üks ole. Kui ta saab sellise harjumuse, talle tundub, et rumalus ja igavus on üks ja sama sõna, „kui ma saan igavust peletada, siis ma saan tegelikult ju tarkuse. Panen kohe palju põnevama jalkamatši või palju põnevama vormeli ja ma olen haaratud, kõik minu meeled on haaratud sellest, siis järelikult ma elan täisväärtuslikku elu, üks ole. Ja midagi muud ei olegi mul endale ette heita, sest ma ei ole ju mingi möku.“ Et esiteks see vaimne laiskus totaalne tuleb lastele. Ja teiseks samal ajal võimetus üldse keskenduda tõsisematele asjadele ja luua midagi nagu ise. Tarbimine, see mentaalne tarbimine hakkab nagu domineerima. Ühesõnaga, lastest tulevad rumalad, aga agressiivsed rumalad. Too on nagu see, mida ma kardan televiisori puhul. Mis ma ka ütlesin, et nad ei saagi aru, et nad on rumalad, sest nad kogu aeg ju teevad midagi, kuidas ta siis on rumal. Loll on see, kes nurgas istub ja raamatut loeb, nende

jaoks. Et ikka saab võtta näiteks grilli ja visata üle aia ja vaadata, kas grill teeb pauku, filmida seda ülesse ja olla õnnelik...

Aga mis sa arvad otsesest mõjust käitumisele? Telerieeskujud, multikakangelased...

No ma olen lugenud selle kohta. No mul on raske näha... Ma võin pigem näha mõnd asja... No ma võin küll arvata, et on, sest ma näen... ma saan seda nagu vahendatud kujul. Kui laps käib lasteaias mul, kus ta ei saa kuskil tehniliselt televiisorit näha olnud, aga ta tuleb äkki ja räägib lasteaiast... vahel nädalate, vahel päevadena, nii ütelda sammudena tulevad tema ellu pahad ja suured robotid, siis mingisugune maha tapmine, pea otsast ära laskmine. Ühesõnaga on näha, et multifilmid tulevad ellu vahendatud kujul. Need teemad on teiste laste kaudu, sõnavara jms, mida ta ei ole justkui ise iial näinud, meie telekas mingeid suuri roboteid, mis üksteisel päid otsast ära laseks, aga see on jätnud talle mingi jälje. Ja eks me siis kodus püüame jälle tegeleda rahulikema teemadega. Nii et jah... mis see küsimus oligi?

Oligi, et millised on need käitumiseeskujud, väärtushinnangud...

Jah, see ongi see, mis need väärtushinnangud... Ma ei oska selle aastaga veel öelda... Sest laps, tema väärtused ju muutuvad ja arenevad, ja ma tahaksin... Ühest küljest, eks ole, saaks väga palju puhast ja harmoonilist maailma, teisest küljest, et ei oleks mingi nurkasurutud jobu, vaid ikka areneks nagu täiskasvanute maailma suunas. Nüüd ongi see koht, kust maalt ma nüüd ütlen, et mis väärtused, ja kas need on nii ütelda, uued väärtused või see on lihtsalt... kas see on areng või see on vanade väärtuste peale sülitamine ja uute asemele võtmine. Või see on lihtsalt loomulik areng, mis peab vundamendi peale ehitama. Noh tont seda teab... Natuke vähe on seda kogemust...

Aga milline võib olla teleri mõju ostuharjumustue kujundamisel?

Oh, seda on ka raske prognoosida, seepärast et see võib jälle kunagi paisu tagant vallanduda ja satub nii ütelda...võib sattuda... vanema lapse pealtki on näha seda... kuigi ta pole mingi hull, aga *second hand* tarbimine on tema puhul nagu välistatud. Aga samas ta ei ole mingisugune ostumaniakk, aga selge on see, et kui ta midagi ostab, siis see peab olema ostetud pool brändilik ja pool korralik, ja nagu teistel enamasti. Et kust see on tulnud, seda ma ei tea... Ei oska selles mõttes jah... Ma loodan... Eesmärk on muidugi selles mõttes, selle võid ka kirja panna, et minu lootus on see, et see ostuharjumus oleks tal ikkagi null, eks ole. Et vabastada ta ikkagi täiesti sellest... Mida ma lisaks televiisori vaatamisele räägin, et ei pea elama nagu teised. Inimene on vaba inimene, kes peab austama teisi inimesi, aga mitte elama nagu teised.

Aga milline on teleri võimalik mõju maailmavaate kujundamisel? Kui väike laps vaatab telerit, milliseks võib kujuneda tema maailmavaade?

Aga kust ma tean seda? Ega ma vist olen kõigest sellest juba ka rääkinud nagu...

Jah, seda küll... Lähme siis edasi. Mis on sinu puhul see telemeedia eitamise ja keelustamise eesmärk nagu laiemalt?

No laiemalt ma olengi rääkinud, et laps tuleks isiksus sellel baasil, et ta ei oleks nagu teine... Et on üks teine teema veel, mis võib alles mõne aasta pärast teemaks tulla. On minu meelest kaks asja, mis tänapäeval muserdavad inimesi: see on karjainstikt, ühesõnaga elada nagu kõik teised, eks ole, mida televiisorist vaadates... no kuna kõik vaatavad ühtesid ja samu saateid, ühiskond on nagu pasteedikiht... ja teiseks on see autoriteedi uskumine, telekas toimib autoriteedina, väga jõuline ja väga atraktiivne, igal juhul... ükskõik, mis me nimetame, on ta jumal või on ta kommionu, aga seal vahele jääb palett võimsaid kujundeid. See kõik nagu metafoorina televiisori küljes kinni. Seda ma tahan öelda, et lapsel ei tekiks autoriteetide kummardamise haiglast kommet, et ta usub igasugust pada. See on see mõte laiemalt...

Et sinu jaoks on see nagu pika perspektiiviga ettevõtmine?

Ainult pika perspektiiviga!

See ei ole see, et sa oled täheldanud aasta tagasi, et laps muutus multifilmi vaadates agressiivseks, las ta kasvab paar aastat, küll siis jälle...

Minul on see jah pika... Ma loodan ise ka, ega meil on see, et meil ei ole endal kodus salaja telekat, et me ise käiksim kuskil salaja vaatamas, või iseendale lubaksime. Meil endal üldse telekat ei ole, lapsed teavad seda, ja see ei kuulu üldse siia maailma. Ja ikka see loomingulisus... Ma ei räägi loomingulisusest selles mõttes, et lapsest peab saama mingi kirjanik või helilooja, vaid loomingulisust selles mõttes, et olla iseenda elule täisväärtuslik partner. Või olla ise nagu oma maailmaga, mitte sõltuda oma enesehinnagutes ja hakkamasaamistes sellistest välistest impulssidest. Kas mul pult töötab, et kui puldis ei ole patakaid, siis on maailm hukas. Vaid et ta on võimeline looma ise, nägema neid seoseid ilma etteantud... Ühesõnaga, etteantud normidest laiema maailma nägemine.

Räägime natuke sellest, kas telekale võiks olla audiovisuaalset alternatiivi. Kuidas sa suhtud salvestiste, multifilmide, lastesaadete või eakohaste dokumentaalfilmide näitamisse lastele?

No mingis vanuses tuleb seda teha... No kui nüüd haridusele läheb see jutt, siis mingil ajal tuleb midagi näidata, sest kõike ei jõua ju ka ise kohale viia. Kuigi raamat oleks alati parem sellisel juhul... Aga on teatud vanus, kust alates ei ole mitte mingit vahet, kas see on audiovisuaalne salvestis või teleka saade, küsimus on selles, et selle on teinud... ühesõnaga minu jaoks on olemas teatud tunnused, mis teevad sobimatuks lastefilmid või lastele tehtud saated. Kuna täiskasvanud inimesed on teinud, teatud montaažid, erinevad rumalad rakursid ja kõikvõimalikud asjad, mis tegelikult lõhuvad lapse aju ja sunnivad teda... Ühesõnaga, ei ole hea. Need kõik on ka videosalvestustes olemas. Põhimõtteliselt lapse jaoks peaks olema katkematu narratiiviga lugu, mis on joonistatud või esitatud temale arusaadavalt, ja arusaadavast vaatenurgast... no see on selline tehniline asi. Lühidalt öeldes, nii palju olen ma seda enda jaoks mõtestanud, et tehniliselt võttes ei ole vahet.

Aga mis sa arvad spetsiaalselt beebide...

... seda enam, et laps ei tee vahet... jah, see on ka, et kuna laps ise ei tee vahet, kas talle näidatakse salvestatud Lumehelbekese lugu või telekast tulevat Lumehelbekese lugu, tema näeb ainult televiisorist tulevat pilti. Tema ei tea, kas seal juhtme taga on DVD või antenn. Nii et harjumuse teleka ees molutada saab ta niikuinii. See tugevdab. Ta saab selle õigustuse, et see on vahva ja fann asi, ja lapsevanem spetsiaalselt isegi kutsub ja paneb talle mängima... teeb veel emmele positiivsust, kui ta vaatab televiisorit, sest emme ju pani, siis järelikult on väga hea, ja kui mina vaatan, siis mina olen hästi hea laps... Ühesõnaga tekivad igasugused võltsid seosed, kuni selleni välja, et söövad liiga palju arstirohtusid, tahavad olla positiivsed...

Aga mida sa arvad konkreetset beebidele ja väikelastele mõeldud sellistest õppesalvestistest?

Ei arva midagi head. Minu meelest laps areneb siiski... Ei ole ükski laps teleka ees õppinud rääkima... Laps saab areneda ainult suheldes, vastastikku suheldes. Seda on ennegi nähtud, sa võid panna kordama magnetofonilindile sõnu... see on kõik väljamõeldis, ma ei usu sellesse. Ma olen neid asju ka uurinud tegelikult. Ja minu jaoks on see muster paigas... Et need on firmade... kuidas me seda nüüd moodsalt ütlemegi... suur korporatsioonide huvides lavastatud uurimused, võltsitud tulemustega, kallutatud meetoditega tehtud asjad, kus üritatakse meile pähe määrada ideed, nagu oleks võimalik harida selle kaudu... On ainult üks võimalus, kuidas harida last ja see on puhas positiivne suhtlemine ja eeskuj, ja mitte mingisugune televiisori vaatamine sinna ei kuulu.

Aga millist erinevat mõju sa näed telekast tuleva lapsele mõeldud reklaami ja telesaate puhul lapse arengule?

Laps ei saa aru, mis asi on reklaam. Kust peab laps aru saama, et see on reklaam? No mina täiskasvanuna tean, et tänapäeva multifilmid ongi ühtlasi reklaamid. 30 sekundi asemel kestab lihtsalt 30 minutit. Eesmärk on ikkagi näidata, on see siis ükskõik mis, mingisugune robot, tont, barbie, lumivalgeke või autod... Ja siis on nii, et kui laps läheb siis poodi, siis kõik alates voodilinadest, mähkmetest kuni mänguasjadeni koosnevad tegelikult ainult nendest toodetest. Kõik see on nende lõputute multifilmide kaasproduksioon. Mina saan ju sellest aru, et see nii ütleda hea film on puhas reklaam, muud midagi. Samas lapse aju seisukohast on see veel absurdsem, sest laps ei saa aru, et mis on reklaam või mis ei ole... Seda ohtlikum on see... Ühesõnaga, televiisori näitamine alla 10-aastasele lapsele on kuritegu ja ongi kõik! Sama hästi võiks laste suitsetamisest öelda, et natukene ju võib.

Aga räägime siis sellest rakendamise kogemusest lähemalt. Natuke nagu juba sai ka räägitud, et aasta aega ei vaata sinu pere üldse televiisorit? Ja ei vaata ka salvestisi?

Ei vaata. Noh mõnda uudislõiku internetist on võib-olla vaadatud, internetist. Muidu aga jah, ei tea me Eurovisioonist midagi, ei tea Superstaarist midagi...

Sellest on ka räägitud, et juba enne, aga...

Muideks suusavõistlused pidid praegu käima kuskil, aga kes, mis... Ma olen autoraadiost kuulnud, et Veerpalu või Šmigun, aga kas need on olümpiamängud või maailmameistrivõistlused, ma ei tea... (Naerab.)

Aga keelustamise puhul... on sellel mingi kindel või hüpooteetiline tähtaeg? On see kuidagi paika pandud teie peres?

Ma olen seda kunagi öelnud, et laps peab suutma ilma illustratsioonideta raamatu läbi lugeda, kui ta seda suudaks, siis seal alates võiks. Aga no ma arvan, et see ei saa olla nii, et no nüüd issi toob kuuse tuppa, et issi nüüd toob televiisori. Sellest ei tohiks ka sellist asja teha. See peaks tulema nagu tasapisi, see võiks kunagi tekkida, vaikselt aga... Eks eesmärk on ikka see tunnetuse asi... Soov oleks, et mitte kunagi seda laps ei vaja. Mõnes mõttes pead sa ju laskma lapsel muutuda *step by step* iseenda peremeheks. Ma ei saa ka lõputuseni öelda, et sa oled nüüd... On mingid sfäärid, kus ei saa öelda, et saad 18 täis, siis lähed

omaette elama ja saad jalgratta, või taskuraha. On ikkagi mingid asjad, kus sa pead andma lapsele seda... laiendama tema sotsiaalset ja mentaalset piiri minu meelest.

Aga keeld iseenesest võiks jätkuda ka koolieas, mulle tundub sinu jutu järgi?

Nojah koolivanuses... No oleneb, millal ta loeb. Kui ta suudab... Noh jah... No kuna ma ise ei vaata, siis ma lihtsalt ei näe ka seda vajadust, miks üldse telekat oleks vaja! Põhimõtteliselt on see nii, et me püüaks nii kaua kui võimalik mitte vaadata... Aga jah, lugegu 200-leheküljeline raamat ilma illustratsioonideta läbi ja siis me räägime edasi. *(Naerab.)*

Milliste alternatiivsete tegevustega sisustab laps aega teleri vaatamise asemele teie peres?

Tahaks muidugi, et oleks igasuguseid tegevusi. Aga põhimõtteliselt on meil joonistamine ja lõikumine, ja värvimine, ja konstruktorid. Pusled ja konstruktorid on need meie mänguasjad ka, et lihtsalt nagu nii... Tot teleka vaatamise analoog on minu meelest ka veel need igasugused kirju-mirju mänguasjad, mis teevad kusagile nupule vajutades lärmi ja vilguvad. Ühesõnaga pseudokujuga sellised veidradsjad. Tot selliseid me püüame vältida... Ja et see tegevus oleks ikka selline loov või arendav, aju ja käe ja maailma vahelist seost kuidagi nagu reaalselt... Konstruktor on selles mõttes üks parimaid. Meil on ka vedanud, meil on poisid, selles mõttes ei ole nagu... Aga empaatiat püüame arendada... ka nukkudega värki... et ei tuleks nagu robotid, pead otsast ära lõhkuda, vaid saab isegi ehitada päid külge.

Aga milliseid asendustegevusi sa ise välja pakud? Mõnel õhtul, kui lapsega tegeled...

No mina ei tegele vist midagi väga suurt... Või no tegelen... No ma ei oska öelda nii seda kõrvalt vaadates, ei ela ju mitut elu. Ma võin öelda, mis lastele meeldib, mis ma teen, on see, et ma mängin neile pilli, püüame muusikat teha. Varsti võtame kindlasti male ette. Mängime pilli, laulame, leiutame laule just, see on ka hästi tähtis näha... et ükski asi siin maailmas ei ole ainult tarbimisväärtust omav, vaid loomisväärsed, et kõiki asju on võimalik ise luua. See on nagu samamoodi, et ei ole olemas mingeid kindlaid muusikuid kuskil, või kindlat muusikat. Ja siis näitleme hästi palju. Iga päev ma püüan ühe väikese näidendi neile välja mõelda... Võiks muidugi rohkem teha... Aga jah, ütleme siis nii, et sport on meil nagu tagaplaanil, okei, keerutamised ja need on mingisugused rutiinid, kus me lihtsalt teeme lennukit, aga...

Pigem vaimne tegevus kui aktiivne tegevus, saan ma aru?

Jah, just. Loovtegevus.

Kas selle telerikeelu kehtestamisega kaasnes peres ka erimeelsusi?

Ma ei tea, üllatavalt kombel nagu ei olnudki vist... Ma ei mäleta ausalt öeldes, aga naine oli päris... kah kohe nõus minu meelest... Ma ei mäleta ausalt öeldes.

Aga kas on see keeld mõningaid kõhklusi või dilemmasid tekitanud sinus?

Ei ole. Ja isegi niimoodi on, et mida rohkem ma... kui see on jutuks, ja mida agressiivsemalt ma näen inimesi, kes tulevad mulle rääkima, et kuidas ma nii teen ja ma teen oma lapsest vaimse sandi ja mängin ta nurka, ja ta jääb poolikuks, ja mis iganes, eks ole, seda suurema... kuidas seda nüüd väljendada... seda suurema õigustuse ja jõu ma oma sammule tegelikult leian. Vaadates nende inimeste... nende telekat kiitvate inimeste käitumist ja olekut tervikuna, millised nad on, siis ma ei näe kuskilt otsast nagu vajadust oma lapsi samas suunas liigutada.

Sa ei karda, et laps jääb infosulgu?

Ma ei pea seda informatsiooniks. Ma võiksin seda karta siis, kui ma arvaksin, et televiisorist tuleb mingi info, mida ma ei saa kuskilt mujalt asendada. Aga seda mul ei ole jah. Minu maailmapilt on sinnani arenenud, et ma ei arva, et ma televiisorist mingit infot saan.

Või seda hirmu, et laps või hakata tahtma teleka vaatamise eesmärgil tahtma sõprade juurde rohkem või mängutubadesse?

No tont seda teab jah. See kõik võib olla. See on ka asi... Aga ma ütlen, ta võib hiljem tulevikus hakata ka suitsetamise eesmärgil käima sõprade juures. Ja porno vaatamise eesmärgil... Või joomise... Selles mõttes võib siin olla mitu-mitu põhjust, miks laps võib hakata käima sõprade juures. Selles mõttes, need on kõik asjad, mis vajavad eraldi lahendamist ja lähenemist.

Kuidas lapsed ise keelu omaks võtsid?

Minu meelest nad ei teagi, et neil on see keeld. *(Naerab.)* Aeg-ajalt nad on nagu küsinud... Või ma ei teagi, kas nad on üldse küsinud, et miks meil ei ole aga, kas me ei osta... Või vanem poiss teab, et meil on see garaažis, aga talle vist on lihtsalt öeldud, et see telekas on katki. Aga põhimõtteliselt nad teavad, et ei pea olema, nagu teistel ja ongi kõik... Jah, niimoodi nad teavad. Ei ole otseselt selles vanuses, 3 ja 5, no ligi 5, no 4 pool on vanem poiss...

Mil määral oled sa oma eitust teistele promonud ja propageerinud?

Hmmm...

On sul selles vallas mõttekaaslasti?

Minu meelest ei ole mõttekaaslasti. No ega telekas ei ole ainus, et kõiges muus ma elan tavalist elus... Eks ta ole üks osa suuremast pildist. Ja ütleme, et ei tasu ära vaeva... enamus inimesi ikkagi ei mõista mind, ja nad vaatavad mind ikkagi niimoodi... ütleme nii... viisaka kaastundega. Näen nende silmist, et ma olen vist ära pööranud tegelikult. Et ma ei mõista televiisori väärtust. Ega neid ei ole mõtet hakata üldse väänama ega kallutama.

Nii et sinu meetodil on kritiseerijaid?

Pigem on jah niimoodi. Ma näen, et pigem on see vaikiv hämming, hukkamõist, kes ei viitsi midagi öelda, pigem on jah kritiseerijad... Ühesõnaga: üllatus, hämming ja halvakspanu.

Aga millised on nende kritiseerijate argumendid?

No nagu enne siin oli... et ikkagi infosulg... Aa, ühesõnaga jah, et kui laps... põhiline on see, et kui sotsiaalselt... mis see sõna ongi, mida kasutatakse... sotsiaalsed oskused... lapse sotsiaalsed bla-bla-blaa jäävad nagu puudulikuks, kuna kõik teised lapsed on üles kasvanud televiisori najal, ja teavad, aga meie omad ei ole, siis see sotsiaalne bla-bla-blaa jääb... Ja see ongi põhimõtteliselt see, miks ma ei taha, et mu lapsed oleksid põhimõtteliselt samasugused pea-otsast-maha...

Mõni sõber on mul küll... hädaga on mul mõni sõber jõudnud mul küll sinnani, et üks sõber konkreetselt oli siuke juhus, ka suhteliselt tähtis ja ka kogu aeg nagu phhh... ah, see ikka ei sobi, ei ole mõtet... umbes see, et enamus inimesi ikkagi arvavad niimoodi, et kui kogu maailm eksib, siis on kogu maailmal õigus. Et tegelikult ei ole võimalik, et mingi üksik mina konkreetselt olen nüüd targem kui kõik ülejäänud... et kõik ju vaatavad! Et kuidas siis nüüd mina... et keegi tuleb mulle ütleva, et see on jama... ei ole olemas... Kui ikka istume vangis, siis ei ole olemas kedagi, kes ütleb, et kong on tegelt kolme seinaga, lähme välja. Ei, me oleme õppind, et see on vangla ja siin me peame olema. Aga nüüd on temal ka siis mure, et temal on ka poeg ja poeg lihtsalt istub siis terve aja, kas siis arvutis või teleka ees. Võtab talt arvuti ära peale 3-4 tundi, siis läheb istub teleka ette ja ei ole võimeline, 18 või 19 vana, ja ei ole võimeline absoluutselt isegi diskuteerima temal, et selles võiks olla midagi imelikku, või mis vanamehel nüüd viga on, või mis veel peaks olema... ta ju kloppis vaiba ära eelmise nädal, et mis must nüüd tahta...

See küsimus nüüd ka juba... Lapsed on sul nii väikesed veel, aga... Ega sa ei ole täheldanud lastel mingisuguseid suhtlusprobleeme, näiteks lasteaias, et nad ei ole kursis eakohaste multifilmidega vms? Või oled sa tajunud mingit survet oma lastele eakaaslaste poolt?

Vot ei ole jah veel tajunud. Ma arvan, et kasvatajad ütleksid. Ma ikka aeg-ajalt küsin, et kas neil ikka sõpru on ja niimoodi... Aga see on ka lihtsalt murest, kas mu lapsed sobituvad. Ei, kui lastel on mingi probleemid, siis see on ikka paljust muust. Ma vaatan kui vabalt nad lähevad mõnikord teremata võõraid inimesi, ja samas on nii, et tuleb mõni teine laps külla, piilub ainult nurgast, ei julge seltskonda tulla... Samas mõne võõraga minna rääkima, mis sa siin teed, mis sa siin oled, kust sa tuled, kus sa lähed ja...

See keeld toimib teil praegu kodus, aga samas on ju ka lähipere, vanavanemad...

Sellega on jah keerulisem, sellega on nii ja naa... Eks meil on... Üldse teatakse, ja õnneks ei ole nii, et lapsed nagu magnetid vahiks telekat. Aga on jah nii, et vanaema juures telekas käib. Ja teise vanaema juures vaadatakse kohe pikalt ja siin venna pere juures on... Eks selle vastu aitab ka see, et võimalikult vähe tuleb külas käia. (Naerab.)

Aga on lähikondlastega... selle lähiperega olnud ka mingeid erimeelsusi selles osas?

No kuna ma ütlen jälle, kolmas kord juba tulen tagasi, et meil kogu paketi on paljud asjad teistmoodi kui teistel. Ütleme see, et me toitume teisiti kui enamus inimesi, on juba niivõrd suur ja drastiline eripära meie puhul, et televiisor on suhteliselt kosmeetika... Oleks ka kõiges muus, et me sööksime viinereid ja naatriumglutamaate ja muud sodi, nagu kõik teised inimesed, ja valget jahu ja, siis äkki ei vaataks televiisorit, siis tegeldaks meiega kui televiisoridebiilikutega. Aga kuna meil on ka muud kiiksud küljes, siis see televiisor on kohati teisejärguline...

See toitumise „kiiksud“ tähendab siis hästi tervislikku toitumist?

Meie näitel küll jah. Ja ka tulemuste põhjal on seda ka näha, et mul oli 40 aastat psoriaas, n-ö mütsi suurune psoriaas peas, aga... talvemütsisuurune... ütleme ujumismütsisuurune (Naerab.) Aga enam mul seda ei ole. Järelikult ka seespädiselt on toimunud muutused.

Aga näiteks kogemus, kui sa oled siis n-ö võõral territooriumil ja seal teler mängib taustaks, kuidas sa tunned ennast seal või mismoodi käitud?

No mina isiklikultki tunnen ennast teinekord väga tobedalt, sest ma näen, kuidasmoodi inimesed... inimesed hakkavad hästi tihti, 99,9% rääkima sellest, mis telekast parajasti tuleb. Kas siis selle laulja

soengust, või kas te seda lugesite, et eelmises seerias ta jäi viiendaks, aga oi, mulle ta nii meeldib... Ühesõnaga see jutt läheb alati hästi kummaliseks. Inimesed unustavad ära, milleks nad koos on. See on täitsa imelik, kõik on hästi õnnelikud, kõigil on nagu millestki rääkida. Aga mis mind selle puhul... las nad siis räägivad, ega mina olen ka võtnud teema... aga kuna kohe, kui teleris vaheldub pilt, vaheldub kaader või laulja või näitleja, siis kohe läheb... või tuleb uus saade... inimestel pole nagu enam vundamenti oma isiklikus seltskondlikus suhtlemises. See tundub nagu imelik. Samas ei saa pattu salata, mõnikord on mõni asi nagu huvitav, üle aasta pole näinud, siis vaatad, et ah soo...

Kuidas sa suhtud lapse arvutikasutusse? Nemad vist ei kasuta veel iseseisvalt internetti?

No vot, siin on jälle see asi, et inimesed ajavad tänapäeval hästi palju asju segamini. Arvuti ja interneti... aetakse ikka totaalselt segamini. Mina arvan, et mina lasen ta ikkagi arvuti kallale ka ikkagi suhteliselt vara, aga ilma internetita. Sest internet tähendab ikkagi paratamatult virtuaalset pseudotobedat suhtlemist, kust tulevad igasugused facebookid, msn-id, orkutid, titade *rate*-id. Lisaks on seal tõesti ka väga palju negatiivset, totrat, rumalat, kahjulikku, noh alates pornost, mis on nagu kõige lihtsam. Aga ka kaudselt kõik muud vaatamisväärsed nurgad, lõputuseni negatiivseid asju. Arvuti kui selline, et ta saaks oma... nii ütleda õpiks kasutama arvutit... Sest ega tänapäeval inimesed ei tunne tegelikult arvutit. Õeldakse, et me lasime ta hästi vara arvutisse, see on tegelikult täitsa müüt lollidele... Siin Tartuski otsitakse IT-mehi, eks ole. Samas lapsed on alates 4ndast eluaastast kasvanud arvutite otsas, ainuke, mis nad tunnevad, on kuidas mingit uut ColinMcRae rallit mängida, aga IT-mehi ei ole! Seda IT-tasandit! Tegelikult arvutit ei tunta. Seda kasutatakse samamoodi nagu televiisorit: pult on käes ja kui patakas kukub välja, siis on jama; tuhatos sai täis, ostan uue auto. Selline tundmine on ka harjutamine minu meelest. Et mina nagu tahaks, et minu lapsed oleks ikka võimelised, et kui ta tahab, läheb ostab poest endale emaplaadi, kõvaketta ja ventika ja paneb ise kokku selle arvuti, kui tal on see vajadus. Internet võib tulla nagu pärast sinna juurde, kui tal on tarvis. Ennem las õpib ikkagi, ma kujutan ette, ma annan talle kujundusprogrammid ja fläshi programmid, las teeb kasvõi multfilme, ma eelistaks seda, et kui istub arvutis, las teeb multfilme, aga ilma igasuguse internetita seejuures.

Aga nüüd hinnates, aasta aega olete te telekat mitte vaadanud, millised on olnud tulemused?

Ma ütlen, et ei saa... No kuna laps ju areneb nagunii, eriti selles vanuses, ta ju areneb mul nagunii, et see on sama, kui sa võtad näiteks aastase lapse ja hakkad talle andma näiteks... või võtad näiteks pooleaastase lapse ja hakkad siis ainult siniseid mähkmeid kasutama ja pärast küsid, et no kas hakkas kiiremini kõndima kui, kas oli näha... No ei saa selle järgi otsustada. Tal toimuvad need teatud muutused arenguliselt nagunii. Aga ma võin näha küll seda, et... aga jälle, esiteks, kaks last, nad arenevad selles perioodis, kus nad praegu on, nagunii... ja teiseks on meil see toitumine... Et kõik need positiivsed muutused, mida me näeme, neid me ei saa salata, need on. Vastasel juhul ma ju ei järgiks, ma ei ole ju mingi maniakk, kes näeb, kuidas see kõik piinab ja viib allamäge, aga mul on oma põhimõtte, et n-ö naabrid ju teavad, seega ma ei tagane oma sammust, sest muidu ma jään lolliks. Mul ei ole seda, ma olen nõus oma vigu tunnistama päevast päeva. Aga kuna ma näen, et asjal on positiivne tagajärg, siis tegelikult... Või mis see küsimus tegelikult oligi? Aga... ma näen, et tulemused on positiivsed. Mulle tundub.

Aga milles see väljenuub? On lapsed ...

Rahulikumad on. On hullemaid päevi ka küll...

Keskenduvad nad paremini...

Oo-jaa, keskenduvad. Leiavad ise tegevust endale! See on kõige tähtsam, nad leiavad endale ise tegevust.

Armastavad nad raamatuid?

Mulle tundub, et... Mis on väga huvitav, nad on hakanud raamatuid ise tegema. Ma ei tea, kas teistes peredes tehakse raamatuid... See on tegelt üks täitsa huvitav asi... Nad lihtsalt istuvad, joonistavad ja kirjutavad läbiseigi... Ta ei oska veel, tunneb vaid mõningaid tähti, aga muudkui joonistab ja kirjutab... See on täitsa huvitav vaatepilt.

Kirjutab siis nagu oma tähtedega?

Osad tähed on kriipsud, mõned tähed on natuke valesti, aga enamus või pooled on vähemalt õigesti. Siis on seal mingi piltidega vaheldumisi, ja enamasti on see siis A4 paber pooleks lõigatud, murtud, siis nõ 4-leheküljeline raamat. Ja neid ta siis teeb palju, ja siis toob meile emaga, noh loe, mis siin on. Ja meie siis nende piltide ja tähtede najal peame eeldama, mis seal siis toimub. Aga see on huvitav tõesti, et praegu, kui sa niimoodi küsid, et kas see on normaalne, et peaks küsima mõne tuttava käest, kelle lapsed vahivad telekat, et kas seal ka lapsed niimoodi ise teevad raamatuid. Ma usun, et see on suur samm tegelikult.

Sellest on ka juba nii üldiselt räägitud, aga nii perspektiiviga... Missugust kasu sa lapse arengule veel näha loodad sellest?

No anna vihje, mis kasu... No esiteks ma tahan, et lapsest kasvaks vaba inimene, kellel ei oleks karjainstinkti... Kelle liikumapanevaks jõuks ei oleks karjainstinkt ja autoriteetidele kuuletumine pimesi. Ja teiseks, et ta oleks... Vot mis on veel televiisori puhul, on see, et televiisor võõrandab tegelikult emotsioonid... tähendab inimlikud kannatused, sellised lõputud laipade ja ohvrite, näljahäda nägemine, mis justkui tähendab, et me elame globaalses külas ja me kõik tunneme, et me iga päev ei ole ükskõiksed... tegelikult me oleme ükskõiksed. Nii-ütelda tuhandete maaväinade või näljaohvrite nägemine Veerpalu ja Šmiguni ja mingisuguse Rakvere vorsti vahele, eks ole, ja superstaaride vahele, tuimestab meid tegelikult nagu totaalselt ära. Tulemuseks on tegelikult palju küünilisemad ja ükskõiksemad inimesed üksteise murede suhtes kui need, kes ei näe seda kogu aeg... Seetõttu inimene ka ei kurnagi ennast, et ah näe jällegi mingi sada neegrit kuskil surnud, või kuskil seitse tükki kuskil lumetuisus sõitis ennast sodiks, no so what... See on ka nagu see paradoks, mida ma nagu tegelikult tahan, et neist tuleks palju-palju osavõtlikumad teiste ligimete muredest. No ja pluss vaimselt ka... loomulikult vaimselt... See on ka paratamatu ilmselt, mis teleka välistamisega kaasneb... Ma tahangi öelda, et kui ma juba välistan teleka, siis automaatselt neist tulevad targemad inimesed kui mina, mistõttu ma tegelikult ei saagi prognoosida. No see on nagu abaluu ei saa prognoosida, mida pealuu tegema hakkab.

Kas teleri vaatamises võiks olla ka mingigi positiivne mõju lapse arengule?

Oeh... eh-he... No näiteks? Nojah, oleneb lapsest, ma ei tea... Kui on normaalne laps, siis loomulikult ei ole. Eks see oleneb vanusest. Kui alternatiiv oleks, et ta tänaval nõelub, siis loomulikult on telekas parem. Aga muidu jah... Või mis see küsimus oli? Anna mingi vihje... Võib-olla midagi ka on, aga ma ei tule lihtsalt selle peale praegu.

See sõltub tõesti paljus ka vanusest, teatud vanusest näiteks võib hakata lugema keeleõpe... Saab näieks inglise keele lihtsamalt...

No see jah, kui sa niimoodi ütled, kui laps tahab seal õppida näiteks mingit harfi mängima või mida iganes, siis on väga kasulik näha mõnd harfikooli, või malekooli, või otsida midagi internetist. Ma arvan, et tulemus on ikkagi see, et kui minu lapsed on sellises vanuses, kui minu lapsed hakkavad... Ma arvan ikkagi, et meie puhul telekas jääb vahele üldse. Ma tegelikult olen väga veendunud selles... Ja telekas ongi selles mõttes nii masendav, et ta on tegelikult nii ühesuunaline. Kuigi inimesed arvavad, et tal on 100 kanalit kodus, siis tegelikult sõltub ta igas kanalis sellest, mida talle pakutakse. Tegelikult on ta igast otsast tarbija. Masendav tarbija. Aga kuna meie lapsed jõuavad, kui nad hakkavad ise interneti avarustest ja metsikutest valikutest otsima endale neid saateid, mida nad iganes siis vaatavad, olgu see siis kõige labasemal tasandil, kuidas tuunida autot või kuidas ehitada ise peedist pesumasin...

Et ta kasutab seda leksikonina pigem?

Jah. Ma arvan, et Youtube saab olema see nende... Või mis iganes selle Youtube asemel 5-10 aasta pärast on, aga nad on *a'la* nagu Youtube tänapäeval on, aga nad on televiisori üldise vahele jätnud. Kuigi ka seal, tuleb rõhutada, on 99% prahti, aga vähemalt on 1%, kus võimalik leida terasid sõkaldest, mida peavoolu televiisor ei ole mitte mingil moel!

Aitäh. Ja küsiks siis veel mõned lõpetavad küsimused...

Palk näiteks, jah? (*Naerab.*)

Mis valdkonnas sa töötad?

Mina töötan reklaamivallas.

Milline on sinu haridus?

Kõrgem.

Kui vana sa oled?

46.

Aga siis ongi kõik. Soovid sa ise veel midagi lõpetuseks lisada?

Soovin teile kõike head ja võimalikult vähem televiisorit! (*Naerab.*)

Aitäh.

Intervjuu 2: Ema-1

Taustaandmed

Pseudonüüm: Ema-1

Vanus: 26

Intervjuu toimumise koht: Tartu

Intervjuu situatsioon: Vestlus vaikes kohvikus.

Intervjuu toimumise aeg: 26.01.2011.

Intervjuu transkriptsioon

Kui suur on Sinu pere?

Minu pere on kolm inimest: kaks täiskasvanut, üks laps.

Laps on kui vana?

Laps on 4 aastat ja mõned kuud peale.

Kui vana Sa ise oled?

Mina olen 26-aastane ja minu elukaaslane on 27-aastane.

Millised on Sinu pere meediatarbimise harjumused – milliseid ajalehti loete, raadiojaamu kuulate jne...

Koju tellitud ajalehti meil ei ole absoluutselt mitte midagi. On olnud neid, aga need on osutunud... meil ei ole aega nende lugemiseks. Kõik uudised saab *online*´ist kätte, mis on olulised. Vaatame *online* uudiseid erinevaid: Eesti Päevaleht, Postimees, Ekspress. Sõltub, mis infot just vaja on.

Raadiot kuulame hommikuti, kui tuleb meelde sisse lülitada. Autos iga hommik tööle sõites kuulame küll. No kuskil 20 minutit auto sõidu ajal hommikuti. Peamiselt kuulame Raadio 2.

Kuidas internetti kasutate?

Internet on absoluutselt igal ajal. See on ikka tunde... See on vältimatu meie tööst ja elustiilist tulenevalt. Et lihtsalt olla kursis mingilgi määral maailmaga.

Kas te kinos käite?

Jaa. Kinos käime. Suhteliselt küll mitte regulaarselt, aga käime. Aga siis lastekinos peamiselt.

Telereid kas on kodus ja kui on, siis mitu?

Null.

Milliseks Sa hindad oma pere eluviisi – on see nagu n-ö tavaline või on see mingil määral alternatiivne? Näiteks olete toortoitudjad, religiooniga seotud...

Tavapere ikka. Kiiksusid ei ole. (*Naerab.*) Üritame toituda tervislikult, võimalikult palju toitu ka ise kodus valmistada. Toitumise kohapealt ongi ehk see, et me ei poolda sellist purgisööki... Käime küll kodust väljas palju söömas, aga kui me kodus sööme, siis ka näiteks hakkliha tuleb ise teha. See on meil selline viimase aja nõudmine, et poe hakkliha ei kõlba – seda tuleb ise teha. See ei tulene minust, see tuleneb teiste pereliikmete nõudmistest.

Elustiil on meil kiire. Tegelikult me oleme suhteliselt vähe aega kodus. Muidu on täiesti tavaline perekond. Ei ole midagi religioosset, me ei käi kirikus. Täiesti tavalised.

Aga... Telerit teil kodus ei ole ja telerit te ei vaata. Püüa palun kirjeldada neid põhjuseid, mis on viinud Sind sellisele eitavale hoiakule.

Mind isiklikult ei ole midagi sinna viinud. Eitamiseni viis mind minu elukaaslane, kes täheldas seda, et kuna meil telekas mängis taustaks kogu aeg... Meil oli telekas kodus, kui laps oli kuskil aastane. Kuni sinnamaani meil oli umbes telekas. Siis ühel hetkel ta pani tähele, et lapse mängimine katkeb ja ta vaatab lihtsalt tuima näoga mingit programmi, millest ta aru ei saa, mis ei ole tõenäoliselt sisu poolest ka sobilik. Enamasti reklaamid, osta seda, osta toda.

Ja peamine põhjus, miks see veel nii oli, et ma ise peaks tegelema paljude muude asjadega, kui teleri vaatamine, et võib-olla siis on parem, kui me telerist loobume – lihtsalt aja röövlina tundus ta. Alguses mina olin selle vastu, et me ju võime piirata aega lihtsalt, aga tema lahendus oli, et telekas kodust välja ja kõik. Alguses... Pool aastat oli sellega väga raske leppida mul, aga nüüd ma olen täiesti seda meelt, et see on täiesti hea lahendus. Oma meelelahutuse saan ma ka internetist kätte, saan käia kinos, ma saan käia... Meelelahutusüritusi on väljaspool kodu nii palju, et ei pea seda kodus teleri ees niiväga saama. Siis inimene muutub ise võib-olla natuke laisaks, ei viitsigi minna mujale, kõik tuleb telekast koju kätte. See oli nagu see...

Ma küsin natuke selle küsimustiku väliselt, et kas Sa nagu kuidagi... Öeldakse, et visuaalne meedia kurnab meid rohkem kui me tajume, et inimesed ei jaksa enam raamatuid lugeda jms... Et kuidas on Sulle mõjunud see, et sul ei ole kodus sellist visuaalset müra?

Absoluutselt hästi. See... Mina kasutasin telekat n-ö ajurmana. Ma tulin töölt koju, lülitasin teleka sisse ja jälgisin, mis iganes sealt tuli ja ega ma nii väga ei süvenenud sisusse. Aga nüüd kui ma tahan enda mõtteid mujale viia, ma võtan raamatu, ma loen... või loen lapsele mõnda lasteraamatut või võtan endale mõne raamatu, loen seda. Aju saab muudmoodi ka mujale lülitada, ei ole selleks vaja telerit.

Võib siis öelda, et selline eitav hoiak ja keelu rakendamine põhineb pereisa seisukohal ja Sina oled sellega kaasa läinud?

Jah. Põhimõtteliselt oli see tema initsiatiiv, mille mina alguses vastu protestisin, aga kuna meil on selline... Ikkagi ma vaatan talle alt ülesse... Ta on ikka natuke targem mõne koha pealt kui mina, ja ma ei poolda seda, et ma ei katseta vähemalt. Sellest see tuli. Et tema initsiatiiv ja praegu me mõlemad olime seda meelt, et see oli õige otsus.

Aga millest see Sinu kindlus on tulnud, et see on õige otsus – oled sa ise juurde lugenud, näed sa seda kuidagi kogemuslikult lapse pealt?

Esiteks. Lapse pealt on seda minu meelest väga selgelt näha. Kui ma vaatan teiste lapsi, kes nagu istuvad teleka ees, võib-olla, kui telekas välja lülitada, on nagu paanika, et maailma lõpp, nüüd on igav. Paneme nüüd multika käima, mul on igav. Meil siukest asja ei ole. Ma väga harva kuulen lapse suust, et ta tuleb ja ütleb, kuule, mul on igav, teeme midagi. Tavaliselt ta läheb istub kuhugi omaette, laulab, tantsib. Niimoodi võib ta päevade kaupa omaette tegutseda, ta tuleb räägib meiega. Tema jaoks telekas ei ole selline eluline-oluline asi, mis peab käima, et meelelahutust saada. Ta oskab endale ise tegevust leida ja ta teeb seda väga edukalt.

Kui võtame teid nüüd kui tervikut – kõigepealt Sinu mehe otsus, Sina tulid sellele järgi –, siis millised argumendid selle keelustamise juures olid peamised?

No näiteks meil ei olnud selle põhjuseks näiteks agressiivsus, mida tihti räägitakse. Meil ei ole olnud lapsega selliseid probleeme, et oleks vägivaldne. Aga asi, mis meile ei meeldinud, oli see, et me teinekord ei viitsinud minna välja ja vaatasime telekat, selle asemel, et minna õhtul ilusti kõik koos jalutama. Panin mingi programmi peale ja vaatame seda kõik koos rõõmsalt. See oli üks põhjus, et füüsiliselt peab rohkem liikuma.

Teine on aeg. Hakkame vaatama, vaatame ja äkki on oih, kell on palju, mis me tehtud saime, mis me teada saime? Raisatud aja moodi hakkas see tunduma.

Kui nüüd püüda sõnastada üleüldse telemeedia negatiivset mõju ühele väikesele lapsele, mis see Sinu meelest nagu on?

See mõju sõltub nüüd väga palju sellest, mida see laps vaatab sealt. Tegelikult ma olen ka seda meelt, et kui ise hullult vaeva näha ja kontrollida seda, mida ta sealt vaatab, piirata aega, piirata sisu, kontrollida arusaamist, valida eale sobivad programmid, siis see telemeedia ei olegi kahjulik. Miks mitte kasutada näiteks keeleõppelisel eesmärgil teatud vanuses lapsele seda. Aga väikelapse puhul ma leian, et oluline põhjus keelamiseks ongi see, et sa kõigepealt pead õppima ennast tundma, omaaktiivsus peab olema olemas – ta peab oskama mõelda, ta peab oskama tegutseda, ta peab oskama loominguliselt asjadele läheneda. Et tema töö on õppimine, mitte tuimal pilgul mingi ekraani jälgimine. Sellest see nagu tuli. Nüüd ta hakkab juba suuremaks saama. Ühel hetkel ei ole enam need ekraanimeediumid enam kahjulikud, kus ta ei ole enam nii vastuvõtlik nendele. Ta oskab siis juba teistmoodi reageerida.

Kui väga väikeselt hakkab vaatama, siis laps on mõjudele nii vastuvõtlik, et temast võib lihtsalt saada see tarbija, kes ei oska teistmoodi. Ta vaatab reklaame, tal on vaja seda, seda ja kolmandat, poes ta näeb neid asju, tal on vaja seda. Siuksed tarbijad tulevad ka telekast.

Lapse küpsemine... vaimne küpsus on ka Sinu meelest oluline ikkagi? Selle järgi Sa ka nagu määratled?

Absoluutselt. Tegelikult meil on ju olemas... Ta ju näeb multikaid. Multikaid meil on kodus, terve virn DVD-sid, mille me oleme enne läbi vaadanud. „Mõmmi ja aabits“ näiteks, tähtede õppimine väga hea. Nad on sellised, mille kohta me teame sisu, et ta võib neid vaadata. Aga meil läheb vahel nädal-kaks mööda, et tal tuleks üldse meelde, et tal on multikad. Tema jaoks ei ole need ainukanalid, kust saada meelelahutust. Tema jaoks on meelelahutus ka tema mänguasjad, mis... Talle meeldib panna puslesid, talle meeldib joonistada. Istub ja joonistab. Mul on suur kuhi voodi all tema joonistusi. Ta lihtsalt istub ja joonistab ja joonistab ja joonistab.

Millist maailmavaadet teler väikelapses kujundab Sinu meelest?

Oleneb, mida ta vaatab. Kui ta vaataks ainult ETV-d... Kui peres vaadataks ainult ETV-d, seal ei ole reklaame ja ei saa tulla seda reklaamidest tulenevat mõju. Kui vaadata neid teisi kanaleid, Kanal2, TV3, kus on reklaam reklaami otsa ja iga viie minuti tagant...

Ma ei tea täna isegi, mis need reklaamid on... (*Naerab.*) Kui ma käin tuttavatel külas ja näen reklaame, siis minu jaoks on see šokeeriv – nii ajuvabad tunduvad need praegu.

Aga mulle tundub, et telekas nagu suunab rohkem nagu sellisele tarbimisele, kuidagi sellisele kergemale elustiilile. Kõik on tilu-lilu, sellist sügavat mõtet ei ole seal iseenesest.

Sa rääkisid, et eelistad näidata pigem salvestatud asju, mille sisu Sa tead. Mis suunas sellisel juhul Sinu valik on – mis teemasid Sa eelistad?

Teemad... Teemad on seal... Et sisu oleks selline võimalikult lapsesõbralik. Et ei oleks mõttetut vägivalda, üksteise klohmimist multikates, mis võib küll olla humoorikas, aga millest laps iseenesest saab vaid vaeinformatsiooni, et siuke asi on normaalne.

Sisu peab olema vägivallavaba. Ja soovitatavalt selline, millest ta ka midagi õppida saab. Näiteks „Mõmmi ja aabits“. Seal on tähed. Teine asi on selline üldine kontseptsioon asjal, et peab olema sõbralik, peab olema, mis on sõprus jms.

Mis Sa arvad sellisest materjalist nagu Baby Einstein tüüpi õppematerjalid, mis mõeldud juba pisikestele beebidele – näidatakse loomi, tähti...

Ta võib ju aru saada, ta võib ju tähedki selgeks saada, aga kas beebil on vaja tunda tähti, on küsimus minu meelest hoopis. Beebi võib ju sama rõõmsalt õppida oma mänguasjadega mängima, ka täheklotsid on olemas. Ta võib ju neid laduda koos emaga, kes ise võib seal kõrval väga aktiivne olla. Et kui on „A“, siis on emal ka „Aaa!“

Saan ma õigesti aru, et Sa oled seda meelt, et laps peab kõigepealt olema ise aktiivne, mitte nii, et temale pakutakse midagi, mida ta tegelikult vaatab passiivselt olekus?

Jah. Ma leian, et kui on muid lahendusi, kui on vanemapoolne viitsimine ja tahtmine tegeleda sellega, ja võimalus, siis tuleks ikka kasutada neid muid alternatiivseid tegevusi. Mitte minna kõige lihtsama vastupanu teed. See on jah lihtne, ta istub, vaatab ja õpib küll, aga ma ikkagi oletan, et nad õpivad paremini ikkagi koos ema ja isaga koos tegelemisest, kui ekraani pealt vaatamisest. Ekraani peal peab neid kordamisi ilmselt mitmeid kordi rohkem olema, kui reaalses elus.

Kui Sa seda salvestatud materjali talle valid, kui tihti seda juhtub umbes?

See sõltub tema tujudest. Kui me oleme kodus haiged, siis ma ei taha, et ta ringi jookseks ja energiat raiskaks selle peale, siis ma teine kord ikka kasutan ka seda tuima vaatamist: võtan ta kaissu voodisse ja vaatame arutist mingit multikat. Aga üldiselt... Ma ei tea... No nädalas korra keskmiselt.

Kas Sul endal on sellise telemeedia keelustamise suhtes kujunenud välja ka mingi hüpoteetiline lõpptähtaeg?

Me oleme vahel rääkinud sellest, et võiks ju telekas olla jälle, aga pole nagu olnud viitsimist minna seda uuesti ostma. Ei ole nagu ikkagi näinud konkreetset vajadust seda osta. Ta võib ju majas olla ses mõttes, et me oleme nüüd juba õppinud telekat paremini tundma, tänu sellele, et teda praegu majas ei ole ja et ilma selleta saab väga hästi. Aga samas kui ta on, siis ma arvan, et me oskaks paremini kontrollida seda kasutamise aega. Et taustaks ei ole teda kindlasti vaja niimoodi.

Meil on praktiliselt 3 aastat seda kogemust ilma telekata ja ma arvan, et ma enam-vähem juba tunnetan, et taustaks mängimiseks seda ei ole vaja. Ta võib olla majas, sest teinekord on ikkagi päris tore õhtuti vaadata AK uudiseid, näiteks ma pakun... Sellisel otstarbel ta võiks ikkagi olla.

Aga kirjelda palun sellist tunnet, et kui Sa lähed sõprade juurde külla nt õhtul kella 5-6-7 ajal, istute elutoas ja telekas mängib, istute lauas, räägite omavahel...

Me oleme palunud teleka tihti kinni panna, me oleme nii häbematud.

See häirib Sind?

Me oleme tajunud seda, et kui telekas mängib, siis inimesed lihtsalt jäävad seda vaatama. Et alguses kõik räägivad, et tsau-tsau, oi kuidas läheb, aga ühel hetkel tähelepanu hakkab hajuma sinna ekraani poole. Me oleme isegi öelnud, et paneme kinni. Kui tullakse kokku selleks, et koos olla, siis telekas ei ole osa sellest seltskonnast! Telekas on objekt, mis seisku nurgas vaikselt.

Hetkel Sa nagu määratlesid siis nii, et kui teil endal tuleb tuju, siis te toote teleka tagasi, ja kui telekas oleks majas, siis sa seda ikkagi järgiksid, et laps näeb asju väga valikuliselt?

Absoluutselt. Ma ei julgeks näiteks last panna Kanal 2 vaatama. Näiteks panen mingi kella 6-7 ajal, et istu nüüd siin, mul on vaja süüa teha. Ma ei tea küll, mis sel ajal praegu eetris on, aga...

Oletame, et eetris on näiteks „Reporter“...

Vot see on just see, mida ma nagu kardangi.

Mida konkreetset näed Sa selles olukorras halba, et Sa ise oled köögis ja laps vaatab üksinda telekat?

Seal näidatakse väga palju sellist suhteliselt labast teemat ka. Ülepaisutatult labast. Mingisugused inimesed, kelle haridustaset ma ei oska kommenteerida, kuid neid vaadates jääb mulje, et see pole kuigi kõrge. Möllavad mööda ekraani, lallavad. Seda võib ka lallamiseks nimetada, sest sageli see ei ole enam suhtlus normaalne. Tapmised, õnnetused, avariid, traagilised avariid, mida näidatakse... muljutud autosid. Ma ei usu, et siuke asi lapsele oleks väga hea vaadata. Ta võib saada väga suured traumad sellest konkreetset. Ma ei poolda seda.

Sa pead silmas seda, et laps ei ole võimeline sellest aru saama?

Ta ei ole võimeline seda tõlgendama. Ta võib-olla ei tulegi pärast küsima seda, mida ta nägi. Kui ma ei ole seal juures, mida ta näeb, siis mul puudub igasugune kontroll selle üle. Kui ta näeb midagi, ma ei saa kindel olla, et ta tuleb küsima selgitust selle kohta. Aga samas see jääb tema mälupeegli kuhugi ikkagi. Ja ma ei tea, kui pikaajalised mõjud võivad sellel olla. See ei ole seda riski väärt.

On Sul olnud selliseid olukordi, kas siis väljaspool kodu või varasemalt, kui telekas veel majas oli, kui kaadrisse ilmub midagi õõvastavat, näiteks raudteel hukkunud inimene, ja laps näeb seda? Mis tundeid see on tekitanud Sinus ja lapses? Oled näinud tema reaktsioone?

Me päris nii hullu pilti ei ole näinud. Ta on mõned üksikud korrad midagi sarnast mõnes uudiste saates. Aga üldiselt olukorras, kus uudistesaadete algab, ma loobun selle vaatamisest ja hakkan teadlikult lapsega tegelema. Kui ta tähelepanu läheb sinna, siis ma viin kasvõi teise tuppa. Ma arvan, et uudiste vaatamiseks on liiga vara. Ma ei ole suuteline seda kõike talle tõlgendama ja selgeks tegema. Ta teab, et maailmas juhtub hirmsaid asju, ta teab, et inimesed surevad. Aga ma arvan, et ta ei pea veel 4-aastaselt nägema seda õudust, seda verd, traagikat nagu. Väikese inimese maailm peaks nagu ilusam olema.

Milliste alternatiivsete tegevustega Sa sisustad oma lapse aega teleri vaatamise asemel? Kui ühes peres on kella 6st-8ni multikad, siis mis teie peres toimub?

Meie peres 6-8ni? Ma kaasan teda hästi palju enda tegemistesse. Kui ma ise teen midagi, küsin, kas ta tahab aidata. Kui näiteks teen süüki. Vahel on küll tunne, et ei taha, et ta mäkerdab seal juures, aga olen ikka mõelnud, et las ta siis mäkerdab. See on ju ainult mäkerdis, mille saab ära koristada.

Siis joonistamine ja mängimine, need on tegevused. Tal on oma tuba, seal on oma mängunurk, kus ta mängib. Vahel võib see kesta pool tundi. Ma juba hakkamuretsema, aga tema ilusti mängib oma kahe nukukesega kodu.

Kuna meil üldiselt on nii, et korraga on üks lapsevanem hõivatud, siis teine tegeleb temaga. Minnakse kas õue jalutama või kellelegi külla. Ma ei tea... Meil ei ole nagu erilisi probleeme olnud tegevuse leidmisega. Kõik on kogu aeg kiire-kiire-kiire.

Kas see alternatiivne aeg on sisustatud pigem sellise õueajaga ehk nagu füüsilise tegevusega või on see selline vaimset laadi tubasem tegevus - õpime, joonistame, kirjutame...

Pigem vaimne ikka rohkem. Talvel eriti. Me küll üritame seda õues käimist rohkem sisse viia, aga nädala sees me lihtsalt ei jõua. Nädalavahetustel küll. Suvel on jälle teine elu. Siis käime õhtuti ujumas, näiteks pea iga õhtu kl 6-8ni olime rannas. Hea rahulik aeg, vesi oli veel soe.

Õhtuti ta joonistab ja kirjutama õpib. Niivõrd kui seda saab nimetada kirjutamise õppimiseks.

On see telekakeelu rakendamine Sinus ka mingeid kõhklusid või dilemmasid tekitanud? Oled sa mõelnud, et äkki see on siiski hoopis halb, et me ei vaata telekat?

Hmm... Enda kohapealt ma vahel mõtlen, et äkki see on halb... Võib-olla uudistes on teinekord midagi põnevat, mida võiks vaadata. Aga uudiseid saab internetist järgi vaadata, see pole ka seega probleem. Ja ma eelistan neid ka lugeda, ma ei viitsi eriti neid vaadata, kuni see kohale jõuab ükskord.

Sa ei pea telekat selliseks oluliseks infokanaliks?

Ei. Telekas on rohkem ikkagi nagu meelelahutus. Et ta esmane infokanal oleks, see eeldakski seda, et inimesed vaatavad sealt ainult uudiseid. Ja korralikke uudiseid, mitte „Võsareporterit“.

Keelu rakendamisega lapse tasandil ei olnud teil mingit probleemi, sest laps oli nii väike, jah? Me ei saa vist täna rääkida sellest, et lapsele oleks see põhjustanud mingeid traumasid... Või sa mäletad selliseid hetki?

Ei. Tal ei olnud selle vastu mitte midagi. Ma ei usu, et ta väga hullult seda muutust märkaski. Kindlasti märkas, aga kuna ta oli nii väike, siis polnud probleeme.

See, et teil telekat kodus ei ole, on teie tuttavatele kindlasti silma hakanud. Ma oletan, et sellel teemal on olnud ka arutelusid. Millised on olnud tuttavate reageeringud sellisele suhtumisele, et teie peres ei vaadata telekat?

Kui ma olen oma tuttavatele öelnud, et meil kodus telekat ei ole, kui nad räägivad mulle hullupõnevast koduperenaiste sarjast ja ma ütlen, et ma ei tea sellest mitte midagi, et ma ei vaata seda. Siis nad vaatavad: et kuidas ei vaata? Mina siis: ma ei saa lihtsalt vaadata, meil kodus ei ole telekat. Siis see reaktsioon on küll olnud, et vaene väike sina umbes... (*Naerab.*) Siis ma olen ikka öelnud, et ma ei tunne, et ma oleks millestki ilma jäänud; et kuula seda juttu, mida sa räägid... et sa istud seal ees, pool tundi vaatad mingit asja ja pärast veel räägid mulle järgnevad pool tundi, aga samas, mis see sulle annab? On see nii oluline, et vaadata, kuidas keegi teine-kolmas inimene on olnud, teinud, öelnud? Mingisugune melu-melu... On ju hoopis teisi teemasid, millest rääkida.

Aga üldine reaktsioon tuttavate poolt on alguses ikka üllatus. Metsik üllatus. Et kuidas on see võimalik, et tänapäeva peres ei ole telekat. Ma ei ole suutnud kedagi veel motiveerida nii väga, et keegi teine oleks teleka kodust välja visanud või neid argumente nii põhjendatult tuua. Inimesed ikkagi ütlevad, et meil ta on ja ta mängib taustaks ja me ei näe selles probleemi.

Aga kas Sinu teguviisi on kritiseeritud ka näiteks?

Mind ei ole. Seda tegu ei ole kritiseeritud nagu. Aga nad ei mõista selle tagamaid, et milleks nagu telekast loobuda. Et lülita ta siis lihtsalt välja. Ma usun, et ükskõik kes mu tuttavatest, et kui öelda, et nädal aega ära vaata telekat, või et vaata ainult AK-d kell 9 õhtul... Nad ei saaks sellega hakkama. Inimesed ei tunnista endale alateadlikult, kui telekasõltuvad nad on. Ka mina olin telekasõltuv! Ma olin teleka ori, kes pidi teleka käima panema. Ma ei vaadanud seda, aga ta pidi taustal käima. Ja see, kui see mult ära võeti, ma olin pool aastat ikka püha viha täis. Ma leidsin, et mind karistatakse. (*Naerab.*) See oli mu esimene reaktsioon – mis ma nüüd teinud olen, et mult telekas ära võeti.

Aga tegelikult ma saan aru, et ma lihtsalt vaatasin tuima näoga mingit programmi, mis mulle mitte midagi ei andnud, peale mingisuguse mõttetu informatsiooni, mille väärtus on null reaalses elus.

Aga on keegi olnud su laiemast pereringist sellele otsusele vastu?

No... Mu ema näiteks oli vast natuke selline... Tema ütles küll, et miks te last niimoodi karistate. Aga siis ma seletasin talle ära, et tänapäeva multikad ei ole need samad, siis kui meie vaatasime. Loomulikult meie ka vaatasime „Nu pogodid“, mis on üle keskmise vägivaldne tegelikult... Kui ma nüüd seda olen vaadanud, siis ma üldse ei imesta, et mul kodus käis siuke klohmimine. (*Naerab.*) Ma tulen väga suurest perest, kus oli palju lapsi ja meie mängud olid küllaltki klohmivad, küllaltki nu-pogodi, kui nüüd tagasi mõelda.

Oma lapse puhul ma ei tahtnud, et ta vaataks midagi sellist. Tänapäeva multikad on minu jaoks täiesti võõrad. Ma ei saa nendest aru. Ma ei saa aru, mis tegelased need on, mingid sarvilised tulnukad. Need ajavad mullegi hirmu nahka, kui neid peaks väike laps veel vaatama. See saab ju absoluutselt õudusunenäod endale.

Aga mu ema esimene reaktsioon oli see, et miks te last niimoodi karistate. Selle peale ma ütlesin, et millega ma teda karistan, et kui ta peab endale ise tegevust leidma, joonistama ja kirjutama, laulma, muusikat kuulama, raadiot kuulama. Ma ei usu, et see mingi suur ja ränk karistus oleks. Võib-olla arenebki natuke teistmoodi ja tuleb huvitavam inimene. Siis ta nagu loobus selle teema arutlemisest. Tal on teine arusaam kui minul ja need ei sobinud. Aga kui ta mul külas käib, siis ta ikka alati viskab selle väikese mürgise lause, et telekat teil ka ei ole, mida vaadata. (*Naerab.*)

Sõltuvus lõob välja, nii öelda...

Oi, minu vanematel on väga suur sõltuvus. Sealt mul see taustaks telekas tuligi. Et minu vanematekodus on telekas nii, et hommikul sisse, kui tööle ära minnakse, lülitatakse välja, aga kui õhtul tullakse, lülitatakse sisse. Kedagi toas ei ole, telekas mängib. Kui ma sinna nüüd lähen, siis ma vaatan seda väga sellise kummalise pilguga ja käin aeg-ajalt telekat välja lülitamas, mille ma leian viie minuti pärast sisse tagasi lülitatuna, ja tuba on jälle tühi.

Kas on veel kedagi lähikondsetest või tuttavatest, kes on olnud imestunud või erimeelne teie otsuse suhtes?

Tutvusringkonnas ei tule küll rohkem meelde. Perekond on kõige kriitilisem. Perekonnaga on kõige tihedam suhe, nemad julgevad kõige ausamad olla, nende jaoks oli see suhteliselt hämmastav jah.

Minu õde, kellel on laps, tema kasutas telekat lapsehoidjana. Kui ma talle julgesin ütelda... Tema meetod ei olnud minu silmis kõige õigem... Selle üle ta väga rõõmus ei olnud, talle see kriitika ei meeldinud. Tema ütles selle peale, et ma leian, et sinu meetod ei ole ka kõige õigem, lapsel ikkagi on nagu meelelahutust vaja.

Suhtlusmaneere õpivad lapsed ka kodust, aga saated, mida vaadatakse, seal on ju ka... Kõnepruuk on täiesti kohutav. Ei õpetata piisavalt viisakust nagu, elementaarset viisakust.

Kuidas sa käitud, kui sa viibid võõral territooriumil, oled seal koos lapsega ja telekas taustaks mängib?

Oleneb, mis sealt tuleb. Kui taustaks tuleb... muusikavideod, kus poolpaljad naisterahvad ennast liigselt hõõritavad... ma leian, et selliseid stereotüüpe ei pea laps nägema. Et naised peavad olema poolpaljad ja mööda mehi end alla libistama. Ma olen palunud teleka kinni panna või siis võtnud lapse enda juurde ja kontrollinud seda tegevust kuidagi muud moodi, juhtinud tähelepanu ise mujale. Aga tuttavad on üldiselt arusaavad olnud, kui lapsel on kodus selline kord... Ja pealegi, kui on hunnik lapsi koos, nad leiavad endale ise tegevuse ja telekas kaotab oma olulisuse. Või selle keskse rolli.

Kas Su tütar kasutab arvutit?

Nüüd juba jaa.

Kuidas sa tema arvutikasutamisse suhtud?

See on ohtlik värk. See Lastekas.ee on väga vahva koht, aga jätta 4-aastane sinna minutiks-kaheks üksinda... Seal on minu meelest ainult üks selline osa, mida ta võib vaadata, see on Mudila. Aga ta klõpsutab ennast sealt suurtematele mõeldud... Seal on vanused, kellele see mõeldud on. Pärissuured on vist teismeliste mõeldud asjad. Seal osa sisu on 4-aastasele liiga hirmus. Oli just selline olukord, kus ma mõtlesin, et ma võtan talt Lasteka nüüd pikemaks ajaks ära. Ütlesin, et nüüd internetti ei lähe mõnda aega. Ta läks sinna Lastekasse, Mudilasse, tegutses seal, natuke värvis seal. Seda talle meeldib teha, klõpsutab seal neid värve erinevaid piltide peale. Ma ei ole päris kindel, mis see talle annab, aga no okei... käeline tegevus vähemalt... arvutioskus on ka tänapäeval vältimatu... Nii et seda ma olen lasknud tal teha. Ühel hetkel ma kuulen, et mingi multikas hakkab. Ma tean, et ta oskab sealt multikaid ka panna ja mõtlesin, et see on õige multikas. Ja siis ma kuulen, et seal on Halloweeni öö, kummitused tulevad, ise mõtlen, et issand jumal, mis asi see nüüd on. Ja ta oli kogemata end sealt Mudilast suunanud ümber suurtematele mõeldud alale, kust tulid siis sellised natukese vaimude teemalised multikad, Halloween, kostüümid ja tondid, kõrvitsate hakkimine ja öö, ja siuke, mis teda ennast natuke hirmutas.

Samal õhtul ta ei tahtnud magama jääda ja ütles, et tondid tulevad. (*Rõhutades:*) Need seosed on nii otsesed, kui neid osata jälgida! Kui su laps ärkab öösel ülesse ja tahab kaissu, ja kui temalt küsida, et mis juhtus, siis ei saagi võib-olla teada. Aga tõenäoliselt on ta päeval näinud midagi, mis on teda niivõrd häirinud, mis segab ta und, ja ta vajab nüüd lähedust ja lohutust ja kindlustunnet. Kõik need asjad on välditavad iseenesest.

Kuidas Sa täna hindad seda teleka mittevaatamise tulemust?

Nooh... Kindlasti on telekas ka asju, mida võiks vaadata... Eriti lapse vanusega seoses, võiks hakata vaatama. Oma lapsele võiks ka ehk juba näitama hakata... Ise peab muidugi kõrval istuma ja kontrollima, mida ta vaatab ja kas ta aru üldse saab. Mittevaatamine aga ei ole kindlasti suur kahju – neid asju saab ka muud moodi.

Positiivne on see, et laps oskab endale ise tegevust leida. Nagu see lause: „Mul on igav.“ Ma kuulen seda õnneks... ma ei mäletagi millal ma seda kuulnud olen niiväga. Vahel, kui ta on üksik mänginud kaua, siis tuleb ütleb, et ei taha enam üksik mängida. Aga muidu üldiselt on ta suhteliselt iseseisev.

Spekuleeri palun, millist positiivset mõju Sa veel tulevikus näed... tänu sellele, et ta väikelapseas ei ole telekat vaadanud...

Võib olla pääseb tarbimishullusest näiteks... See küll ei tule ainult telekast, see tuleb ju ka kogu ühiskonna nendest eeskujudest ja standarditest. Aga võib-olla ta on natukene iseseisvama mõtlemisega. Et mõttemaailm on natuke teistsugune. Ja loodetavasti julgeb ka oma mõttemaailma eest seista.

Ma ise kahtlustan, et ühel hetkel tuleb see... et kui ta kooli läheb, siis võib väga selgelt hakata välja lööma see, et kuidas, kas sul ei olegi telekat – et ju nad on nii vaesed. Lapsed ei saa sellest mõttest väga nagu aru.

Täna Sa ei ole veel tajunud lapsele eakaaslaste survet?

Ei. Ta küll ei tea sageli neid asju, mida teised räägivad, mingid multikakangelased, aga... Ma ei tea, kas *Pet Shopid* on multifilmitegelased või mitte... Aga ühel hetkel tekkisid mingid *Pet Shopid* lasteaeda, mingi 100 tükki, mina ei tea, mis asjad need *Pet Shopid* ongi, aga laps tegi meile selgeks, et tal oleks ka neid *Pet Shope* vaja. Ma päris seda ei poolda, et kõik tema tahtmised peab maha suruma, et ta peab olema teistest nii erinev. Et kui ta ikkagi tahab omale seda *Pet Shopit* nii väga, et siis mul ei ole kahju talle seda osta. Ta sai oma *Pet Shopid*, aga ma ei saa siamaani päris täpselt aru, mis asjad need on, aga nad mängivad kõik nendega väga hasartselt ja rõõmsalt, las need siis tal olla.

Aga muid asju nagu, et lasteaias ainult multikatest räägitakse... 4-aastased, nad ei räägi ju uudistest või et tead, mis eile õhtul telekas oli. Mängime kodu! Mängime ma ei tea mida...

Aga käitumisest ma olen aru saanud, et kui ma näiteks lähen lapsele lasteaeda järgi õhtul, et need mängud, mida mängivad lapsed, kellel on telekas, on sageli natuke vägivaldsemad, natuke agressiivsemad. Nende arusaam sellest, mis on õige, mis vale, on natukene teistsugune. Ma ei ole seda küsinud eraldi lapsevanemate käest, ja selle kohta võiks teha lasteaias eraldi uuringu üldse... Aga mulle tundub, et minu lapse käitumine on natukene teistsugune – ta ei ole selline... Tema mäng ei hõlma seda, et ta hüppab kellelegi kaela ja hüüab: „Ma olen superman!“ Või mis iganes, „Ämblikmees!“ Või ei vehkle püssidega... No iseenesest on see ka tüdrukutele eripärane, et nad ei mängi püssidega, kodu on peamine, aga...

Aa, üks asi on, mida nad mängivad! Kättemaksukontor! See on lasteaias siuke asi, et... Üks õhtu läksin järgi ja nad mängivad Kättemaksukontorit. Teised lapsed vaatavad seda, aga nad ei oska ära seletada, miks nad seda vaatavad või mis nad sealt saavad, sest see, kuidas nad seda mängivad, on... Mängu nimi lihtsalt on Kättemaksukontor. Nad mängivad kodu selle all või mingit muud asja. Väga kummaline mäng on see neil.

Mulle tundus, et nii mõnelgi lapsevanemal tuleks üle vaadata see, mida ta laps vaatab. Esiteks, Kättemaksukontor on kui hilja õhtul! Miks su laps siis... võib-olla seal on kordused ka, ma ei tea... Ma olen suhteliselt kriitiline nende lapsevanemate suhtes, kes lasevad siukseid asju täiesti vaadata nagu – las ta vaatab, las ta teeb. Ma ei saa sellisest vajadusest nagu aru. Kas laps saab sellest midagi? Okei, kui sa ise saad sellest meelelahutust, aga kas ka laps sellest meelelahutust saab, see on nagu... Võiks nagu mõelda.

Mõni kokkuvõttev küsimus veel. Mis valdkonnas Sa töötad?

Klienditeenindus.

Haridus on Sul ...

Gümnaasium on lõpetatud. Kõrgharidus on omandamisel.

Soovid Sa omalt poolt veel midagi lisada?

Ei soovi vist.

Intervjuu 3: Ema-2

Taustaandmed

Pseudonüüm: Ema-2

Vanus: 29

Intervjuu toimumise koht: Tartu/Tallinn

Intervjuu situatsioon: Intervjuu toimub Skype teel. Kõrvalisi isikuid (eeldatavalt) juures ei viibi.

Intervjuu toimumise aeg: 13.02.2011.

Intervjuu transkriptsioon

Esmalt selline sissejuhatav küsimus, et kui suur on teie pere?

Kaks täiskasvanut ja kaks last.

Ja kui vanad olete teie ja kui vanad on lapsed?

Meie oleme 29-aastased ja lapsed on 9-aastane ja 4-aastane. Vanem on tütar ja noorem on poeg.

Natuke ka üldist tausta küsin... Millised on teie pere meediatarbimisharjumised? Milliseid ajalehti loete, raadiojaamu kuulate jne.

Ajalehti me kindlasti ei telli. Ei ole vist kunagi tellinud. Küll aga kasutame internetti päris tugevalt. Mina vähem, näiteks igapäeva-uudiseid ma päris iga päev ei ole. Ma loen võib-olla korra nädalas. Kuna aga abikaasa eriala on süsteemadministraator ehk et ta on kogu aeg arvutite ja internetiga seotud, siis tema viidab oma aega äärmiselt palju arvutis. Kodus küll mitte – n-ö tööd ta koju ei tassi. Seda, et lapsed nüüd näevad, et isa istub ainult arvutis, seda meil ei ole, aga ütleme, et ta töö on arvutiga.

Kui Sa näiteks veebist loed uudiseid, siis milliseid kanaleid Sa eelistad?

Vist peamine on ikkagi Delfi, ma arvan...

Agas mida eelistate raadiojaamadest? Mängib teil kodus raadio ka?

Meil kodus ei mängi, aga autos mängib küll kogu aeg. Me eelistame rockmuusikat, nii et eelistame muusikat kuulata, mitte infot kuulata.

Ja üldise tausta kohta veel selline küsimus, et kui Sa püüaksid palun määratleda oma pere eluviisi, siis kas see on n-ö tavaline või on see teatud määral alternatiivne? Olete näiteks seotud mõne religiooniga, olete toortoitujad vms?

Jaa, me oleme kindlasti teistmoodi. Toit ongi tõenäoliselt põhiline, miks me eristume ja sellega seonduvalt ka see sõpruskond on muutunud või ühtlustunud... Või on välja jäänud need n-ö tavatarbijad, julgen niimoodi jämedalt väita. (*Naerab.*)

Ja mis laadi teie toitumine teistmoodi on?

See on seotud just selle gluteeni- ja kaseiinivaba toitumisega. Tegelikult see toitumise teema tuli varem kui see lapse testide tulemused ja kõik see. Ta tuli kuidagi koos selle väikesema lapsega. See, mida tema sõi imikust peast, oli kardinaalselt teine, mida sõi vanem laps imikust peast, aga lõpuks me oleme jõudnud sinnamaani, et välistame gluteeni ja kaseiini.

Võib siis öelda, et see on tulnud viimase nelja aasta jooksul seoses n-ö maailmapildi avardumisega ja jõudnud siis otsaga gluteeni ja kaseiini välistamiseni välja?

Põhimõtteliselt küll jah. Kuigi ma pean ausalt tunnistama, et mina isiklikult, kui ma kodust välja lähen, siis ma ei saa panna kätt südamele ja öelda, et ma olen 100%-i nii nagu kodus. Kodus me sööme kõik ühte toitu, aga väljas liikudes tuleb minu toidu sisse ka selliseid asju, mida ma pojale päris kindlasti ei annaks.

Kuid nüüd tasapisi telemaailmasse suundudes... Kas teie kodus telekas on?

Jah, meil ta siiski on. Kui me elasime väga väikesel pinnal, siis ei olnud. Siis noorem laps oli just sündinud ja kuni tema... Tema esimene eluaasta meil telekat ei olnud ja kui me kolisime suurema pinna

peale, siis meil oli... Kuidas ma nüüd ütlen... Mina olin selle poolt, et meil ei ole telekat vaja, ja mees arvas, et on. Nii et ta tuli meile majja. Siis hakkas kogu see saaga, et kui palju vaadata ja mida vaadata, ja kes vaatab. (Naerab.)

Ma segan vahele... Kas mees pooldas seda pigem täiskasvanute seisukohast või arvas ta, et see on ka lastele vajalik?

Ikka täiskasvanud. Ikka teda ennast... Ta pidas iseennast silmas, et kui on õhtune aeg, et tema siiski tahaks sealt võib-olla midagi vaadata. Kuigi ma ei ütleks, et telekas oleks temal nii harjumuspärane asi, et ta on pereliige, et ta meil kogu aeg mängib. Sellist suhtumist tal ei olnud. Aga tal olid teatud konkreetsed asjad, mida ta soovis vaadata.

Saan ma õigesti aru, et teie puhul, kui me räägime täiskasvanutest, on telekas majas selleks, et te vaatate sealt ära teatud saated ja ta ei mängi teil taustaks?

Jah. Just. Seda päris kindlasti.

Aga räägime siis sellest, et Sina oled just väikelaste seisukohast teleka suhtes eitaval seisukohal, et mis on Sind nagu viinud sellisele hoiakule?

Hmm...

Mida Sa oled märganud ja täheldanud, ja miks sa arvad, et tänane telemeedia ei ole pisikesele lapsele hea?

Ma mäletan seda, et kui vanem tütar oli väike ja siis mind häiris see, et telekas hakkas dikteerima midagi. Kasvõi oma kellaaegade suhtes või nii... Mulle ei meeldinud see kellaaaja peale elamine. Sa lood midagi ja siis äketsi ta sõitis sisse, sa annad sõrmed ja ta võtab käe. Ta jäi sinna kauemaks kui vaja oleks. Või kui huvi tegelikkuses oli. Sa ei saa sellest enam välja või et...

Ja teisest küljest see, et see füüsiline aktiivsus ka ikkagi. See on lihtsalt nii õudne, et sa lihtsalt lamaskled seal ühes asendis kuidagi... Ma ei oskagi öelda – need on siuksed kõhutunded, mis mind viisid sinnamaani, et ma kuidagi ei poolda seda.

Täna, kuna ma ise õpin alusharidust, siis kasvõi seda Rainer Patzlaffi raamatut lugedes hästi palju olen mõtisklenud selle peale, et kui võrrelda neid lapsi, kes vaatavad rohkem või kes siis vaatavad vähem, või kes ei vaata üldse... Juba see, kui lasteaias on meil telekas... See kõik tekitab minus sellist vastuseisu, et kõik on niivõrd sisemine, et mul on väga raske neid väliseid põhjuseid sõnadesse panna.

Ma küsin ka seda vahele, et Sa mainisid, et lasteaias on telekas – kas Sul on isiklik kogemus või tead Sa seda läbi tuttavate? Palun kirjelda neid kogemusi, mida Sa oled kuulnud, et lasteaiarühmas on telekas.

Minul on väga isiklik kogemus. Minu lapse rühmas on telekas. Ja kui lastevanemate koosolekul õpetaja selle idee välja käis... See on õpetaja idee... Siis seal vanemad olid hästi erinevad. Üks isa ütles, et: „Miks tuua vana telekas! Ostame uue!“. Teine lapsevanem tõmbas kohe, et: „Oi-oi, oot-oot, võtame nüüd rahulikumalt seda asja!“ Ja mina tundsin, et milleks lasteaeda telekas, et palun oleks toredam, kui lapsed vaba mängu harrastaksid. See on neil täna niigi keeruline, sest nad on nii ära organiseeritud hommikupoole õpetaja poolt, et nad enam ei oskagi ise välja mõelda, see koosmäng ei suju neil enam eriti hästi. Ja kodus nad ka kindlasti veel vaatavad multikaid. Mõni paneb võib-olla riidesse hommikul seal multika saatel.

See oli nüüd reedel... jah reedel, kui ma läksin lapsele järele ja nad olid just hakanud vaatama multikat ja no see nägu, kui ma tulen: ah, ma ei saagi nüüd seda multikat lõpuni vaadata, seal on see Limakoll...

Ma tundsin kohe... et ma ei saa sinna mitte midagi teha... See kõik on nii otsustatud! See sinu hüüdjä hää! kõrbes ei mõju!

Kas lapsevanemad siis enamuses olid teleka poolt?

Vähemalt kõvasti keegi vastu ei sõdinud, nii kaalukalt, et see oleks kuidagi mõjutanud. Sest õpetaja argument oli, et nad vaatavad arendavaid... mis iganes asju, eks ole. Mis on minu jaoks ka selliseid suuri silmi tekitav, et milleks eelkoolieas seda teha? Ma lihtsalt ei mõistnud...

See oli nüüd alles minu arvates koolivaheaja ajal, kui ma sattusin kogemata... see oli õhtune aeg, peale 10 oli see kindlasti... Ja ETV2-st tuli selline saade... Ma ei tea isegi saate nime, aga seal olid erinevate riikide psühholoogid, ja tutvustati mingeid uuringuid. Ja just selle... Ja seal oli kõige väiksematest lastest, imik kuni seal maimik 2-aastani.

Ja diskussioon käis siis sellise kanali nagu BabyTV vastu. Seal mulle meeldis väga üks näide, kus ta tõi, et... Kõigepealt istus see 1-aastane laps üksi teleka ees ja vaatas mingit lõiku. Siis ta istus lapsevanemaga, kus lapsevanem seletas mingeid asju ja kommenteeris. Ja kolmas oli see, kus lapsevanem lihtsalt jutustas talle seda, mis telekast oleks tulnud – laps ise seda ei näinudki. Ja tolle puhul, kui laps üksi vaatas, oli

ajutegevus nullilähedane. Ehk et arengut justkui ei toimunud. Kuigi BabyTV ise reklaamib, kuidas lapsed märkamatuks arenevad!

Siis ma saangi aru, et mõne vanema puhul tekibki see, et mida ma pean uskuma või keda ma pean uskuma. Mis toimub?

Kasvatajate suhtumine on muidugi hämmastav, sest mulle jäi kõrvu see Limakoll, et mis arendav tegevus see võis küll olla... Kui tihti telekat lasteaias näidatakse?

Eile öeldi mulle, et meil on reedeti see päev. Ja see film tegelikkuses oli hoopis lapse toodud. Ehk et argument, miks meil telekas võiks olla, olid õppefilmid, aga tänaseks on see tegelikkuses ikkagi multikate vaatamise koht.

Ma muidugi ei tea, kas ka teine õpetaja, sest suusõnalise palve esitas teine õpetaja, mitte too õpetaja, kes eile oli. Ja õpetajatel on väga suur vahe. Aga tõenäoliselt pidi ka see teine õpetaja sellega nõus olema, kui see meile välja käidi üldse aasta alguses. Ma oskan ainult õlgu kehitada ja seda, et mu laps ei veeda tervet päeva seal, on hea. Ta on seal nii vähe, kui minul on vähegi võimalik teda sealt ära tuua.

Kui me nüüd räägime sellest, et millel need Sinu hoiakud põhinevad... oled Sa lugenud selle kohta, oled rääkinud teiste lastevanematega või otsustad Sa puhtalt oma isikliku kogemuse najal, et telekas ei ole hea?

Mu ümber on lapsevanemad, kes ei poolda seda. Ehk et selline tugisüsteem mind toetab. Aga kindlasti siin on ka mingisuguseid... Ma olen nagu otsinud põhjuseid oma tunnete. Mulle meeldis see Patzlaffi raamat selles mõttes väga. Ma ei ole teda küll veel otsast lõpuni läbi tudeerinud.

Ma mõtlen, kas ka mujalt... Praegu nagu ei löö pähe... Võib-olla ka see jah, mida ka Rainer ütleb ja mis tekitab minus ka sellise tunde, et jaa, täpselt nii see on. Enamuses poisilapsed, ja kuna mul endal on poisilaps... et nad ei kasuta oma verbaalses kõnes enam laiaulatuslikku keelt, vaid neil on mingid koomiksihäälitused või midagi seesugust. Ma olen nõus, et väike poiss peab ka mängima neid... pehmelt öeldes sõda, või võistlus- ja võitlusmänge, aga need on väga sellised kopi-peist. Ta kuskilt midagi sellist näeb ja siis ta tahab olla selle sarnane. Nagu eile mulle teatati, et „ma ei ole Ämblikmees päriselt, sellepärast, et mul ei ole seda kleepivat liimi, mis mind seina külge kleebiks.“

Tal on ikkagi mingid tegelaskujud, kelle peale ta vaatab alt ülesse. Nad on nagu kuidagi imbunud sisse talle, ma ei oskagi öelda, kuidas see täpselt...

Aga kui me püüaks nüüd nagu kuidagi neid argumente reastada, mis Sul teleka vastu on, siis mis on Sinu nägemuse järgi see kõige kahjustavam moment teleka vaatamise juures, just väikelapsel?

Kindlasti vägivald on üks teema. Reklaamidest me oleme ka rääkinud. Seda võib-olla isegi rohkem selle vanema lapse puhul, et sulle tehakse selgeks, et sul on seda vaja, kuigi sul ei ole seda vaja.

Aga võib-olla, kuna ma ise olen mõelnud seoses oma praktikaga väga väikeste laste peale, siis põhiline on see... Ühesõnaga see point, et kuidas inimene üldse keelt omandab... Et see väide, mida ka Rainer oma raamatus ütleb, et laps alguses ei õpi mitte ainult peaga, vaid kogu kehaga – kõik meeled peavad nagu olema töös. Aga teleka vaatamisega ei ole see kuidagi võimalik. Ma arvan, et see on minu jaoks nagu kõige-kõige...

See passiivne tarbimine mulle ei sobi. Ma pigem hindan huvitegevust, ise midagi teha. Telekas on liiga passiivne. Ta surub nagu ennast peale ja tuleb kõige täiega. Ta ei räägi sinuga konkreetselt, vaid ta räägib seal üksi midagi... Aga ta tõmbab sinu enda võimusesse.

Kui me nüüd räägime sellest, et teie majas on telekas ja midagi sealt vaadatakse, siis kas vaatavad põhiliselt ainult täiskasvanud, või te vaatate ka lastega koos midagi ja kas selleks on mingi teleprogramm või mõni salvestatud materjal?

Koos lastega me oleme vaadanud loodusfilme, mis minu rõõmuks väikesele poisile väga meeldivad. Ja teine asi, mida on lapsed iseseisvalt kahekesi koos vaadanud, on ETV lastesari Tommi ja Anni. Seda nad on ka vaadanud. Aga igapäevaselt me ei vaata. Kui ma nüüd mõtlen, ma ei tea... võib-olla nädalas paar korda.

Kas on Sinul mõttes ka selline hüpotetiline tähtaeg, millal võiks telerivaatamise täiesti vabaks lasta? Kas telekat on lapsele vaja ja kui on vaja, siis kunas on vaja?

Ma tunnen seda, et mul on keeruline selles mõttes, et 9-aastane ja 4-aastane on minu jaoks kaks täiesti erinevat asja, mis puudutab telekat. 9-aastasega on minu jaoks see, et ta peab õppima mingeid konkreetseid asju valima ja väärtustama selle kaudu midagi. 4-aastasega mul ei ole... Temani see sisu selles mõttes ei jõua, ta saab aru, et miks seda või teist ei tasu tal vaadata praegu.

Aga kunas?... Ma olen vist nii kontrollifriik, et kas see päriselt üldse juhtubki. (Naerab.) Aga mis puudutab seda, et ega ma päris roosade prillidega ka ei ole, et kui mind kodus ei ole, siis 9-aastane võib ju

vaadata mingeid asju... Mis puutub arvutikasutust, siis me oleme saanud sisse seada sellised piirangud, et ta arvutiga üksi ei jää, aga telekaga on olnud nagu keerulisem.

Samas ma näen ise, et telekas selle 9-aastase puhul hakkab täiesti... kergelt möödanikuks muutuma. Arvuti on isegi suurem probleem nüüd.

Kui sa kohtud inimestega, kes ei ole telekavaatamise piiramises sama meelt, püüa palun kirjeldada neid arvamusi, et kuidas suhtutakse sellesse, et teie peres lapsed telekat ei vaata?

Mis puudutab meie kodu territooriumit, näiteks kui keegi tuleb lapsi hoidma, siis tasapisi on need inimesed aru saanud, mida me ei hinda. See päris niimoodi... Kohe oli raske vanavanematel ja tädidel ja onudel, aga mis puudutab nüüd seda, et lapsed lähevad nüüd kodu kontekstist mujale, vanaemade-vanaisade juurde, ja seal on oluliselt tegelikult teistsugune suhtumine – seal tullakse töölt, ollakse väsinud ja tarbitakse. Siis nädalavahetused võivad neil minna pool päeva teleka ees lõsutas. Ja lapsed paratamatult on mingil hetkel selle hunniku sees.

Ja siis on nüüd hästi erinev see, kas parajasti vastutav isik näeb selle ära, mis telekas parajasti tuleb, või ei näe. Ühe vanaema puhul on nagu aru saada, et ta jagas asja ära, ja nüüd ta hoidub sellest, kui lapsed on seal. Vanaisa puhul on see, et aga ma vaatan ju temaga koos, kui midagi on, ta saab ju alati küsida minu käest.

Teisest küljest ma mõtlen, et aga võib-olla ta ei oskagi midagi küsida. Et laps võtab selle tõe pähe, et nii ongi. Et mul on selles mõttes ikkagi keeruline, jah...

Aga oled sa märganud näiteks mõnikord, kui laps on tulnud n-ö võõralt territooriumilt ja on näinud seal pool päeva telekast asju, mis mõeldud nii lastele kui täiskasvanutele... Parem peegeldaja on ehk kindlasti oma vanuse tõttu 4-aastane poeg...

Jah. Liigne aktiivsus torkab silma kohe päris kindlasti. Pärast seda hakkab... Siis ta ei kuula üldse enam... Ta nagu ei kuule sind enam. See oli jah üks nädalavahetus, kus nad vaatasid hommikul multikaid, mis tulevad erinevate eesti kanalite pealt. Ja pärast seda, järgnevad pool päeva, ta lihtsalt kalpsas ringi, nagu hüperaktiivne. Ta nagu ei fikseerinud enam, mis teised tema ümber teevad või mida ütlevad või ei ütle. Ta lihtsalt elas miskit välja.

Aga milliste alternatiivsete tegevustega te sisustate laste aega, ajal, mil teises peres täidab selle aja telekas.

Väiksem ütleb, et ta ei saa lasteaias üldse mängida neid omi mängu. Ja siis ta tuleb, põhiline on tal legod või mudelautodega mängimine. Ma pean tunnistama, et koostegemine on meil sisuliselt ainult nädalavahetustel, panen kohe käe südamele. Aga või kui siis minul on vaja midagi oma koolitöös teha, käsitöös näiteks, siis nad agaralt tahavad koos minuga meisterdada. Siis olenevalt, kes mida teha saab.

Siis meie kodus muidugi selline hobi on küll lastel, et nad panevad muusika mängima ja kas laulavad mikrofonisse kaasa või tantsivad selle järel. Ja vahel nad leiutavad kahe peale mingeid rollimänge. Need hetked teevad väga rõõmu, sest leida neil vanuste pärast selline mäng, mis neile mõlemale meeldiks, on ikka väga keeruline.

Ja muidugi isaga saab mürada ka. See on üks, keda meil tuuseldatakse siin. (*Naerab.*)

Kas Sul on olnud selle telekakeelu rakendamise ja mingeid kõhkluseid ja dilemmasid, et äkki ma teen lastele hoopis halba sellega?

Ainus asi, mida ma olen peljanud, on see, et kui mina olen äärmiselt jäik, siis ta leiab selle võimaluse väljaspool kodu, et kellegi teise pool seda vaadata.

Väiksema puhul ma seda ei näe, ta on nii harjunud. Ta on kasvanud sellises keskkonnas ja nii ongi. Samas see, mis lasteaias toimub, teda väga paelub ja tal on alati suunurgad allapoole, kui peaks olema see koht, et näiteks teised vaatavad filmi ja temale tuldi järele. Õnneks päris iga päev nii pole olnud.

Aga suurema lapse puhul on küll see, et pigem kisub arvutisse. Vahel on mul tunne, nagu midagi muud ei olekski – ma ikka pean veel toda vaatama ja sellele kirjutama.

Suurem laps käib juba koolis. Kas on kuidagi tajutav ka see eakaaslaste surve, sest ilmselt on see tema sõpradele ka teada, et telekat ei vaadata ja ta pole ka kursis kõikvõimalike seriaalidega näiteks, mida kindlasti paljud temaealised siiski näevad?

Ma mäletan aega, kui oli see „Tantsud tähtedega“. Ja siis oli tüdrukutel... nad mängisid seda koolis. Ehk et mina olen see ja mina olen too. Ja ma nägin tüdruku peal küll seda, et talle üldse ei meeldi, et ta ei saa seda vaadata.

Teie pere oli sellel seisukohal, et seda saadet te ei vaata?

Jah, et seda saadet me ei vaata...

Kas seda Sinu teguviisi on ka keegi kritiseerinud, et see on kindlasti vale, et lapsed telekat ei näe?

Jah, selles mõttes minu oma isa heidab mulle ette, et ma olen liiga jäik mingites asjades, *a'la* telekas, toitumine jne. Et noh mis kõik pärast saab, kui ta noh... Näed, seal ühel lapsel oli nii, et ei saanud... kodus ei söödud kommi, aga kui külla läks, siis sõi kommikausi tühjaks. Ma lihtsalt kehitin õlgu ja mis siis ikka... Temal on õigus oma arvamusele ja minul minu arvamusele ja seal meil ei ole lihtsalt mõtet...

Aga kui tema tuleb siia minu juurde, siis ma ikkagi eeldan, et tema teeb selle kodu reeglite järgi. Ma ei ole tihanud minna käed puusas nende koju. Kuigi ma olen avaldanud arvamust, kas see ikka peaks nii olema. Või õigupoolest panna rõhku sellele, mis võiks olla. Ja siis nad ikka võtavad kätte ja lähevad õue ja teevad midagi toredat.

Kuidas Sa laste arvutikasutusse suhtud – milline hoiak Sul selle suhtes on? Tüdruk kasutab, aga kas väike poiss ka arvutisse pääseb?

Mis puudutab näiteks Youtube'ist muusikavideode vaatamist, siis seda on väike poiss vahest vaadanud... Teisest külje on kogu see muusikabisness ülesehitatud välistele efektidele, eriti, mis puutub naisterahvaid, on see väga imal, ainult oma välise keha müümine. Aga siiski see on asi, mida nad on vahel teinud.

Siis meenub... On üks selline koht nagu Rahamaa [Rahamaa.ee], kus nad on pannud puslet kokku. Väga hea on vaadata, et see 4-aastane tuleb ideaalselt selle 10 minutiga toime... või et meil on selline asi, et meil kõõgis kell heliseb ja siis nad peavad ise tulema ja panema selle kella kinni, et arvutist välja saada.

Aga igapäevaselt me arvutit ei taha üldse lahti teha. Mina isiklikult nende juuresolekul väga väldin seda... Ja tüdrukul... tüdrukul ongi ikkagi rohkem. See 4-aastane veel väga vähe puutub arvutiga kokku. Aga tüdrukul on küll, et on ikka vaja jälle e-koolist vaadata, et mis tal õppida oli, sest ta mingil väga tähtsal põhjusel ei ole saanud seda päevikusse kirjutada, ja siis on vaja kindlasti kirjutada sõbrannale, et ta kindlasti selle asja kaasa võtaks.

Ja tsipa tuleb siin juba ka koolitööd sisse... Ma olen ka ise öelnud, et kuna me ei saa üle sellest arvutist, et kasvõi sünnipäevaks kaartide tegemine... et ta õpiks siis kasutama arvutis teatud programme. Et ta mõistaks, et arvuti on mingis mõttes ka abivahend töötamiseks.

Aga muidu jah ta paljuga ei saa arvutis kokku puutuda. Tal on oma kasutaja ja tal on piiratud see kasutamine.

Lõpetuseks palun spekulööri, mis sa arvad, milline see positiivne mõju vähesest ja väga piiratud teleka vaatamisest võiks nagu tulevikus Sinu lastele olla? Millised inimesed nad on tänu sellele?

Ma loodan, et nad on sisemiselt nagu rahulikumad ja vabamad... Ja ma loodan, et nad õpivad analüüsima, oma pead kasutama... Aga seda on näha kümne aasta pärast. (*Naerab.*)

Mõni küsimus veel kokkuvõtteks – mis valdkonnas sa töötad?

Ma olen olnud 10 aastat kodune. Ja täna ma õpin alusharidust.

See tähendab seda, et sa suundud tööle lasteaeda või kooli?

Pigem jah lasteaeda. Või selles suhtes, et... Mu unistus pigem oleks see, et kuna mul on sellised teistmoodi lähenemised, teistmoodi nurga alt vaatamised mingitele asjadele, et luua ka sellistele lastele selles mõttes selline koht, kus aega... mitte aega veeta, vaid kuidas... ma ei oskagi väljendada... areneda! Noh et loovkeskkond oleks nende jaoks. See tänane lasteaed, selle jaoks on vaja nendele ikkagi alternatiivi.

Mida Sa pidasid silmas selle all, et teistmoodi vaated? Kuidas see vastandab ennast sellele n-õ peavoolule? Ja need „teistmoodi lapsed“ – mida Sa pidasid silmas selle all?

Mis puudutas nüüd lasteaeda, siis kui ma läksin lasteaeda rääkima, et meil on erivajadusega laps selles mõttes, et tal on teistmoodi toitumine – et tavamenüü talle ei sobi, siis vaadati mind suurte silmadega, et mis hull see nüüd tuleb. Ja on veel olnud kogemusi, kus ma siis olen tajunud, et sarnane vajadus ei ole veel vastuvõetav paljudele kollektiividele. Et selles suunas just...

Aitäh selle pika jutuaajamise eest! Kas on veel midagi, mida lisada?

Ei tea... Vast sai kõik öeldud ikka. (*Naerab.*)

Intervjuu 4: Ema-3

Taustaandmed

Pseudonüüm: Ema-3

Vanus: 29

Intervjuu toimumise koht: Tartu

Intervjuu situatsioon: Lõunatund Tartu kesklinna kohvikus.

Intervjuu toimumise aeg: 23.02.2011

Intervjuu transkriptsioon

Räägime siis natuke väikelaste telerivaatamisest...

Meil õnneks on nii, et õnneks nad ise ka väga ei taha telekat vaadata.

Kui vanad on Su lapsed?

Üks saab kohe 8 ja teine sai just 4.

See on huvitav, sest paljud väikesed lapsed tahavad, vaadatakse palju multikaid, isegi süüakse multikate saatel...

Ei-ei, meie peres ei sööda mitte kunagi midagi teleka saatel. (*Naerab.*) Ma hakkasin mõtlema, et kust see meil alguse sai... See sai alguse siis, kui meie suurem laps oli väike, ja kui ma olin temaga alguses kodus, siis ma ikka kippusin alguses ikka teleka ees istuma. Ta oli hästi raske laps ja sõi hästi kaua, ja siis ma pingutasin, et ta ikka rinnapiima saaks, ja no siis tund aega... Ja siis niimoodi saigi, et kippusin ikka telekat vaatama või siis arvutit lugema.

Ja ühel hetkel, kui ta oli nii kümnekuune, siis ma hakkasin vaatama, et ta on kuidagi närviline, kui õhtul magama jääb... No ikka, et paned teleka mängima ja siis laps mängib, istub teleka ees maas, ise istud lapse kõrval, nii ja naa. Siis ma hakkasin vaatama, et midagi on nagu valesti. Siis me panime teleka kinni – siis oli laps palju toredam. Sellest saati meie peres enne kella 9 telekat ei vaadata. Sisuliselt!

Siis umbes 3-aastaselt ta läks lasteaeda. Siis ikka vanavanemad, et kuidas laps ei vaata telekat, et näidake talle ikka ilusaid loodussaateid, et see on ikka nii kasulik, traali-vaali... Ta oli üldse väga rahulik laps, me ei ole kunagi pidanud telekat lapsehoidjana kasutama, ta on alati osanud iseendaga mängida ja pole probleemi. Meil ei ole DVD-mängijat, ega midagi, vaid telekas kolme eesti kanaliga.

Ja siis mingil hetkel tuli see „Tommi-Anni“ saade. Ta oligi siis vast kolmeaastane, kui see tuli. Ja siis me ka mõtlesime, et no näitame siis lapsele telekat. Ja umbes aastane rutiin oli, et kui me tuleme lasteaiast, siis ta istub-vaatab „Tommi ja Annit“ ja mina teen senikaua süüa, siis saab söök valmis, siis sööme ja siis on kõik. Enne kui siis... Meie peres telekavaatamine suurtele inimestele hakkab „Aktuaalse Kaameraga“, vahel me vaatame midagi veel, ja siis paneme teleka kinni.

Seda peaks ka vist kohe lisama, et meil on telemõõdik. Meil on see Emori telemõõdik juba sellest saati, kui meie vanem laps on 6-kuune. See on oluliselt parandanud seda, et teleka vaatamine ei käi enam seljaaju tasemel... et sa paned lihtsalt käima. Vaid sa paned käima ja siis sa paned ennast vaatama. Ja igapähe on personaalne täht, st igaüks registreeritakse personaalselt, et kes parasjagu telekat vaatab. See on see, mille põhjal tehakse neid hinnaguid, kui palju keegi vaatab. Seetõttu muutus ka minu arvates sellest ajast peale, kui me selle saime, meie telekavaatamine palju teadlikumaks. Enam ei ole nii lihtne. Sa pead nagu panema mitu asja käima, mitte et sa paned ainult plöksust teleka käima.

Aga sellist tapeedi-asja ei ole meie peres kunagi olnud – et telekas pannakse hommikul käima... Siukest asja pole kunagi olnud.

Ja lapsed on soolt...?

Tüdrukud. Mõlemad on tüdrukud.

Millised üldse on teie pere meediatarbimise harjumused? Peale selle, et te telekat ei vaata...

Milliseid ajalehti tellite, raadiojaamu kuulata jne.

Me oleme väga kultuursed. (*Naerab.*) Meil käib Sirp, Horisont ja *Vanity Fair*. Meie perel on selline elitaarne kultuuritarbimine. (*Naerab.*) See on kuidagi nii kujunenud. Sirp käib meil põhiliselt diplomaatia ja juhtkirja pärast, ega me seda süvakultuuri osa sealte väga ei loe. Me kuulame Kuku Raadiot, üldiselt hommikul. Ja õhtul, kui süüa teed ja niimoodi... Aga üldiselt on niimoodi, et kui sööma hakkame, siis me paneme raadio kinni. Siukest müra me üritame vältida. Meil nagu just väiksem laps on eriti müratundlik ja õrnema närvikavaga. Selle tõttu me ikkagi katsume nagu...

Ja teine asi on see, et kui me ei vaata telekat, siis selle võrra me ikkagi katsume oma lastega aega veeta. Et see ei ole nii, et ma ajame nad oma tuppa, paneme ukse kinni, et arenege seal nüüd ise.

Õhtuti on ikkagi see, et seal kuskil 8st poole 9ni on siuke aeg, kus me üritame iga õhtu nendega midagi teha – kas me mängime nendega mõnd lauamängu või loeme, või mängime nende toas, et veeta nagu lastega aega ikkagi selle asemel.

On need pigem sellised vaimset laadi tegevused?

Nii ja naa. Mitte ainult. Issiga müratakse hea meelega. Ja muidugi kevadeti, siis kui ilm on juba soojem, me elame mitte küll oma majas, aga paarismajas, mis tähendab, et kui juba on soe, siis nad on hästi palju õues. Kui läheme lasteaiast, siis nemad võib-olla jäävad õue, mina lähen süüa tegema, või siis läheme kõik koos õue ja teeme midagi. Lihtsalt praegusel ajal see on rohkem selline tubane...

Meil oli see tore lugu, et kui vanem... Telemõõdikul on see tore asi, et alates neljast aastast laps peab märkima, et ta vaatab. Ja kui meie vanem laps oli natuke üle nelja aasta, siis meile helistati Emorist. See võis olla aprillikuu umbes... See telemõõdiku meeskond helistas, et tere, et teil on seal üks 4-aastane laps, et kas ta oskab telemõõdikut kasutada. Jaa, oskab küll, et vanaemale oskab ka õpetada. Kas see on võimalik, et ta ei ole viimase kahe nädala jooksul telekat vaadanud? Siis ma hakkasin mõtlema, et jaa... põhimõtteliselt on küll, et juba on ilusad ilmad, et arvatavasti on täiesti võimalik, et ta ei ole vaadanud kahe nädala jooksul telekat. Praegu on täiesti võimalik, et nad vaatavad kahe nädala jooksul ehk ühe filmi – nad praktiliselt telekast saateid ei vaata.

Kui neil tuleb meelde, siis meil on Lammasshauni multikad, Lotte multikad. Meil ei ole mitte ühtegi Disney multikat, sest meie vanem laps kardab neid. Me oleme üritanud käia vaatamas Jääaega ja Shreki. Mõlemal korral on ta kartma hakanud, tahtnud poole pealt ära minna. Selle tõttu me ei käi kinos temaga, sest need Hollywoodi filmid on lihtsalt nii kiired ja seal on alati keegi, kes on kuri, tema on meil selline õrnakene, seetõttu ka meie kodune filmivalik on väga piiratud, mida nad võivad telekast vaadata.

Meil on nagu see ka, et nad ei ole kunagi jaksanud vaadata neid pikemaid filme, no nagu ma kuulen, et teised lapsed vaatavad ikka pooleteise tunni filmi ära. Neid pole nagu kunagi huvitanud. Võib-olla nüüd kui vanem tütar on 8, kui see teda huvitaks, siis võib-olla vaataks.

Aga eriti väiksemal lapsel, et oma erilist lemmikut Lammasshauni vaatab ta võib-olla kaks-kolm tükki, siis ütleb, et ma enam ei taha ja läheb teeb midagi muud. Seda, et nad tahaks nagu istuda lõputult, seda nagu ei ole. Neid nagu ei huvita, nad lähevad leiavad ise endale mingit muud tegevust.

Kas te kodus internetti kasutate? Kas ja kuidas lapsed kasutavad?

Sellelega on nii, et meie suuremal lapsel on Gmaili *account* sellest ajast, kui ta on 5-aastane. Meil on selle kohta pilt, kus ta istub arvutis ja trükkib omale Gmaili. Ta õppis hästi varakult lugema ja kirjutama ja siis oli ju hästi lõbus ja põnev kirjutada vanaemale „Tere, vanaema! Kuidas sul läheb?“.

Ja siis tal on oma Skype kasutaja, siis ta saab ka seal vanaemaga rääkida. Seal on tal ka onutütar, kes on talt 3 aastat vanem, kes elab Tallinnas. Vahel nad mängivad Skype'is omavahel laevade pommitamist. Ja siis vahel ta tahab käia Lastekas.ee-s multikaid vaatamas, aga minu meelest need on nii kohutavalt kommertslikud. Vahel proovime lapsele järgi anda, et okei, ühe multika võib vaadata. Kuna seal on reklaami ja kommertsit nii palju sees, siis me üritame lapsele selgeks teha, et see kõik on halb, aga laps ikka tahab. Ja siis meil oli vahepeal päris karm kord, et kui ta jäi vahele, kui vaatas rohkem kui ühe, siis me ütlesime, et nüüd rohkem ei saa. Kui on kokku lepitud, siis ühe võib vaadata, kasvõi iga päev. Aga kui ta jääb vahele sellega, et ta vaatas rohkem, siis tükk aega ei saa.

Aga ise ta väga ei tahagi. Pigem huvitab teda näiteks joonistamine, tahavad Paintis midagi joonistada. Või kui see kirjutama õppimine oli aktuaalne, siis kirjutamine oli ikka väga vahva. Seda võis ta kaua teha, et kui nüüd sinna vajutad, siis see sinna tuleb. Lapse rөөm oli ikka väga suur – et ma saan vajutada ja siis see masin teeb midagi. Aga see oli kuskil 5-6-selt.

Me targu... Me mõlemad töötame arvutitega, mu mees on üldse IT-ga seotud. Seetõttu me oleme väga teadlikult vältinud arvutis millegi tegemist. Mitte kunagi me pole arvutis multikaid näidanud [peab silmas: kasutanud DVD-mängijana], minu meelest mitte kunagi. Ei ole meil ka kunagi plaanis, et me ostaks mingi DVD-mängija, et kui lapsed autoga sõidavad, et nad siis ei karjuks, me topime neile selle

ette. *Never-ever* ei ole midagi sellist. Siis me kas räägime nendega, suurem laps juba ammu loeb raamatuid autos, joonistab, meisterdab, mis iganes. Juba 5-aastasena suutis ta liikuvast autos kleepida ja rebida. Ta on selline nokitseja. Ja väiksema lapsega lihtsalt räägime, vaatame aknast välja. Et me paneme neile mingid pildid jooksmas, seda nagu ei ole.

Üldise tausta kohta veel seda, et milliseks Sa hindad oma pere eluviisi – on see n-õ tavaline või mingil määral alternatiivne?

Ökoterapistid me oleme natukene küll jah. Me sorteerime prügi, lapsed sorteerivad väga hoolega. Selles mõttes, et nad suudavad juba päris väiksena eristada, kuhu läheb plastik, kuhu muud, kuhu läheb paber. Õues meil on oma kompostikast. Meil on oma peenrad, mida me kasvatame-kastame. See on kõik selleks, et nad teaks, et porgand tuleb mulla seest, mitte poest. See on nagu selline asi, et me räägime... Mina nii hästi ei oska, aga minu mees oskab väga hästi seletada kõike maailmas ümbritsevat. Et kui laps küsib, et kust tulevad pilved, siis ta räägibki ära, mis on pilvede mõte – et see ei ole selline ninnu-nännu jutt, et tead, mida iganes. Ses mõttes me üritame lastega hästi palju rääkida, kuidas asjad on ja mitte mingisugust muinasjuttu... Okei, päkapikud meil käivad ja jõuluvana ka käib, aga ümbritsev elu, taevatähed, ilm, kõike me üritame seletada ikkagi nii, nagu asi on. Sellist mullikese ajamist meil nagu ei ole.

Laps saab alati sisulise vastuse?

Jah. Me muidugi üritame seletada nii, et ta ikka aru saaks. Muidugi me üritame kontrollida, kas ta nüüd sai aru. Aga me pigem siis seletame keerulisemalt, võib-olla et me ei lähe päris sellise eakohasuseni välja, aga samas näiteks koolis õpetaja ütles, et laps on väga hästi arenenud ja saab väga hästi aru... Nagu ta ütleski, et on näha, et ei ole räägitud nagu lapsega, vaid et te vist võtate last rohkem nagu omasugust. Mõistuse tasandil ninnu-nännutamist ei ole. Musitamine-kallistamine on teine asi, aga mõistuse tasandil on ikka teine asi.

Odavaid hiina plastkärakaid ei osta, pigem katsume ise teha, taaskasutada ja prügi sorteerida, ja isetehtud asi on lahedam, kui poest ostetud plastkärakas.

Me räägimegi, et reklaam ongi selleks, et panna sind ostma ja tegelikult on see asi jama. No et Barni kohuke on ikka saast, ütleme. Me üritame last õpetada väiksest peale ikkagi käima lahtise silmaga ringi, õpetada aru saama, kus mängitakse tema mingite tunnete.

Et panna teda mõtlema?

Jah, et panna teda mõtlema, et miks ma tahan seda kohukest või et miks see kohuke on pandud mulle poodi siia [näitab silmade kõrgusele], kui ma olen 4-aastane. Et see ongi sellepärast pandud, et sa seal karjuma hakkaks ja minu käest nõudma hakkaks. Ja et sa ei karjuks, siis ma ostaks sulle selle.

Toitumisega ka... Me ikkagi teeme ise kodus süüa, me ei osta mingeid pooltooteid, me üritame võimalikult palju süüa ökoasju. Lihtsalt põhimõtte pärast ka – et toetada selle asja levikut.

Me oleme üsna koduse eluviisiga. Me ei rabele iga nädalavahetus ringi. Me oleme alati lastel kinni hoidnud rutiinist, et on päevarütm. Senikaua kuni lapsed on väiksed, me üritame ikkagi elada nende järgi ja ei sunni neid elama nagu meie järgi. Väiksem laps on meil ka selline problemaatilisem, tal ongi närvikava selline nõrgem, ta ei pea sellele emotsioonitulevale vastu. Suurem laps on tugevam. Me muidugi käime, aga me üritame nendega teha selliseid eakohaseid asju, me ei vea neid õhtul hilja kontserdile, et meil on *fun*. Me oleme võtnud siis lapsehoidjad ja oleme katsunud sundida neid mitte tegema asju, mis neile ei meeldi.

Ja telekas teil kodus on?

Jah. Võib-olla peaks mainima, et see on 17-tollise ekraaniga. See on suhteliselt väike. Me ostime ta täiesti teadlikult 4 aastat tagasi sellisena. Oli küll 19- ja 21-tolline, mis maksis sama palju, ja poes inimeste pilgud selle peale olid väga imelikud. (*Naerab.*) Aga see oli sihiteadlikult ostetud, et seda vähem vaadata.

Muidugi tänapäeval on sellist juba väga halb vaadata, sest kõik on arvestatud, et sul on suur telekas. Kui sa vaatad tennist, siis sa ei näe palli. Kui sa vaatad sporti, siis need inforead seal all on nii pisikesed, et sa ei näe neid. Me oleme sunnitud mõtlema sellele, et me vist peame ostma suurema teleka. See lameekraan telekate tehnoloogia meile tegelikult ei meeldi, sest see pilt on väga halb. Me oleme väga rahul oma vana kineskooptelekaga. Nüüd meil ongi suur probleem, et meil on väga hea pildiga telekas, et kuskilt saada selline suurem telekas. Me oleme aru saanud, et enam ei näe diivani peal istudes, et peaks nii lähedale minema. Me oleme siis tehnoloogia arengu tõttu sunnitud mõtlema suurema teleka ostmisele.

Rääkides nüüd aga telemeedia eitamisest – siis mis on viinud Sind sellisele eitaval ja piiravale hoiakule, et telekat ei ole väikelapsele vaja?

Sest ta ei anna midagi kasulikku. See ei ole mingilgi määral... See on rohkem nagu minu kõhutunne, et see alguse asi, et ta tegi last närviliseks. Ja teine asi, ma alles nüüd hiljuti nägid seda filmi, kus uuriti tegelikult seda, et telekas on lapsele pärssiv. Aga tegelikult ongi minu meelest see, et... see ei paku ju mitte midagi väiksele lapsele! See on ülestimulatsioon! Väiksel lapsel ei ole vaja seda ülestimulatsiooni. Minust endast on tal palju rohkem kasu.

Pluss siis see, et ta võtab kogu selle loomingulisuse ära. Tänapäeva lapsed ei oska ju mitte midagi teha, kui näiteks elekter läheb ära. Siis ei saa mängida mobiiliga, *playstation*´iga, siis ei saa mitte midagi teha. Arvutit ei saa käima panna, telekat ei saa käima panna. Äkki on igav!

Nii et me oleme teadlikult suunanud oma lapsi raamatuid lugema. Ja nagu õiges järjekorras. Näiteks ma teadlikult ei ole oma suuremale lapsele näidanud Potteri seeria raamatuid, sest need on lihtsalt nii põnevad. Kui sa need ära loed, siis peale seda kõik muu on igav. Ma saan sellest täiesti aru. Ma tegin selle vea oma väikse vennaga, kes ei tahtnud lugema õppida, ja ma kinkisin talle Potteri raamatu, et ta hakkaks lugema. Ja ta hakkaski lugema, aga selle tagajärg on see, et ta midagi muud ei viitsi lugeda. Sest olgem ausad, Lindgren on ikka titekas küll Potteri kõrval. Nii et hetkel loeb minu laps rõõmsalt Lindgreni ja ta ei teagi, et Potter on olemas.

Ja selle tõttu ma ei ole talle kunagi näidanud ka filme, sest ma ei usu sellesse, et ennem tuleks vaadata filmi ja siis lugeda raamatut. Alati tuleb ennem lugeda raamatut ja siis alles vaadata filmi.

Meil on see, et esimene laps on hästi loominguiline. Nagu iseenesest. Me ei ole kunagi pidanud telekat nagu lapsehoidjana kasutama. Ta on alati saanud ise hakkama, ta on olnud ka hästi kiire arenguga väiksenä. Selletõttu ei ole kunagi olnud vajadust isegi mõelda selle peale.

Ja meil on ka mõned sugulased, kellel telekas mängib tapeedina ja see lihtsalt ärritab nii kohutavalt, ise kui me nagu külas oleme. Ei ole aega meiega rääkida, sest kogu aeg nagu tuleb telekast midagi põnevamat. Lihtsalt selleks, et ei oleks mingit lisa pereliiget... Niigi meil on nii vähe aega oma lastega koos olla ja üldse omavahel koos olla.

Telekas tõmbab tähelepanu! Meil on endal ka see viga. Me kodus ei vaata, aga kui sa oled kuskil, kus telekas on... ta lihtsalt tõmbab... Need inimesed, kellel on see telekas tapeediks, nemad vist suudavad seda ignoreerida, aga mina olen kaitsetu selle vastu, kuidagi ei suuda, ma ei ole harjunud sellega. Ma panen teleka käima siis, kui ma tahan seal midagi vaadata! Ja mind ennast ärritab, kui seal mängib midagi mõttetut ja samas mu silm läheb sinna peale. Tihtipeale on seltskonnas võimatu istuda niimoodi, et sa oled seljaga teleka poole. Ja see on tõeliselt närviavaj, kui seal on see asi, mida ma ei taha vaadata, aga mis kisub mind enda poole. See on nagu lastele... nagu head hügieeniharjumused, et sa harjud ennast korralikult pesema, sa harjud korralikult sööma, sa harjud iseennast lõbustama, et sa ei vaja pidevat välist stimulatsiooni iseenda lõbustamiseks.

Seega sa oled sellisele hoiakule jõudnud iseenda tähelepanekute ja n-ö loogilise mõtlemise tulemusel?

Jah. Ja see on kuidagi nagu vaikselt tulnud. See alguses oligi nii, et tundus, et see ei ole lapsele hea. Siis me ka ise harjusime ära sellega, et me ei vaadanud. Ja kui sa ei vaata, siis see tegelikult ei ole üldse igapäevaelus teema.

Ja suurel lapsel meeldib meiega üldse vaadata aktuaalset kaamerat ja ilmateadet. Suurem laps näitas meile juba 4-aastaselt, et emme, kas sa tead, et see on meie president Toomas-Hendrik Ilves. No jaa, väga tore, ma sain ka nüüd teada. (*Naerab.*)

Aga see on kuidagi niimoodi läinud.

Kirjelda palun natuke mõningaid võrdlusmomente teiste lastega... mida Sa kindlasti tahaksid oma laste puhul vältida...

Minu meelest ei tegelda lastega piisavalt... Et alati on ju nii palju muud teha ja alati on ju nii palju koduseid toimetusi, mida teha. Ja ma tunnistan, et minu kodu ei ole kunagi nii puhas, kui ehk mõnel teisel emal on. Aga ma usun, et mu lastel ei ole sellest ka väga palju sooja ega külma ja väike tolmurull nurgas või pesemata nõu kraanikausis kuidagi nende elukvaliteeti ei mõjuta, ma arvan nagu, halvemuse suunas...

Küll aga see, et kui ma ei tegele nendega. Ikkagi minu jaoks oma lapse kasvatamine on väga oluline. Nagunii lasteaias või koolis on nad väga suure osa päevast, või kodus ollakse teleka ees, et millal siis mina saan neid näha või kuidagigi edasi anda iseenda õpetusi. Ongi, et ühiskond kasvatab, et ma olen väga selle vastu.

Ja eriti nüüd teise lapsega näen ma, et laps on väike nii lühikest aega. Meil on nii vähe aega mõjutada neid või kuidagi suunata. Pärast peame leppima vaid tagajärgedega. Kui me laseme selle õige aja käest ära, siis see ongi läinud.

Ja kuidagi mulle tänapäeva lapsed ei tundu väga õnnelikud... keskmine tänapäeva laps. Hoolimata sellest, et neil on väga palju asju. Nad ei ole nagu rahul oma eluga. Neil on vaja järjest rohkem asju ja...

Vaikust nagu kardetakse, et siis sa kuuled oma mõtteid nagu. Seepärast meie oleme läinud seda teed, et vaikus on oluline. Kodus ei ole mingit müra taustaks. Ei ole raadiot, ei ole telekat, ei ole muusikat, vaid on vaikus. Ei pea olema midagi, mis nagu summutaks kogu aeg meid.

Võib-olla ka see, et me ise töötame väga palju arvutiga. Ja me oleme see põlvkond, et koju tuli arvuti umbes siis, kui me olime teismelised. Ja me teame, kui *fun* see on. Et mängu võidki jääda mängima, sest nad on nii toredad. Aga enne kui laps jõuab sinna... laps jõuab selleni ühel hetkel nagunii, on see 8-9-10-sena, ta jõuab sinna nagunii... Aga kui tal on enne seda olemas need normaalsed harjumused, et ta teab, et elu on väljaspool seda ka olemas, siis tal on lihtsam sellest nagu välja tulla.

See ongi see, et kui me ei tegele lastega, siis me muudame nad nagu sõltuvateks asjadest, mis neid lõbustavad ja nad ei oskagi ise midagi teha. Mina näengi, et minu ülesanne tänapäeva maailmas ongi muuta laps sõltumatuks nendest asjadest. Tal ei pea kogu aeg nutitelefonis msn jooksuma, et oma sõpradega kontaktis olla. Et teistsugune elu on ka olemas.

Kui Sa peaksid kuidagi reastama neid argumente, mille tõttu Sa oled telerivaatamise vastu – nt loovuse pärssimine, liiga agressiivne, lärmakas, passiivsusele õhutav – mis on Sinu meelest kõige olulisem?

Ma ei oskagi midagi eristada. Minu meelest see kõik on nagu üks tervik. Selle telekaga ongi see, et kui ta seda vaatab, siis ma peaks nagunii kõrval olema. Seda lapsehoidja efekti tal minu jaoks ei ole. Kui ta vaatab seda ise ja mina ei vaata, siis ma ei saa ju temaga rääkida sellest. Seal on võib-olla võõrad väärtushinnangud. Ma ei saa ju kuidagi midagi nende vastu teha, kui ma ei näe, mis sealt tuleb. Minu jaoks ei ole ka mingit ajasäästu selles telekas. Sealt lihtsalt ei tule midagi, mida inimesele on eluks vaja. See on võib-olla kõige suurem argument selle asja juures. Seda ei ole meile mitte kuidagi vaja, me elame ka midu toredasti.

Ajaraiskamine?

Jah-jah. Või isegi mitte nagu ajaraiskamine, aega meil ju isegi oleks, aga see ei ole neile mitte kuidagi vajalik. See ei anna neile mitte midagi juurde. See ei ole millegi poolest parem, kui muu asi.

Kas Sinu ei ole olnud mingeid kõhklusid ja dilemmasid, et kas ma ikka teen õigesti, et mu lapsed telekat ei vaata?

Et neil ei ole lasteaias oma sõpradega millestki rääkida? (*Naerab.*)

No näiteks... Või ka tulevikus? Et teised lapsed arenevad mööda vms...

Aga see ju ei arenda! Nad ei saa ju mööda areneda. Meie laps käis eliitkooli koolikatsetel... Ta sai supertulemusega sisse ja me ei pannud teda sinna. Ühesõnaga, me lihtsalt käisime ja testisime ära, me saime oma lapsele suurepärase tagasiside, et ta on väga hästi arenenud, sõnavara ja kõik. Järelkult see, mida me teeme, on olnud õige. Ma ei näe ka mingit põhjust, miks ma peaks muutma seda.

Ja kui ma vaatan oma tuttavate peresid, kus on probleeme sellega, et... meil on palju ühealisi lapsi tuttavatel, nüüd need lapsed läksid kooli... Ja nüüd on nii, et laps tuleb koju ja ta ei teegi muud, kui ta vaatab telekat. Isegi seebikaid, ükskõik mida. Ta ei tee koolitööd, ta ei lähe õue, ta ei tee mitte midagi.

Ma ju näen, et minu tee on õige, sest minu laps tuleb koju, tal ei tule isegi mõttesse, et ta telekat vaataks. Sest see ei ole valik. Ta hakkab nokitsema, ta hakkab lugema, ta läheb õue, ta teeb mida iganes. Tal see mõte, et vaataks telekat, praktiliselt puudub.

Need kahtlused olid võib-olla nagu alguse poole. Et ta polegi näinud Pikne McQueenit multikat ja ta ei teagi, kes miski on. Aga selgus, et lasteaias on pusle nende piltidega ja kõik lasteaiasõbrad on neile juba rääkinud, et see on Pikne ja see on ma ei tea kes...

Ja nii nagu ma olen laste pealt aru saanud, nad on väga hinnatud kaaslased oma mänguude ja muude asjadega. Neil on ka barbid olemas ja selliseid tavalisi mänguasju on neil ka. Mitte küll kõiki trendikaid jumal teab mis asju, aga mingid asjad neil nagu on.

Kui nüüd aga rääkida sellest, et laps saab vanemaks, tema eakaaslased näevad kodus õhtuti selliseid kultussaateid ja -sarju nagu „Meeleheitel koduperenaised“, „Tantsud tähtedega“...

... me oleme ilmselt ainsad eestlased, kes pole seda saadet näinud vist. (*Naerab.*) Kui ma helistan oma ema le ja ta ütleb, et ta ei saa praegu rääkida, sest ta vaatab saadet „Tantsud tähtedega“, siis mul kaob ära igasugune huvi vaadata saadet „Tantsud tähtedega“. Või et nüüd tuleb ruttu koju minna, sest hakkab „Tantsud tähtedega“. Sellised laused on mind immuniseerinud. (*Naerab.*)

Hea küll. Aga rääkides eakaaslaste võimalikus survest...

Ma ei ole küll kuidagi nagu aru saanud. Võib-olla, kui ta oleks suurem... Ta käis lasteaia ja on nüüd esimest aastat koolis... Ja mulle tundub, et need sõbrad, kellega ta lähedalt suhtleb, on meile nagu sarnased. Selle pärast ei ole meil neid probleeme tekkinud. Tal on nii palju muud. Nii et õnneks seda digivärki ei ole veel nii palju sisse tulnud.

Me üritame väga teadlikult meediat tarbida ja jälgida, mida me räägime kodus.

Rääkides veel perest... Ma täiesti teadlikult üritan lapsi kasvatada feministlik-võrdõiguslikult ehk et nad suure hoolega meisterdavad isaga puutööd, sõidavad ratastega. Ei ole nagu mingit sellist asja, et paneme nüüd roosad kleidid selga ja teeme soengud pähe ja oleme hästi ilusad. Siukest värki ei käi. Neil on isegi roosad printsessikleidid olemas, minu õmmeldud ja tehtud, aga sellel on ka teine pool – nad sõidavad ratastega, nad on osavad, nad teevad Tartu Neliküritust alates 3ndast eluaastast jne.

Kui Sa püüaksid kirjeldada seda maailmavaadet, mida teler väikeses lapses kujundab, siis milline see Sinu meelest on? Võtame Eesti telemeedia aluseks...

Vot ma ei tea, sest meie tarbime väga vähe. Me tarbime ainult ETV-d peaaegu. Me väga vähe tarbime teisi kanaleid. Ma pole kunagi elus näinud „Võsareporterit“, „Reporterit“ praktiliselt, muid neid asju... *Reality*-saateid me ei vaata nagu põhimõtteliselt. Minu meelest, kui vaadata ETV-d, siis on sealt võimalik tõesti huvitavat, kasulikku... Seal on huvitavaid saateid, vahepeal ma mõtlen, et tahaks vaadata... „Vabariigi kodanikud“ või „Kahekõne“, aga ma ei ole nõus seda kõike tegema oma laste arvelt.

Ja peaks ka vaatama kanaleid kui nähte. Minu meelest näiteks TV3 ja Kanal2 lihtsalt halvavad minu intelligentsi. Minu mõistusele ei ole seal mingit tööd. Seal mängitakse minu mingisugustele madalatele kirgedele, minu meelest... Kõigi nende *reality*-asjadega... See iga asja suureks puhumine, staarikeste taga ajamine, igast ühest staari tegemine, esile trügimine, enda eksponeerimine... „Eesti otsib superstaari“, kamooni! Superstaari ei saa otsida!

See igäühe kuulsaks tegemine või see kuulsuste tähtsustamine... See on minu meelest ka nagu selline...

Laps ei saa aru, et töö on ka täiesti vääriline asi, mida teha, mitte vaid kuulud ja seksikas olemine...

On Sinu sellisel eitaval suhtumisel ka mingi hüpoteetiline lõpptähtaeg – millal laps võiks telerit vaatama hakata?

No sama on selle Jänku-Jussiga, et üks ta vahete-vahel tahab seda ju vaadata. Aga üks me siis jälle räägime sellest, et mida ta sealt siis tegelikult nägi, et mis seal siis on nii toredat, mis see sulle annab, kui sa seda vaatad. See ei saa kindlasti nii olema, et ühest hetkest on see, et vaadake, mida tahate ja me üldse ei jälgi. Seda positsiooni, et ma ei tea, mida mu laps vaatab või mida ta internetis teeb, ma loodan seda aega võimalikult kaugele lükata.

See on siis teatava ealise küpsuseni?

Jah. Või siis vaadaku, aga siis me üritame sellest kindlasti rääkida. Et mis see oli tema meelest, et kas näiteks see inimeste portreerimine oli seal tema meelest õige. See oleks ikka selline kriitiline, mitte et sa lihtsalt istud ja lased selle endast läbi lihtsalt. Ma üritaks seda vältida, ma arvan.

Meil on ka muidugi see, et meie vanem laps on hästi selline... ma ei tea, kust ta meile küll tuli... Ta on tõesti hästi selline tubli, mõistlik ja ka tugeva sellise sotsiaalse närviga. Ta on hästi viisakas. See on selline sisemine viisakus, mis tuleb tema seest. Ta peab meeles inimeste sünnipäevi, sõbrapäevi, ta saadab alati vanaemale-vanaaisale sõbrapäeva kaardi. Tuleb koju ja lihtsalt ütleb, et ostke mulle marke-ümbrike, nüüd teeme, paneme posti. Minu meelest ei ole see päris tema eakohane, ta on päris kindlasti teistmoodi. Ta teeb inimestele komplimente, ta märkab. Temas nagu ei olegi sellist tüüpilist passiivset meediatarbijat nagu sees.

Samas üks tal ole ka see, et kipub selle karjamentaliteediga kaasa jooksma. Eks me teiselt poolt jälle üritame kasvatada, et kui keegi midagi ütleb... ta on õrna hingega, ta võtab nagu südamesse, keegi ütles talle nagu halvasti... siis me ikka üritame kasvatada, et jää iseendaks, et ta võis ju öelda, mis siis sellest. Et kas selles on tähendus... Et kui ta ütles, et sa oled paks, aga ei ole, et kas see siis on tõsi. Selles mõttes, et kasvatada sellist adekvaatset enesehinnagut, et ei lastaks ennast mõjutada kõigest sellest, mis väljas. Tunne iseennast ja ole uhke selle üle. Eks me üritame kiita tema väga positiivseid külgi, mis on tõesti eluks vajalikud. Ma usun, et selline inimestega suhtlemisoskus ja tähelepanelikkus on väga suureks eeliseks tänapäeval. Et ta nagu ei kaotaks seda suureks saamise käigus kuidagi.

See, et teie kodus telekat ei vaadata, on kindlasti teada teie tuttavatele ja sugulastele. Millised on olnud reageeringud?

Ega me muidugi ei afišeeri seda nii hirmsasti. Me pole kunagi väga laskunud diskussiooni selle üle... Me teame piisavalt tuttavaid, kelle lapsed elavad teleka ees, aga me ei ole kunagi nendega sellest rääkinud.

Ühelt poolt ma peaks ehk olema ühiskondlik ja võitlema teiste laste õiguste eest, aga tavaliselt sellised asjad ei lõpe hästi. (*Naerab.*)

Meil on ikka nii, et igaüks teeb omas kodus, mis ta tahab. Me ei käi osadel inimestel külas eriti selle tõttu, sest meile meeldib käia külas inimestel, mitte nende telekatel. Või me kutsume need inimesed endale külla.

Aga otse nagu reageeringuid?... Me ei ole nagu kunagi afišeerinud, et kõik teavad, et me sellised imelikud oleme üldises plaanis, ja see, et meil telekat ei ole, see on juba sinna-tänna...

Aga millised olid vanavanemate reageeringud või millised on nende seisukohad täna?

No... Ikka nagu aeg-ajalt neil on selliseid asju, et vaadake, see on ju nii ilus saade või... Probleem on ju siis, kui me seal oleme, vanavanemate juures, kus telekas mängib kogu aeg. On nukker öelda, et me oleme vähendanud ka osade inimeste juures käimist, samamoodi oma sugulaste juures käimist. Või siis, oleme küll viisakad inimesed, aga paneme teleka kinni, kui meile tundub, et keegi ei vaata. Ja siis vaatame, kui pika aja pärast ta jälle mängib... (*Naerab.*)

Või me oleme üritanud oma vanaema suunata, et kui ta hakkab poole tunni pärast saadet vaatama, siis kell on üsna õige – ei pea pool tundi varem panema telekat käima. Või siis me üritame panna telekat vaiksemaks. Et kuuleks ka seda, mida inimesed räägivad.

Me üritame ikka vaikselt ajada. Me ei trambi plakatitega sisse ja ei ütle, et kõik telekad ahju!

Seepärast pole need reaktsioonid ka nii hullud, kõik on kuidagi vaikselt tulnud.

Kui lapsed on nädalavahetusel vanavanemate juures, kus on ka telekas. Kas Sa oled märganud, et kui lapsed tulevad koju, on nad n-ö teistmoodi? Üks asi on võõras keskkond ja emotsioone on nagunii...

Aga ega nad ei vaata seal ka! See on seal lihtsalt taustaks olnud. Nad enamasti ei vaata, isegi, kui see käib. Väike laps kindlasti, suur laps ehk vaikselt on hakanud.

Minu meelest selle teleka ja kommikausiga on natuke samad asjad. Mõne lapsega on nii, et kui sa paned kommikausi kommidega laua peale, siis ta sööb oma isu täis ja ta rohkem enam ei taha. Ja kui sa paned teleka käima juba tite kõrvalt, siis ta hakkab seda juba välja filtreerima. Aga minu meelest meie peres ei töötaks ei kommikauss ega teleka käimashoidmine. Minu meelest lapsed on nagu erinevad. Ausalt öeldes, kui mul oleks kommikauss laua peal, ma sööks ka kogu aeg ja ma küll ei usu, et mind oleks olnud võimalik selle vastu väikelapseas immuniseerida ohtra suhkruga. Ma ei usu, et see on see viga, et mulle lapseas seda jaopärast anti.

Ses mõttes nagu suhkur ja telekas on meie selliste põhivaenlaste ülemises otsas. (*Naerab.*) Need on teemad, millega me üritame tegeleda. Aju mõjutamine igast kandist... me üritame hoida seda...

Ses mõttes meie lapsed on suhteliselt vähe hoida, niimoodi vanaemade-vanaisade juures.

Ja meil on uus probleem – see on iPad. Minu vanema õe lapsel on iPad ja seda on minu vanem laps alati nõus mängima, kui see kuskil on.

Soovid Sa ise veel midagi lisada, mõni mõte, mis selle jutujamamise käigus võib-olla tekkis...

Ma ei tea... Minu arust on lastest näha, kui nad telekat vaatavad. Ja ma endale sellist ei taha, sellepärast meie kodus nii ei käi.

Mulle nagu tundub, et tänapäeva lapsi väga nagu planeeritakse, aga sellele hetkele, kui nad sul käes on, sellele nagu väga ei mõelda. Minu meelest kasvatamine ei ole eriti aktiivne protsess. Eriti ei tegelda oma laste kasvatamisega. See on selline... muu kõrvalt.

Me oleme ikka saanud kuulda, et küll me oleme ikka kanavanemad. Meie lapsed on olnud hoida üleöö, kui nad on olnud umbes üle kahe aasta vanad. Me nagu ikka hoiame neid enda ligidal. Me ei pea neile loenguid, aga see mida me räägime ja arvame, hakkab neile ehk külge lihtsalt, sest nad on meiega koos palju. Et nad võtavad selle nagu õhust ja armastusest omaks nagu.

Mina lugesin „Väikest printsi“, kui ma olin laps, ja mulle on sealt eluks ajaks jäänud meelde see, et „mille sa oled taltsutanud, selle eest sa pead vastutama“. Ja mina nagu kavatsen enda omade eest vastutada, mina ei ole nõus, et keegi teine vastutab... et keegi teine võtab juba nii väiksena nende mõistuse üle ja juhib seda, mida nad teevad. Ja minu meelest inimesed ei mõtle selle peale. Inimesed mõtlevad, et mina-mina-mina, aga kui sul on lapsed, siis sa ei saa mõelda mina-mina-mina.

Sinu meelest siis telemeedia siiski manipuleerib lastega?

Jaa. Ja kui sa ei pane seda tähele... mul on tunne, et inimesed ise ei pane seda tähele... Näiteks mina isiklikult tunnen ennast eesti valimisreklaamidest solvatuna. Nad nagu ignoreerivad fakti, et mul on rohkem aju kui käima-mõistus. Ja minu jaoks on see kohutavalt solvav. Ma ei suuda kuulata isegi raadiot

enam... Ka täna hommikul ma pidin panema Kuku Raadio kinni, sest sealt tuli mingi idiotne „Ansip pöördub pensionäride poole“ reklaam.

Ma ei taha seda, ma tahan, et minu lapsed oleksid vabad sellest...

Muidugi nad teevad oma valikud, aga minu meelest me peame varustama nad nende relvadega, kuidas tunda ära seda, kuidas sinuga manipuleeritakse. Igal sammul! Igal-igal sammul! Iga reklaam, tule, vali, osta.

See, kuidas meile tekitatakse vajadusi! See, kuidas meile on tekitatud vajadused... Mul on väga tore seljakott, mis on natuke katki, aga ma tunnen piinlikkust sellega käies – see on täiesti funktsionaalne, see väike viga ei häiri seda. Sellegipoolest on mulle suudetud tekitada tunne, et ma ei tohiks sellega käia, vaid peaksin ostma poest uue.

Või käima juuksuris, meigis, ostma seda, teist ja kolmandat, igal hooajal uue garderoobi. Meil ei ole seda kõike vaja. Need on kunstlikud vajadused ja ma ei saa sellega õnnelikumaks, ja selle tõttu ma üritangi oma lastest kasvatada... No see telekas on nagu osa sellest teadliku tarbimise asjast. Mitte olema passiivne, vaid otsustama ise, mida sa ostad, mida sa kuulad, mida sa vaatad, mida sa loed, mida sa teed, mida sa mõtled.

Sa vestluse alguses mainisid ka ühte filmi...

... ETV pealt näitas. See oli mingi dokumentaal. Psühholoogid... oli uuritud lapsi, kuidas telekas mõjutab kõne arengut jms. See oli mõni nädal tagasi. Ma ei mäleta, mis selle nimi oli, aga jah... Ses mõttes oli see hea... Ma olen ise teadlane. Seetõttu on mul ka suurem kogemus hinnata teadustulemusi. See tüüpiline eesti teadusuudis, et briti teadlased leidsid, noh... (*Naerab.*) See on järjekordselt minu jaoks solvav, kuidas inimesed ei saa aru, kui nad tõlgivad midagi ja ei viita algallikale. Minusugune, kes tahaks aru saada, missugune meetodika on...

Ses mõttes see film oli ikka oluliselt parem, seal oli räägitud ka seda metodoloogiat ja räägitud sellest, see ei olnud selline loosungite tasand.

See kõne areng ja eneseväljenduse tasand... need on ka tänaste väikelaste puhul sagedasti probleemiks...

Jah. Meil on nagu selles mõttes nii, et meie väiksem laps on natuke nagu unarusse jäänud, et kuna talle meeldib vanema lapsega mängida, siis me ei ole temaga ka nii palju lugenud ja teinud... Me oleme teinud asju, aga mitte nii palju kui suure lapsega. Suure lapsega pidin mina mängima poodi, aga nüüd nad mängivad kahekesi ja neile nagu meeldib. Mina nagu ei käi sinna vahele ennast toppimas.

Ja kui meie laps on üksi kodus, siis ta mängib juba üksi väga keerulisi mängu, selliseid, kus on kaks tegelast – tema on mõmmi ja emme korraga. Emme räägib ja mõmmi räägib. See on minu jaoks väga huvitav. Minu meelest meie suur laps niimoodi ei teinud.

Lasteaias küll öeldi, et tema sõnavara on päris hästi arenenud, aga nüüd ma olen ikkagi võtnud teadlikult plaani, et ma iga päev temaga tegelen, et me loeme mingit raamatut, me vaatame jne, et panna teda paremini rääkima. Sest tal on karjuv kõneviis. (*Naerab.*) Ta tuleb su juurde ja ütleb „Patsid!“ Ja siis me üritame teha, et mida sa nüüd siis tahad, et ma sulle teeksin. Et emme, palun tee mulle patsid.

Siin võivad olla temperamendid ja muud asjad, lapsed ongi erinevad. Väike laps ongi selline, et tema emotsioon on kas siin [all] või siin [üleval], aga seda siin [keskel] taset nagu ei ole. Ja see on sünnist saati nii, see ongi tema eripära ja sellele peab lähenema kuidagi teistmoodi, kui sellele esimesele lapsele, kes on udurahulik ja kes õppis ise lugema, sest ta tahtis ise lugeda. Ta tõesti ei ole päris tavaline, nagu meie tuttavad ütlevad. Ja me tõepoolest ei ole teda kuidagi drillinud. Ka Härma katsetele minnes me lihtsalt lasime tal teha ühe etteütluse: minu nimi on ... , väljas sajab lund, mulle meeldib kelgutada ja muud siukest asja. Terve lehekülge. Mitte ühtegi j-viga, mitte ühtegi g-, k-viga. Mitte midagi valesti. „Aadress“ oli valesti kirjutatud. Üks a oli puudu. Siis me saime aru, et korras, võib minna nagu. Ta ei ole käinud kuskil eelkoolis, ta on sündinud väikese ajukahjustusega, hapnikupuudusega. Meile öeldi, et siit ei tule midagi. Kui see on „mitte midagi“, siis me oleme sellega väga rahul. (*Naerab.*)

Täpsustan veel natuke ka taustainfot. Ametilt olid Sa...

Ametnik haridusalal.

Magistrikraadiga?

Jah, teadusmagistrikraadiga.

Vanus?

29.

Ja abikaasa?

Tema on 31. Minust kaks aastat vanem. Tema on siis selle tänapäevase bakalaureusega, aga ta käib magistris.

Ja tema on kõige selle suhtes, millest rääkisime, sama meelt?

Ja-jaa. Jaa, ikka. Selle telekavaatamise osas... Jah, sellelaadseid kasvatusalaseid vaidlusi meil pole olnud. See on kuidagi vaikselt meil kujunenud. Ta on superisa. Ta tegeleb lastega. Mõni mees tunneb ennast lastega mängides ebakindlalt, et kuidas ma nüüd suur mees mängin nendega poodi. Ta mürab nendega ehk siis kõik need füüsilised tegevused. Ta käib igasugustel lasteaiäüritustel. Ta suudab enam-vähem talutavalt ilma minuta nendega hakkama saada.

Meil ka see tööjaotus on rohkem nagu energiasäästu põhimõttel. Et on mingid asjad, mis on rohkem tema kompetents, ja on mingid asjad, mis on nagu rohkem minu kompetents. Ta saab nendega hakkama, okei, võib-olla paneb lasteaeda valed riided selga, aga lapsed ei jää riietamata, lapsed ei jää söötmata.

Näiteks kasvõi see toiduasi. Toitu me ka väga palju teeme. Ma arvan, et me sööme keskmisest eestlasest seitse korda rohkem juurvilju. Isa ei ole seda tüüpi eesti mees, et kilo liha ja üks kartul. Meie isa on selline, et kui sa tahad talle tõesti head tuju teha, siis teed talle ühepajatoitu. Ma väga tihti ei viitsi seda teha, sest jube palju on puhastamist. Aga ütleme, mingit siukest toiduga pirtsutamist, sellist asja meil ei ole. Me sööme suhteliselt huvitavaid asju, mida enamus ei söö – läätsed, oad, kinoa. Ma võin teha üsna mida iganes, kõik nad söövad hea meelega.

Kõik see on jah meil väga ühine projekt. Ei ole nii, et ema teeb ja möllab ja isa vaatab pika hambaga kõrvalt, et kui nüüd on vaja, siis... Ja seda ka ei ole, et isa peaks kuidagi sundima oma lastega tegelema, et ta muidu tahaks veeta oma aega kodust väljaspool. Üldiselt see kõlab nagu unistuste pereelu, olgugi, et me oleme juba 11 aastat koos olnud, sellest 9 aastat abielus. Mis on ka juba üsna ebatüüpiline tänapäeval.

(Naerab.)

Igal juhul ma tänan selle pika jutu eest... Aitäh!

Intervjuu 5: Ema-4

Taustaandmed

Pseudonüüm: Ema-4

Vanus: 36

Intervjuu toimumise koht: Tartu

Intervjuu situatsioon: Intervjueeritava töökabinet. Kõrvalisi isikuid juures ei viibinud.

Intervjuu toimumise aeg: 17.03.2011.

Intervjuu transkriptsioon

Intervjuu Teiega saab olema minu jaoks selles mõttes huvitav, et Te olete nii lapsevanem kui psühholoog, nii et ma küsiksin arvamust mõlemalt poolelt... Esmalt sissejuhatuseks Teilt kui lapsevanemalt, et kui vanad on Teie lapsed ja miks Te piirate telerivaatamist?

Mul on kolm poega, 6-ne, 4-ne ja 2-ne. Ma loodan, et see vanusegrupp sobib teile... Üldiselt ei ole ma ka ise päris aru saanud, miks peaks telekas kodus mängima kogu aeg. Minu teadmine on olnud, et kui ma tahan mingit saadet vaadata, siis ma lülitan teleri selleks ajaks sisse, ja kui saade läbi saab, siis ma lülitan teleri välja. Ja ma ei ole senini aru saanud, miks mõnedel inimestel see kast kogu aeg toanurgas vilgub. Sageli keegi isegi ei vaata, lihtsalt vilgub. See on minu jaoks täiesti võõras asi. Ja ka meie pere harjumuste hulka üldse ei kuulu selline pidev telekavaatamine.

Teine asi on see, et ka igasugused spetsialistid ütlevad, et üle tunni aja päevas ei peaks laps olema telekale ja arvutile eksponeeritud. Isegi samas ruumis mängimine, kus telekas töötab, ei ole hea mõte. Ta koormab närvisüsteemi üle, sest inimese peamine informatsiooniallikas on tegelikult silmad. Kurt olla ei ole üldse keeruline. Aga kui me ei näe, on probleem. Selles suhtes... kui midagi kogu aeg virvendab, siis see tõmbab kogu aeg tähelepanu. See on näha ka laste pealt, kes palju telekat vaatavad või teleka taga lausa õpivad.

Kui siit akna tagant praegu üks suur lind mööda lendab, siis me kohe vaatame, aga et siin kõrval ruumis on müra, see meid niiväga ei sega. Kui meie silmad on lahti, siis neid me välja ei lülita niisama lihtsalt. Ja kui on pidevalt mingi segaja, siis laps ei saa ka keskenduda eriti hästi. Ja ta ei õpigi keskenduma.

Kui me räägime telemeediast üldse, siis milliseks te hindate keskmist telepilti väikelapse kontekstis. Räägime Eesti näitel...

Ei hinda üldse, kuna ma elan maal niisuguse koha peal, kus toaantenniga ei võta seda pilti. Katusele me ei ole hakanud panema, meil on suured puud ümber, nii et ilmselt suveperioodil ka ei võtaks. Meil on satelliiditaldrik maja küljes ja me saame Saksa programme kõiki.

Ma ei ole üldse kursis, mis Eesti telekanalilt tuleb. Nii palju kui ma äia-ämma juures olen vaadanud, on... jama.

Ma just tahtsingi täpsustada, et tõenäoliselt Te aeg-ajalt satute kuhugi, kus te näete seda telepilti... või internetis satute telesaadete bänneritele...

Ei hinda väga heaks. Ei hinda väga heaks... Ma olen aru saanud, et normaliseeritakse ka mingites noortele suunatud seriaalides... oli vist „Ühikarotid“ või midagi sellist... selliseid sündmusi ja tegevusi, mida tegelikult ei tohiks normaliseerida. Ka seesama „Saame kokku Tommi juures“... Kui meie lapsed Eesti kanaleid näeksid, siis nad muidugi vaataksid seda, aga just seesama alkoholi teema, mis seal oli... Ja mingisugune vaimude väljakutsumise asi... Mille üks argument oli see, et aga lapsed ju kõik teevad seda, see huvitab lapsi ja see on ju normaalne, et isa võtab õhtul mingisuguse väikese õlle. Ma päris uurisin seda, millised vastukajad olid siin ja seal. Ja ma leian, et seda ei tohiks normaliseerida. Seda ei tohiks näidata kui normaalset nähtust.

Kui te püüaksite kuidagi reastada oma argumentid väikelapse telerivaatamise vastu... Teooriad toovad välja erinevaid asju: ülestimulatsioon, loovuse pärssimine, passiivsusel õhutamine, agressiivsuse õhutamine... Mis Teie meelest on kõige olulisem?

Ülestimulatsioon ja kõik sellega kaasnev, on tegelikult põhiline asi. Kui lapsed olid meil järjest haiged... või eelmisel kevadel meil oli meeletu sääseuputus, siis ei saanud lapsi üldse välja lastagi, toas me kuidagi hoidsime seda kontrolli all, siis nad ikka vaatasid küll telekat, kasvõi neidsamu Disney multikaid, asju, mis meil kodus on...

Ja meil ei ole probleem, kui nad vaatavad, aga et oleks seletatud, mis toimub. Aga siis, kui nad liiga palju järjest vaatasid, siis oli ikkagi nii, et... mingisugused oskused hakkasid ära kaduma... ka käelised oskused... nad muutusid rahutumaks ja rumalamaks... ja üsna kiiresti. Umbes nädal aega oli sellist hullumaja, kus me tõesti ei saanud lapsi õue lasta ja me olime kõik ise pereüritusena haiged. Siis nad vahtisid päevade viisi ja nad jäid rumalamaks äkitselt... Ma ei oska seda teistmoodi seletada.

Et hmm... Ma ei ütle, et teleka vaatamine on 100% halb. Aga see peab olema valitud asi, mis lastele sobivad ja see peab olema ka seletatud, kui seal toimub midagi sobimatut. Nad on vaadanud video pealt isegi seda „Üksinda kodus“ filmi, ka just siis, kui kõik haiged olime ja nemad ei tahtnud midagi teha... Aga me ka seletasime ja seletasime ja seletasime... miks mingisugune asi niimoodi toimub, kuidas on võimalik, et selline asi toimub... kui poiss kallab vett maha külma ilmaga, kas see siis muutub nii libedaks jääks, kõik niisugused asjad...

See on selline asi, et ma olen täielikult selle vastu, et laps istutatakse teleka ette ja vajutatakse nuppu. See on see, mis põhjustab selle ülestimulatsiooni ja kõik muud hädad. Ma ei oska siin järjestada suurt midagi. Ülestimulatsioon on kõige hullem asi.

Kui nüüd telekas mängiks n-ö tapeedina... ja tihti on telepilt selline suhteliselt agressiivne ja lärmakas, ja laps elab sellise pideva lärmi sees, siis kuidas te psühholoogina suhtute – kuidas see last mõjutab?

Väga halvasti.

Miks? Mis on need mehhanismid?

Üks asi on see lärm, et ei ole kusagil rahu ja vaikust. Mismoodi laps kuuleb linnulaulu? Tõenäoliselt... kui see ei ole just väga palju keskmisest intelligentsem laps, siis ta tõenäoliselt ei õpi süvenema.

Keskendumisraskused?

Keskendumisraskused on üks asi. Suuremad lapsed ei saa tehtud seda, mis neil vaja teha on, sest kogu aeg miski asi tõmbab tähelepanu endale. Stressitase tõuseb ka sellest muidugi. Siis see laps rabeleb rohkem. Näiteks koolis käimine... see ei pea olema meeldiv, sest kogu aeg see üldine mürafoon... Lihtsalt nii palju rahvast on koos kogu aeg. Mõnes mõttes nagu telekas, et kogu aeg midagi toimub.

Ja muidugi, mis on halb, et laps ikkagi õpib sealt sobimatut ja agressiivset käitumist, sobimatuid sõnu ja paljud lapsevanemad absoluutselt ei mõtle selle peale, kas see film või saade, mis parasjagu tuleb, on tegelikult lapsele sobilik või mitte. Kas see on eakohane.

Kuidas teie lapsevanemana näete, kas sellisel piirangul on ka hüpoteetiline lõpptähtaeg?

Telekas ei pea olema tapeet mitte kunagi. Kui ma olen täiesti üks kodus ja köögis midagi teen, siis ma teinekord panen sellise asja, mis mind huvitab. Meil on vist 16 kanalit, ma saan sealt valida, midagi huvitavat ikka tuleb. Aga see on see sama asi, et paljudel inimestel mängib raadio taustaks, raadio mulle ei meeldi. Lihtsalt ei meeldi. Aga telekas on... ta võib olla teatud situatsioonides taustaks, aga see ei tohi olla pidev. Pigem väga harv asi ja mitte mingisugust tähtaega selles mõttes ei ole, et kui nad nüüd saavad nii suureks, siis nad hakkavad süstemaatiliselt telekat vaatama. Kindlasti mitte.

Lihtsalt tekib rohkem saateid, mida nad võivad koos meiega vaadata, mida meie siis saame jällegi vaatama hakata. Ütleme näiteks, et sakslastel on selline populaarteadussaade Galileo... Ma ei tea isegi, kas seda enam näidatakse, sest see on niisugusel kellajal, mil meie lapsed on ärvel. See on tavaliselt õhtusöögi ajal. Söömise ajal kõik telekad ja asjad ja videod on kinni. See on reegel, sest muidu kaks noormeest lihtsalt unustavad söömise ära. Ma ei saa isegi köögis järgmist toitu teha, magustoitu valmistada või midagi sellist, kui nemad laua taga istuvad, sest nad lihtsalt jäävad vahtima.

Aga kui nad suuremaks saavad, siis seda sama Galileod nad võivad vaadata väga hea meelega. See on tegelikult huvitav ja kooliealisele lapsele vägagi hariv.

Kas telerivaatamine võib lapse maailmavaadet kujundada?

Jah. Mõlemas suunas, nii heas kui halvast. Halvast suunas just siis, kui ta vaatab täiesti valimatult igasugust rämpsut.

Kuidas te reklaamidesse suhtute?

Ma mõtlen, et reklaame on ju erinevaid. Ma jälle ei tea, mis reklaame üldse Eesti telekanalitel näidatakse. Ma Saksa omasid tean, et on spetsiaalselt need lastekanalid ja lastele mõeldud reklaamid. Ja üldiselt see kiüll vihastab. Et see tarbimine-tarbimine-tarbimine on ikka liig. Aga on mõned väga toredad sotsiaalreklaamid, mida iseenesest täitsa võib vaadata. Igasugused turvavöö kinnitamisest jms. Osad lapsed õpivadki selle ära reklaamist. Aga kogu see tarbimise õhutamine on täielikult vastuvõetamatu.

Seega teler õhutab tarbimist?

Ütleme, et teler ehk selle tarbimise õhutamisega tegeleb kõige rohkem. Sest ajalehest või kusagilt on seda võimalik lihtsalt ära keerata, aga telekast see tuleb. Kui ma tahan filmi edasi vaadata, siis ma ootan, kuni see reklaam läbi saab ja ma olen selle külge eksponeeritud. Eriti väike laps, kes ei tule selle peale, et ta võiks sel hetkel tualetis ära käia või midagi sellist teha.

Alternatiivsetest tegevustest rääkides... Paljudes peredes on nii, et tullaakse õhtul koju, pannakse telekas mängima ja lapsed on omaette. Mis on Teie peres, kui telekas ei mängi – mida lapsed teevad? Ja Teie nendega koos...

Kuna nad on nii ühealised ja kõik poisid ja meil on palju ruumi, siis nad mängivad ka omaette. Panevad puslesid, joonistavad. Siis ma teen... vabade päevade hommikupoolikutel on nii, et ma tegeelen nende süstemaatilise õpetamisega, kirjutame tähti. Keskmise poisiga teeme kirjaelharjutusi, mingeid sikk-sakke ruudulisse vihikusse, et ta õpiks rida hoidma. Selliseid asju, mis talle kohe üldse ei meeldi. (*Naerab.*) Loeme...

Ja see on jälle ehk selline pooltelekas, aga vahel me vaatame Youtube'ist selliseid harivaid asju, no näiteks kuidas Indias elevant peetakse. On üks väga tore video, kus 15 elevanti on külili maas ja turbanitega mehed nühhivad neid.

Vot selliseid asju, et kui millestki huvitavast juttu tuleb, siis räägime ja vaatame. Sel talvel me oleme olnud jõulu esimesest pühast saadik kõik haiged, me väga palju selliseid õuetegevusi ei tee. Aga kui nüüd suur lumi ära sulab, siis me oleme kindlasti hästi palju väljas, teeme aiatöid. Poisid aitavad natuke remonti teha, sest meil majas on veel paljud asjad pooleli. Näiteks tapeedi kiskumine on lastele selline loomulik tegevus seal, kus see on nii või teisiti vajalik.

Koos vanemaga loova tegevuse tegemine on minu isiklikust seisukohast võttes vanema piinamine. (*Naerab.*) Aga lapse seisukohast võttes on see kuidagi vajalik, või siis teatud hulka loovaid tegevusi ei pea vanem kaasa tegema, lihtsalt vanem on samas ruumis ja hoiab silma peal ja vaatab, mis toimub. Need on kõik sellised asjad, mis võiksid olla. Telekavaatamine kõige vähem.

Kui nüüd üldse rääkida eluviisist kui sellisest... Kas Teie pere on tänapäeva mõistes selline traditsiooniline või olete teataval määral alternatiivsed, näiteks toitumise, religiooni vms osas?

Jah. Me oleme kristlased, baptistid. See on üks kõige rangem konfessioon, mis Eestis üldiselt praegu tegutseb. Meie kodudes ei ole lubatud alkohol ega suitsetamine, mitte mingisugused abielueelsed ega välised seksuaalsuhted. Meil on paare, kes tõesti esimese muusika annavad kihlumispäeval. Ja huvitava aspektina ka tantsimine.

On keelatud?

On mittesoovitav kellegi muuga kui oma abikaasaga. See on ikkagi selline poolseksuaalne tegevus sellise vihjega.

Nii et me ikka kirikus käime laste terveolemist mööda. Lapsed käivad pühapäevakoolis. Tutvusringkond on kõik selline.

Nii et tutvusringkonnas on kindlasti veel ka selliseid peresid, kes telerit ei vaata? Või on telerivaatamine ka kuidagi taunitud üldse selles...

Ei ole. Ei ole üldse. Aga üldiselt jah... ega nad eriti ei vaata. Palju on ka neid, kes täiesti teadlikult mõtlevad, et see ei ole lastele hea ja vaatavad hästi valikuliselt. No lastesaateid ikka lasevad lastel vaadata.

Teie siis ikkagi täheldate, et on siiski hulk lapsevanemaid, kes väikelaste telerivaatamist heaks ei pea?

Vaadake, minu tutvusringkond ei ole läbilõige ühiskonnast. Üks asi on see, et hästi palju sõpru on tõesti kirikuinimesed, ja teine asi, et ma vist tõesti ei oma tutvusringkonnas ühtegi inimest, kes mingil ajahetkel oma elust ei ole käinud ülikoolis. Kas see on lõpetatud või mitte, see on iseküsimus, kellel tuleb elu peale ja ei saa... Aga lihtsalt... Ma ei saa öelda, et on palju lapsevanemaid, kes laste telekavaatamist piiravad. Ma võin öelda, et minu tutvusringkonnas on neid palju, aga ma ei esinda sellist ühiskonna läbilõiget.

Üks kriitikutepoolne argument nendele, kes laste telerivaatamist piiravad, on see, et laps võib sotsiaalselt oma arengus maha jääda. Kas Teie teguviisi on kritiseeritud?

Ei. Ma esimest korda kuulen, et teleka mittevaatamist võidakse pidada sotsiaalseks mahajäämuseks.

Kas teleka mittevaatamine võib lapse arengut pärssida?

Ei. Sellest, et laps telekat ei vaata, ei juhtu lapse areguga küll halba. Efekt on umbes see, justnagu keegi väidaks, et konservide mittedöömine oleks tervisele kahjulik. Et kui inimene ei söö konserve, siis järelikult on see talle halb.

Ei. On teatud kultuurisündmusi, mida võiks laps näha, mingid lipuheiskamised, laulupidu ja niimoodi. Nii palju, kui mina tean, et need pered, kelle jaoks see on tõesti väga oluline, need lähevad kohale. Aga ma ei suuda ette kujutada, et laps, kes ei ole kunagi telesaateid näinud, tema arengule see kuidagi halvasti mõjuks. Tal jah teadmisi võib-olla teatud asjadest ei ole, aga tal on kindlasti teadmisi millestki muust.

Kritiseeritakse selles kontekstis, et võib tekkida ka sotsiaalne tõrjutus. Eakaaslased räägivad koolis eilsest põnevast telesaatest, laps ei tea sellest aga midagi...

Ma ei ole kunagi kuulnud, et need lapsed, kes rühmiti käivad, et nad räägiksid midagi telesaadetest. Ja on olemas kõikvõimas internet. Kui laps on juba nii suur, et ta koolis räägib telesaadetest, siis ta ilmselt on ka nii suur, et kui sa ei tea, siis guugelda ja sa saad selle info kätte. See peab olema... Ma ei tea, mis mentaliteediga klass see on sel juhul, telekavaatamise kalduvusega ilmselt, kui see niimoodi on. Lapsed räägivad väga miljonist asjast.

Kas kuidagi saab võrrelda ka just neidsamu sotsiaalse suhtlemise oskusi nende laste puhul, kes telekat peaaegu ei vaata, ja nende laste puhul, kes vaatavad palju ja passiivselt? Täna räägitakse väga palju sellest, et lapsed ei oska suhelda, kõne areng on kehv, ei osata konstrueerida sisukamaid lauseid jms...

Tähendab, need lapsed... mida ma olen tähele pannud... et need lapsed, kellel kodus telekas pidevalt mängib, nad on üldiselt rumalamad, nii oma sotsiaalses suhtlemises kui ka kõiges muus ja see on algklasside teema peamiselt, kellel kogu aeg multikad jooksevad. Ja see on just see aspekt, et algklassides on sotsiaalne suhtlemine hästi oluline, just selles suhtes on nad rumalamad – nad ei oska... nad ei pea oluliseks teist inimest enda kõrval, nad ei oska täiskasvanutega suhelda...

Tooge palun mõni näide, mis moodi näeb välja see mitteoskamine...

Näiteks ei tee veel esimeses klassis hästi vahet omal ja võõral, ei oska õpetaja poole pöörduda abi otsimiseks. Kuidagi passiivsemad, titamad nagu.

Üldistada nagu ei saa, eks ole, aga teatud määral te siiski näete erisust, saan ma aru?

Jah, just. Vaadake, mina vaatan last kui sellist komplekti – on kodune olukord, et tal ei ole oma tuba ja ta elabki toas, kus telekas on pidevalt tapeedina, pluss veel see asi, et vanemad ei tegele ja siis tuleb kõik see komplekt kokku.

Ma ei oska niimoodi öelda, sest siin ma peamiselt satun kokku probleemsete lastega ja neil ongi tavaliselt kogu see komplekt koos. Ma ei oska öelda, kas näiteks väga intelligentsete vanemate laps, kellel telekas pidevalt mängib, kuidas see laps oleks. Ma ei ole kohanud sellist asja.

Kas Teie lapsed kasutavad arvutit? Kuidas Te arvutikasutusse suhtute?

Ei kasuta. Meil on kodus see kokkulepe, et laps, kes lugeda ei oska, see arvutit ei kasuta. Mõlemad vanemad poisid oskavad juba vähesel määral lugeda. Aga neil ei ole ka väga palju huvi selle [arvuti] vastu. Paar korda nad on mingisuguseid mootorrattamänge mänginud, meil ei olegi nendele eakohaseid arvutimänge üldse. Youtube'ist nad oskavad küsida mingeid multikaid. Titekohaseid multikaid meil ei ole, mida tema võiks vaadata. Mõnikord on lihtsalt vaja vaadata, kui ma olen temaga üksi kodus, et ma saan minna puid tooma, et ta mul on ühe koha peal. Mitte et see oleks sage sündmus. (*Naerab.*)

Aga nad oskavad küsida, seda vihmaussi multikat või väikest mutti, või midagi sellist. Väike mutt [Der Kleine Maulwurf] on muidugi selline klassika juba.

Mis lugemisse puutub, siis see peab olema prioriteet. Armastust raamatute vastu ja et raamatu lugemine võib olla huvitav, seda tahan ma neile sisse kasvatada küll. Iga päev ma neile midagi loen. Öhtujuttu vähemalt, kui mingil muul ajal ei ole aega. Telekat nad iga päev ei vaata. Samas, kui on mingi infosaade, näiteks geograafia vms, see ka ikkagi arendab silmaringi, nii et ma ei saa öelda, et see oleks 100% halb.

Täpsustan veel lõpetuseks üle, et laste vanused olid 2, 4 ja 6?

Jah.

Kui vana olete Teie ja kui vana abikaasa?

Mina olen 36, abikaasa on 32.

Aitäh! Soovite Te omalt poolt veel midagi lisada?

Kahjuks enam ei jõua, aeg enam ei võimalda.

Intervjuu 6: Isa-2 ja Ema-5

Taustaandmed

Pseudonüümid: Isa-2 ja Ema-5

Vanused: 32 (isa), 36 (ema)

Intervjuu toimumise koht: Tartu/Harjumaa.

Intervjuu situatsioon: Intervjuu toimub Skype teel. Intervjueeritavad on koos lastega.

Intervjuu toimumise aeg: 15.04.2011.

Intervjuu transkriptsioon

Ma saan aru, et te olete kenasti seal kogu perega arvuti ümber koondunud, aga see ehk isegi ei ole vajalik... Ma ei segaks korraga tervet peret... Selles mõttes, et ma küsiksin vaid isa arvamust selle teema kohta, kui sobib?

Isa-2: (*Naerab.*) No ma hea meelega... Kui sobib, siis võtaks ema arvamuse ka.

Olgu.

Isa-2: Te ei sega meid hetkel. Lihtsalt, kui tuleb vahepeal natuke laste lärmi, siis loodetavasti see ei pahanda.

Ei, muidugi. Ma siis täpsustan kohe sissejuhatuses, et kui suur on teie pere?

Isa-2: Oleme neljakesi, viies kasvab kõhus.

Ja lapsed on kui vanad?

Isa-2: Kaks ja neli. Neli – tüdruk, ja kaks – poiss.

Sissejuhatuses veel, et millised on teie pere meediatarbimise harjumused? Kas te tellite ajalehti, mis raadiojaamu kuulata?

Ema-5: Me üritame raadiot kuulata, aga see ei tähenda, et me kuuleme.

Isa-2: Sageli ei kuule, jah. Aga üldiselt taustaks Vikerraadio. Ajalehti ei telli.

Aga internetist loete ajalehti, uudiseid – mis kanaleid seal eelistate?

Isa-2: Postimees.ee

Ja kui nüüd rääkida pere eluviisist ja võttes võrdluseks sellise n-ö keskmise Eesti pere – kas teie erine te millegi poolest traditsioonilisest? Olete te kuidagi „teistmoodi“? Toitumine, religioon jms...

Ema-5: No me oleme paraja kiiksuga küll, jah.

Nii, milles kiiks seisneb, ma tahaks sellest kuulda...

Ema-5: Sellest võib pikalt ja kaua rääkida.

Palun lihtsalt mõned märgusõnad...

Ema-5: Esiteks, me kolisime linnast maale. Teiseks, nagu tahaks aegamisi kasvatada kõik ise. See on veel unistus hetkel. Kolmandaks, me ehitame ise oma kätega hästi palju.

See „kiiks“ on siis selline ökomeelsus? Kas võib nii öelda?

Ema-5: Jah.

Isa-2: Jah. Poest me püüame ikka mahetoitu osta. Tiia (*nimi muudetud*) teeb ise süüa. Et poest me valmistoite ei osta. Tiia teeb ise kodus väga palju süüa.

Kui nüüd aga rääkida telemeedia eitamisesest, siis mis on viinud teie pere sellisele eitavale hoiakule?

Miks telemeedia on lastele kahjulik?

Ema-5: See ei ole otseselt nagu eitamine, aga see on nagu see, et inimesed kipuvad sinna teleka taha liiga kauaks jääma. Saateid vaadatakse suhteliselt valimatult. Vaadatakse kõike, mis torust tuleb. Kõik see, mis seal on... mitte kõik, aga enamus on moonutatud. See ei ole reaalne elu. Mingisugune mööbel läigib ja inimesed käivad köpskingadega mööda maja ringi. Ma pean iga päev käima Domestosega mingisugustest asjadest üle. See on nagu... See on täiesti vale pilt.

Teiseks suhtlemist ka tapab. Inimesed istuvad teleka ees, aga üksteist nagu ei tunnegi.

Ja see, mida lastele näidatakse, see on ka suhteliselt valimatu. Sõbralikke lastefilme on väga raske leida ja telekas neid praktiliselt üldse ei näita.

Mis on selle lastele mõeldud telepildiga valesti? Võtame lastesaated, multifilmid, lastesaated... Mis Teid häirib?

Ema-5: Seal on agressiivsust. Reklaam vahele. Nad on nii närvilised. Me siin kogemata juhtusime Karupoeg Puhhi multika peale. Puhhi raamat on selline mõnus, muhe, keegi kellelegi liiga ei tee, kõik on omamoodi nagu kiiksuga, aga kõik on sõbrad. Aga see multikas, mis sellest oli tehtud, see oli selline närviline, hüsteeriline. Seal kohati mõnitati, kohati tehti haiget. See oli täiesti nagu arusaamatu. See oli täiskasvanute multikas.

Ja me ei räägi sellest vene multikast, vaid me räägime mingist uuest adaptatsioonist?

Ema-5: Jah, see oli Hollywoodi versioon.

Milline mõju võib sellisel närvilisel telepildil olla lapsele teie meelest?

Ema-5: Me ise valime õudselt palju, mida me üldse näitame. Mõnikord õnnestub, mõnikord ei õnnestu. Tegelikult karbi pealt on väga raske ennustada, mis seal sees tegelikult on. Nendes DVD-des. Ja kui mul tüdruk vaatab multikat, siis temal on juba tekkinud mingi tunnetus, et mis on halb, mis on hea, mis on valus, mis ei ole. Ta ei taha lihtsalt seda vaadata, tal hakkab paha. Tal on valus seda vaadata nagu.

Aga telekat teil nagu kodus ei ole? Telepilti te ei vaata? On muud audiovisuaalsed materjalid, mida te valikuliselt näitate?

Ema-5: Jah. Meil on väike DVD-mängija. See on põhimõtteliselt ainult lastele ostetud. Vahel harva vaatame meie mingeid oma filme ka. See on lihtsalt selleks, et meie saaksime arvutite igal ajal ligi. Või teinekord reisile kaasa võtta, kus on aeg-ajalt vaja rahu ja vaikust. Aga reeglina on, et üks film päevas ja ongi kõik. Lapsehoidjana ei kasuta.

Ajast te rääkisite, agressiivsusest ja närvilisusest ka. Kas telepilt võib ka lapse väärtushinnanguid ka muuta?

Ema-5: Kindlasti ta muudabki. Ta näeb seda, ta võtab selle kasutusele. Me näeme siin oma kaheaastase pealt, kuidas ta võtab mingisugused väljendid kasutusele, käib mööda maja ringi ja kasutab selliseid väljendeid, mida meie kunagi ei kasuta. Nad omandavad jube kiiresti siukseid asju.

Tarbimise õhutamise kontekstis...

Ema-5: Seda ka jah... Ütleme nii, et reklaamidest me oleme nüüd pääsenud. (*Naerab.*)

Olgu. Kas isa on seal veel kõrval? Mis tema selles arvab?

Ema-5: Ta läks tüdrukuga ülesse.

Aa, las ta olla. Siis lähme meie lihtsalt edasi... Kuidas see teleka mittevaatamine teie perre tuli – kas koos laste sünniga või olite te juba varem sellised kriitilised vaatajad ja vaatasite harva?

Ema-5: See sai tegelikult alguse sellest, et kui me mehega kokku kolisime ja tol hetkel oli tähtsamaidki asju osta, kui telekas. Siis ühel hetkel me avastasime, et nii mõnus on omavahel juttu ajada, mingeid maailma asju arutada, päeva asju arutada, mõelda mingisuguseid asju välja koos. Me ei tundnudki seda vajadust, et me peaksime oma aega surnuks lööma teleka taga.

Ja teine asi on see, et kui on nagu oma maja, oma aed, oma elu sisseseadmine... Kui seda teha oma kätega, siis ega telekavaatamise aega eriti üle ei jäägi.

Kui nüüd aga rääkida telekavaatamise võimalikust mõjust väikesele lapsele, siis mis teie meelest võiks olla need negatiivsed aspektid?

Ema-5: Väikest last ei saa kontrollida. Ta imeb kõik sisse, mis sealt torust tuleb. Siis pole ime, et ühel hetkel tuleb... tuleb mingisugust jama sealt. Ta võtab selle kõik omaks. Ja sellist arutelu sellise aastasega ka ei korralda, et mis seal siis hea oli või miks tal seal valus võis olla, mis seal paha võis olla...

Ja teine asi on see, et puhtalt see närvilisus, see hüsteeria, tõmblemine. See pilt kogu aeg virvendab seal ees, reklaamid jooksevad... Isegi need filmid, mis on tänapäeval tehtud... kasvõi Eesti lastesaated... Need on pahatihti sellised... plõnn-plõnn-plõnn... Kogu aeg käib mingisugune selline tümps taga. See ei ole selline muusikaline tümps, vaid... Ei jäeta seda seedimise aega. See väsitab ka täiskasvanu ära, ma ei suuda seda tunnetada, kuigi see on nii läbinähtav...

Ausalt öelda... meie mehega oleme mõlemad programmeerijad... kõik see elurütm on nagunii kiire ja niivõrd hüsteeriline... Ja inimestel on keskendumisraskused. Kui su närvikava rikutakse ära juba paariaastaselt, mis siis veel suurest peast saab?

Kui te täna olete seda meelt, et väikelapsele ei ole telekat vaja, aga lapsed kasvavad ja lähevad kooli... Kas teil on mõningaid kõhklusi ja dilemmasid, et äkki see ei ole ikka päris õige otsus, kui laps ei näe telekat? Näiteks eakaaslaste surve, et ta ei ole rollimängudes võrdne või ...

Ema-5: Hirm on küll selle koha pealt. Ma olen siin lugenud üht-teist lasteaiakasvatavate muljetest, kuidas nagu lasteaias on hierarhia paigas vastavalt mingitele videomängude mängimisele või kes kui palju suudab arvutis istuda... See on tegelikult nagu hirmuäratav ja ma ei oska sellele küsimusele veel päris hästi vastata. Ma ei tea, mis mind ees ootab.

Kuigi tüdruk on neli, ta ei ole veel lasteaias käinud. Ootasin ära selle aja, kuni ta ise hakkas küsima, et tahaks lastega õppida. Teiste lastega. Nüüd ta on võib-olla nädalas paar tundi teiste lastega mängimas. Need on natukene sellised teistmoodi lapsed. Need ei ole sellised teleka ja arvuti taga. Meil on ka arvutid, aga üritan neid ikka pigem saata liivakasti või vanni, või legodega mängima, või mis iganes... ronima kuskile.

Kuidas teile tundub, kui kaua oleks mõistlik telerivaatamist piirata? Vanuseliselt, ma mõtlen...

Ema-5: Ma arvan, et telekas pole asja iva... Ütleme ikkagi, et üritaks rohkem omavahel suhelda. Rohkem kuulata ka üksteise muresid, kuulata üksteise päeva jne. Seda seebiooperit tuleb niikuinii uksest ja aknast sisse. Ja kvaliteetasju saab ju järelvaadata, järelkuulata arvutist. Arvuti on olemas, ega me siis päris pimedas ka nüüd ei ole. (*Naerab.*)

Aga jah... Tuleb elada muud elu ka – suhelda, rääkida, arutada igasuguseid asju. Aga telekat kasutatakse lapsehoidjana. Ma olen näinud, kuidas lähevad lapsehoidu lapsed, neile tuuakse kaasa arvuti või DVD-mängija, ja siis nad istuvad seal 8 tundi ja pole mingi probleem!

See ei ole võimalik! Kas see on tõesti nii?

Ema-5: Ma olen näinud. Kahe lapsega pere.

Kas ma kuulsin õigesti – lapsehoidu?

Ema-5: Ses mõttes, et see ei ole ainult lapsehoid. Seal on nagu täiskasvanute koolitused ka juures ja ma olen ise ka seda aeg-ajalt kasutanud, et ma võtan kaasa ühe filmi ja ma tean seda, et kui see üks film on nagu ära vaadatud, siis rohkem ei saa. Seda ma kasutan sellistel hetkedel, kui ma näen, et asi läheb väga käest ära ja ma tahan natuke rahu saada, aga see on tõesti see tund-poolteist. Ja seal on teisi lapsi veel, nad võivad vabalt möllata ja tihtipeale nad ei tahagi midagi vaadata. Kui nad seal kahekesi lähevad kisklema või midagi seesugust, siis tuleb see DVD-mängija vahele.

Aga tõesti ma olen näinud seda, kui seal on palju lapsi kohal, tuleb isa ja paneb DVD-mängija lapsele ette. Siis see laps istub, suu ammuli, umbes 3-aastane ja vaatab. Ja siis ma jälgisin, kui kaua ta vaatab, ja ei ole probleemi vaadata 8 tundi. Valimatult igasuguseid samurai multikaid ja selliseid asju...

Uskumatu... Aga olgu, lähme edasi. Kui n-ö keskmises eesti peres lapsed veedavad õhtul aega ka teleka ees, siis kuidas teie peres õhtune aeg täidetud on? Millega te sisustate laste aega?

Ema-5: Ütleme niimoodi, et ma olen siin improviseerinud. Meil on siin näiteks küülikud, no need tavalised toaküülikud. Meil on nendest tekkinud paar vana puuri. Sinna ma tegin liivakasti. Saab ilusasti plastmassist selline suur kast, 25 kg liiva sisse, selline paras kotitais. Üsna populaarne mänguasi. Siis... kuna meil siin ehitus ikka käib, siis nad ikka ehitavad kaasa, kõõluvad siin ninapidi kaasas, mis tehtud saab. Nahk on alati terveks jäänud, ei ole midagi varba peale kukkunud. Raamatuid saab loetud. Arvutis hakkavad juba joonistama vaikselt, see mulle väga ei meeldi. (*Naerab.*) Ja legod on päris selline tänuväärne mänguasi.

Joonistamisega on sellised kehvamapoolsed lood, et pigem meeldib selline plätserdamine ja mäkerdamine. Eks nad siin imiteerivad ka mingeid täiskasvanute tegevusi. Sügisel sai korjatud kotitais kastanimune. Nendest teevad... Minu käest saavad suure supipoti, siis keedavad selle sees mingisugust suppi või putru. Neid on lõpuks terve maja täis.

See, et teie peres telekat ei ole, on kindlasti jäänud silma nii tutvusringkonnas kui ka lähisugulastele. Kas on sel teemal ka mingisuguseid erimeelsusi – kuidas suhtutakse teie sellisesse nn meetodisse?

Ema-5: Suhteliselt tolerantset. Aeg-ajalt ikka lõõbitakse, et teil tuleks telekas osta või midagi sellist... et lapsed jäävad jube paljust ilma. Aga see on ka selline väga küsitav asi – kas ikka jäävad ilma? Varem sai sinna lumehange neid aetud ja praegu hakkavad seal õues ka igasugused ronimismängud. Ikka leiavad endale tegevust. Iseasi on see, kas see tegevus ka teiste plaanidega kooskõlas on. (*Naerab.*)

Aga millised on olnud nende inimeste põhilised argumendid?

Ema-5: No näiteks, et mulle omal ajal jäi külge inglise keel ja soome keel puhtalt sellest soome teleka vaatamisest. Aga ütleme, et ajad on vähe teised... Saated on muutunud ja teemad on muutunud. Ma loodan, et nad saavad oma võõrkeeled kuidagi paremaid viise pidi kui mingisugune... Inglise keeles kasutatakse ikka jube palju roppe sõnu.

Just, õige küll. Üks asi on see tehniline külg, et pilt on kiire ja närviline, aga teine asi just see kultuur, mis sealt tuleb, see on hoopis teise mentaliteediga, kui ta oli varem...

Kuidas teie lähipere suhtub sellesse, et teil telekat ei ole? Vanaemad-vanaisad?

Ema-5: Suhteliselt aktsepteerivalt. See on meil juba... Kümnes aasta juba jookseb. Kiiksud on juba... ära on harjutud sellega.

Kümme aastat pole teil telekat olnud?

Ema-5: Jah.

Kui te viibite n-ö võõral territooriumil koos lastega ja seal telekas käib, kuidas te siis käitute, tunnete?

Ema-5: Tähendab... Õudselt häirib see, et kui minna kellelegi külla ja seal telekas mängib, siis see on nagu mingi naelakast, mis tõmbab kohe sinna kuskile tugitooli või diivanisse ja siis see pilk peab sinna ikkagi kinni jääma. Nagu õudselt segab sellist head jutuajamist. Mulle ses mõttes meeldibki, et kui istumine on köögis või sellises kohas, kus telekat ei ole. Ma loodan, et enamuses Eesti majapidamistes ei ole niimoodi, et köögis telekas oleks, et naine saaks süüa tehes telekat vaadata, ja siis on elutoas telekas, ja siis on magamistoas telekas. Paljud inimesed ei ole vist veel nii rikkad?

Ja telekas naelutab su kinni ja siis sa jäädki jõllitama.

Kui nüüd nii mõtiskleda ja arutleda ette, siis millist positiivset mõju võiks nagu oodata sellelt, et väiksed lapsed ei vaata teil täna telekat? Kes nad on tulevikus võrreldes nende lastega, kes vaatavad täna igapäevaselt telekat?

Ema-5: Ma ei oska sellele vastata, sest see on üsna hirmuäratav, sellepärast et erinev ja autsaider ei ole kerge olla... Tahaks nagu loota, et mingisugune mõtlemine, närvikava ja väärtushinnangud jäävad natukene ka elutervemaks. Aga samas kui nad selle võrra rohkem n-ö peksa saavad ja selle tõttu tunnevad ennast välja tõugatuna... siis ma ei oskagi öelda, et mis on hea ja mis on halb.

Vanasti, seal 80ndatel, oli kanaleid ju vaid käputäis. Mingisugune viis-kuus tükki. No kes võttis seal veel need vene telekanalid ka veel juurde. Ei olnud sellist asja, et ah, see saade ei sobi, plöksime järgmisele, senikaua, kui miski pilku köidab. Aga tänapäeval võib neid seal 50-100 olla, siis ikka leiad sealt midagi. Lõpuks tulebki nii, et mitte midagi muud nagu ei eksisteerigi.

Ma täpsustan veel natukene ka taustaandmeid... Panin ma õigesti tähele, et ametilt olite te abikaasaga mõlemad programmeerijad?

Ema-5: Jah.

Ja haridus on teil mõlemal kõrgem?

Ema-5: Jah, mõlemal.

Ja veel: kui vanad te olete?

Ema-5: 36 olen mina. Abikaasa on 32.

Kas Te soovite veel midagi omalt poolt lisada? Mingi arvamus, seisukoht, mis mõlgub meeles...

Ema-5: No telekas iseenesest ei ole ju paha... Aga selles mõttes telekas ei... Telekas ei ole iseenesest saatanast, või niimoodi... aga lihtsalt õudselt palju peab vaatama, jälgima, valima, kontrollima. See kontroll ajab tegelikult hulluks muidugi. Ja praegu, kui ma vaatan selle kontrolli tagajärgi, siis mina olen rahul.

Ei ole ka ainult, puhtalt ainult telekas süüdi, vaid selles mõttes, et kui ikka telekat ei ole, see ei tähenda veel seda, et meesus on eluterve või niimoodi... Seal on nagu mitmed asjad koos. Sama hästi võib ju seal arvutis istuda tundide kaupa ja mängida mingisuguseid selliseid asju, mis ajab selle reaalsusetaju täiesti sassi.

Aitäh! Aga kas isa on nüüd tulnud tagasi? Ma küsiks natukene isa käest ka veel...

Isa-2: Isa on tagasi jah. Ja tahtsin veel omalt poolt ka veel lisada, mis siin jutu sees oli... Ma ei tea, kas Tiiaga (*nimi muudetud*) oli ka juttu, et telekas, ja ka arvutid, aga just telekas, teevad lapsed natukene ka agressiivsemaks...

Ma väga hea meelega kuulaks neid argumente... telekas ja väikelaps...

Isa-2: Üksikuid mõtteid tahtsin vaid juurde lisada, et kui Tiia siin ütles, et mõni laps vaatab 8 tundi jutti... Et ma kahtlustan, et tea peab silmas umbes sellist poissi, kes väga pikalt on telekat vaadanud, siis tõuseb püsti, astub teiste laste hulka ja virutab esimesele ettejuhtuvale või tõukab ta pikali näiteks.

Mingil määral see kindlasti õhutab, sest see ei ole ju reaalne kõik, mida seal õpetatakse. Mingisuguseid rakette lastakse, lennatakse mootorratastega ja lastakse õhku teisi. Üleüldse see multimeediaturg... Et ühest küljest ta nagu aitab lapsel mingeid muresid ja selliseid asju nagu alla suruda, mida ta põeb nagu

mõnes mõttes... Aga teisest küljest ega ta neid ära ei võta. Seda lapse stressi... Pigem vastupidi, et laps, kes siis teleka tagant lõpuks tõuseb, tal kas siis nutt puhkeb või läheb lööb kedagi.

Milliseid argumente te veel näete?

Isa-2: See ühesuunaline infotulv, mis teeb teda nagu natukene abitumaks. Ma loodan, et meie lapsed on sellevõrra altimad ja valmivad ise tegevust endale leidma, ja ka teistega suhtlema, ja mõtlema-nägema asju teise mätta otsast. Nii öelda ka sotsiaalsed oskused on võib-olla paremad. Et nad on tähelepanelikumad, loogilisemad. Kas või lapse tasandil mõistavad psühholoogiat paremini.

Te kasutasite väljendit „ühesuunaline infotulv“. Kui nüüd üldse rääkida sellisest keskmisest telepildist... Võtame näiteks Eesti telekanalid ja sellise keskmise telepildi, siis milline see teie meelest on? Ma tean, et te ei näe seda igapäevaselt, aga küllap on ikka väljaspool kodu või internetis nähtu põhjal võimalik otsustada, milline see valdavalt on...

Isa-2: Ütleme selline... Üks sõna, mille alla seda on võimalik kokku võtta, on „tühi“. Aga seda võib mitmetpidi mõista. Olulisem on, et ta on siiski rohkem selline meelelahutuslikum. Ta on nagu rohi sellele päevasele koormusele. Inimene käib päev otsa töö... Ütleme nii, et kui meesterahvas käib päev otsa kontoris tööl, siis ta õhtul vajaks füüsilist koormust, aga selle telekaga ta loputab oma päevastresse või laadib neid nagu alla. See voog, mis sealt tuleb, on põhimõtteliselt nagu meelelahutus, naelutab, aga samas sisult ikka üsna tühi.

See sõltub ka, millega võrrelda... Kui ma võrdlen internetiga, kust ma otsin informatsiooni, mitte ei lase seda enda peale tulvata, vaid otsin seda vastavalt vajadusele. Kui laps küsib, mis asi on helikopter, siis ma võtan Youtube'ist helikopteri video ja näitan seda. See on nagu kvaliteetne informatsioon, mida tal on vaja. Või mul endal on vaja, siis ma otsin ka. Aga telekast voolab ükskõik mida, sa pead kogu aeg selekteerima.

Ta nagu võtaks ära olulise osa meie ajast, manipuleeriks nagu ...

Isa-2: Just täpselt. Ma usun, et me tohutult vähem mõistaksime oma lapsi näiteks praegu, sest me arutame väga palju laste psühholoogiat omavahel... Ja üldse elu asju... Ma usun, et meie suhtlus on selle võrra palju suurem, sest kindlasti me arutame just tänu sellele, et meil ei jookse nurgas televiisor.

Teil on see aeg üksteise jaoks...

Isa-2: Kui aastaid tagasi oli mul vaja inimestele selgitada, et miks meil telekat kodus ei ole, siis oli põhiline argument või väljend, mis nagu aitas see, et: miks me telekat vaatame – me vaatame lapsi ja teineteist. Siin on väga palju näha, siin meie ümber päriselus.

Kui nüüd rääkida sellest, kui olete pidanud põhjendama inimestele, et te telekat ei vaata, siis mis on olnud nende inimeste argumendid?

Isa-2: Huvitav on see, et see võtab inimesed mõtlema, aga nad ei hakka vastu vaidlema. See on nagu valdav. Mõni üksik on olnud, kes on teleka kaitseks midagi öelnud... Näiteks, oh, aga *National Geographic* on väga huvitav... No mõni selline argument. Aga üldiselt ma ei ole nagu pidanud tõestama. Inimesed nagu jäävad selle peale mõttesse ja siis mõtlevad omaette, aga üldiselt ei hakka tuliselt vastu vaidlema.

Kui aga arutleda nüüd selle n-õ telekeelu lõpptähtaja üle, siis millal teie meelest on laps küps vaatama telekat? Kuna usaldada tema kätte telekapult?

Isa-2: Ei ole mõelnud ausalt öelda. Aga ma pigem kahtlustan, et hea meelega väldiks üldse teleka hankimist. Kasvõi meie endigi pärast. Ma enim tahtsingi tuua näite hotellist... Et ma olen töö raames tihti reisil ja eriti nõme tunne on küll magama jääda, kui sa oled terve õhtu läbi vaadanud telekat. Ma ei ole mitte midagi targemaks saanud, ma ei ole absoluutselt mitte midagi sellest võitnud, ma olen ainult kaotanud sellest, et ma õhtu otsa telekat vaatasin.

Võib-olla siin ongi see, et me kipume ju väga kergesti selle lõa otsa jääma ja juba selle pärast piüaks vältida selle hankimist. Et ei kibe üldse hankima praegu...

No võib-olla, kui tuleb mingi sotsiaalne surve lapsele, siis võib ju võib-olla kaaluda.

Aga siiski internetist on ju nii paljud asjad kättesaadavad... Praktiliselt kõikidele üksikutele küsimustele leiab sealt vastused. Ja kõik saab palju konsentreeritumalt kätte. Ka kui laps küsib mingi looma kohta, võtad vaatad internetist või loodusraamatutest, lööd lahti ja siis uurid sealt ja arutad temaga kahekesi.

Olgu... Igal juhul ma väga tänan, et olite nõus nii kiiresti ja nii hilisel tunnil minuga sel teemal rääkima.

Isa-2: Vastupidi. Mina hoopis tunnen tänutunnet, et te sellist asja ajate. See on täitsa põnev.

On tõesti. Aga igal juhul tänud veelkord!

Intervjuu 7: Vanaema-1

Taustaandmed

Pseudonüüm: Vanaema-1

Vanus: 58

Intervjuu toimumise koht: Tartu

Intervjuu situatsioon: Intervjueeritava kodu.

Intervjuu toimumise aeg: 06.04.2010.

Intervjuu transkriptsioon

Mis viis teid omal ajal selleni, et sel ajal, kui lapsed olid väikesed, teie peres telekat ei olnud?

Üks mõte oli see, et me lugesime, äkki see oli telelehes, et jaapanlased olid pannud teleka lähedusse puure valgete hiirtega, et vaadata, kuidas see mõjub. Ja selgus, et elektromagnetiline lainetus või -kiirus tekitas üsna ruttu neil leukeemia. Me mõtlesime, et ju see ikka lastele ka ikka üsna halvasti mõjub.

Teine teooria oli see, et teleka värvid ei ole samad, mis looduses, st ehedad värvid. Seetõttu lapse värvitaju nagu moondub. Et kui ta nagu näeb selliseid valesid värve, et see on sama, kui lapsed kasutavad vildikaid. Nad on väga selged, ilma piirjoonteta. See samamoodi rikub last. Põhiline argument oli siis ikkagi see, et lapsed hakkavad pigem eelistama telekat kui ise lugema õppima ja raamatuid armastama.

Vot et kui telekat vaadates on lapsel see pilt ja stoori kõik ette antud, aga kui sa ise loed, siis sa kujutad ette, millised on tegelased, mida nad seal teevad, aju töötab siis hoopis teises tempos.

Ja muidugi... Oli ka see, et vene ajal, tundus, et see oli ka alateadlik protest, et hakka nüüd siis seda saasta... ise ei tahtnud vaadata. Me käisime üldse lastega hästi palju mõlemad teatris, kinos, sõprade juures külas, hästi palju liikusime. Tundus, et meil ei ole seda aegagi, et istud teleka ees.

Palun täpsusta, mis aastatest me räägime?

Vanem tütar sündis 1976, noorem 80. Teleka me ostsime kui vanem tüdruk oli 12 või 13. Ja teine siis vastavalt 4 aastat noorem.

Ja muidugi... See ei olnud nii lihtne. Paljud inimesed tutvusringkonnas, eriti minust vanemad, olid ikka väga šokeeritud, et mõtle, kuidas me jätame lapsed ilma avardavast maailmapildist. Et kuidas me kasvatame neid piiratult. See oli nagu midagi sellist, et mingid vanameelsed või lahkusulised... (*Muigab.*) Nagu tohtu pahameel. Ja ma ei oskand siin... No ma nägin, et siin midagi vaielda või põhjendada samas ei ole mõtetki.

Siis oli lastel kindlasti raske see, et kui lasteaias tuli jutuks mõni multifilm või muu film ja nad ei olnud näinud seda, siis nad olid n-ö mängust väljas. Aga kuna meil oli majas, kaks korrust allpool, nende vanused sõbrad, siis nad käisid mõningaid lastesaateid seal vaatamas.

Huvitav on veel see, ma ei tea, kas see siia läheb, aga ma mäletan, et noorem tütar miskil põhjusel, see oli enne kooli, ma ei mäleta, millal need Tšernenkod ja Antropovid surema hakkasid, ja ta oli vanaema juures, kellel ka telekat ei olnud. Ja tüdruk nõudis, et ta peab minema naabritädi juurde ja nägema, kuidas Antropovit maetakse. Ja vanaemal ei olnud veel eriti head suhted selle naabritädiga ja tal oli tohtu eneseületamine, et siis laps sinna viia matuseid vaatama. (*Naerab.*) Ei tea, miks see nii oli, aga selline lugu...

Mingit sellist protesti küll ei tekkinud, et miks meil telekat ei ole. Võib-olla aeg-ajalt, aga see oli nii nõrk, et see oli nagu midagi muud, me ei reageerinud kuidagi.

Sa mainisid, et „mängust väljas“. Kas oli mingeid reaalseid olukordi, kus nad ise kurtsid?

Jah, nad rääkisid vahel. Ja võib-olla me ei olnud ka nii empaatilised vanemad. Et lapse mure tundus nagu tühine. Ja kuna nad ei olnud sellised agressiivsed lapsed, et oleks mingi tohtu draama olnud, me ei võtnud seda nagu tõsiselt.

Kuidas nad ise täiskasvanutena tagantjärele on seda kogemust hinnanud?

Nad hindavad seda, et nad said selle kogemuse, et raamat on tähtis. Et suhtlemine väljapoole on väga tähtis. Inimestega suhtlemine on tähtis. Meil käis hästi palju rahvast siis külas. Ja me ise käisime siis igal pool. No siuke tõeline mustlaselu.

Ja näiteks, siis kui oli telekas majas, siis tulid need videofilmid ja me käisime filmiklubis, et see, kuidas siis meie vastupidiselt sellele, kuidas me lapsi kasvasime, reageerisime, lapsed olid nagu väga pahased ja nõrdinud, et kuidas siis nüüd nii, et meie rääkisime ühtemoodi ja kuidas me siis nüüd niimoodi mandusime. See oli neile nagu noh... nad panid seda pahaks.

Aga muidugi, nad õppisid tõesti raamatuid armastama. Kumbki neist, vanem eriti, ei vaata peaaegu et üldse telekat.

Ka praegu?

Absoluutselt. See on jäänud. Teisel tütrele on see muidugi eriala... Aga tal ei olnud ka telekat mitu aastat. Mingi asi oli rikkis, aga ta isegi ei üritanud seda korda teha. Nüüd nad pigem vaatavad mingeid filme, võtavad laenutusest vms. Aga ei vedele teleka ees lihtsalt.

Kuna tal on nüüd see kasulaps, kes on 12-aastat vana, poiss, kes tõesti võtab taldriku ja istub teleka ette hommikul ja ta võib ööni seal olla ja klõpsida sadu kanaleid. See teda ikka väga frustrereib. Ja see ongi öudne tegelikult.

Nii et ma arvan jah, et see selline telekata lapsepõlv on täiesti kindlalt tekitanud neis sellise aktiivse uudishimuliku eluhoiaku. Nad on hästi sellised suhtlejad ja väga sellised... nad ei ole passiivsed. Nad on pigem sellised, et kõik on huvitav. Nad on liikuvad nii vaimus kui päriselt.

Sa mainisid, et omal ajal hoiatati, et lapsed jäävad arengus maha. Palun kirjelda, kes nad täna on.

Tähendab, üks tütar on Ülikoolis õigusajaloo õppetoolis, on doktorant, teeb oma doktoritööd. Tal on ka Euroopas töötamise kogemus, Luksemburgis mitmeid aastaid. Peale selle on tal ka folkloorihuvi. Nii et erinevad huvid – ei ole ainult üks erialaliselt. Pluss kultuurihuvi, pluss keeled: inglise, prantsuse, saksa, ladina. Ladina on nagu töökeel. Soome muidugi. Noh vene, niivõrd-kuivõrd.

Teine tütar on praegu ajakirjanik, aga on lõpetanud ka audiovisuaalse meedia, nii naljakas kui see ka pole. Aga ma arvan, et siin võib olla oma osa sellel, et me käisime väga palju lastega filmiklubis. Alates 3-4ndast eluaastast võtsime kaasa neid. Nii et see filmimaailm... Need olid tegelikult väärfilmid. Ja kuigi tundus, et see on jabur nagu viia lapsi Truffaut' d vaatama, või ma ei tea... Fellinit. Aga ma arvan, et lapse alateadvusse kindlasti settib mingeid olulisi pilte, mida me lihtsalt ei oskagi seletada. Mingi taju, mingisugune huvi, mingisugune nägemus teisest maailmast, mis on olemas. Mitte ainult see, et jah, sa saad valida ise, mitte, et sa võtad vastu seda, mis sulle antakse ja valik on kanalite nupud.

Ja ta on ise teinud filme, ta on teles olnud režissöör, aga põhjus, miks ta sellel alal ei ole, on see, et see filmitegemine on üsna projektipõhine ja millestki tuleb elada. Aga ta on õppinud filmi ka Inglismaal vahetusüliõpilasena. Tal on Iirimaa ja Inglismaa kogemus. Keeltest inglise, soome, vene, saksa.

Nii et tõepoolest, et seda juttu, et lapsed jäävad kuidagi arengus kõngu, seda juttu ei uskunud ma juba siis, veel vähem praegu. See on selge näide, kuidas asjad on pigem teistmoodi. Pigem laps võidab.

Ja abikaasaga olite ka kohe ühte meelt?

Selle koha pealt küll täiesti. Siis me aga küll üsna üksmeelselt langesime ise pärast teleka löksu. Siin on jällegi huvitav see, et kui mul praegu parasjagu meest kodus ei ole, siis ma praktiliselt kodus telekat ei vaata.

Telekas on nagu mingi meelemürk. Mingid nõmedad seriaalid, sa saad aru küll, et see on liig...

Aga nüüd on nõrk punkt see, et kui lapsed... Kui meie vanem lapselaps oli Luksemburgis, siis on tehtud nii, et kui enne lasteaeda minekut tulevad lastesaated ja laps sööb... lapsevanemal on mugav last toita, kui telekas mängib. Ja seal pandi siis telekas mängima. No see harjumus... tütrepoeg on 6-aastane... see oli enne 2. eluaastat ja on kestnud siiani, ja hakkab külge ka nooremale õele, kes on praegu 3-aastane.

Ja see, kuidas on räägitud, kuidas telekas tekitab selliseid autistlikke jooni, eriti kui laps vaatab telekat – ta on täiesti välja lülitatud. Vot see on hästi huvitav see välja lülitamise efekt. See täpselt nii ongi. Ja huvitav on see tõesti, et nagu ei õnnestu ilma süüa ka... No päris nii ei saa öelda, sest mina ei oska seda makki käima panna ja mina olen öelnud, et mina loen teile selle asemel. Saavad aru, et midagi pole teha, ja saavad söödud küll, ei ole hullu. Aga emale tundub, et kui telekas ei mängi, siis laps jääb nälga – mis on aga absurd.

See näitab tegelikult seda, kui kohutavad on sellised harjumused juurduma ja laps on siis tegelikult nagu üks türann, kes ikkagi allutab sind sellele provokatsioonile. Ja see on mugav tegelikult.

Kas telekas mängib ainult hommikusöögi ajal neil?

Oli periood, kus nad tahtsid seda rohkem, aga tütar küllalt otsustavalt lõpetas selle ära. Küll aga on nüüd huvitav see, et ma olen lastele toonud raamatukogust multikaid ja neid, mis tema ajal olid... No need „Nõiakivi“ ja „Kardemoni linna moosekandid“ või mis nad olid. Ja nüüd ta vaatab huviga, ütleb et tol ajal ei saanud vaadata õieti, juhuslikult kui külas olid, siis nägid. (*Naerab.*) See on nagu huumoriga...

Raske öelda ka, et miks me siis tookord telekat ei ostnud. Tundus vist et ka kallis ja polnud ka saada. Ja kui oli valida, et kas reisida või telekas, no siis ju võidab ikka reis. Kui sa oled noor ka veel, sa oled ju palju liikuvam. See ei tardu sellesse nii... Tundus, et nii nõmedad saated.

Ja mis oli veel huvitav... Kui ma sattusin külla kuhugi vaatama AK-d, ma ei saanud nagu aru, kas see on naljasaade või päris. See, mida nad rääkisid, see tundus nii veider nagu, kuidagi võlts... või midagi oli, et ma nagu... mul oli väga raske minna sellesse maailma, mida telekast näidati. Kui see oli ka reaalne maailm, nagu see AK... Ma mäletan nagu seda mõtet, et mis toimub! See oli nii teistmoodi. Ilmselt siis see keel, millega televiisor sinuga räägib või suhtleb, on ikkagi väga teistmoodi. Ma ei usu, et tollal oleks olnud see kvaliteet nüüd nii hull, võib-olla isegi etem kui praegu... See oli jah imelik tähelepanek, ma nagu ei saanud... ma ei osanud kuulda või lugeda seda keelt.

Kuidas tutvus- ja sõpruskonnas selle eitamise oli – harjuti sellega?

Me suhtlesime palju tudengitega ja ega siis ühikas ju ka telekat ei olnud. Korruse peale vist mingi tuba oli selle jaoks... Aga see polnud esmatähtis.

Ma mäletan mingeid selliseid reageeringuid, et läheme vaatame seda saadet kuskil, ahh teil ju ei ole telekat! Mingid asjad nagu olid olulised, mida taheti vaadata. Mingi väärtfilm või...

Ma ise mingil hetkel tundsin, et selles võis olla ka natuke sellist poosi, et: ah, telekas, nõme!; meie küll seda vene telekat ei vaata!

Soome oma me ju siin [Tartus] ei näinud, kus oli ka väga palju häid filme. Meie käisime filmiklubides. Ikkagi klassika ja väärtfilmid, need Tarkovski programmid, siis need Fellini programmid, no Itaalia see Uus laine, see oli terve süsteem, mitte ainult üks film. Siis oli see, et õppejõud ikkagi rääkisid ette, jutustasid ette, näiteks Lotman käis filmikeelt lahti seletamas või Torop. Tõesti, see oli nagu sündmus omaette, see filmiklubis käimine. Sa olid terve oma sõpruskonnaga seal, see oli nagu seltsielu üks osa. Ülikooli ringauditoorium oli paksult täis, trepid olid inimesi täis.

Et sinna saali üldse pääseda... Uksed olid lukus. Zooloogiamuuseumi välisukse juures oli juba see tohutu saba, kõik trepid, koridor oli paksult rahvast täis. Tundus kuidagi, et see on ihaldusväärne sinna pääseda üldse.

Kui te lastele televaatamise ära piirasite, kas sellel oli ka mingi eesmärk ja lõpptähtaeg?

See oli nii, et kui lapsed lugema õpivad. Ütleme nii, et nad oskavad lugeda ja armastavad raamatuid.

Ja kunas telekas uuesti majja tuli?

Tuli vist umbes sealtmaalt, kui sai hakata videomakke ostma ja ise filme vaatama, see laenutuste aeg. Me võisime käia külmal talveõösel, kui selgus, et oo, keegi on saanud mingi filmi, siis võisime minna kl 11-ks filmiklubisse, laps magas seal kasuka sees. Vahepeal olid mingi räged õudusfilmid, ma ei vaataks elun enam neid. (*Naerab.*) Ja siis tulime kl 5 ajal hommikul tagasi, läbi jäätunud linna, ja siis hommikul tööle. Et see isu vaatama minna oli ikka nii hull. Ja ühel hetkel siis tundus, et lihtsam on ise osta...

Ja siis veel see kamba peale ostetud videomakk ja kuna meil ei olnud telekat, siis tuligi osta, et kõik oleks koos. Siis hakatigi meil koos käima. Siis oli see kodu, me ei pidanud enam ringi rändama.

Kui lapsed olid mujal, vanaemade-vanaisade juures või külas, kaasnes neil teemadel ka mingeid erimeelsusi vms?

Me viisime sageli minu ema juurde hoida. Aga seal ka telekat polnud, vend oli selle mingil ajal maha müüdnud. Mehe ema juures oli telekas, seal nad olid suvel, teised õelapsed ka, aga seal oli nii palju muud tegevust. Nad vaatasid ära, aga ega siis tollane lastesaade... siis ei olnud ju mingeid kanaleid. Tuli võib-olla maksimaalselt tund aega ja oligi kõik.

Kui sa nüüd aga mõtled seda tänast telekat ja neid lapsi, kes seda iga päev vaatavad, hommikul multikaid, õhtul multikaid, reklaame jms, et mis tähendus sel kõigel võiks lapse jaoks olla?

Eks ta ikka tuhmistab ja juhmistab, ja võtab ära kehalise aktiivsuse. Ja ta nagu oma vaimse aktiivsuse... Oleneb ka lapsest jälle – kes on ka muidu elavad, aga kellel on võib-olla närvikava nõrgem, füüsis nõrgem. See on üsna kuritegelik. Teine asi on see... Öeldakse ka, et... Soome ajakirjas oli kuskil kirjutatud, et lapsele võib olla margariini reklaamgi õudne. Tegelikult praegu on ju lastele tekkinud sellised paanikahood ja hirmud, *a'la* laps telekast näeb, et ufod tulevad, või mingid röövlid tulevad. See tegelikult nagu võimendab sellist hirmufooni ühest küljest, teisest küljest see kehaline passiivsus. Seoses sellega siis see lõtvus ja loidus, et ma ei pea pingutama, ja sellest, kes lapsena vaatab palju telekat, kes

vajab sellist erutavat adrenaliini ampsu, sellest kasvab võib-olla arvutimängur ja arvutisõltlane, või ka mängusõltlane.

Nii et ütleme tegelikult, et ta muutub nagu manipuleeritavaks ja sind on väga lihtne ära osta ka uue telekamänguga, või arvutimänguga. On ju tohutud kolooniad inimesi, kes ju üle maailma mängivad *online* 'is neid mängu. Ma tean ühte peret ja see isa... neil on kolm last... on täiesti pildilt väljas. Ta ei käi ka tööl, ta ainult istub arvuti ees. Päeval mängib, mängib öösel. See elu on kirjeldamatu.

Mulle tundub, et see on nagu selline vaimne amputatsioon. Pluss füüsiline ka veel. Sa ju oled ikkagi nagu... Ja ma arvan, et see jutt on üsna mõttetu, sest vaata... Sest vanemal on ju ka lihtsam, sest see eeldaks seda, et on alternatiiv, et ka lapsevanem teatud perioodis, eks ole, nagu tegeleb lapsega. Ja samas näiteks minu lapselapsed väga ilusti koos mängivad, ei ole nii, et telekas peab kogu aeg käima. Nad siiski mängivad mingeid rollimänge ja kõike...

Aga see ikkagi tähendab seda, et sa paned nagu mingid piirid ühele asjale ja seetõttu lapsel on nagu ruum midagi muud tegelda.

Ja mind näiteks üllatas see, et näiteks misjonäride lapsed, seal on 7-8 last peres, ja vanemad väga rangelt reglementeerivad teleka vaatamist. Seal ei olegi... Aa, ma kirjutasin ühest misjonäriperest, hispaanlased... Seal oli nii, et vaadatakse ainult videofilme, telekat ei vaadata, ja isa vaatab enne filmi läbi ja vaatab, kas seda sobib lastele näidata. Ja alles siis vaadatakse koos. Aga seda, et lapsed... No tundus täitsa kirjeldamatu, sest vanem poiss oli vist 16 või 17, et milline terror, umbes niimoodi. (*Naerab.*) Aga seal midugi oli hästi palju muud tegevust ja muud elu. Nii et jah, seal on nagu hästi paigas.

Ja ühes teises misjonäriperes jällegi kuidagi tuli jutuks see... Lapsed käivad neil Eesti koolides... et keegi poistest oli kas sattunud pornosaidile või siis vaadanud mingit pornofilmi... ja siis ka see misjonäri poeg, umbes 10-aastane või mis ta oli, oli sattunud seda nägema. Ja siis oli kodus väga tõsine jutuajamine. Et on teatud asjad, mida... Nad ütlesid nii, et see teeb haiget lapse hingele.

Kui ma sel hetkel kuulsin, siis ikka mõtled, et no kuulge, ümberringi on kõik ju seda täis, et no mida. Aga kui ma nagu järgi mõtlesin... Ma olen nagu aeg-ajalt sellele mõelnud, et mida tegelikult selline... Või ütleme 6-aastane laps näeb pornofilmi... Et mida see tegelikult lapsele teeb, et see ei ole ikkagi niisama lihtne. Sa võid küll lapsele seletada, aga laps on haaratud sündmusest, kuigi pealtnäha tundub, et ta kuuleb, aga tegelikult ta ei kuule. Et peab väga ikkagi mõtlema... Et see teooria ei tööta, et ah, seletame lastele. No ma ei tea... Võib-olla mingi piirini töötab, oleneb, mis filmide puhul või kui aktiivne see sündmus on.

Olgu, aitäh pika jutu eest! Kas oleks veel midagi lisada?

No ma loodan, et sellest kõigest on ka midagi kasu.